CASPARIS BARLÆI

ORATIONVM LIBER.

Accesserunt

Alia nonnulla varii & amœnioris argumenti.

AMSTERODAMI,
Apud IOHANNEM BLAEV.
M DC XLIII.

N[illegible]

10[illegible]
On[illegible]
Ha[illegible]

[illegible]

Nobilissimo, Amplissimo, Prudentissimoque viro,

D. IOACHIMO VICOFORTIO, Ord. S. Michaëlis Equiti & Serenissimæ Hassiæ Lantgraviæ à consiliis, *&c.*

LOquimur mortales, præstantissime VICOFORTI. *quod nec Angelis concessum, nec brutis. Non illis, quia per disciplinam & voces, discere eos non est necesse, quæ natura perspecta habent & congenita. Non his, ob rationis defectum, cujus oratio est interpres. Nec loquimur solum; verum ita quisque loqui amat, ut persuadeat. ideoque artem adhibet, ut velut lenocinio quodam orationis impetret, quod intendit maximè. Tenella & puerilis ætas subsidii & solatii indiga, voce ad ploratum composita, vel ipsam novercæ iram expugnat, ut acquirat, quod dentibus immolet. Amantes leni ac popysmis suis blandiente oratione, amasiæ pertinaciam frangunt. Iratus concitatius loquitur, ut terreat; timenti remissa & tremula vox est, ut evadat; mœsto, languida & flaccescens, ut misereamur; gaudenti comis & hilaris, ut oblectet. Ita quisque sibi & rhetor est & orator; eamque elocutionem comminiscitur, quam persuadendis movendisque aliis optimam novit. Quin schemata sua singulis & loquendi formas, etiam indoctis, suus dictat affectus & vehemens intentio. Medea, Rhetorices, ut opinor, nescia, dum vehementer quid cupit, Epizeuxin facit.* Da, da (*inquit*) per auras curri-

bus patris vehi. *Dido, iracunda & commotior* ἀντιῆθει *loquitur,* Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo. P*enelope ob mariti absentiam dolens* εὐχὴν *format:* O utinam tunc cum Lacedæmona, *&c. Pastoribus apud Maronem modo Aposiopesin imperat indignatio,* Novimus & qui te. *modò obliquam Interrogationem vehementius asseverandi studium,* Non ego te vidi Damonis *&c. Vt Rhetoricæ regulas non necesse sit ab Hermagora, aut Molone aut Siculis petere, cum cuique nostrûm eas dictent animi impetus & studia. Quod si verum est, quid mirum, Græcos, gentem acutam & controversam valde, in hoc annixos fuisse, ut cum rei bellicæ studiis dicendi exercitationem, cum casside linguæ, cum oleæ præmiis facundiæ laudem gloriamque conjunxerint, tunc maximè, cum regna urbesque per eloquentiam potius, quam armorum vim expugnandæ essent. Quis Mercurius ille* λόγος *sive Hermes fuit? me judice, orator exercitatissimus fuit, ob facundiam pro numine habitus. Quales Nestor, Menelaus, Vlysses? oratores Græci fuere, in quorum verbis vis* ἑλκυστικὴ *fuit & facultas ducendi homines, quò vellent. Et expediebat sane tales ad Trojam mitti, cum non classibus solum & flammis, sed tropis quoque & schematibus vincendi essent rudiores Asiatici. Graviter & prudenter locutus est Solon, oratorum Atheniensium ferè primus, ut Pisistrato imperium affectanti resisteret. Contrà suavis fuit Pisistrato & flexanima dictio, ut populi animos deliniret & regno potiretur. Aristoteles incredibili tum dicendi copia tum etiam suavitate apud Alexandrum effecit,*

ut

ut totam Græciam adminiſtram habuerit in ſcribenda Animalium hiſtoria. Demoſthenes ad ἄνδρας ἀθηναίȣς *loquens Philippum Græcia arcuit, donec ab Harpalo corruptus argentangina laborare cœpit. Tantum potuit Atticiſmis ſuis Demades, apud eundem regem, ut non ſeipſum tantum, ſed & bis mille Athenienſes prælio ad Chæroneam captos gratis rex remiſerit. Dum bellis aſſerenda fuit Græcia, prolatandi fines, arcendi Macedones & Perſæ, viguere oratores maximi. Scilicet, dicendi ſplendidè, graviter, acriter & acute neceſſitatem ipſis impoſuit defendendi imperii neceſſitas. Quamobrem captis à Sylla Athenis, languit Atticorum Suada, & fatiſcente Cecropidarum gloria, elanguit dicendi facultas, dejecta ſimul ſceptri & linguæ, armorum & oratorum majeſtate, fulgore, impetu. A Græcis loqui diſertius didicere Romani, ſive ad bella inflammandi eſſent civium animi, ſive componendæ ſeditiones, ſive exigendus urbe conjuratorum princeps, ſive objiciendus publicæ infamiæ futurus Triumvir, ſive Reip. vindicanda ſalus, ſive perſuadendum aliud quid, cujus Romani imperii intereſſet. Tunc magna C. Cethegi, Catonis Cenſorii, Scipionis Africani minoris, Lælii & Servii Galbæ fama fuit. Licet alium dicendi vis, alium majeſtas, alium elegantia, alium lenitas Græcanica ſimilis erexerit. Quos ſecuti ſunt, Cæſar Dictator & Cicero, Bruti quidem teſtimonio fractus & elumbis, Calvi ſolutus & enervis, ſed plurium & ſequentium omnium ſeculorum, eloquentiæ Romanæ facilè Princeps. Omnibus hoc ſtudium fuit, ut docerent, delectarent, moverent. quia*

tria non æque ab omnibus præstita, nec singulis omnem laudem, nec nullam concessere. Et quanquam post Tullium exstiterint Viri disertissimi, tamen inde à Symmachi temporibus, deficiente & vergente in pejus Romano Imperio, minus gloriosè & pugnavere & peroravere Quirites. ut nesciam, an armorum successus eloquentiam, an hæc armorum audaciam fiduciamque magis erexerit. Hoc omni seculo compertum, apud eruditos populos, animosius inter bellorum furores & tubarum strepitus pro aris & focis declamasse oratores; sive in hostem vibranda esset oratio, sive de victo hoste triumphandum.

Quo nos ævo vivimus, Amplissime Vicoforti, etiam loquimur mortales, & loqui conamur, ut persuadeamus. & inter patria bella securi peroramus. Verum uti infantes paternas maternasque voces balbutientes imitantur, ita veterum Græcorum & Romanorum in dicendo imitatores sumus, & umbræ & priscæ facundiæ abortus & simulachra. Cum diserti quibusdam videmur, loquaces sumus, aut verbosi nimis & remissi; dum acumina affectamus, res magnas minutissimis & rancidis sententiis frangimus, nec nisi fumos ex antiquitatis luce damus. Nec tamen silendum propterea posteris, sed loquendum quoque, ne linguam ferrugo occupet, aut silentiariis adscribamur; præsertim titulo professores, qui audiri se malunt non eloquentes, quam non loquentes. maximè, cum quæ Veteres ad loquendum impulerunt causæ, etiam nos movere possint, nempe: hostium odia, victoriarum gloria, principum felicitas & fortuna,

tuna, quæsita in rebus humanis honesta voluptas, & rei vel nullius, vel stupendæ exaggeratio. Me quod attinet, dum in illustri Amstelodamensium Gymnasio inter Philosophorum tristes cathedras versor & Thomæ, Scoti, Cajetani aliorumque ingeniosissima commenta, sine Atticis & Romanis leporibus, eloquor, voluptas subinde me cœpit, ad vetera litterarum studia recurrendi, & detersa professoriæ linguæ scabricie, eam affectandi dictionem, quæ Philosophorum subselliis minus est familiaris & conveniens. Volebam etiam ab ea urbe non exulare voces veteris Latii, in qua barbaras Persarum, Arabum, Afrorum, Moschorum indies audimus. Nec dixi sine delectu. Cùm primum metropolin hanc ingressus essem, (annus jam est duodecimus) mercimoniis toto orbe celeberrimam; docui mercatores sapienter & ex Stoicorum rigidis præceptis mercari, ea Oratione, quæ scholæ nostræ inauguralis fuit & inscribitur. Mercator sapiens *inscribitur. Cùm de Machiavello apud viros maximos & politicos incidisset sermo, & de nefario scriptore benignius quidam sentirent, dixi de* Bono Principe, *& ostendi, non indicari ab illo, quis Principum vivendi mos sit, sed quid Principem facere oporteat, non historici illum & narratoris, sed præceptoris & suasoris partibus fungi. Cùmque inter Oratoris scopos sit delectatio, dixi alibi de* Ente Rationis, *hic de* Ente Reali, *sive Re, eo dicendi genere, quod nequaquam Catoni frontem corrugare possit & supercilium adducere fastidioso auditori. Est ea hominum, mi Vicoforti, conditio, ut θαυμαποιίας ament, & quicquid admirandum, suspi-*

ciant & venerentur. Quare, fuit, cum de Animæ *&* Cœli admirandis *verba feci, ne semper trita loquendo, somnolentos adspectarem auditores. Nec ignoras, inter tympana & tubas, classes & classica Batavos vivere, & Hispanorum metuendam fortunam assiduis bellis fatigare, victoriis terra marique partis claros. His excitatus, in* Panegyricos *digressus fui, nec Suasoriis contentus, laudavi Auriacos, Federati Belgii patres, Remp. florentissimam, quæ pacatis domi rebus, profligata tyrannide, domito Oriente, attrito Occidente, quicquid Universi terminis capitur, nominis sui & rerum gestarum fama implevit. Denique, cum à rebus divinis minimè alienam esse facundiam, grandibus exemplis ostenderint prisca Ecclesiæ lumina, Basilius, Chrysostomus, Ambrosius & Hieronymus, aliique facundissimi scriptores Græci ac Latini, conatus fui de* Præsepi *Servatoris Christi &* Cruce *ejus copiosius & ornatius loqui, ne ingrati arguamur in illum, à quo omnis hæc dicendi facultas profecta est.*

Tibi, Nobilissime Vir, hoc Orationum mearum Opusculum inscribo, non uno nomine. Primum est quod his ipsis studiis, quibus ad humanitatem & elegantiam omnem informamur, jam inde à teneris imbutus sis, & facundiam tuam, si non in Scholis declamando, in Aulis apud Principes & terrarum rectores, scribendo prolixè explices. Alterum est, quod recitantem hæc ipsa me sæpius audiveris. ut monere jam necesse habeam, recitatæ orationis vim majorem esse, quam scriptæ. cum illam dicentis affectus accendat, acuat, attollat. hæc verò, dum

motus

motus animi abest, flaccescat lecta. Tertium est, sanctum illud & venerabile amicitiæ nomen, quam tecum, ex quo pedem in Vrbem hanc intuli, perpetuam colui, & conservavi. Dicam ingenuè. Multa hujus civitatis decora sunt, quæ me afficere solent, ædium undiquaque conspectus pulcherrimus, stupenda Martis robora, classes & armamentaria, mercatorum frequentia, comitas, solertia, peregre advenientium, etiam ex alio orbe, mores, lingua, vultusque diversissimi, mercium receptacula, quibus aëris, terræ, aquarum spolia asservantur, templa, turres & sublimes passim Phari. Verum oculorum hæc solummodo oblectamenta sunt & pabula. quibus prætuli semper amicorum aliquot suavissimam consuetudinem, quæ mihi in agris pro vehiculo est, in urbe pro delitiis, in conviviis pro nectare, in funeribus pro solatio, in cymbulis & aquis pro Sirenibus, in ambulacris & porticibus pro pictis tabellis. Inter hos familiam & agmen Te duxisse non dubitas, vel cum illorum invidia, qui & te & me amant tenerrimè. nec enim dum te totum occupabam & possidebam, aliorum æquè esse poteras. Vtique exosculatus in Te fui virtutes summas, doctrinam, antiquitatis Græcæ & Romanæ curam studiumque, comitatem, candorem, fidem. quibus me, ceu compedibus & nervellis ita N. T. devinxisti, ut jam avelli, nisi fato possim. Et cum nominis tui gratiam latè foris cum literis officiisque publicis privatisque diffuderis & diffundas indies, etiam me hic illic, velut insertam epistolam, aulis intulisti, & eorum favore totum involvisti, quibus mihi male velle, religio est. Hæc

testatus

testatus apud alios fui sæpius, jam testor publice, hac nominis tui Inscriptione, quam præ se fert libellus noster, quo cultam hactenus & glicentem assiduis incrementis amicitiam Tibi oppignero. Eam æternam faxit, Te vero tuosque hic sospites, alibi beatos velit ipsa Æternitas. Amstel. xx *Iun.* cIↃ IↃc xliii.

N. Tuæ

cultor observantissimus

Caspar Barlævs.

Con-

Contenta hoc Libro.

Oratio

MAR-

CASPARIS BARLÆI

MERCATOR SAPIENS

SIVE

Oratio de conjungendis Sapientiæ & Mercaturæ studiis,

In Illustris Amstelodamensium Gymnasii Inaugurationem.

Amplissime D. PRÆTOR, *Magnifici spectatissimique* CONSVLES & SCABINI, SENATORES *Gravissimi*, SYNDICI *Prudentissimi, Curatores Dignissimi, Pastores Ecclesiarum Vigilantissimi, Doctores, Magistri, & Scholarum Rectores Doctissimi, Cives, Mercatores Humanissimi, Iuvenes Studiosissimi, & quotquot frequentes ad hanc Panegyrin confluxistis:*

Quoties urbem hanc vestram, jam quoque meam, intueor, A. O. & oculos per ejusdem decora omnia & ornamenta circumfero; pendeo animi, quid primum in ea, quid secundum, quid postremum mirari debeam. Hic me sacra Deo templa, tot afflictæ paupertatis augusta receptacula, turres & minantes in cœlum Phari; illic injecta fluminibus repagula & cataractæ; alibi mercantium augustæ porticus, tot ubique pontium fornices & laquearia spectantem tenent. Est, ubi mercium peregrè advectarum stupendam vim, ubi

navium multitudinem ac robur, ubi portus capacissimos, ubi circumfusas urbi classium stationes attonitus adspectem. Amplitudinem ejus si oculis metiri velim, avocat me ædificiorum splendor. cum in splendore hæreo, interturbat civium frequentia. cum hanc attentius considero, in tanta multitudine, Rectorum prudentiam, legum reverentiam, subditorum obsequia, modestiam, & quod caput rei est, ordinem suspicio. Nec illud leve puto, in eam me civitatem translatum cerni, quæ stagnis paludibusque undique innatat, ubi tantorum operum molem portant ligna, librant silvæ, & florentissimum totius Europæ emporium suffulciunt putrescentes pini. Vt prorsus in ejus magnitudine constituenda natura & labor, virtus & fortuna, tellus Oceanusque contendisse videantur. Quæ quidem omnia, quanquam eximia, sumtuosa, admiranda sint, famamque opulentissimæ urbis domi forisque differant: minora tamen putanda sunt isto Amplissimi Senatus Consulumque instituto, quo nova ac insolita huic loco ratione, à Sapientiæ & literarum studiis, earumque publica professione, novum Reipublicæ suæ decus hoc die affectare incipiunt. Vtique placuit Viris gravissimis ac prudentissimis, ut quæ Mercurii hactenus fuit sedes, ac Pluti domicilium, jam Palladis quoque ac Phœbi sacrarium audiat; opum splendorem doctrinæ radiis illustret, divitiasque tum demum rectè æstimare discat, cum earum usum è Philosophorum monumentis hauserit. Et profectò conveniens erat, urbem illam, quæ opum fama orbem universum replet, tandem de immortalitatis præsidiis cogitare. conveniens erat, cives mercimoniis intentos filios in spem majorem educare, ut quas fluxas pos-

ſident opes, optimarum artium ſcientia & nominis perennitate ſolentur, quarum illa vivis eripi nequit, hæc ne mortuis quidem poteſt. Nec illuſtrius quicquam ac glorioſius, quam eos ipſos populos, quos emundi vendundique amor ex omni terrarum parte huc excire ſolet, ad literarum quoque mercatum proficiſci, nec tabernas ſolum & mercium promtuaria, verum Muſarum etiam penetralia frequentare, & aures à forenſi ſtrepitu feſſas ſuaviſſimo earum alloquio recreare. Atque hujus quidem laudatiſſimæ rei cum initium faciat præſens hic dies, ex priſco Scholarum more quædam præfabor, & Minervam, illam Sapientiæ Deam, inter arma ac Martis ſtrepitus, inter libertatis noſtræ diſcrimina, & reciprocos bellorum æſtus huic Reip. æternum conſecrabo. Quamobrem iſtiuſmodi mihi argumentum delegi, quod loci hujus ac civium genio, & opulentiſſimi Emporii ſtudiis aptum eſſe putavi; piſcatores illos imitatus, qui hamo appendere ſolent illicem ac lenocinantem eſcam. Equidem ita ſemper ſtatui, operosè illos ineptire, qui in foro Lapitharum pugnas recitant, in caſtris Dialecticum torquent enthymema, in ſacris regnorum imperiorumque momenta exaggerant, in menſis ſuper Hecubæ aut Andromaches fato ſingultiunt, in Scholis iis exercitationibus fatigant adoleſcentulos, de quibus ad Senatum referri expediat: Ideoque præter rem me facturum putavi, Si apud mercatores, apud lucri avidam gentem, inter pecuniarum tinnitus, in urbe quæſtui dedita, de aliis rebus, quam de mercatura, lucro, opibuſque diſſeruero: non ut eos mercari doceam, ſed ſapienter; non ut lucrandi artes præſcribam, quas ingenue fateor me ignorare; ſed ut optimas vobiſcum probem; non ut

opum ſtudia damnem, ſed rectæ rationis ſufflamine coërceam. Illud oſtendam: Optimum eſſe Mercaturæ cum Sapientiæ ac litterarum ſtudiis commercium, nec augendæ rei curam mentis contemplationibus, nec has illi obeſſe, verum optimis rationibus inter ſe conſpirare, mercandi & philoſophandi facultatem, ut tanto mihi felicior ſit futurus mercator, quanto philoſophari poterit luculentius. Audivere de rebus ſuis differentes Philoſophos Athenæ, legiſlatores Lacædemon, cenſores Roma. Nec grave erit, opinor, Amſtelodamenſium populo, ſi de mercatorum excellentia, virtutibus & officio differentem audiat, minorum licet gentium, Peripateticum. Quod dum ago, A. O. animum mihi ab hac ipſa, de qua loquar, pecuniarum curâ pauliſper vacuum commodate.

Vetus admodum res eſt mercari. ſed & ſapere. ut neſciam, an à Sapientia profectam eſſe mercaturam, an ab hac Sapientiam fluxiſſe, ſtatuere debeam. Illud certum, mutuam ſemper operam hæc ſtudia præſtitiſſe, cum ſine mercium permutatione humanis neceſſitatibus conſuli non poſſe ſapientes crediderint, & per eandem rurſus magnis incrementis ad prudentiam iri in confeſſo ſit. Quippe erectius mercantibus ingenium eſt, & dum dolo circumveniri impensè cavent, ſapientiam in conſilium advocant. Acuit curas lucri ſpes, ſpem utilitas. utilitatem commendat indigentia, quæ per varios uſus exercitatiſſima artem fecit non uno modo rem faciendi. Hinc arbitror à veteribus emundis vendundiſque mercimoniis præfici, non iracundum Martem, non laſcivientem Venerem, non ſocordem Lunam, non ridiculum Vulcanum: ſed ingenioſiſſimum Deorum Mercurium, illum ſapientiæ ac eloquentiæ autorem,

rem. Nempe ut doceant, & sapientia & facundia opus esse mercantibus; illâ, ut quæstum honestum à turpi discernere possint; hac, ut verborum lenocinio commendent eas merces, quas extrudere satagunt. Quam ob causam eidem Gallum affingunt, vigilantiæ symbolum; ut doceant matutinum esse debere mercatorem & vigilem, in omnes occasiones intentum, ut rem faciat. Dudum est, quod in Sticho exclamaverit Plautus: Quàm benè re gesta salvus convertor domum, Neptuno grates habeo & tempestatibus, simul Mercurio, qui me in mercimoniis juvit, lucrisque quadruplicavit rem meam. Antiquitatem certè & primos mercaturæ natales non aliunde rectius, quam ex literarum monumentis ac sapientum libris investiges. Docent illi, primis seculis, cum naturæ opibus sensus omnes constarent, intrà pecora agrosque illam constitisse, primosque mercatores agricolas & pastores fuisse. Docent illi, decantatam illam in Scholis Philosophorum justitiæ commutativæ appellationem, à negotiatoribus profectam, ut jam ipsius Philosophiæ moralis partem conficiat, hæc ipsa, de qua loquor, facultas. Aristoteles in iis libris, quibus politicum format, de mercatoribus præcepta tradit; ut ostendat, ad sapientis etiam perfectionem facere, has artes nosse. Et divinus ille Plato, ubi de constituendâ Republicâ laborat, mercatores in eam adsciscì vult, non eos solum, qui res corporeas precio emunt & vendunt: sed & illos, qui animi cultum, scientias, artesque honesta mercede aliis divendunt. Quin & Platone antiquior Pythagoras, totum mercatum in tria hominum genera distinxit, quorum alii prodiissent ut venderent, alii ut emerent, quod utrumque genus dicebat sollicitum esse, ac

proinde minus felix: alios non ob aliud venire in forum, quam ut ſpectatores agant, quos ille ſolos felices eſſe perhibebat, quod vacui curis gratuita voluptate fruerentur. Homerus, quo homine Græcorum nemo plura novit, nemo, quæ ad uſum faciunt, copioſius docuit, tantum mercaturæ precium eſſe credidit, ut ipſam Pallada ſapientiæ Deam, quaſi alio habitu non poſſet, mercatoris induerit. Vbi enim Telemachum alloquitur, & ſe Mentem fingit, ſuaviter ait Pallas, ſe maria ſulcare, ut ferrum, quod navibus vehebat, ære Temeſino permutaret. En mercantem Pallada. Quin & ipſe Panomphæus Iupiter, è cujus cerebro ortam fingunt Pallada, in celebri illa apud Lucianum vitarum auctione, univerſam Philoſophorum turbam, vili ſatis pretio, diſtraxit. En mercatorem Iovem. Illud amplius conſtat, primam mercaturam, humanitatem & ſapientiam, una cum mercibus per univerſum orbem circumduxiſſe. Solon, qui Athenis leges condidit, & plerique Græcorum illo commercio ſuas res tulerunt ad exteros, ac viciſſim fecere, ut exotica ſui cives viderent. Plutarchus cum vitam ſapientiſſimi hujus Solonis enarrat, eo, inquit, tempore mercatura glorioſa erat, cujus opera cum Barbaris conſuetudo, cum Regibus amicitiæ contrahebantur. Quare tanto Spartanos, ſapientem alioquin populum, à vera Sapientia longius abfuiſſe arbitror, quanto iniquiores mercantibus lucra prohibuerunt. De Gallis ſcribit diſertiſſimus Cæſar, eos Mercurium maximè coluiſſe, utpote artium omnium inventorem, viarum atque itinerum ducem, quem ad quæſtum pecuniæ, mercaturaſque vim maximam habere arbitrabantur. Et quam familiare fuerit Romanis, ſapientiſſimo alioquin populo, pecunias locare,

æs alienum contrahere, verſuris faciendis luculenti patrimonii naufragium facere, docet erudita illa Satyrâ Flaccus, in qua ſub perſona Mercurialis Damaſippi illos ſui ſeculi taxat negotiatores, qui poſtquam, ad medium Ianum, rem fregiſſent, & magni inſtar Biantis Priene ſua nudi egrederentur, ſero ad philoſophiam ſe conferebant. Ex quibus colligo, ſummos doctrinæ ac Sapientiæ proceres, uti aliarum omnium artium, ita & mercaturæ ac Philoſophiæ commune vinculum agnoviſſe, & de his ipſis, quas tractamus rebus, ſerio verba feciſſe.

Sed propius libet mercantium virtutes expendere, & depromtis è Philoſophia gravibus præceptis oſtendere, quam & illorum vitiis mederi poſſit Sapientia. Ac primum illud mercatorem attendere monet Sapiens, ne nimium appetat. Id enim egit rerum natura, ut ad benè vivendum non magno apparatu opus eſſet. Qui immodicas opes ſectantur, immodicis ſæpè excidunt, & dum omnem felicitatis ſuæ ſpem pelago ac ventis credunt, avaritiam paupertate ac ignominia mulctant. atque ita dum alios ſua luxuria, alios ambitio præcipitat, hos inconſulta ac Prudentiæ monitis deſtituta lucri cupiditas. Nihil refert, quantum in ærariis jaceat, ſi non quæſita, ſed quærenda ſemper computamus. Non enim qui plus habet, ſed qui minus cupit, dives eſt. nec pauper, qui minus habet, ſed qui nimis cupit. Infinitum eſt, quod petit, qui plus petit, quam quod deeſt. Cleanthes philoſophus rogatus, qui dives evadere poſſet, cordatè reſpondit, ſi cupiditatum fuerit inops. Alia atque alia deſiderantibus, deſunt hæc ipſa, & inter magna vota inopes ſunt, qui dum Orientem pariter ac Occidentem animo devorant, eam beatitudinem ſibi fingunt, quam aſſe-

quuntur nunquam. Philoſophus animum hominis divitem appellat, non loculos. qui quantumvis pleni ſint, dummodo pecuniæ cupiditate laboret animus, pauper es. Divitiæ ex copia æſtimari ſolent, at copiam non aliunde rectius, quam ex rerum ſatietate colligas, quam quoniam non aſſequitur, qui plura appetit, nunquam omninò futurus eſt dives. Fingite alicui ex magno auri acervo vivendum ſumtuosè, tectis laqueatis, veſte ſuperba, famulis decem, ſupellectile ad invidiam exquiſita; alteri illa contemnenti ad ſumtum ſufficere ſeſtertia centum: uter dives cenſendus? ille qui vanæ cupiditatis mancipium ſemper eget? an alter, qui contracto cupidine abundanti ſimilior eſt? Nec enim cenſum æſtimatione, ſed victu ac cultu æſtimandum ſapientes prodiderunt. Nec plura poſſidet, qui pluribus ad ſe ſuoſque tuendum eget, quam qui pauciſſimis. Mecum ſentit maſcula & ſevera Stoicorum ſchola, qui quotquot cœlo & terra frui datum, divites pronunciabant. nec quicquam tam anguſti & parvi eſſe animi, quam eas res minus amare non poſſe, ad quas hominum vulgus inflammatum aviditate rapitur. At Peripatetici, familiares noſtri, quibus nihil eſt uberius, nihil eruditius, nihil gravius, uti pecunias aliaque vitæ hujus præſidia minimè faſtidiunt, ita eorum omnium amorem mediocritate definiunt. nec immerito diſputant; utrum expediat aliquem plurium eſſe bonorum dominum, quam cuſtos eſſe poſſit.

Illud præterea mercatorem noſtrum didiciſſe gaudet Philoſophus, quod cum opibus abundet, mores ſuos iiſdem non tradat, nec cum Craſſos vicerit, Numa eſſe deſinat. Caducum hoc omne & mobile eſſe ducit, quod poſſidet,

nec

nec tam virtutis atque ingenii, quam fortunæ ac temporum esse munera. Noverat hoc quoque Lacon iste, qui cuidam Lampen Æginetam efferenti, ac felicem prædicanti, quod prædives videretur, nihil se morari, inquit, felicitatem è funibus pendentem. Sapientia divitiis pro ratione, non pro libidine uti monet. Sapientia minores animos gerere vult, quotquot fortunæ præjudicio majores habentur. Nec enim vitiorum adminicula esse debent pecuniæ, aut in Creatoris sui dedecus, sed gloriam; neque in proximi perniciem, sed commoda ac salutem conferri. Sapientia opulentos non fastidit, sed exosculatur unicè. illos nempe, qui locupletes sunt sine ullius injuria, magnifici sine luxu, liberales sine ostentatione, graves sine morositate, religiosi sine superstitione. Erectæ & bonæ mentis mercator, (inter quales hic loquor, inter quales hic vivo) sicut vitiosas merces à probis, ita virtutes à vitiis distinguit, & quot domi numerat talenta, totidem virtutum officia sibi præscribit. Cum nummos suos attentius intuetur, fingit uni insculptam pietatem, alteri candorem, alteri fidem, alteri prudentiam, alteri liberalitatem, & in ipsis malorum irritamentis imagines honesti concipit. Vt cum totos pecuniarum acervos seponit, totum quoque virtutum chorum seposuisse videatur. Quo ergo copiosius aurum possidet, eò minus peccat: quo fulgidius aurum possidet, eò humilior esse amat: quanto lucratur sæpius, tanto in munifici Dei laudes reflectitur crebrius; quanto lucratur rarius, tanto providentiæ divinæ causas suspicit religiosius. Quod si rationes turbaverit scriba, foro cesserit debitor, aut preciosam mercium saburram sorpserit mare, facile à Philosophia solatium petet, qui præter virtutem

reliqua minus æstimare didicerit: qui vitæ subsidia modo his, modo illis liberaliore manu applicari, & iisdem pene, quibus mare, æstibus adfluere & refluere attentius perpendet. Quamobrem, qui, rebus nonnihil accisis, animum prorsus despondent, Deos nescio quos increpant, jam in cœlum, jam in mare convitia jaculantur, sapientes non sunt. A Philosophis quippe accipient: Nihil viro bono præstandum, præter culpam: Divitem sat esse, qui, cum vel omnia desint, sibi non deest: nec desperandum illi, qui rerum omnium egenus omnia bona in spe habet: Orbem singularium esse, & per vices possideri, hunc bonorum ejus parte excuti, ut reponatur alteri. Nec dubium est, quin major sit futura materies animum firmandi in paupertate, quam divitiis, cum in hac summa vis virtutis sit, non inclinari, nec deprimi. Quare divitias non minus absentes, quam præsentes parvi faciet, quia nec advenientes eas sentiet immoderatius, nec recedentes. Terras omnes suas putabit, etiam cum nullas habebit, & quas habet, tanquam quæ aliorum esse possunt, non respuet, sed amabit segnius. Paradoxa vobis loqui videor. Nec diffiteor. Verum hæc Aristippi, hæc Socratis sapientia fuit. Ita Zeno, Cleanthes, Crates, Chrysippus, Epictetus sentire, ita loqui amavere. Etiam hoc in mercantibus laudabile & prædicandum quàm maximè, quod ingenti lucro aucti secum & cum Paupertate dividant, & ex aurea messe spicilegium aliquod egentibus indulgeant. Habet, non dicam Fortuna, sed benignior Deus, suas rationes, & inter alias hanc quoque, ut quibus favit liberalius, alios pari liberalitate sublevent. Non decedit danti, quicquid accedit homini, & cum hominem esse commune sit diviti & pauperi, huma-

humanum quoque eſt, huic nihil deeſſe, ſine quo homo eſſe non poteſt. Dedit Deus, ut quod dedit,per eos reciperet,quibus minus dedit. Dedit, ut exemplo ſuo ad piam magnificentiam invitaret, qui ſine exemplis boni eſſe nequeunt. Dedit, ut qui gratis dare neſciunt, præmium expectent ab eo, qui ſolus ſine ſpe præmii dare poteſt.

Iam verò in Emptione & Venditione quanti eſt, nihil utile putare, quod non ſimul honeſtum ſit, nec privatis commodis poſtponere recti conſcientiam. quantum eſt, etiam ſi fraus occultior ſit,non fallere velle, vel ſui damno in contractibus ſincerum ac veracem eſſe. Ac de his ſumma relligione in Officiorum libris diſputat Cicero, ac admirabilem virtutis ſpeciem ob oculos ponens, ab omni fuco alienas eſſe vult negotiationes,rigideque urget illas veteris ævi ſanctiſſimas formulas: Inter bonos benè agier oportet:Omnia ex æquo & bono metienda; & fide bona. Quin eos conſcientiæ caſus excutit, homo à veri Dei cognitione alieniſſimus, quos nos flocci-pendimus, & in contrahendo propius honeſtatis momenta expendit, quàm qui illuſtri Chriſtianorum titulo gloriamur. Nihil illi, nihil Panætio ac Antipatro,priſcis Philoſophis, utile viſum, quod non ſimul honeſtum eſſet, nihil honeſtum, quod non etiam utile. quæ quanquam philoſophantium cogitatione diſtrahi poſſint,in vita tamen communi pernicioſiſſimè divelluntur. Si enim ad virtutem,aut virtutis actionem nati ſumus, omnino ſequitur, illud ipſum,quod honeſtum eſt, ſummum bonum eſſe,& cum ſummi boni ratio nullum in ſe bonum deſiderari patiatur, etiam utile in ſe includat neceſſe eſt. Accedit, quod, cum utilitas res ſecundum naturam ſit, vitium

omne naturæ hominis & rectæ rationi adversum; nec inhonestum cum utili, neque honestum cum inutili stare queant.

Et profectò nulla exitialior opinio in vitam hominum irrepsit, quam quæ honestum ab utili distraxit. Vnde enim malæ fidei contractus, falsi testes, illicita fenora, versuræ, ærusćandi artes, monetæ arrosiones, nisi quod dum mercamur, emolumenta in mercibus intuemur, at quod in iis improbum, quod injustum, quod fallax, non videmus. Ille in Philosophia nostra multum se profecisse sciat mercator, qui si vel homines injuriam celare possit, aut proposita immunitate injustus, facinorosus, veterator, malitiosus esse, nullius tamen compendii spe à virtute recedit. Sed libet ex veterum sententia rigidius mercari. Iudicat idem Cicero, injuste improbeque illum facturum, qui, ut pluris vendat, quicquam eorum, quæ ipse noverit, emtorem celabit. Marci Catonis sententia fuit: Qui in venundando vitium scisset, & non pronunciasset, emtori damnum præstare oportere. Volunt ergo, ut exemplo rem illustremus, ædes vitiosas, male materiatas, ruinosas, vel pestis contagio afflatas, ignorantibus hæc ipsa locari aut vendi non debere. Loquar clarius: Si è Galliis vir bonus in hanc urbem magnum frumenti numerum advexerit, idque in summa annonæ caritate, si idem sciat plures mercatores è Galliis solvisse navibus frumento onustis, quærunt Sapientes, dicturusne id sit civibus Amstelodamensibus, an silentio suum quam plurimo venditurus? Negabit dicturum Diogenes Babylonius, magnus alioquin & gravis Stoicus, cum qui silet suum vendat, sine insidiis agat, nulli injuriam faciat, quia jure civili illud dicere non constringitur. Affirmabit contra Cicero, cum Antipatro philo-

philoſopho acutiſſimo, celandum hoc non eſſe, cum ea lege natus ſis, ne publicæ ſaluti officias, & ut homo de hominibus, civis de concivi benè merearis. Quod ſi illos improbat Cicero, qui reticent dicenda, quid ſentire eundem æſtimatis de iis, qui in vendendo orationis adhibent vanitatem? Equidem, cum hominis, ad ſummi Dei imaginem conditi, majeſtatem nihil magis deceat, quam veracitas, nec ſimulabit, nec diſſimulabit vir bonus quicquam, vel ut emat melius, vel ut vendat. Ethnici hominis oraculum eſt: Non licitatorem venditor, nec qui contrà licitatur, emtor apponet: uterque ſi ad eloquendum venerit, non plus, quam ſemel, eloquetur. Intelligitis, opinor, non vobis ſolum, ſed etiam priſcis Quiritibus placuiſſe ſinceritatem, ſimplicitatem, candorem; diſplicuiſſe aſtus & fraudes. Et quanquam conſtet, hæc ipſa vulgo minus turpia haberi; ideoque nec legibus, nec jure civili prohiberi; tamen mecum creditis, naturæ lege ſancitum eſſe, nihil inſidiosè, nihil ſimulatè, nihil fallaciter agendum. Quàm verò illa ſunt apud Ciceronem ſubtiliter & ad admirationem honeſta, cum negat, Sapienti fas eſſe, in naufragio homini tabulam eripere, cui ſemel adhæſit: cum adulterinos nummos, quos imprudens accepit, negat ſapientem, cum id reſcierit, ſoluturum pro bonis: cum ei, qui aurum vendit, putans eſſe orichalcum, indicare vult virum bonum, aurum illud eſſe, ne denario emat, quod ſit mille denariûm: cum promiſſa ſervanda eſſe negat, quæ non ſunt iis utilia, quibus promiſimus. Breviter, cum omnium mercantium & in vita civili honeſtè verſantium, unam hanc vult eſſe regulam, ut aut illud, quod utile videtur, inhoneſtum non ſit: aut ſi inhoneſtum eſt, ne

videatur esse utile. Erasmus Roterodamus, immortale Bataviæ nostræ decus, ad hanc Ciceronis hominis Ethnici in contractibus sanctimoniam, usque adeo stupet, ut parùm absit, qui inter cœlites & beatorum animas Ciceronem locet. In Præfatione siquidem in Tusculanas quæstiones, in hæc verba prorumpit: *Quid aliis accidat, nescio. me legentem sic afficere solet M. Tullius, præsertim ubi de benè vivendo disserit, ut dubitare non possim, quin illud pectus, unde ista prodierunt, aliqua divinitas occuparit. Atque hoc quidem meum judicium mihi magis blanditur, quoties animo reputo, quàm immensa sit, quàmque inæstimabilis æterni numinis benignitas, quam quidam ex ingenio suo nimis in angustum contrahere conantur. Ubi nunc sit anima Ciceronis* (verba Erasmi sunt) *fortasse non est humani judicii pronunciare. Me certè* (Erasmi verba loquor, non mea) *non admodum, adversum habituri sunt in ferendis calculis, qui sperant illum apud Superos beatam vitam agere.* Hæc Erasmus. Non ego. Verum relicto Cicerone, & qui Ciceronem penè apotheosi donavit, Erasmo, pergam Sapientiæ monitis mercatorem componere. Ab hac audiet: Non esse temere spondendum, cum noxa præsto sit: fidendum esse, sed videndùm cui: non omnia emenda esse, ne necesse sit mox cum Castore omnia vendere: cavendas esse fenerationes in perniciem publicæ societatis comparatas. Monet eadem, cauti uti simus in nominibus & syngraphis faciendis. Quamvis enim in tabulis addas mille cautiones, & juris laqueos, quibus debitor constrictus teneatur, omnia tamen eludet versutissimus Damasippus. Fiet aper, modo avis, modo saxum, &, cum volet, arbor, & in jus vocatus alienis maxillis ridebit. Et cujus quæso est disputare? Utrum magnatibus & nobilibus sit permissum mercari; Philosophi:

utrum

utrum liceat ex pecuniis usuram petere; Philosophi. utrum fas sit carius quicquam vendere, quam emisti; Philosophi. Quis de tota mercatura præcepta tradit, quis sordidam ab opulenta, tenuem à copiosa distinguit? quis depromtis ex jure naturali, gentium, civili præceptis eam universam ordinat? Politicus est. At hunc universæ Philosophiæ principem & architectona vocat Aristoteles. Quis mercantibus non minus, quam Iurisconsultis, sua principia largitur, Honestè esse vivendum, alterum non lædendum, suum cuique tribuendum: Ethicus est. Quis docet, in commutationibus vel rerum cum rebus, vel rerum cum pecuniis, vel pecuniæ cum pecuniis rei familiaris habendam esse rationem? quis familias exhaurire, nomina facere, rem fidemque consumere vetat? Oeconomicus est. Aristoteles, quo viro nemo philosophatus est sanius, Prudentiæ civilis administras comitesque facit, Experientiam, Memoriam, Solertiam, Ingenium, Sententiam & Consilium. At hæ ipsissimæ sunt mercaturæ partes & officia. Experientia quando & quatenus & ubi mercandum docet. Memoria debiti creditique rationes in numerato habet. Ingenium de rebus mercibusque rectè judicat. Solertia ea media excogitat lucrandi, quæ à versutia, & pravis artibus absunt. Consilium mercaturam universam moderatur & regit. Sententia prudentiorum facta & judicia in commutandis mercibus respicere monet, ne, dum soli sapere nobis videmur, fortunæ naufragium debeamus. Audivistis ergo, quam se cum morali Philosopho maritet mercatura. Paucula ex Speculativa Philosophia petamus, ne hanc quoque se fastidire dicat operosus negotiator.

Proprium mercantium est, commutare sedes,

des, & facili mobilitate per omnes terrarum plagas diffundere insatiabilem animum: ire, quo fertilis alicujus oræ, & in majus laudatæ fama evocat. Nihil tam immansuetum hospitio, horridum situ, cæli natura intemperatum, quod non aliqua lucri spe patria abducat. At horum omnium locorum situs, vias, maris vada, promontoria, portus, quatenus cavendi, quatenus subeundi, nosse oportet. Quæ quidem omnia ex Geographia nostra peti possunt. Qui verò singularum regionum sint proventus, commoda, messes, ex physicorum quoq; monumentis & rerum naturalium scriptoribus habemus. Docent hi Indiam ebur, Sabæos thura, Persas sericum, Moluccanos aromata, aurum argentumque Americanos, Chalybes ferrum, æs Suecos, stannum Britannos sufficere. Cumque expediat, ea ipsa, quę emit aut precio æstimat, nosse ementem, de rerum naturis, metallis, arboribus, plantis, aromatibus, animalibus, piscibus, avibus differentes audiat Physicos, Aristotelem, Theophrastum, Oppianum, Dioscoridem, Plinium & polyhistora Solinum. Quæsita per mare Scythicum in Orientem via unde, nisi ex his ipsis scriptoribus non subobscure colligitur? Vnus Plinii locus tantæ rei auspicium, licet inauspicatum hactenus, fecit, tanto facinori ansam dedit. Vnde didicimus Africam, etiam versus Austrum, superato Bonæ spei promontorio circumnavigari posse, & hinc in Arabiam, Ægyptum, Persas iri, nisi ex eodem Plinio & Strabone? Quid Columbo, Vespucioque, primis Americæ detectoribus, fiduciam fecit, ut relicto veteri orbe, novo exemplo, proras Occidenti obverterent? Aristotelis, Platonis, & fortè etiam Senecæ loca in causa fuere. Præterea, ab Astrologis discet mercator, quæ anni tempestivitates qui-

quibus locis adeundis, aut cavendis conveniant: ex cœlo non dierum solummodo incrementa & decrementa, sed & horarum in mari momenta deprehendet: ex Cynosyrâ, quàm Septentrioni, quàm oppositæ plagæ vicinior: ubi & quantum deflectat ab Arcto acus magnetica, & quibus regulis naturæ error corrigi possit. Et cum absque ventis, mari, æstu navigare negatum illi sit, utile fuerit, proprios regionum singularum ac partium maris ventos novisse. ut: Notum Adriatici maris arbitrum esse, Boream Germanici, Gallici Circium, Calabriæ littorum Iapyga, Atabulum Apuliæ, Athenarum Sciron paulum ab Argeste deflexum. de quibus in Meteorologicis disputat Aristoteles. utile fuerit novisse, quæ maria & quando procellosa, quæ scopulis infesta, quæ magis, quæ minus, quæ citius, quæ tardius, quæ nunquam æstuent, quam periculosa prætervectio promontorii australis Africæ, quàm ex portu Sinarum in Iaponiam difficilis trajectus, quam infestæ navigantibus maris Balthici fauces, quantus in sinu Mexicano à continente aquarum refluxus. Illud quoque apud Philosophos reperire est, Oceanum perpetuo motu in occasum ferri, ideoque citius hinc Novum orbem adiri, quam illinc Veterem repeti. Est & ille motus in Scholis nostris decantatus, quo à Septentrione in Austrum mare movetur, qui in mari mediterraneo cernitur, ubi Mæotis per Bosphorum Cimmerium in Pontum Euxinum fluit, Euxinus per Bosphorum Thracium in Propontidem, Propontis per Hellespontum in Ægæum. Vt nihil dicam, de motu peculiari, qui in mari Adriatico ad oram Dalmatiæ, Istriæ, Illyridis, usque ad ultimos Venetorum recessus deprehenditur, ubi flexus in Meridiem maris impetus versus Flaminiam, postea

non-

nonnihil ad Orientem se torquet; planè ut in orbem, ex littorum, uti opinio est, appulsu, circumagi videatur. At ille maris fluxus & refluxus quotidianus, uti inter naturæ miracula est, ita solum philosophum differentem patitur. Amplius, non ignorare quempiam vestrûm opinor, quàm ex usu fiet vago mercatori, variis linguis loqui posse, & ad singularum gentium mores, vitæque instituta se componere. Ergò si Græcos adire volet, Cecropis ore ipsi loquendum: si Venetos, Hetruscos, Ligures, Hispanos, Gallos, Latinas voces addidicisse conducet. Si Arabas, Persas, Syros, Medos, Indos, totumque ferè Orientem lustrare animus erit, Arabum quam maximè sermonem sciri interest. Quæ omnia ex Scholis & ipsis Latinorum, Græcorum, Arabum libris addisci in confesso est. Nec vivere profectò apud exteros potest mercator, nisi qui gentium se ritibus, moribusque accommodare noverit. Quamobrem consulendi erunt scriptores clarissimi, qui in Ægypto à fabis abstinendum esse doceant: in Arabia cum bacillo ambulandum; in Persia non accumbendum, nisi unctis: in Germania hospitum officiis adblandiendum: Græcos rerum novarum esse avidissimos: Hispanos graves & inquieto ingenio: Italos injuriarum tenaces: Gallos civiles blandosque: Anglos Ioviales: Pœnos perfidos: infideles Allobroges. quæ peregrinum mercatorem nescire, & pudori sæpe fuerit & dispendio.

Sed satis ostendisse mihi videor, quanta philosophantium & mercantium sit cognatio & societas, quamque ingens literarum & humaniorum artium in facienda mercatura momentum, cui tantum splendoris, dignitatis, ac precii ab illis ipsis artibus accedit, quantum æterna caducis, animi bona terrestribus purgamentis potiora

potiora habentur. Restat, ut iis respondeam, qui, ut laudatissima cœpta sugillent, clamitant: Nihil Mercurio cum Pallade commune esse: strepitus istos forenses aversari Musas, fugere turbulentam urbem, & secessus suos amare ac soliloquia: hic de augendo solum peculio cogitari, nec patientes aures animi culturę commodari. Quasi verò doctorum sermonibus magnas urbes illigari nefas sit, aut ludicros solummodo in iis sermones audire oporteat, aut rerum colloquia leviorum. Quibus in-præsentiarum hoc respondebo, perperam illos philosophari, qui doctrinæ studia arceri volunt ab Emporiis, ob hoc, quod negotiorum plena sint. cum non ob aliam causam iis locus hic esse debeat, quam ut aures à mercantium strepitu fessæ parumper requiescant, & immoderatior pecuniarum cura præclarissimarum rerum meditatione castigetur. Quid, quod rectius in negotiis omnibus versari possit, qui erudito Musarum otio rectè uti noverit. Quin, & hoc contendo, cum ad opes eximias atque illustres accesserit litterarum lumen, tum illud divinum quid ac singulare existere. Sed pleni sunt omnes libri, plena exemplorum vetustas, quibus ita statuisse illis temporibus sapientissimos viros constat; opulentissimas quasque urbes scholis, doctoribus, bibliothecis, aliisque sapientiæ instrumentis carere non posse. Athenæ, Achajæ metropolis, non mercantum solummodo concursu copioso, sed & eruditissimis hominibus, liberalissimisque studiis affluens fuit. Tarentum, Rhegium, Neapolis, plane non opum solummodo, sed & Græcarum artium, ac disciplinarum promtuaria fuere. Capua, Antiochia, non tam civium frequentia, classium robore, mercimoniisque inclaruere, quam iis artibus, quibus ætas puerilis ad humani-

manitatem informari solet. Massiliam quoque Narbonensis Galliæ maritimam urbem, linguarum artiumque studiis olim viguisse ex Strabone & Tacito constat. Quin illa terrarum gentiumque Dea Roma, annon simul & de expugnando orbe & barbarie cogitare potuit? simul & exercitum ordinare, & dicendi leges scribere? simul & Dictatorem castris præficere, & Oratores pro rostris loquentes audire? ut male profecto mihi rationes subducere videantur, qui ob diversarum nationum frequentationes, disciplinarum ornamenta & omnem elegantem doctrinam à civitatibus arceri cupiunt. Quod si præsentia magis movent, Venetos spectate, in quorum amplissima urbe, publicę facundię non mercatorum tumultus, non Adriatici maris fluctus, non ipse Leonis (quem insignibus ostentant) rugitus obstrepit. Lutetia Parisiorum, hominum multitudine fervet, tumultuatur, sordet. Nec tamen alienum putavit Carolus Magnus, & post hunc multis seculis Franciscus I, ingeniorum gloria regalis solii majestatem irradiari: aut indecorum fore, si vendentium ementiumque litibus eruditæ Sorbonensium lites permiscerentur. In Ubiis Colonia, in Pannoniis Vienna, in Bojohæmo Praga, in Vandalis Rostochium, ad Viadrum Francofurtum, ad Vistulam Gedanum, in Vasconibus Burdegala famæ celebritatem à negotiationibus pariter, & honestissimo Scholarum otio consecutæ sunt. Quod si ad antiquorum tempora recurrere libeat, inter mercatores Solon fuit, gravis Atheniensium legislator, inter mercatores Thales fuit, idem è Sapientum numero; & Socrates, ille oraculo Apollinis sapientissimus. Quin & Plato (teste Plutarcho in vita Solonis) inter divinas animi meditationes, olei Venditione

in

in Ægypto quæstum fecit. quorum autoritate tutus mercator, parum æstimare habebit, quæ in negotiatores acrius scripsere Gregorius, Chrysostomus, Augustinus & Cassiodorus.

Quæ cum ita sint, beatam hanc Amstelodamensium Rempub. puto, in qua jam mercatoribus philosophari, & philosophis mercari concessum. Postquam enim summis prudentissimisque rectoribus studium fuit, ornamenta omnia dignitatis & præsidia stabilitatis amplissimæ urbi quærere, pomœria diducere, turres attollere, portus fodere, classibus disjunctissimas terras adire; adhæc Orienti primum, mox & Occidenti armis instare, & sub invictissimis Nassoviæ gentis Principibus, unà cum sociis urbibus, potentissimum hostem patriis finibus propulsare: tandem ad has quoque curas devoluti sunt, ut veram stabilemque gloriam huic loco à litterarum perennitate, ab ingeniorum cultura, & sapientiæ præmiis vindicarent. ut quæ civitas orbis penè Vniversi est receptaculum, jam quoque eruditionis audiat; quæ totius penè Europæ commune est ærarium, prudentiæ thesauros recludat: quæ mercium omnigenarum est custos, disciplinarum ac ingenuarum etiam artium sit promptuarium. Habuit jampridem multa, quæ mirati fuerunt advenæ. at nunc quod laudent. Obstupuerunt Germani, Britanni, Scoti, Cimbri, ad ædificiorum splendorem, navium in longum exporrectas stationes, spatiosam, potentem urbem; omnibus rebus, quas vel natura suppeditat, vel elaboravit ars affluentem. at nunc eandem præceptis institutisque Philosophiæ & literarum stabilitam sentient ipsi. Et erunt inter eos, qui posterius hoc prioribus præferent, cum illa fortunę deberi videantur, at hoc omne consilii sit: illa annorum ac longioris ævi spo-

ſpoſium ſint, hujus verò fructus iſtiuſmodi, qui per omnium ſeculorum memoriam vigebunt, quos poſteritas venerabitur, quos ipſa æternitas ſemper intuebitur.

Quare, ut unde exorſa eſt, eò ſe convertat oratio mea, vos alloquar, Reip. hujus rectores Ampliſſimi. Date manum & præſidium naſcenti Scholæ, quæ vobis natales ſuos hodie conſecrat. Defendite, imò producite, non tam eos, quos egregiis pręmiis huc evocaſtis, quàm optimas artes, ſine quibus parum ornata, parum inſtructa, reſpublica aut fuit unquam, aut erit. Martem veſtra ope armatum vidimus, ſenſit Hiſpanus, navibus, auro, terris, etiam ubi terras eſſe non credidimus, exutus. Iam Minervam, illam eruditionis, humanitatis, ſapientiæ Deam, intra portas veſtras ac mœnia recipite, non ut bella gerat, ſed ut de veterum eam bellis diſſerentem audiatis: non ut regna urbeſque evertat, ſed quibus conſiliis ſurgant cadantque, doceat: non ut res Romanorum ac Græcorum ipſa gerat, ſed loquatur: non ut mercari cives veſtros, ſed ſapere doceat. ut quæ loca adeunt, quibus ventis navigant, quod cœlum mutant, quos populos peregrè frequentant, quas merces emunt, qua fide, quo candore res augeri debeant, propius ab eâ diſcant. Regum, Imperatorum, Principum laudatiſſimorum veſtigiis inſiſtitis. Bibliothecam, hoc eſt, tot eruditarum mentium commenta & lucubrationes, tot Sapientiæ, & veritatis doctores civibus veſtris donaſtis. Iam inſuper illos, qui veſtris auſpiciis, quod in iis libris ſolidum, erectum & frugiferum eſt, viva voce in animos diffundent. Gratias ergo vobis Reipublicæ hujus, Eccleſiæ, civium & modeſtiſſimæ Iuventutis nomine ago, qui, ſi bona ſua norint, ratum habebunt, quod dixi:

dixi: si non norint, discent propediem, quantum sit cum doctrinâ virtutem imbibisse.

Vos verò viri nobilissimi, spectatissimi, doctissimique, sive cives, sive advenæ estis, animis, linguis Illustri huic gymnasio favete. Erit hic, ubi perfuncti negotiis, animum componetis, ubi afflicti solatium petetis: ubi inopinato lucro aucti mentem temperabitis ab insolenti lætitia: ubi audaciæ in exponendis mercibus occursabit prudens timor; timorem moderabitur fiducia, fiduciam scientia, scientiam recti conscientia. Si patres estis, volupe mihi erit de liberis vestris benè mereri: si non estis, de vobis ipsis. Etenim in hoc nati sumus, in hoc educati, ad hoc vocati, ut ea, quæ didicimus, non nostra sint, sed & aliorum. Tum demum vos profecisse scitote, cum litteras, & earum professores æstimare didiceritis. Hactenus fines possessionum propagare studuistis, in latifundiis totos lacus absorbuistis, trans Oceanum villicos misistis. nullibi non fluminum ripas ædificia vestra, villæ, prædia prætexunt. Iam discite majorem & spatiosorem esse Sapientiam, quæ divina omnia & humana, præterita & futura, cœlum, terras, maria complectitur. Preciosarum rerum pompam in domibus vestris explicatis. at preciosior Sapientiæ ac literarum supellex, in qua auro, argento, gemmisque omnibus plus fulgent virtutis & honesti præcepta, in qua hoc ad precium facit, quod per fortunam non obvenit; quod sibi illam quisque debet, nec pravis artibus paratur. Cum mercium, quæ in hanc urbem advehuntur, molem, varietatemque conspicitis, naturæ exiles particulæ in conspectum veniunt. cum Philosophia occurret, simillimum toti naturæ spectaculum videbitis. Magnum vos aliquid præstitisse putatis, cum Gallias, Germaniam, Hispa-

Hispaniam, Africam, Indiam annis aliquot obivistis, & quidem itinere laboriosissimo, & tot periculis circumsepto. Philosophi animus hæc omnia coram videt, coram lustrat, omnia velocius, quam Sol ipse, obit, & obit quoties vult, discriminum omnium securus. Sed libet quærere ex vobis, ut vel invitis confessionem extorqueam, Annon Philosophiam expeteretis, si beneficiaria, si lucrosa, si utilis esset? affirmabitis opinor. At qui beneficiaria non sit, quæ rerum omnium uberem scientiam suppeditat? qui lucrosa non sit, quæ menti lumen, voluntati sanctitatem, affectibus ordinem ac quietem largitur? Has opes cum possideat Sapiens, non minus opulentus est, quam vos, non minus splendidus, quam vos, non minus beatus, quàm vos. Et profectò si callidi rerum æstimatores, fundos, agros magno æstimant, quia his pignoribus minus noceri posse credunt, quanti putabitis æstimandam eruditionem, quæ nec incendio eripitur, nec naufragio absorbetur, & inter ipsas regnorum concussiones ac motus inconcussa manet.

Vos denique Adolescentes & Iuvenes, quotquot adestis, parentum vestrorum solatium & amor, Reip. hujus spes, erudita propago, eum quoque ad hanc rem animum conferte, qui egregiis exercitationibus erudiri, & bonæ mentis succo imbui cupiat. Tum magni eritis & sapientes, cum placere vobis cœperint Sapientiæ prisci ac primi inventores, Plato & Aristoteles. quorum severa lectione non solum intellectum à fœdo ignorantiæ situ vindicabitis, verum etiam de hostibus vestris, ira, voluptate, libidine, audacia, ambitione, prodigalitate triumphabitis, idque eò gloriosius, quo plus est sibi, quàm aliis imperasse. Ne vitam credite illam, quam ex aëre trahitis, sed quam ex studiis; nec splen-

ſplendidum putate auro vel argento circumfulgere, ſed doctrinæ luce. dum alii pecunias numerant & ad ſtateram expendunt, vos Sapientum verba & voces: dum alii æs, piper, linum, ponderant, vos philoſophiæ momenta. dum alii peregrinantur, fluctibus jactantur, aut latronum ſævitiam experiuntur, vos domi intellectum per illuſtrium ſcriptorum monumenta ſecuri circunferte, & dum Morinorum ſpolia repetunt audaces Neptuni filii, vos doctorum hominum commentationes, quas poſteritatis eſſe voluerunt, in uſus veſtros, Dei inprimis gloriam, Patriæ ac Eccleſiæ ſalutem convertite.

DIXI.

PRECATIO AD DEVM OPT. MAX. præmiſſa Orationi.

OMnipotens, æterne Deus, pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, rogamus Te ſupplices, ut hunc diem, quo Illuſtris hujus Scholæ natalem celebramus, S. P. Q. A. fauſtum, felicem ac ſalutarem eſſe velis. Stat coram Te ſupplex Reſpublica, & grande cœptum tuis auſpiciis inchoat. Stat ſupplex Eccleſia, & cum ſine te nihil poſſit, tanti operis incrementa à te ſolo poſcit. Stat ſupplex civium ordo, & chariſſima ſua pignora, clementiæ tuæ in terris depoſita, in novo hoc Muſarum ſacrario ad virtutis & ſapientiæ aram gloriæ tuæ ac cultui devovet. Stat ſupplex Iuventus, & ſeminarii hujus futura ſeges ſtudiorum ſuorum fructus nomini itidem tuo ac patriæ ſaluti conſecrat. Da, clementiſſime Deus, ut civitas hæc pomeriis ampliſſima, civibus frequentiſſima, commerciorum famâ celebris, amplioris famæ precium ex doctrinæ precio reportet.

tet. Fac eam res divinas ſcire, quæ humanas amat impenſius. Fac eam res humanas ſcire, quam poſt divinas humana quoque ſcire intereſt. Fac divina ſcire, ut divina imitetur. Fac humana ſcire, ut divina præferat. Petat à Philoſophia animi medicinam, quæ à lucro corpori delitias quærit. Petat à Philoſophia curarum ſolatia, quæ in mercimoniis invenit ſollicitudinum plena omnia. Tum vere opulentam ſe credat, non cum fluxæ felicitatis præſidia oſtentabit, ſed ſapientiæ ac eruditionis immobili peculio gloriabitur. Tu Deus per ſapientiam urbem hanc conſtituiſti: tot diverſarum gentium homines per eandem in vita ſocietatem convocaſti, domiciliis, conjugiis ac linguæ communione conjunxiſti. Da, ut ejuſdem Sapientiæ beneficio arctius coëat Reip. hujus compages, cives ſapiant magis, vivant ſanctius, pecuniæ, gloriæ & voluptatum amorem recta ratione moderentur, ut quibus totus mundus poſſeſſio eſt, diſcant vel hoc unum, pauciſſimis egere Sapientem. Hæc prima ſit eorum Sapientia, ut Te cognoſcant verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Hæc altera ſit eorum Sapientia, ut cum opes peregrè, domi virtutes indagent, & unum hoc à ſe alienum putent, quicquid à virtute alienum fuerit. Hæc ſumma eorum ſit Sapientia, ut operum tuorum in hoc Naturæ theatro magnitudinem, varietatem, pulcritudinem contemplentur, & in iiſdem bonitatis tuæ, ſapientiæ, potentiæ manifeſta documenta ſuſpiciant & venerentur. Ampliſſimos hujus Reip. rectores, Prætorem, Conſules, Scabinos, Senatores, Curatores, intelligentiæ, & prudentiæ Spiritu inſtrue, ut concreditam ſibi navem inter tot fluctus & Symphlegadas, quibus res humanæ jactantur, in publicæ ſalutis portum dirigant. Paſtoribus Eccleſiarum, quotquot in hac urbe Chriſti nomen ex verbi tui præſcripto profitentur, gratiam tuam largire, ut quod ſuadent piè, perſuadeant potenter; quod docent ſanctè, credatur religiosè; quæ monent ſalubriter, præſtentur ſalutariter. Divulſa Eccleſiæ tuæ membra collige, ut quos diſtraxit opinionum diverſitas, uniat potentior charitas. Civium animos amore mutuo colliga, & diſſidiorum

omnium

omnium causas longè ab hisce mœnibus abesse jube. Da, ut Mercuriales hactenus, jam Sapientiæ candidati audiant; parci, sed cum elegantia; pecuniæ studiosi, sed sine detrimento melioris studii, hoc est, artium & virtutis. Scholæ hujus primordiis benedic, ne doctrinæ solum aut inanis scientiæ, sed & probitatis magistra & mater audiat. Adauge dona tua in nobis, ut dum juventutem erudire muneris nostri est, eam feliciter erudiisse gratiæ tuæ imputemus. Adolescentium animos optimarum artium cupidine accende. Quibus pudor est nescire, discant tua opera. quibus pudor est peccare, in lege tua ambulent, & se pietate Tibi, obsequio parentibus, docilitate præceptoribus probent; ne desint aliquando, qui Remp. hanc prudentibus consiliis fulciant, Ecclesiam facundis vocibus doceant, Scholas denique salubribus præceptis regant. Audi, exaudi nos per & propter filium tuum Vnigenitum Iesum Christum, qui tecum & Spiritu Sancto vivit & regnat in æternum verus Deus, Amen.

Recitata fuit V. ID. IANVAR.
CIↃ IↃ C XXXII.

DISSERTATIO, DE BONO PRINCIPE,

Adverſus N. MACHIAVELLI Florentini Scriptoris ſuaſorias, quas libris ſuis de Principe, Republica, aliiſque inſparſit.

FERTVR olim Euripidi dixiſſe Plato: Ignoſcendum ſibi, quod tyrannidis laudatorem è ſua Repub. abegerit. Quamobrem nec vitio vertendum opinor, ſi quis non tyrannidis ſolum, ſed & omnium ferè ſcelerum laudatorem, non è Republ. ſed animis hominum abigere allaboret. Incidimus in ſæva & infeſta virtutibus tempora. nec unius ſeculi eſt præmio & commodi ſpe peccare. Afflixit hoc malum togatam olim civitatem, & hodie cum regnis orbem omnem pervaſit. Verum uti calamitatis humanæ pars eſt, Principes, & quotquot Rerump. cura ſuperior populo ſecrevit, adhibito ingenio & arte quadam peccare: ita illud omnium miſerrimum, cum memoria vocem quoque amiſiſſe bonos, ut nec ſentire liceat, quod velis, nec eloqui quod ſentias. Primum honeſtatis ſolatium eſt, de improbitate conqueri poſſe. Alterum juſta reprehenſione inſectari vitia, eaque potiſſimum, quæ apud potentes non inter culpas, ſed mores habentur. Equidem

dem ita ſtatuo, eſſe illud in omni vita apprimè utile & frugiferum, Boni Principis exemplar, veluti in illuſtri loco poſitum, animo circumferre, cum facile ab eorum moribus exempla petantur, quorum nutu res humanæ aguntur & feruntur. Eſt illud extra omnem aleam, maximum eſſe momentum Virtutis, maximum quoque Prudentiæ. cum illa inter omnem fortùnam proſperam & adverſam recta incedat; hujus vero tanta in omni negotio ſit neceſſitas, ut ſine ea virtus, ceu palabunda, erret, nec honeſti aciem attingere valeat. Quo magis mirari ſubit, fuiſſe & olim, & vixiſſe etiam hoc noſtro ſeculo viros, quorum nominis celebritas maxima eſt, qui civilis doctrinæ monita Principibus daturi, hoc omni conatu egere, ut regnis præſidia ac munimenta non ab honeſtatis incorruptæ ſtudiis, ſed peſſimis machinationibus & fraudulentis conſiliis quæſiverint. adeo ut Imperatoriam Majeſtatem & juris dicundi in terris poteſtatem verè divinam, in neſcio quam dilatandorum finium, corradendarum opum, ac ſtabiliendæ quovis modo ſecuritatis publicæ nefariam artem converterint. Nempe falſis nominibus calliditatem prudentiam vocant, ambitionem generoſitatem, imperandi libidinem magnanimitatem, unam regnandi legem, per fas & nefas ad ſtabilem imperiorum felicitatem graſſari.

Et hoc quidem inſtituto, ingenioſo magis quam pio, aliquod apud poſteros laudis choragium meruiſſe creditur Nicolaus Machiavellus Florentinus, vir ingenii perſpicacis, at honeſti perverſiſſimus æſtimator. Is in ſuis de Principe ac Republica libris iſtiuſmodi nobis format Reipubl. rectorem, quem prudentia quidem inſignis (ut illam vocat) commendet, ſed virtus

probitasque pessimo divortio destituant. Monstrum Principis adornari dicas, non Principem; impostorem, non patriæ patrem; pro pastore populorum, vafrum insidiatorem, astutum commodorum suorum cauponem, & vulpem purpura indutam, cui scelus omne, modo prosperum & fœlix pro virtute sit, & ipsa religio mercimonium lucrandi illud unum, quod sibi ac Reip. utile putet. Etenim vixit in ea Aula Scriptor clarissimus, in qua dubium mihi est, an scabiem politicam Principibus suis affricuerit Scriptor, an Principes Scriptori. Illud certum, similes habuisse labra lactucas, & dignum hoc fuisse, isto seculo, & loco, patellâ operculum. Non dissimile Rectoribus suis præstitit officium ab eo, quod Tiberio præstitit Hispo Romanus, Neroni Vatinius quidam, conscientia scelerum maculati & egestate pressi Scriptores. Ac mihi quidem A. O. cui jam ad Philosophiam practicam, ac virtutis rigidam contemplationem transeunti, dicendi apud vos facta est copia, veniam dari peto: ut cum ingeniosissimo Scriptore, non de ingenii aut eruditionis viribus, sed de pietatis ac probitatis laude, hac hora contendere liceat. Præfert ille vexillum utilitatis, nos honestatis. Illâ securos Principes præstare vult, nos hac. Nullam ego Principis prudentiam sine virtute agnosco, quin hanc prudentiæ, ceu basin, substerno, uti illam hujus ducem facio ac moderatricem. Neq; magis alteram ab altera in Principe Optimatibusque separandam censeo, quam quæ divelli nec natura, nec lex, nec ratio, nec Deus ipse permittant. Primum itaque Virtutem in Principe requiri, mox prudentiam quoque ostendam. Neque enim nefas puto, ea mentis agitatione separari, quæ in Principe divelli nefas esse hac ipsa ostendam oratione.

Non

Non male illi mihi de virtute sensisse videntur, qui eam proprium hominis bonum esse censuerunt. Etenim divitiæ ne bona quidem sunt, sed prout est animus, qui eas possidet, vel in laude, vel in vitio positæ sunt. Quæ gloriæ ac dignitatis speciem habent, fugacia sunt, caduca sunt, bractea sunt. Voluptas, licet bonum sit, ita hominis est, ut & belluarum sit. Scientia iis omnibus dignior & præstantior est. at hæc & in Deo excellentissima est, & in Angelis multo quam in homine excellentior. Sola & unica virtus, quæ affectibus ratione imperat, & luxuriantes animi motus in ordinem cogit, hominis peculium est & depositum peculiare, media incedens inter divinitatis cœlestem excellentiam, & irrationalis creaturæ terrestrem ac ignobilem sortem. Quod si ita est, utique in Principe eam non esse solum, sed & eximiam esse oportet, tantoq; excellentiorem, quanto inter homines conspectior est, quisquis imperat. Et hic Cyri aliquam vocem insusurrat Xenophon: Non convenire cuiquam imperium, nisi qui melior esset iis, quibus imperaret. Cum vero maximum ad Rempub. adferat momentum, qua famâ sit Princeps, facillimè ea facillabit, si à vitæ integritate & virtutis præscripto recesserit. Hac autem vacillante, labascit ipsa soliorum majestas, & vilescit sceptrorum reverentia. Vt jure cavere debeat, qualem famam habeat, qui qualemcunque meruerit, magnam habiturus est. Nec potest stare sua imperio incolumitas, ubi virtute non nisi ad sordidum quæstum & nundinationem utitur imperator. Atque hic illud Senecæ libens audio: Vbi non est pudor, nec cura juris, sanctitas, pietas, fides, instabile regnum est. Exemplo sint illi, quos sua immanitas & scelera cervicibus publicis depulere. Scelesta, eheu,

& ter scelesta vox est: sanctitatem, pietatem, fidem privata bona esse, illuc esse eundum Regibus, qua juvat. Iam vero quam hoc extra omne dubium, eam demum felicem esse Rempubl. in qua privatim subditi sanctè innoxièque vivunt, metuentes magis, quam metuendi. Sed enim qua ratione in officio suo continebitur populus, si ab officio recedere rectoribus ipsis religio non sit? Vti in Helicen suam aut Cynosuram intuentur navium rectores, ita subditorum mentes oculique in illos conversi, quos in sublimi posuit Superûm favor. Occulta cathena cohærent imperans, & quibus imperatur. Et sicut animi vitio officium non facit pars nostri vilior, pariter cum Principe laborat universum regni corpus. Ad honesta cum præit, sequimur; ad vitia, itidem. Phœbææ instar lampadis est. hæc cum serena est, orbem irradiat, cum nubibus objectis flagellatur, eundem fœda caligine involvit. Procerum vitam moresque eadem sequuntur. Da Principem pium, religionis ac sacrorum cultorum studiosum; dabo plebem, quæ optimum hoc Principis sui exemplum legem esse arbitrabitur. Da versipellem, quique religioni, quam erroneam esse novit, se adhærere simulet; dabo plebem simulandi & dissimulandi peritissimam. Da crudelem, tenacem, raptorem, fedifragum; dabo populum, qui regium esse putabit etiam illa sectari, cum expedire putabit. Est hoc Machiavelli detestandum placitum lib. de Principe, cap. xv, Necessarium esse Principi, ut perceptum habeat, (si se salvum esse velit) qua ratione possit esse non bonus, idque pro rei necessitate in suum convertat, vel non convertat usum. Et rationem addit; *Qui enim se virum bonum omnibus partibus profiteri studet, eum certe inter tot non bonos periclitari necesse est.* Ad exitium Reip.
&

& æternam Imperatoris infamiam comparata hominis Itali oratio. A qua non multum abscedit illud Euphæmi apud Thucyd. Viro, aut urbis Principi nihil injustum, quod fructuosum. Quorum ego barbaris sermonibus illud Xenophontis oppono; Nullas viro Principi pulchriores honestioresque esse opes virtute ac justitia. & illud Regis Gothici apud Cassiodorum ; Cum omnia possimus, sola nobis credimus licere laudanda. Tanto sanctiorem esse oportet Principem, quanto gravius nocere potest, qui plurimum potest. Etenim cum peccandi frenum laxat libido, potentia abutitur ad vitium; & qui pœnam non timet, culpam minus horret, ut omnino sufflamine virtutum opus sit, quibus impunè malis esse licet. Optima imperii decora sunt, honestas, fides, probitas, sanctitas, & recti tenax simplicitas. Hi satellites Principem in forum, hi in Curiam comitentur. Non minus illa populum in rectoris sui amorem pellicient, quam annonæ laxitas, quam panis & Circenses. Et quid vilius, quam eum, qui sola libertate Rex est, avaritiæ, crudelitati, ambitioni, hypocrisi, fraudibus libertatem animi transcribere? Plus servit, qui vitiorum servus est, quam qui hominum. Lacedæmoniis summo fuit dedecori, clypeum in bello abjecisse. Nec ego fortiter & preclarè quicquam ab iis geri posse puto, qui cum à Deo immortali acceperint clypeum virtutis, & opinionis rectæ, ad cujuslibet fortis occursum eum abjiciunt, ut in fortunæ manu positum sit, probus sis an improbus, bonus an malus, nocens an innocens. Quare & honestum per se est Principi, ut virtuti sacramentum dicat, & ad Reip. stabilimentum utile. Dicam quoque de Prudentia, sed paucis. Hanc enim in Principe solam fere commendat Florentinus noster. Ea

vero uti ad res omnes humanas, ita ad imperium quam maximè necessaria est. Multum equidem Rerumpub. rectoribus præsidii in viribus, in milite, in opibus positum est, sed sine prudentia, invalida illa & noxia. Vis prudentiæ adjuncta usui est, sine ea abit in noxam. Est ergo Principis prout rerum ac temporis exigit varietas, iisdem aptare consiliorum rationes. Est Principis, ad populi se indolem & mores componere, & uti quædam animalia mulcendo, quædam cædendo, ad obsequium flectuntur, ita civium alios asperitate, alios lenitate in obedientiæ gyrum redigere. Aristotelis nostri illud oraculum est; Prudentia imperantis propria & unica virtus. At illud nunc ostendendum, Virtutem & Prudentiam conjunctissima esse debere in Principe, nec unquam à Prudentia separandam Virtutem. Secus videtur Machiavello, qui in Principe suo c. 15 ait; *Non admodum esse laborandum Principi, si in eorum vitiorum incurrat infamiam, sine quibus dominatum non facile tueri possit*. Solent Imperatores A. O. cum hoste dimicaturi levis armaturæ milites in primam aciem educere, rejectis in finem triariis. Idem nobis faciendum. Probabili argumentorum serie velitabimus aliquamdiu, mox apodixi una aut altera adversarium confossuri. Est illud in confesso, Principes & terrarum Dominos Dei Opt. Max. in terris administros esse, & quod inter cœlestes genios ac animas est supremum numen, inter homines esse mundi rectores. Quod si ergo majestatis divinæ imaginem refert Princeps, utique & hac parte referat oportet, sanctitate ac prudentia, quæ in Deo excellentissima & summa sunt. Præterea si meliorem esse oportet civibus Imperatorem, nec ea in subditis punire æquum fuerit, quæ ipse commisit prius, omnino à virtutis & honesti

calle

calle eum recedere iniquum erit. Ergone fidem non ſervare licebit Principi, mentiri licebit, aliena per vim auferre licebit, innocentem è medio tollere ludus illi erit & jocus, quoties ita expedire putabit? cives vero eadem committere nefas erit, & morte piandum? Num quod ſcelus civem dedecet, decebit Principem? In qua quæſo ſchola perſonis ſolum diſtare vitia, non propriis formis, didicerunt grandes iſti & Transalpini politici? Quod ſi propius tum Virtutis tum Prudentię definitionem examinare libeat, manifeſtum erit, alteram ſine alterius conſortio ſtare non poſſe. Virtutem definit Philoſophus habitum prælectivum, cujus mediocritatem vir prudens definit. Prudentiam vero habitum cum recta ratione agendi ea; quæ honeſta ſunt & pulchra. Ita altera alterius opem poſcit, & amicè conjurant, ut nec virtuti conſtet ſua indoles ſine prudentia, nec prudentiæ ſine virtute. Cum enim magna in rebus civilibus accidat mutatio, uſque adeo, ut non tam naturâ, quam lege & conſuetudine honeſtam conſtare videatur, ita judicat ſapientiſſimus Philoſophus, prudentiæ adminiculo eam temporis, loci ac perſonarum haberi poſſe rationem, ut nihil indignum officio viri boni committatur. Hanc ergo virtutis rectricem ac moderatricem eſſe vult. virtutis inquam, non ſcelerum, honeſtatis, non improbitatis, juſtitiæ, non injuſtitiæ, fidei, non perfidiæ. Hanc illi æternam legem figit, ut cum recta ratione agat, nec in alio quam honeſti circo ſe exerceat. Vnde manifeſtum fit, quam nobis Machiavellus fingit prudentiam, non prudentiam, ſed calliditatem eſſe, & vafritiem, & aſtutiam, eamque fraudulentam & verſipellem, qualem Græci πανουργίαν vocant. *Ea enim*, inquit idem, *neceſſarium eſt Principem uti prudentia, qua eo-*

rum vitiorum fugiat infamiam, quibus imperium illi adimi possit. In reliquis ergo commeatum peccandi facit Principi consultor dolosus. Nempe sævitiam, hypocrisin, superstitionem, perjuria, diffidentiam, avaritiam susque deque habet, modo viam ad regnum struant, vel illi muniendo faciant. A Catilinæ opinor socio M. Lepido didicit, Nihil gloriosum esse, nisi tutum, & omnia retinendæ dominationis honesta esse. Vel à Thyeste audivit, Precario regnari, ubicunque dominanti tantum honesta licent. Sanctius diviniusque philosophatur Stagirites, cum Principem omnem virum bonum esse vult, easque in illo requirit virtutes, quæ cujusvis sunt privati. Machiavellus num vir bonus sit Princeps, num malus, ne ciccum interduit. At alium nobis Principem depingit Plato in lib. de Rep. alium Xenophon in Cyro, alium in Trajano Plinius, alium Seneca, qui regnum decere ait; Vt nemo doceat fraudis & sceleris viam. Alium vult illa puerorum nænia, *Et maribus Curiis & decantata Camillis*, quæ regnum rectè facientibus offert, *Qui rectè faciet, non qui dominatur, erit Rex*. At illud mihi expediat velim Florentinus, qualem Principem formare susceperit? an talem, quem nullis omnino legibus teneri velit, an legibus adstrictum? Si prius, istiusmodi Principem orbi dabit, qui orbis odium execrationemque merebitur. Principis est leges tueri. at inter has ipsas prima est, Princeps uti vir bonus sit. Nec potest recte imperare, qui summo Imperatori Deo parere nescit. Malus est honesti vindex, quisquis se honestatis imperio subtrahit. Quod si legibus Principem adstringat, quæro qua lege coerceri illum cupiat? An lege, quam naturæ vocamus & rectæ rationis, sive gentium omnium? an vero lege divinitus scripta? Si lege naturæ & gentium, utique

utique religio illi erit, fidem datam non servare; religio illi erit, aliorum regna per vim vel religionis defendendæ vel propagandæ invadere. Atqui hæc ipsa scelera Principi suo instillat Machiavellus †. *Non chartæ ac scripturæ, sed vis ac necessitas ad servandam fidem adigit.* Hac ubi se expediverit Princeps, irrita vult esse pacta & fœdera. * *Princeps sapiens ea promissa declinet,* (inquit) *quæ suis commodis contraria fore videt.* & rursum; *Duo sunt genera decertandi, unum jure legum, alterum per vim; cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum ad posterius, si non satis est uti superiore. Proinde necessarium est, ut princeps rectum utriusque & belluæ & hominis usum teneat.* Et ne sine ratione loqui videatur, subjungit; *Si probi essent omnes homines, præceptum hoc planè fuisset inutile; verum cum improbi sint, diligenter eorum improbitas perfidiaque erit eludenda. Nec deerunt* (inquit) *causæ, quibus in violatam fidem color inducatur, cum simulando, tum dissimulando. Quocirca ad omnem ventorum & fortunæ conversionem versatile ingenium princeps habeat, necesse est, & ab eo, quod bonum est* (hoc illi utile est) *ne discedat, at si necessitas urgeat, edoctus sit & malum,* (hoc illi inutile est) *avertere.* Atque hinc: *Vitam tueatur princeps, curetque imperium conservare. quibus autem id artibus fiat, ea modo honesti speciem præ se ferant, nunquam non honore digna laudibusque existimabuntur.* Damnat crudelitatem & in subditos sævitiam recta ratio: At parvi, inquit ille, ducat princeps sævitiæ nomen, quo concordes suos in fide retineat. Quam humana, quam divina est illa Senecæ vox? *Decet timeri Cæsarem, at plus diligi.* Florentinus contra, ‡ *Satius esse ait, metui principem, quam amari.* Nec deest illi, quod malæ causæ mutuetur patrocinium à Didone, quæ inhumanitatem regni no-

† 8 *Hist. Florent.* * *De princ. cap.* 18. ‡ *Cap.* 17 *de Princ.*

vitate excusat. *Res dura* (ait Pygmalionis soror) *& regni novitas me talia cogunt moliri.* Quod si legibus à Deo scriptis eundem adstringat, utique suasisse oportuit, populi rectoribus ab omni vitio religiose & serio abstinendum, non prætexendum temere sceleribus religionis nomen, nec satis esse, ut pietatem superstitiose colere videatur, sed sincere citra Ithacismum & dolum colat. * *Principi urbem aut regionem occupanti plane novam Reip. formam instituendam esse suadet, omnia innovanda, bona opulentorum hominibus pauperibus distribuenda, eosque ditandos, ut de illo dici queat,* quod de Davide Rege fertur: *Esurientes implevit bonis, & divites dimisit inanes.* A Rege scelerate factum fingit, quod ipsius Dei αὐτοκράτορος & res humanas pro arbitrio moderantis justissimum est factum. *Agnoscit crudelem esse illam imperandi rationem, sed aut non imperandum esse ait, aut ista via insistendum.* Addit; *Multi ignorantes mediam viam ingrediuntur, nec planè boni, nec omnino perversi esse volunt, quod illis nequaquam prospere succedit.* Ergo ut Rex sis, eximiè malum esse præstiterit, hoc monitore, quam ἡμιπόνηρον. Atque illud suum axioma ut probet, unus illi sufficit Macedo, † ipsissima Machiavellismi idea. Displicent eorum principum exempla, qui optimo successu victos clementer habuerunt, relictis iisdem sacris, salvis privatorum bonis, & regiminis forma quam minime mutata. Et est hæc, quod notari utile fuerit, perpetua Machiavelli vel perversitas, vel cœcitas, ex uno alterove principis iniquiore facto exsculpere conclusionem universalem, spretis bonorum principum exemplis, quibus ex honesti præscripto omnia agentibus res imperii felicissime successerunt. Atque hæc ipsa non minus facile fuit illi invenire, quam illa omnis ævi

* *Lib. 1. de Rep. cap. 26.* † *Lib. 1. cap. 27.*

ævi βδελύγματα & vibices publicas attentiore oculo obſervaſſe. Nempe ſordibus magis & vitiorum documentis gaudet, quam virtutis innocentia. Et uti ſues cœno lutoque pingueſcunt, nitidius paſtæ graciléſcunt, etiam ille principum fortunæ à fœdis artibus incrementa quærit, quæ à recti ſtudio haberi poſſe neutiquam eſt deſperandum. Negat principem tutum eſſe poſſe, quamdiu illi vivunt, quos regno ſpoliavit. † *Male*, inquit, *hoc ſucceſſit Tarq. Priſco, ab Anci filiis interfecto; male Servio Tullio Tarq. Superbi dolo & ſcelere trucidati.* Scelus ergo ſceleri ſuperaddi mavult, quam commiſiſſe ſimplex. regno ubi ſpoliaveris innocentem, ſuadet eundem, & liberos amicoſque è medio tolli. At ignorare non potuit, plurimos principes bono eventu iis pepercifſe, quos regno exuiſſent, bono eventu iis ignoviſſe, qui quæſitæ dominationi nuper reſtiterant. Horum exempla cum apud priſcos & recentiores ſcriptores ad manum ſint, maluit crudelitati vicinior haberi, quam clementiæ. Etiam ita diſſerit: * *Quæcunque promiſſa publico nomine per vim extorta ſunt ab hoſte, ea omnia, ubi ceſſaverit vis illa, quæ prius cogebat, irrita fieri ſolent, & quidem ſine ignominia ejus, qui non ſervat.* Et provocat ad exemplum Conſulis S. Poſthumii, qui Romanis ad turpes pacis conditiones adactis poſt Caudinam cladem, ſuaſit non ſervandam eſſe pacem cum Samnitibus factam. At cur non potius infert ſervandam eſſe hoſti fidem? cum peſſimè ceſſerit tot populis & civitatibus fidei violatio. Patriam defendi vult, ſive id fiat honeſte, ſive cum ignominia aliqua. ‡ *Neque ab hoc ſcopo*, inquit, *avertere quemquam debet juſti, injuſti; crudelitatis aut miſericordiæ, non denique laudis*

† *Libr.* 3. *cap.* 4. * *Libr.* 3. *cap.* 42. ‡ *Libr.* 3. *cap.* 41.

laudis aut ignominiæ nota. Miror utique, cum cap. 29, lib. 3. de Rep. tales esse ostendat populi mores, quales sunt principum, cur non principem honestum & rigide probum orbi ob oculos posuerit, ut tales quoque illi tradat subditos, qualis est ipse. Iam nefarias artes docet Principem, ut inter nefarios vivat tutius; cum minus hi sint futuri tales, si ad probitatem præiret conspectior regentis vita. Nec animadvertit malus politicus, iis ipsis artibus, quibus imperia fulciri & stabiliri putat, eadem amitti & convelli. Multorum scelere petitur, qui multorum damno peccat. Pluribus qui periculum est, periculis multorum exponitur. Omnium manibus opprimitur sæpe, qui cervici populi sui gravis, hunc unum premit, ut securius imperet. Pessima est diuturnitatis magistra peccandi libido. Et licet occulte rem geras, oculata plebs quicquid sibi noxium videt perspicaciter, & execratur hostiliter. Fortunam & tempus opportunum ubi nacta fuerit, non aspiciet rector illas ipsas manus securus, quibus se commisit. Et quæ illa insania est, putare, improbitate ac sycophantarum artibus potius regna firmari, quam invicto virtutis præsidio? An non audivimus sæpe Reges, civitates, & imperia per scelera amisisse, quæ per virtutem ceperant? Annon à Deo illa vox? *Regnum à gente in gentem transferam, propter injustitiam, & injurias, & contumelias, & dolos.* De promissis divinis dubitant, qui minus efficacem tuendo imperio putant probitatem. Illud omnis ævi docent monumenta, plures pios & recti tenaces ad regnum pervenisse minori incommodo, quam improbos; plures pios felicius regnasse; plures pios felicius & tranquillius decessisse. Eant nunc, qui sola utilitate felicitatem imperiorum æstimant. Et quis

sanæ mentis credat, provinciam istam, quam summus Regum orbis rectoribus imposuit, non posse sine subsidiaria tot scelerum cohorte administrari? Ægyptii Reges in sceptris circumferre solebant Ciconiam, pietatis, & Hippopotamum justitiæ hieroglyphicum. Machiavellus noster Principum sceptris Leonem & vulpem inscribi cuperet, hoc est, tyrannidem & vafritiem. In libris abrogatarum legum referuntur Lex Ælia, Sentia, Iunia & Norbana. Ille novo exemplo inter abrogatas poni cupiat, Honeste vivere, alterum non lædere, suum cuique tribuere, quibus universa juris prudentia continetur. Equidem sapientum de turpi & honesto sententias similes esse vult numismatis antiquioris ævi, quæ quamvis æstimari soleant, tamen ad contractus humanos minime conducunt. Præcipuè, ubi de religione differit Machiavellus, veluti mercimonium aliquod rem sanctissimam solis regni commodis circumscribit. *Satis est,* inquit, *ut Princeps pietatem, fidem, religionem sanctè colere videatur. Nihil magis præ se ferre ipsum oportet, quam postremam hanc virtutem. Ferè etenim homines magis specie & colore rerum, quam rebus ipsis permoventur.* Rectius Peripateticorum Princeps inquit, oportere Principem res divinas curare seriò. Religionem à Principis personato vultu dependere nefas est, Principem à religione prorsus necessarium. Dantur principes illi, non illa principi, ut vult Machiavellus, quoties docet Romanos auspiciis pro Reipub. utilitate usos, & ex religione artem fecisse. Religionis est informare custodem suum, non custodis, illa tanquam Lesbia norma uti. Flecti ad ejus præscriptum possunt principes, non hæc illorum arbitrio fingi & refingi. Hoc qui moliuntur, per-

† *Cap. 18 de Princ.*

perinde faciunt, ac si quis anni tempora, hyemem, ac æstatem hominibus accommodare velit, non homines illis. Non eget humanis artibus, nedum Sinoniis, religio, ut adolescat; ipsa sibi sufficit, & incrementa sua à se sola, & ipsa pietate sperat. Mendaciis, simulationibus, perjuriis illam promoveri, quæ hæc ipsa vitia damnat, improbum & stolidum est. Irreligiosum prorsus Principem divino nomine abuti, ut ambitioni suæ & cupiditati autoramentum quærat. Quod si nulla res, Tacito teste, multitudinem efficacius regit, quam superstitio, si hoc philtro subjectos sibi populos dementarunt Numa, Scipio Africanus, L. Sulla, Q. Sertorius, Minos, Pisistratus, Lycurgus, Zaleucus, Midas, qui cum Diis & Deabus se collocutos finxere, major profectò veræ ac Christianæ religionis vis erit, ut quæ rectrix humanæ vitæ, justi injustique norma, perturbationum optima est gubernatrix, in adversis solatium, frenum in prosperis, unica denique & invicta mentis domina. Et sicuti ficta religionis professio impia est, ita veræ professionem felicissimam arbitror gubernandi populos magistram ac artificem. Nam & minus injustum aliquid sperant ab eo Principe pati, quem religiosum Deique verentem existimant; & minus ei insidiantur, utpote tutorem & adjutorem habenti Deum. Movet quoque illius veneratio opinionem, ut nihil sine ope divina aggredi videatur. Denique quid æquius, quam eum, à quo sceptra acceperis, innocenter coli, quam ejus cultum sine fuco curare, cui cura est venerandi Regis. Atque hactenus abunde ostendisse mihi videor, pessimis à Machiavello Principem artibus imbui, distractis à se invicem virtute & prudentia. Quare exeat è bonorum principum ordine Philippus

lippus Macedonum Rex, planè ad Machiavellicum ingenium comparatus, qui vicinorum odia ac ſimultates fovebat, ut aliis oppreſſis, aliis in partes pertractis, omnibus imperaret. Hic ille eſt, qui veluti è ſpecula Græcorum libertati inſidiatus avide arripuit Phocenſium ſacrilegium, ut religionis defendendæ prætextu victor victoreſque ſibi ſubjiceret. Et hæc quidem religionis nundinatio, uti in profanis merito damnatur, ita magis execrabilis fuit in Ieroboamo Rege, qui ut animis magis diſſiderent Iſraeliticæ tribus ipſum ſecutæ, nova ſacra, novos Deos inſtituit, ne facile coirent partes cœlo ac numine diſtinctæ. Auguſto quoque Cæſari, ſi fides Tacito, pietas erga parentem, & tempora Reip. obtentui ſumta, conſulti per ludibrium Pontifices, conciti dominandi cupidine per largitiones veterani, ſimulata Pompejanarum partium gratia. ſed Pompeius imagine pacis, Lepidus ſpecie amicitiæ, Antonius federibus decepti. Verum ut hæc condonem, illud, Auguſte Cæſar, condonare non poſſum, quod perfidi Triumviratus amore facundiſſimum illum Romuli nepotum Antonii furoribus victimam objeceris, quod illam linguam, ſine qua jam dudum conflagraſſet Roma, ſine qua nec tu Conſul unquam, nec Imperator fuiſſes, roſtris affigi ſiveris, ut regnares. Addo & alterum crimen, quod Ovidio Naſoni, ad Tomos exſuli, implacabilem te præſtiteris. Non te cœleſtis iſti elegi, non tot libelli ſupplices in Parnaſſo ſcripti flectere potuerunt, non ille verſus toto Imperio Romano nobilior: *Flectitur iratus voce rogante Deus.* Iacuere ante pedes tuos Muſæ Iovis filiæ, jacuit Apollo, jacuere Gratiæ omnes, pro Naſone per ipſum Naſonem locutæ. Ad omnium preces obſurduiſti, tanquam

silex & Marpesia cautes. Nempe videri volebas scurriles poëtæ versus odisse, quos sicuti execror, ita illud in te execror, quod facere malueris illa, quæ poëta lascivius scripsit. Præivit iisdem artibus Dictator Cæsar, qui pietatem colui voluit, sed citra regni jacturam. Et profectò, si quispiam alius, in hoc theatro histrioniam egit Tiberius, cui familiare fuit dolo & casibus objectare summos Reipub. viros, & per tyrannidem ac minaces delationes imperitare. Nec alieni ab his studiis fuere Nero & Galba, quorum ille Rubellium Plautum in Asiam specie tutioris & minus turbidæ juventæ; Othonem rivalem in Lusitaniam per speciem honoris seposuit: hic vero Virginium ab exercitibus Germaniæ secum abduxit per simulationem amicitiæ. In Otthone falsas quoque virtutes notat Tacitus & vitia reditura. Neque latuere istiusmodi artes sequiorem sexum, cui ad regnum contendenti, nihil inhonestum fuit, nisi quod dominationi obicem poneret. Athaliam videte inter Iudæos, Semiramidem inter Assyrios, Agrippinam inter Romanos, Mammeam sub Alexandro Severo, Brunechildes aliquot inter Francos, quæ non alia ratione, quam fraudibus, regnum vel sibi vel suis paravere. Pipinus Galliæ Rex translato ad se à Merovæa stirpe Francorum regno, à Stephano Pontifice coronari voluit, ut religioni videretur debere occupatum arte imperium. Refert Guicciardinus XII histor. Ferdinandum Aragonium Hispaniæ Regem omnes imperii cupiditates colore religionis texisse. Magna quoque vafrities fuisse dicitur Vladislai Pannonum Regis. magna quoque Ludovici XI Galliarum Regis, qui, teste Cominæo, in otio constitutus, avide captavit offensiones & simultates vicinorum Prin-

Principum. Illa religionis improba oſtentatio etiam Turcarum Imperatoribus uſitata eſt, qui, ut ſunt mobiles ad ſuperſtitionem perculſæ ſemel mentes, quoties de graviſſimis rebus deliberant, Muphtim ſuum, hoc eſt, religionis Antiſtitem conſulunt, qui explorata ante Imperatoris voluntate,eam,quæ placere poſſit,ſententiam dicit. Nihil jam de priſca Græcorum & Carthaginenſium in frangendis federibus ac pactis levitate ac perfidia dicam. His magiſtris, his doctoribus in aulas principum irrepſerunt uſitata paſſim imperii ſophiſmata, quæ politici ſtatus rationes vocant pragmatici homines; rectius ille, dominationis flagitia. Cujus generis ſunt hæ quorundam politicorum ſuaſoriæ & Machiavelliſtarum floſculi: Vti pueros talis, principes juramentis ludere minus nefarium videri:Demetenda eſſe papaverum capita,juxta ambulantis Tarquinii ἀπόδειξιν: Non eſſe recitandas leges iis, qui gladio prævalent: Optime de finibus diſputare, qui illo ſuperiores ſunt. De alienis decertare regium eſſe, privata tueri plebejum nimis ac vulgare: Vrbes provinciaſque præoccupandas, ſi idem forte facturus ſit alter noſtro damno. Nec diffitentur, cum Tacito, magna illa exempla habere aliquid ex iniquo, quod adverſus ſingulos utilitate publica rependitur. Ab eodem pure fluxere hæc carcinomata; Vtiles eſſe principibus delatores, & per præmia eliciendos; Inſidiari temporibus debere principem, & frigidam ſuffundere vicinorum litibus, ut ſequeſtri functus partibus ſolus poſſideat univerſa: Anguillis tunc capturam eſſe, juxta Ariſtophanem, cum Regum obitu de hereiſcundo diſputatur:Fovendas eſſe domi religionum controverſias, ne unanimes populi in rectores ſuos conſpirent, quo fine Catonem ait Plu-

Plutarchus contentiunculas inter servos callide fovisse: Colendas cum finitimis amicitias, quamdiu utilitas coli suaserit: Deglubendum esse subinde multorum capitum pecus, cum egestas civium securitas sit dominantis: exprimendas esse succulentas spongias, ne opibus elatiores regnantibus periculosi sint: Non contemnendum illud Lucani, *Satis est populis fluviisque Ceresque.* Et quæ alia plurima sunt scholæ Philippicæ, Tiberianæ ac Machiavellicæ flagitiosa dogmata. Vnum nobis ad veram & æternam Principis laudem iter à virtute directum probatur. nec fas puto rerum humanarum administrationem, bono consilio à Deo immortali Imperatoribus datam, in fraudem malitiamque converti. Spartani ad bellum ituri, non tympanis, non lituis, sed solis poëtæ Tyrtæi versibus animos ad fortitudinem inflammabant. Similiter ad regnum, ad sceptra & fasces ituris, non insusurrandæ sunt lenocinantes istæ adulantium voces, quæ præter commoda, utilitatem, securitatem nihil crepant, sed potius recitandæ iis augustæ Platonis sententiæ, divina Aristotelis oracula, Socratis, Epicteti, Senecæ de Virtute præcepta, quibus vita, quibus mores Principum corrigi & emendari possunt. Verumenimvero, adversus ea, quæ hactenus à nobis disputata sunt, regerat quispiam. Aliud esse Principem formare & politicum, aliud virum bonum, aut Christianum. ac si subjectis differre oporteat Reip. rectorem, & virtutis cultorem, nec utile sit in eodem reperiri pietatem & prudentiam, sapientiam & veræ religionis studia. At constanter ego inficior, Principem illum esse omnibus numeris perfectum, qui non sit vir bonus & rigidus honesti exactor. Nec illos moror, qui Principem talem à Machiavello

chiavello describi contendunt, quales dantur ut plurimum: veræ virtutis studiosum Principem inter Epicuri intermundia quærendum: aliud esse in Platonis Πολιτείᾳ, alind in Romuli fece sententiam dicere: Principes inter malos, inter argutos & fraudulentos vivere, ideoque fas illis esse fallere, ne fallantur, & vulpinarier cum vulpibus. At hi omnes malos esse cupiunt, quia multi tales. Ex fraudibus fallaciisque conflari volunt Principem, quia plerique in hac classe. Non si per fraudem amittuntur imperia, per eandem servari fas erit; non magis, quam morbum pelli, alterius morbi procuratione. Te sequor M. Tulli, Nihil fallaciter, nihil insidiose, nihil simulate agendum homini ad candorem, ad veritatem nato. Communis, inquiunt, utilitatis derelictio contra naturam est. At magis honestatis. Semper, inquiunt, officio fungitur Princeps, qui utilitati publicæ consulit. Sed enim nihil ego utile puto, à quo honestum abest. Magnus ille & celebratus Politicorum in hac Batavia Scriptor, negat Principem debere præfracto rectum esse, neque tantopere illi curandum, ut semper superet vera illa & directa ratio. Verùm liceat nobis, tanti viri pace, id quod sentimus eloqui. Principem obliquare sinus, instar prudentis Palinuri, permisero; & si hac via portum salutis publicæ assequi nequeat, mutata velificatione assequi. Sed nolim vel latum unguem à recto discedere. Non desinit vinum esse vinum, si guttulam aquæ aspergas. at desinit virtus esse id quod est, si vitium adspergas. Non amat illa permisceri sceleribus, quibus adversatur. Fucum non fert, purpura est; lux est, tenebras nescit; colorem respuit, cœlestis naturæ est. Nec desunt, qui Machiavelli patrocinium suscipientes, pro illo respondent, non fuisse eam

viri

viri hujus mentem, ut officium esse Principis æstimaverit, virtute ac religione in suum & populi commodum uti: nec hoc consilio conscriptos ab ipso eas, quas edidit de Repub. & Principe dissertationes, ut callida illa rerum gerendarum consilia imitari habeant; sed hoc solum fine, ut quæ sint imperantium insidæ & dolosæ machinationes & studia clarius cognoscatur. Verum non quid fiat à Principibus, sed quid fieri oporteat, quid fieri necessum sit, exponit. Non Historici, sed Doctoris partibus fungitur. Licet subinde, ne non callidè improbus videatur, sanas voces sceleratis permisceat. Et est hoc inter seculi hujus vitia non minimum, non solum cogitare, qua ratione occulte peccari possit, verum etiam modos comminisci, quibus impietas artificio suaderi possit. ut quemadmodum empto vultu se commendant turpes meretriculæ, sanctimoniæ quoque larva placeat certissima animorum pestis ἀθεότης. Et profectò eæ sunt impietatis illecebræ, ut etiam quidam ne pii quidem videri cupiant, hoc solum nomine, ut à piis differant. Alios cum videant religioni addictos impensè, ea nota ab ipsis discerni stolide amant, qua mali à bonis discernuntur. Populi & vulgi virtutem esse credunt pietatem. Et sicuti sordent multis lyræ & citharæ, quia mendicantibus placent; despectior quoque est religio, quia plurium est. Accedit ingenii sæpe vana ostentatio. Et quia religionis adoranda mysteria non rationibus humanis, sed divinis oraculis fulta vident, amant Creatoris sui sapientiam & voces profanis argutationibus, velut naso suspendere. Ac si laudis foret & egregiæ fiduciæ testimonium, ad instar Graii istius hominis, mortales oculos contra cœlum attollere. Nempe fidem exigunt vecordes

cordes animæ, quam demonstratione concludas, aut inductione sensibus objectes; cum ne quidem vel probabili ratione impietati suæ patrocinari queant. Quam libens lego illud Livii, qui postquam nepotem Consulis Papirii à religionis studiis laudasset, hoc elogio illum immortalitati donat: *Juvenis* (inquit) *ante doctrinam Deos spernentem natus*. Nobis talis Princeps formandus, cui scelus sit naturam sprevisse Dei; talis, qui credat summum illum arbitrum animis & mediis cogitationibus rectorum intervenire; talis qui credat prospera omnia eventura Deum colentibus, adversa spernentibus.

Vos itaque, quotquot aliis præestis, sive Regum, sive Principum, sive Magistratus titulo, famam multùm, at conscientiam maximè vereamini. Hanc qui verberat, in seipsum latrocinatur, & postquam regna agrosque milite vastaverit, rabiem in se convertit. Eam religionem amplectimini, non quæ imperantibus vobis conducet, sed de vestra salute serio cogitantibus. Nec enim dùm aliis consulitis, prudentiæ fuerit, vos perire; aut beatitudine æterna privari velle, dummodo terræ pugillum ad tempus possideatis. Tribunalia vestra fulciant Iustitia & Æquitas, nec satis sit ea possidere, quæ per vim ac fraudem possideri possunt. Sola vobis licent laudanda, nec permissum, quicquid commissum. Nulli subditorum injuriam facite, quia expediat, cum expedire non possit, quo solò fere Respublicas everti constat: innocentem lædere, non rectorum, sed tyrannorum est. Sævitiam aversemini, ut quæ plus timoris addit imperanti, quam securitatis. repertis autoribus de vindicta cogitant, quos metus terruit. Populum atterere, iniquum & periculosum credite, citius necis paternæ, quam

ablati peculii obliviſcitur egena plebes. neſcit illa timere, quoties jejuna eſt. obſequii impatiens eſt, cum eſurit. Semper compertum eſt, egentiſſimum quemque eſſe audaciſſimum, verſa in deſperationem paupertate. Fidem datam, vel hoſti, ſervate, aut hominum conſortio exite. Hac lege ſi coerceri non cupitis, ſubditos fide ipſi ſolvitis. Nec ſufficiat perfidiæ ac fraudis ſpeciem reperiſſe. Diſtringit fraus, non ſolvit perjurium. Latebram perjurio quæſiviſſe opportunum putant multi: ſed qui illam reperiat mens, in ſeipſam converſa, quæ ſi alios latere poſſit, ſeipſam non poteſt. Callidis vobis eſſe licet, ſed citra iniquitatem. Fines extendere, ſed ſine ſcelere. Bella gerere, ſed cum ea evitari nequeunt. Vim inferre, ſed ut propria repetatis. De pace cogitare, ſed ne noceat ejus obtentus. Diffidentiam non improbavero, modo ſolam excludat credulitatem. Vtrumque noxium, & omnibus credere, & nulli. Nec diſſimulationem damno, modo ea ſolum tegat, quæ publice neſciri intereſt. In reliquis frontem mentemque pariter exporrigi laudabile. Simulatio abſit, quę fallacibus blanditiis velet nequitiam. Inter conſiliarios diſtinguite, & delatores, quos ut legum cuſtodes amplexus eſt Tiberius, at longe ab aulæ foribus abeſſe voluerunt, melioris ævi Principes Nerva & Trajanus. Capreas Tiberianas cogitate, in optimorum civium & optimatium perniciem ceſſiſſe. Has qui probant & ſuadent, digni ſunt quibus primis verboſa & grandis epiſtola à Capreis veniat. O verè Principem, qui in tanto faſtigio poſitus, non magis magnus, quam probus audire deſiderat. qui potentiam juſtitia moderatur, ſagax in pernoſcendis civium animis, peritus bellicarum artium, pacis bonis artibus tuendæ ſolers, dexter obſecundandi

dandi temporibus, constans in federibus, in promissis verax, cœptis magnanimus, expeditus adversus dolos, & quod primum dixisse oportuit, Dei & sacrorum antistes sincerus. Hæ virtutes munimenta sunt imperii, quibus insistendum, hæ fulcra magnitudinis vestræ, Principes. Hæ populos veneratione implent, hæ vos tutos sanctosque præstant. Certissima debilis & jam fatiscentis Principatus documenta sunt, cum virtutibus ac viribus destituti, ad ignobiles illas & plenas probri Machiavellistarum sycophantias, nequitiasque confugere cogimini, quæ tametsi ad tempus juvent, postremò fallunt. Finiam Plinii verbis: Agitis cum Deo, Principes, qui vos incolumes sospitesque præstabit, si vos ceteros. Sin contra, ille quoque à custodia corporis vestri oculos dimovebit, & vos relinquet votis, quæ non palam suscipiuntur.

Recitata fuit ipsis Idib. Mart.
cIɔ Iɔ ç xxxiii.

ORATIO
DE
ENTE RATIONIS.

Quemadmodum citharœdi præluſiones ſuas in anteceſſum populo dare ſolent, tibicines in tibiarum inflatione τὸ ἐνδόσιμον ordiuntur, oratores à prooemio auſpicium faciunt, poëtæ prologum in ſcenam præmittunt, adeoque ſua cuivis ſolenniori operi præit παρασκευὴν; eundem quoque ad modum in profeſſionis Logicæ anteceſſum quaſi præcinere, præludere, ac præfari inſtitui; ne ſuo quoque apparatu careat hæc noſtra inauguratio, aut ſolus damnaſſe videar morem tot clariſſimorum virorum exemplis veluti lege comprobatum. Verum ne ſeria magis apud vos loqui, quam præludere videar, nequaquam de rebus moroſis, aut ſplendidis, aut obviis verba faciam, etiamſi moroſum forte vobis videbitur, & venuſtatis omnis expers argumentum. Etenim cum hactenus, quotquot vel legere vel audire contigit Oratores, de rebus omnes dixerint, ego, ut novitate aliqua vos afficiam, de nulla re dicam. quid ſtupeſcitis? nec tamen de nihilo. Dicam tamen. at quædam ſubtilius, quia aliter ſe tractari non patitur id, de quo dicere inſtitui; quædam ad delectationem, ne ſuo condimento noſtra oratio, veſter animus honeſta careat refectione, plurima vero ad eorum utilitatem, qui Philoſophiæ ſacris operantur. Deſideratis opinor orationis meæ cognoſcere argumentum. Nondum dicam. Libet

bet enim paulisper vobiscum in atrio & peristyliis orationis oberrare. Poëtæ fabulas vix triobolares modo admiranda carminis majestate illustriores reddunt, modo incredibili dictionis suavitate veluti nectare ac myrothecio perfundunt, lectori ut placerent, quas fecissent fabulas. Viri Oratores prisci juxta ac recentioris ævi res nauci & umbra asini viliores sæpenumero laudibus decantare amant, & ingenii pariter sui ac eruditionis specimen circa illa edunt, quæ in Velabro teruncio emas, hoc gloriosum arbitrati, si è re vilissima maximam laudem consectarentur. Murium & ranarum pugnam ante tot secula lusit Homerus, Culicem & Moretum Virgilius, nucis miseram sortem Ovidius. Est qui muscam laudavit Lucianus, qui comam Dion, qui calvitium Synesius. Non deest qui porcelli testamentum conscripsit, cujus D. Hieronymus meminit; qui Grylli cum Vlysse Dialogum, & asini aurei infandam calamitatem. Inter recentiores de laudibus anseris dixit Iulius Scaliger, de umbra Ianus Douza. uterque in re, naturæ quidem placita, at exigua, ingentes ingenii sui laudes explicavit. Heroem Polypoda, quem Græci φθεῖρα vocant, erudita dissertatiuncula æternitati consecravit Vir clarissimus Daniel Heinsius. Idem num Philosophi possint in suis experiri libet. Sed experiri tantum. neque enim tantorum virorum egregios conatus exæquare nostræ opis est. Proposui de Ente Rationis, ejusque natura ac indole dicere. Quod ipsum si Metaphysicorum more facere aggrediar, inter nubes Socraticas versari, & ignoto multis sermone loqui videbor, aut caballistica mysteria reponere: sin oratorum stylo, rem inceptabo arduam & novam,

Vnde prius nulli velarunt tempora Musæ.

Quare mixto dicendi genere utar,& cum thema mihi sumpserim philosophicum, dicam quamplurima quæ ex intimis Philosophiæ penetralibus depromta res difficillimas expedient. Cumque apud eos mihi dicendum sit, quorum alii dicendi facultate excellunt,alii his ipsis artibus delectantur, omnes vero orationem potius, quam Philosophicam διατριβὴν expectant, ita dictionis meæ filum moderabor, ut ea quæ dicturus sum, à Philosophia, modum quo dicturus sum, aliunde petita esse intelligatis. Vti enim jejuna est & exsucca oratio salutaribus philosophiæ præceptis destituta, ita putida est Philosophia, quæ cum Iavello, Scoto, Lombardo βαρβαρίζειν, quam cum politioris sapientiæ principibus recte loqui mavult. Vos Auditores animos advertite, & quod in Agyrtarum facitis concionibus, ac ludis circulatoriis, quoties saccarias istas artes excutiunt ingeniosi impostores, attentum nobis silentium commodate, donec de Entium Rationis natura, origine,parentibus,antiquitate, commodisque disseruero.

* Ens nomen est barbarum, sic fictum à Philosophis,non linguæ Latinæ ignorantia aut penuria,sed consulto. Licet enim huic hominum generi ὀνοματοποιεῖν,& voces fingere,ut res planiores dent. Atque hoc jure freti, quod tamen nullo Principum edicto aut Imperatoria facilitate obtinuerunt, sed velut αὐτοκράτορες usurparunt ipsi, in Scholas dimanarunt Scoti hæcceitates & quodlibeta, Iavellicum ly, Thomæ aliorumque quidditates,formalitates,instantia, ubicationes, communicantiæ, realitates, modalitates, suppositalitates, aliaque Ciceronis seculo inaudita nomina. Hæc inter Ens est, vox licet

* *De vocabulo Entis.*

licet minus Romana, tamen hoc cum Agamemnone populorum principe commune habens, * quod sit εὐρυκρείων, hoc est, late dominans, aut si Horatium mavultis interpretem, late tyrannus: cujus tanta est amplitudo, ut ne quidem illis, quibus Solis cursus, terminis claudatur; tanta evidentia ac perspicuitas, ut vel balbutientibus infantibus, conceptum sui primo omnium ingerat; tanta antiquitas, ut cum antiquissimo dierum ætatem suam computet. Verum Rationis Ens cum dico, nonnihil majestati veri Entis derogo, & licet plus quam nihil dicam, parum ultra id, quod non est, dico. Est enim hoc Ens ingeniosæ mentis perutile figmentum, & veri Entis simulacrum quoddam ac imago, nec existentiæ aliam μορφὴν, præterquam quæ fingitur, habens. Philosophi lata significatione † Secundam notionem, non Primam, vocant. Hæc enim ipsissima ac genuina est rei imago, atque exsistentiæ extra mentem in mente repræsentatio. Illa vero mentis conceptus est ac fœtus ejusmodi, cujus extra illam in universo nec vola est nec vestigium. Et cum prima omnium nostrum de rebus sit cogitatio, hæc circa hanc ipsam occupatur, & altera est mentis velut παρέκβασις & digressio. ‡ Magna est materiæ primæ excellentia, si cum hoc ipso Ente comparetur. Et tamen illam puram potentiam vocat Aristoteles. Atomi quid sunt? corpuscula insectilia, quæ volitantibus in solis lumine pulvisculis comparare solent Philosophi. At his minus est id, de quo loquimur. Puncta Mathematica ne quanta quidem sunt, sunt tamen, nec à mente dependent. Hoc ens nec sine mente est, & cum

C 4 per

* *Ejusque amplitudine, evidentia, antiquitate.* † *Ens rationis quid sit.* ‡ *Quam debilis ejus sit essentia.*

per mentem eſt, ne res quidem eſt. Lineæ Appelleæ, quæ miraculo fuere toti mundo, tantæ fuiſſe dicuntur ſubtilitatis, ut viſum pene effugerent, at videbantur tamen. Hoc Ens nemo oculis vidit unquam, niſi forte tam Lynceus, ut ea quoque per tenebras videat, quæ nuſquam apparent. * Atque ob hanc pene οὐδένειαν deſpectiſſimum eſſe cœpit, iis omnibus, qui præter hoc alia omnia admirantur & ſuperſtitioſe curant. Qui de rerum Natura ſcripſerunt, & ætherea pariter, ac elementaris regionis opes chartis explicuerunt, hujus nuſquam meminerunt. Metaphyſici ſcientiis hoc ſubſterni velut prætorio edicto cavent. Logici omnibus prædicamentis, ſed ſociis partibus integrantibus, punctis, momentis, totaque arte factorum congerie additis, miſellum embryonem, exulare jubent. Ambroſius Calepinus vir de quovis argumento breves diſcurſus faciens, ſilentio quoque hoc ipſum præteriit, & num mas ſit, num fœmina, num neutrum, nuſquam expedit. Cum vero artificum & operariorum tanta ſit ubique locorum copia, quanta vel æſtivo tempore in campis cicadarum, nemo tamen horum in hoc Entium genere artis ſuæ documentum dedit unquam, cum & ſordidam lanam ſint qui tractent, & in bovis tergore ingenioſe luxurietur ſutor, & in vilibus Oceani conchis ſe torqueat argentarius. Ipſe rerum opifex Deus omnia cum conderet hoc ipſum non condidit, id unum veritus, ne ſi non † Entia crearet, contradictionem imprudenter implicaret. Et Plato qui omnium rerum ideas eſſe dixit, hujus ullam extare non dixerit. Nolite mirari Audit. Cum enim omnia vel ſubſtantiis vel accidenti-

bus

* *Quam in nullo apud quoſdam precio.* † *Cum nec accidens ſit nec ſubſtantia, nec inter tranſcendentia.*

bus definiantur, hoc Ens neutrum eſt. Amplius dicam. De Tranſcendentibus multa audiviſtis diſſerere Philoſophos, qualia ſunt Ens, Vnum, Verum, Bonum, Res, Aliquid. At hoc Ens bonum non eſt, quia verum non eſt: verum non eſt, quia unum non eſt: unum non eſt, quia Ens non eſt. At idem cum Ente eſt res & aliquid. Magis mirabilia audite, de quibus nec in Tuſculanis quæſtionibus diſputat Cicero, nec in moralibus ſuis Plutarchus. * Super hæc Tranſſcendentia finguntur Supertranſcendentia, opinabile, cogitabile, intelligibile, auguſta vocabula, ad quorum recitationem aſſurgat ipſe de curuli ſella Cato, aut ſtupeſcat C. Marius. Inter hæc num referri poſſit ſedulo diſquiritur. Non referri debere, niſi adhibitis circumſpectè diſtinctiunculis aliquot, omnes clamant. Adeo in ejus perniciem cuncta conſpirant. Quamobrem cum Ens voco, aut contradictoria ipſe loquor, aut ὁμωνύμως verum dico, uti hominem pictum hominem dicimus. Nebulas Ariſtophanicas legiſtis opinor. His ſimile quid habet, evanidam nempe nec ſtabilem naturam. Qui ſomniorum generationem capiunt, norunt, opulentiſſimos & feliciſſimos ſæpe ſibi videri ſomniantes. Pariter qui hæc entia fingunt, dum fingunt, magnum aliquid ſe moliri credunt, ac plus Homero ſibi ſapere videntur, cum umbras ſolummodo rerum captent, & imaginaria cœna ſtomachum deludant. † Nec minus tam tremendæ interdum ſunt eſſentiæ, ut Hircocervus, Chimæra, Cerberus, Geryon, Minotaurus vocentur, modo tam debilis, ut cæcitas, vacuum, tenebræ, privatio dicantur: modo tam nullius, ut qui exempla horum daturi ſunt, pur-

 gatorium,

* Aut ſupertranſcendentia locum mereantur. † Ejus varietas.

gatorium, Platonis rempublicam, Apuleji asinum, ac universalem omnium Ecclesiarum Episcopum Pontificem è pergula pictorum depromant: modo tam variæ, ut his casus, declinatio, figura, aliis thesis, hypothesis, status, aliis subjectum, prædicatum, species, aliis æquator, horizon, polus (cogor respirare,) aliis par, impar, impariter par, aliis aliis vocetur nominibus, prout quisque rebus suis expedire novit. quæ omnia in occulto erant tunc, cum rebus singulis nomina imponeret protoplastus Adamus.

Ne tamen vos vocis fallam æquivocatione, scitote à Philosophis quædam Entia Rationis sic dici, quia à ratione formantur, qualia sunt ea, quæ primo Epigrammate recenset Martialis: quædam quia in ratione sive mente velut domicilio alte resident, uti sunt scientiæ omnes, & rerum conceptus genuini: quædam quia soli menti objiciuntur, nec, si cogitare de iis desinat mens, quicquam vel in mente vel in universo sunt. Illa Scholasticis Entia Rationis effective, ista subjective, hæc objective, dicuntur, habita argute paranomosias ratione. De his posterioribus nobis sermo est. Quæ subtilius philosophantes in † Entia Negationis, Privationis, & nescio quas relationes ac denominationes extrinsecas distinguunt. Ens Negationis Pegasus est, adeoque totus ille Deorum poëticorum cœtus tam frequens, ut turbam ipsam vix capiat cœlum, tametsi capacissimum. Ens privationis est Claudius Cæsar, sed ea corporis parte, qua Drusillam euntem in cœlum sequitur non passibus æquis. Entia Relationis sunt præmissæ & Conclusio, aut ut vetera reponam, Antistrephon, Ceratine, Crocodilites, Vtis, Pseu-

† *Species tres.*

Pseudomenos, Cacosystata, Asyitata, aliæque monstrosæ ac terribiles Stoicarum argumentationum formæ. Quæ quidem omnia in hoc conveniunt, quòd cum vera essentia careant, ad similitudinem tamen rerum concipiantur: in hoc autem differunt, quod Entia negationis in universo nihil sint; privationis, rem connotent perfectione sua destitutam; Relationes vero ex varia rerum inter se comparatione effingantur. Atque inter has primas tenent eæ relationes, quæ vocabulis technicis exprimi solent, & secundæ notiones presse dicuntur, quas modo umbræ de gnomone in scioterico sparsæ, modo monetulis illis æreis institorum, quarum cum nullum sit precium, aurei tamen nummi ad eas expenduntur, comparare solet B. Keckermannus, sedulus horum Entium coordinator. qui in Logicis suis institutionibus per tot hæc ipsa Entia dissecuit διχοτομίας, ut qui in charta eas, sed sine intestinis ac ornamentis, hoc est, sine commentariis depinxerit, imaginem se videre jurabit istius exercitus, quo Alexandro occursavit Darius Persarum Rex. Tanta illic horum Entium copia, ut vix plura Hellespontum cum Xerxe capita trajecisse credam, aut tot Ægyptum vexasse locustas, aut Mario consule profligatos Cimbros. Ita cuneus cuneum, phalanx phalangem, acies aciem premit, quarum omnium dux primipilus est Terminus. Diceret Socrates in pulverem ipsum secuisse. Ego laboriosum viri otium suspicio, non carpo.

† Sed quoniam non perinde multis notum est, quo genere prognatum sit Ens rationis, id jam Musis bene juvantibus exponere conabor. Non ego hujus Entis, licet spurii, natales ad Rheam, ad Venerem, ad Iovem, Martem, aut

† *Quibus natum sit parentibus.*

id simile genus minime castorum numinum referam, quia qui primi ejus parentes, nec ex annalium memoria, nec ex Patrum nostrorum traditione habetur. Quod cum expedire me non posse ingenue fatear, gentem, familiam, ordinemque indicabo. Multum enim interest, utrum purpuratis regibus, an cucullatis sacerdotibus, an lucernariis Philosophis ortus sis. Natum est Ens rationis non unius sed varii ordinis parentibus, unde & istud varium ac multiplex. Alia Mathematicus, alia Grammaticus, alia Rhetor, alia Poëta, alia Logicus, alia aliarum artium sibi finxerunt professores, quos omnes philosophorum laxo nomine complector. Quid ni? ipse Homerus in Margite terræ fossorem sapientem vocat, eodem opinor jure, quo Eumæum subulcum divinum (δῖον) appellat. Maximam tamen horum partem sibi Logicus vendicat, qui non leve ad capessendas scientias præsidium fore putavit horum Entium formationem. Gloriatur apud Homerum Pallas se Mentem esse Antilochi filium: & hodie ad nobilitatem vel id inprimis interesse putant, qua familia, qua stirpe originem trahas. At hæc nostra Entia eo hominum genere se nata gloriantur, quorum maxima est per universum terrarum orbem famæ celebritas. † Mathematicis, inquam, qui radio totum orbem gentibus describunt, aut si quando terram fastidiunt, inter astra ipsa & cœlos habitant, & stellarum numerum, magnitudinem, distantiam, tanquam pollice filove metiuntur. † Oratoribus quoque, quorum tanta subinde in dicendo vis est ac dexteritas, ut (ac si parum foret res laude dignas deprædicare) Busiridem ipsum, Thersiten, Phalariden, injustitiam, quartanam febrim, aliaque

† *Mathematicis.* † *Oratoribus.*

aliaque malorum nomina laudare, si velint, possint. * Poëtis, quorum tanta subinde divinitas pectus occupat, ut poëtæ cum esse incipiunt ac Deo agitante incalescere, homines esse desinant. † Grammaticis, quos licet ingeniorum puerilium carnifices quidam per odium vocent, ego tamen omnibus sapientiæ numeris perfectos esse arbitror. Quod ipsum ne sine ratione à me dici putetis, rotunda & veterum fulta principiis argumentatione evincam. Qui bene cœpit, dimidium facti habet. Qui Grammaticam didicit, bene cœpit, Ergo dimidium facti habet. Progredior. Dimidium plus toto, Qui Grammaticam didicit dimidiam facti habet. Ergo qui Grammaticam didicit plus habet toto. At totum quo contenditur à litterarum studiosis Sapientia est. En ergo Grammaticum sapientem. ‡ Dixi, à Logicis quoque formari Entia rationis. Sed de his parce mihi loquendum video, ne immodicus proprii ordinis laudator habear. At qui hi? rationis sunt directores, veri & falsi judices, sine quorum arte capiuntur Theologi, errant Physici, palabundi incedunt Medici, cæcutiunt non raro Iure consulti, adeoque omnes disciplinæ ac artes velut Ariadneo filo destitutæ,

Errabunda legunt dubio vestigia gressu.

* Atque hos omnes Philosophos esse dixi, genus hominum ab eruditione, curis & acri cogitationum agitatione pene exangue,

E tenebris tantis tam claram attollere lucem
Qui primi potuere augentes commoda vitæ.

Licet eos dicacissimus Aristophanes solius Socratis odio hostiliter insectatus fuerit, & scelestissimus Lucianus auctione publica vilissimo

* *Poëtis.* † *Grammaticis.* ‡ *Logicis.* * *Aliisque Philosophis.*

subinde precio tanquam sub hasta distraxerit. Certe Platonis magis hic standum elogio, qui beatas fore respublicas ajebat, si aut imperarent Philosophi, aut Imperatores philosopharentur. τούτων πατέρων εὔχεται εἶναι.

† Verum cum apud Physicos variæ sint rerum productiones, aliæque per generationem, aliæ per accretionem, aliæ per alterationem gignantur, hoc Ens nullo horum modorum producitur. Non per generationem, quia substantia non est, non per accretionem, quia quantum non est, non per alterationem, quia qualitas non est. nisi quintam ejus quis speciem comminiscatur. Localis adhæc mutationis expers est, licet ad ‡ Angelorum & spirituum modum definitive sit in loco, hoc est, non coëxtendatur partibus cranii, aut cum in Aristotelis residet cerebro, in Platonis reperiri non possit, aut, ut planissime loquar, cum Platonis occupat sinciput, occiput destituat. Quare produci & fieri hæc Entia cum auditis, rursus ὁμωνύμως me loqui cogitate. Non itaque ad horum formationem argilla aut luto Promethei opus, non Leucippi ebore, aut metallorum principiis, quia à mente sola, & in mente finguntur, eademque hic patris, matris, obstetricis officia sunt. nec tamen vel de mentis substantia sunt, vel prorsus ex nihilo fiunt, sed ex rerum attenta observatione in mente efflorescunt. Sic è cerebro suo Palladen olim genuit Iuppiter, licet hoc discrimine, quod hæc non nisi obstetricante securi Vulcania in lucem edi potuerit, illa vero Entia minus periculoso partu nec ruptis cerebri panniculis per solam vocem in apertum

erum-

† *Quis modus productionis.* ‡ *Quomodo in loco sint, definitive scil.*

erumpant. Sed exemplis horum generationem illuſtriorē reddamus. Chimæra Ens rationis eſt, πρόσθε λέων, ὀπιθέντε δράκων, μεσσόντε χίμαιρα. Libet interdum Græcos verſus intertexere, ut hirundinum in morem biſulcam quoque mihi linguam eſſe ſciatis. * At ubi quæſo terrarum tale monſtrum paſcit alias monſtrifera tellus? Nuſquam. At quod nuſquam eſt, vel ipſo Auguſtino Theologo teſte, non eſſe putandum eſt. Fingit tamen hoc Ens ratio, ac ſi eſſet, & ex ſimplicibus, quæ natura committere exhorruit, audacula unum facit. † Tenebras quæ mens concipiat? cum omnis cognitio intellectualis à ſenſu originem ducat, hæ vero in ſenſum non incurrant, ne quidem aquilæ, aut Epidaurii ſerpentis, niſi forte eas in Luna ſedens Menippus oculis aſſequatur, quoties terræ umbram illa excipit, aut animæ, quæ in ſpecu Platonico rerum umbras pro rebus admirantur. Mens tamen noſtra ut eas concipiat, neſcio quam illis formam ſpiſſam, caliginoſam & nigricantem inducit, ut ſub hac ſaltem imagine apprehendat, quas ſub propria concipi impoſſibile erat. Iam vero Genus & Species quid ſunt? Non ſunt. ‡ Vult tamen ea eſſe mens, & dum in animalis natura meditabunda hæret, eam leoni, equo, piſci communem eſſe obſervat, imo ut communis ſit ipſa facit. At neque ex hoc altero mentis conceptu quicquam rebus ſolidi aut perfectionis accedit. Nec enim rectius valet animal ſi genus eſſe fingas, nec pejus, ſi non fingas. Profecto lamiarum artes exerceri putes, & magicos vultus pro veris reponi. Vti enim illæ ſpectris ſolummodo & præ-

ſtigiis

* *Quomodo Entia negationis formentur.* † *Quomodo Privationis.* ‡ *Quomodo ſecundæ notiones preſſe ſint dicta.*

ſtigiis nos ludunt, quoties Æneam, Hectorem, Andromacham oculis ſpectatorum ſiſtunt, ita & mens noſtra vere præſtigiatrix eſt, & dum circa horum Entium non entium productionem ingenioſe ſomniat, Morphei domum adornat, & novam rerum cudit Metamorphoſin. Scilicet poſt creatum à Deo hoc univerſum illa quoque potentiam ſuam explicare voluit, & creatoris ſui æmula novum quaſi orbem meditari, in quo aliud creaturarum genus non invidendam prioribus eſſentiam, hoc eſt, fictam & exanguem, prorſus ſortiretur.

† Quanquam autem aut nulla, aut ficta ſolum huic Enti ſit eſſentia, tanta tamen hoc ipſum fœcunditate naſcitur, ut cum aliis omnibus rebus definitus ſit in natura quoad ſpeciem numerus, huic ſine fine ac modo naſci datum ſit. ‡ Cauſam hanc eſſe autumo, quod ea omnia, quæ in natura generantur, à primæva creatione legem hanc acceperint non multiplicandi ultra ſpecies, quæ vero rationis ſunt Entia, in infinitum augeri & multiplicari poſſint, utpote nullis Creatoris ſui legibus adſtricta, uti numero ſemper unitatem addi poſſe tradidit Ariſtoteles, & lineam in infinitas partes reſolvi. Ea enim vis ſoli inter omnes creaturas menti conceſſa eſt, ut ſupra ſe ipſam reflectatur, & de cogitatione cogitationem formet, plane uti à Sole parelius, ab hoc ipſo alius refulget parelius, ab iride iris, ab hac tertia iris; aut uti projecto in aquam lapillo circulos poſteriores ex prioribus naſci videmus. Nomen cum finxit mens, ſubjectum eſſe concipit, ſubjectum ſpeciem eſſe dicit, hanc terminum facit, terminum extremum vocat, hoc majus vel minus extremum, hoc cauſam

† *Quanta horum Entium ſit fœcunditas,* ‡ *& quæ ejus cauſa,*

ſam cognoſcendi. Enunciationem ubi fecit ratio, finitam eſſe concipit, finitam categoricam judicat, ſupra hanc univerſalitatis conceptu reflectitur, ex hoc puram Enunciationem elicit, hæc porro meditanti propoſitio fit, hæc definitio, hæc ipſa principium vel concluſio demonſtrationis; atque ita meditando finem ſuæ meditationis non habet; ſed uti araneæ ex tenui ac gracili corpuſculo telas indeſinenter trahunt, ita dædala architectrix ratio ex ſemet ipſa imagines alias ſupra alias format fingitque.

Sed tempus eſt, ut de horum Entium dignitate, antiquitate & commodis nonnihil dicam. Sed confuſe hæc omnia, ne aciem inſtruere videar, aut ulmos in quincuncem digerere. Profecto dignum & excellens aliquid ſit oportet, in quo occupari ſuperis, inferis, cœleſtibus, terreſtribus, & inter hos ſapientiſſimis, doctiſſimis, ſanctiſſimis non indigna res viſa fuit. Ab ipſo Iove, quia auſpicatum hoc, ordiar. Etenim ii, qui de rebus divinis diſputant, & Deum, quem univerſitas non capit, tribus ſolent explicare chartis, quoties objecta ſcientiæ divinæ definiunt, inter alia Entia ſcitu poſſibilia, quæque unico intuitu novit Deus, etiam hæc ipſa entia rationis locant. * Tota Angelorum cohors, quoties peccatorum noſtrorum recordatione afficitur, toties Entia privationis meditatur. Ipſi Dæmones quot peccandi formas, quot nocendi artes inſtillant, tot ἀνομίας fabricant. Verum (ut ad Homeri exemplar relictis ſuperis ac inferis in terras dimigrem) quotuſquiſque mortalium eſt, qui non in his entibus verſari amat, ſive dormiens aureos montes ſomniat, ſive vigil optat nec invenit. qualis fuit Micyllus ille Lucianicus, cui niſi galli cantus dives

* *Quæ Entium rationis ſit dignitas.*

dives illud & aureum somnium abrupisset, non erat cur aliam optaret felicitatem. Plaustra mendaciorum quoties congeri auditis, toties plaustra horum entium vectari credite, quorum agaso est fama. Qui stupendis ac prodigiosis gaudent eventibus vel audiendis vel narrandis, cui quæso arti, quam huic nostræ operam locant, cujus tanta est suavitas, ut quo à vero absunt longius, eo & credantur lubentius & jucundiore pruritu titillent aures. Pontificii quam suaviter sibi blandiuntur, dum pœnarum in purgatorio tempora velut clepsydra metiuntur. Alcumistæ, qui novis & arcanis artibus rerum species vertere moliuntur, Ens illud rationis sibi fingunt, cujus rem invenire etiamnum desiderant. Adde his quadraturæ circuli investigatores anxios, eosque omnes, qui esurire malunt, quam non fingendis Entibus operam dare. Plato quam altum sibi sapere videtur, dum Ideas cogitat, & equinitates, bovinitates, & asineitates suas contemplatur. Et Aristoteles dum motores orbium facit intelligentias. Poëtæ si in hac arena se non exerceant, minus poëtæ, hoc est, nimis serii videbuntur. Tota Ilias & Odyssea quid habent, quam eruditam horum entium farraginem, à quibus tamen ita inclaruit iste nugarum pater, ut de patria ejus contenderint

Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamis, Ios, Argos, Athenæ.

Virgilius, qui Æneidem suam filis Homericis texuit, quam feliciter sæpe mentitur, quum Æneam per Elysium nemus ad superos reducit, sed ea porta,

Qua falsa ad cœlum mittunt insomnia manes.

Transmutationes scripsit ingeniosissimus Naso. Sed hæ fere omnes entia negationis sunt. dico fere,

fere, nam cum cæcitatem Tiresiæ, & detractam Marsyæ cutem, & sine veste Dianam canit, Entia privationis facit. Sine his quoque Entibus vix quicquam jucundi ac faceti habent Vatum monumenta. Quis ille γελωτοποιὸς Vulcanus, qui sola recti incessus privatione querulæ Iunoni risum movit? quis Silenus, Pan, Priapus, Satyri, Najades & Hamadryades, tantum ad jocos & facetias comparata nomina? Hujus certe ordinis sunt & ociosæ mentis erudita figmenta. quæ quantum æstimaverint prisci, vel ex hoc uno patet, quod vastam cæli machinam, cujus periculosissimus foret lapsus, ficto Atlante, hoc est, Rationis ente, libraverint. Quod si ea intueri libeat Entia, quæ vocabulis technicis exprimi solent, jam Palæmonem, Didymum, Donatum, ac vetustissimos sapientiæ magistros, Socratem, Platonem, Aristotelem, Themistium, Theophrastum, totamque Philosophorum turbam in medium producam, qui ex his Entibus æternam nominis memoriam consecuti sunt. Et si sacri magis placent, Augustinus, Damascenus, Hieronymus, & Chrysostomus de his ipsis præcepta dedere. * Ex quibus de horum Entium antiquitate judicium quoque ferre licet. neque enim χθὲς ἢ πρώην nata sunt, sed cum antiquissimis Philosophis nativitatis suæ supputant primordia. Promethei sæculum nostis. At huic Plato in Philebo laudem tribuit inventorum præceptorum Logicorum. Et verisimile omnino est horum Entium ope disputasse acutissimum Salomonem. † Quanquam vero Pythagoræi, teste Aristotele, nulla vi Dialectica instructi philosopharentur, tamen ex horum secta fuit Empedocles, qui Rhetorum artem his notionibus instruxisse perhibetur. ut nihil

* *Antiquitas.* † *lib.* 13 *Metaph. cap.* 4.

nihil jam de Chrysippo dicam, qui plures de rebus Logicis conscripsit libros, quam Sol anni spacio conficit parallelos.

* Cum autem Deus, Natura, Ratio, nihil frustra faciant, sed suos singulæ sibi proponant fines, etiam operæ precium erit videre, quid ad hæc rerum imitamina Rationem impulerit. Ac primo quidem innatæ nobis cupiditati, qua in cujuslibet scibilis scientiam fertur intellectus, satisfactum oportuit. Parum enim menti visum fuit, si rerum solum cognitionem adipisceretur; in ipsas quoque negationes ac privationes aciem curiosa intendit, quas cum per se nosse non posset, rebus ipsis assimilavit. Deinde cum res in natura omnes pro innata sibi virtute suos edant effectus, Intellectus quoque noster, ne degener habeatur mundi accola, suæ quoque potentiæ documenta dare voluit. Accedit, quod subinde ea fingere necesse habeat mens, ut res minime distinctas distincte concipiat, cum aliter earum sibi parare notitiam ne possit quidem. † Quid? quod per omnes scientias ac artes sese diffundat horum Entium utilitas usque adeo, ut sine his tenebræ illæ sint, ingeniorum tortura, atque inordinata rerum congeries. His sermo noster à barbarie & vocum stribligine tanquam à ferrugine ferrum vindicatur. Iamque dudum misere occidisset Priscianus, nisi irruentes in ipsum barbarorum insultus sustinuisset Grammatica. Ab his eam capit vim Rhetorum dictio, ut vel cœlo possint deducere Lunam, & regum flectere supercilia. Hujus ordinis sunt Exordium, Propositio, Narratio, Confirmatio, Confutatio, Peroratio, quæ amplissi-

* *Necessitas & utilitas.* † *tum respectu scientiarum in genere, tum in specie respectu dictionis congruæ & ornatæ.*

amplissimum dicendorum exercitum dispo-
nunt. Duces Alexandri Magni mihi enumerare videor, aut eos, qui Agamemnoniam classem διεκόσμεον ἔνθα, καὶ ἔνθα. Rursus Græcisare incipio, quia de Græcis forte loquebar. Quid toties Romanorum rostra detinuit, flexit, terruit? hyperbole fuit, exclamatio fuit, συμπλοκὴ fuit, apostrophe fuit. At hæc Rhetoricorum pulpam sapiunt. * Ii qui cœlum, quam terram intueri malunt Astronomi, ut vere ἄνθρωποι sint, hoc est ἄνω ἔχοντες τὴν ὦπα, sæpe in quibus cœli regionibus versentur ignorabunt, nisi prius ejus spatia per imaginarios circulos distinxerint. Hi ipsi, ne forte præscriptos sibi limites excedat Sol, fascia, quam Zodiacum vocant, qua eundum illi sit, designant, & ne quatuor anni tempora præpostere currendo confundat, quo ordine currendum illi sit, monstrant, primo per Arietem, mox per Taurum, inde per Geminos, & ita deinceps. quæ tamen omnia ipse, de quo modo dicebam in Luna sedens Menippus, tantoque primo mobili vicinior, nunquam sibi visa esse constanter affirmabit, vel per ipsum Δία. † Geometræ ἐπιχθόνιοι verius quam ἄνθρωποι, suam materiæ quantitatem sola ratione suffurantur, quam cum materia auferre malunt fures nostri, vixque ullam demonstrationem expedire audent nisi alphabeto angulos omnes, aut circulorum diametros, ac linearum terminos tanquam præsidiariis militibus munierint. Nec tamen hæc commenta quisquam in fundis agrorumque dimensionibus unquam repperit, sive longitudinem, sive latitudinem, sive profunditatem eorum spectes. His nostris Entibus instructus circulos suos in arena conscripsit Archimedes, &

* *Nec non Astrologorum.* † *Geometrarum.*

& Geometriæ elementa expedivit Euclides, apud quem hypothesis, apodixis, figura, συμπέρασμα, definitio, artis instrumenta sunt, quæ in Logicam suam transtulit φιλογεωμέτρης Aristoteles.* Arithmetici his destituti stipem petant oportet, apud quos numerorum distinctio, variæque horum affectiones utramque paginam faciunt. Etenim quæ extra mentem sunt, multa sunt, & dum multa sunt, nec binario magis quam ternario, aut quaternario definiuntur. Quæ itaque hic paris, imparis, divisoris & divisi numeri sunt notiones, à mente solum dependent. † Metaphysica utcunque aliarum scientiarum sit princeps, tamen secundarum quoque notionum adminicula non aversatur, præcipue cum de rerum unitate distinctionibusque philosophatur. ‡ Theologi vero, cum quibus aliqua mihi intercedit cognatio, quam sine horum Entium cognitione talpæ sunt, quam in Scholasticarum disputationum lectione hospites. Quoties his ducibus destituti in principia impingunt, quoties sub veritatis supparo falsum sibi obtrudi sinunt, quoties perperam definiunt, dividunt, discurrunt, resolvunt, ordinant, ab horum scientia imparati. * Idem de Iureconsultis, Medicis, totoque Philosophorum ordine dictum putate. Nunquam Plato hominem implume animal ac bipes definivisset, aut animam numerum dixisset, si definitionis modum probe novisset. Nec Iureconsulti (quod ipsorum pace dictum volo) Iuris præcepta partiti fuissent in tria hæc: Honeste vivere, alterum non lædere, suum cuique tribuere, si ad legitimæ divisionis, quæ membra coincidere non patitur, leges attendissent. Et cur se ridiculum

præ-

* *Arithmeticorum.* † *Metaphysicorum.* ‡ *Theologorum.* * *Iure consultorum, Medicorum, &c.*

præbuit ſuis argumentationibus Chryſippus, cur veteres Phyſicos toties incuſat Ariſtoteles, niſi quia δι' ἀπαιδευσίαν halluc inati ſunt?*Quare unum hoc ad horumEntium commendationem & laudem addam, quod meo judicio feliciſſima ſint omnium, quas Sol adſpectat creaturarum. Nam cum aliis rebus ſua ſit miſeria, ſuus labor & calamitas, hæc nec agunt quicquam nec patiuntur. Cœlum utcunque corruptionis expers ſit, tamen perpetuo motu moveri neceſſe habet. Elementa mutuis pugnis occidunt. Mixtorum alia putreſcunt, alia uti metalla igni & flammis torrentur, alia ſenio confecta tabeſcunt, uti plantæ, alia mactantur, jugulantur, ſecantur, aut ad ſtivam ac rhedam ablegantur. Hominum vero alii corporis morbis languent, alii ira, invidia, metu, ſpe, deſiderio lancinantur, aut fament aut ſitiunt. At noſtra hæc Entia ætatem agunt lætiſſimam & ab omnibus malis immune domicilium inhabitant. Etenim cum in mente ſola, cui in natura contrarium hoſtem non dedit Deus, velut umbræ volitent, nec extra eam reperiantur, nullis contrariis qualitatibus infeſtari queunt, & cum corpora non ſint, οὐ γὰρ σῖτον ἔδουσ' οὐ πίνουσι αἴθοπα οἶνον. Quod ſi tamen ſub imagine Martis belligerari, Invidiæ dolere, Fortunæ mutari, & claudicantis Vulcani miſera quædam videantur, omne hoc rationis quoque eſſe credite & imaginarium prorſus. Et licet pereundum aliquando ipſis ſit, nulli tamen hoſti ſuccumbunt, ſed menti, cui eſſentiæ ſuæ principium ac originem, eidem quoque mortis ac interitus ſui cauſſam debent, denuo ubi illa volet vel in inſtanti ac nullo negocio renaſcitura.

Atque hæc quidem de Ente rationis dicenda habui,

* *Quanta denique horum Entium ſit felicitas.*

habui, quod essentiam non nisi precario habet; & in toto hoc Vniverso nusquam apparet. Dixi, fateor, non eo sermonis ornatu, quo de rebus splendidis ac præclaris dicere solent oratores: neque enim hoc argumenti patiebatur morositas: aut ea gravitate, qua de regni rebus oratum veniunt Principum legati: sed adhibito aliquo voluptatis & festivæ dictionis auctoramento. Vt enim nihil nugacius, quam res serias nugatorie tractare, ita nihil festivius quam ita tractare res humiles, imo pene nugas, ut nihil minus, quam nugatus fuisse videare. Si tamen ea quæ dixi displicent, uti catapotia nauseantes solent pueri, expuite.

DIXI.

Habita Leidæ in Auditorio Theologico, cum Logicam auspicaretur, IV. NON. FEBR. ANNI CIↃ IↃ C XVIII.

ORA-

ORATIO festiva DE RE sive ENTE REALI.

MEMINI me A. O. aliquando de Ente Rationis in Illustri Batavorum Academia dissеruisse, sed oratione istiusmodi, quæ severam sapientiam comitate, & Peripateticum sermonem Lucianico miscuit. Subibant tum temporis animum meum clarissimorum virorum exempla, qui in gracili ac exangui argumento ingeniosæ commentationis laudem quæsiverunt. quos dum imitari studeo, & mecum contendo, accidit mihi, quod Ascanio, Æneæ filio, qui profugum Troja patrem sequebatur, non passibus æquis. Quam jam vellem magis seria apud vos loqui, aut grandia verba fari; qualia de Sabinarum raptu, OEdipodarum odiis, Polyxenæ tumulo, aut jamjam morituro Catone declamare solent tragici oratores. Quam cuperem de rebus loqui Reipublicæ huic salutaribus, pacis bellique momentis; qualem sermonem nuper exorsi sunt Brabanti, aliis pro pace induciisve placide, aliis pro bello turbulenta oratione decertantibus. Quam optarem muneris mei esse aut opis, expendere hac tempestate, vicinorum Principum molimina, machinationes, occulta apertaque bella: quorum studiis erigi, quorum affligi possint res nostræ: qui arma suadeant, ne armis petantur ipsi; qui dissuadeant, ut de ocio-

ſis ac ſegnibus aliquando triumphent. Verum cum nefas ſit, ſutorem de aliis rebus verba facere, præterquam de crepida, & periculoſum ſit, uti de Diis, etiam de Principibus vera dicere; ſtabo intra Philoſophiæ cancellos, & quia ſuperiore anno, cum adverſus Florentinum ſcriptorem diſſererem, præter meum morem, fui gravis; libet jam ineptire, & nugari & jocari, adeoque dum Bacchanalia Sapientiam omnem exeſſe jubent, lepide & feſtive philoſophari. Homericus Iupiter, pater ille hominum ac Deorum, non ſemper de bellis Trojanorum ac Græcorum deliberat. interdum cum Iunone ludit, aut ad Æthiopas commeſſatum abit, interdum cum loripedem ſuum adſpectat, ridet effuſiſſime. Terribilis ille terrarum quaſſator Neptunus, modo urbes agroſque fluctibus territat, modo placidum ſternit mare & obſitam ſpuma algaque barbam pectit. Magnæ Themidis ſacerdotes, qui hominum fortunas ac fata Digeſtis ſuis circumferunt, non ſemper cruces, laqueos, crurifragia decernunt, verum non inutiles ſubinde caſus egregia facilitate amicis indulgent. Medicorum filii inter ægrorum querelas, olidas criſes, & melancholicorum ſomnia riſus materiam inveniunt, & hilaritatem imperant, quibus labor eſt reſpirare. Miles deteſtata matribus bella, cantu, alea, Thaide ſolatur. Navita, poſtquam quaſſam procellis navem mari ſubduxit, cantat Auriacum Germani ſanguinis Principem, aut noſtratis Velſii audax facinus, aut puellæ propter rivum ſedentis inconcinnos amores. Quare alienum minime fuerit, philoſophum, qui inter triſtes Categoriarum vultus, inter Prædicabilium macilentam quincuncem, & Syllogiſmorum formidabiles ordines ætatem degit, amœniora loqui,

&,

&, mutato nonnihil philoſophandi genere,ſpacium expoſcere dilutiori ſapientiæ. Dicam de argumento, quale nunquam auſus fuit tractare Demoſthenes, nunquam Cicero. cujus formulam nec Theo, nec Aphtonius Sophiſtæ tradidere. Altum de eo ſilentium in Senecæ Suaſoriis & Controverſiis, altum in Fabii declamationibus. Et tamen illud, de quo dicam, oculis omnes uſurpatis, omnes manibus tangitis, omnes pedibus calcatis, imo vos eſtis ipſi. nullum aliud natura parit, nullum aliud ars format. volat in aëre, in aquis natat, in terris repit, in aulis ſuperbit, in caſtris militat, in Scholis diſputat. grave eſt, leve eſt, neutrum eſt. imperat, paret; ociatur, laborat; vendit, emit; fallit, mentitur; equitat, navigat; ſedet, ſtat, jacet, currit. mas eſt, femina eſt, virgo eſt. Breviter, ejus compendio cœlum terra; ſupera infera, totumque hoc Vniverſum abſolvitur. Eo ſublato, periit Senator & civis; orator & auditor, mercator & inſtitor, Curia & Schola, aula & princeps, cum rege grex, & cum utroque lex. Nondum ſcitis, opinor, de qua Re dicturus ſim. At jam dixi. quique alias Ens rationis in ſcenam produxi, habitu ridiculo, jam Rem ſive Ens reale vobis dabo eodem amictu. Quod dum facio & per Metaphyſicorum ſpineta molliori pede incedo, cupio abeſſe Scotiſtas, Occaniſtas, Albertiſtas, Thomiſtas, & quotquot barbara ſubtilitate Theologiæ pariter & Philoſophiæ majeſtatem conſpurcarunt. Solent ſapientes à finitione auſpicari. Factitatum hoc à Platone, Ariſtotele, Euclide. at Res tantæ eſt dignitatis tamque immenſæ amplitudinis, ut definitionis terminis coerceri nequeat. Ineffabile eſt Iudæorum τετραγράμματον, quia quatuor illæ literæ, quibus ſigna-

tur, Iod, He, Vau, He, conjunctæ nihil sonant. Res ineffabilis quoque est, non si vocem spectes, sed rem; quia nec genus supra se habet; cum ipsa sit summum; nec differentiam, cum hæc ipsa sit res. Tametsi qui in ejus descriptione desudant, Rem dicant esse, quod realem habet essentiam; manifesta nugatione. quasi apoplexiam dicas esse, qua laborat apoplecticus, Abbatiam cui præest Abbas, Flandriam, quam inhabitat Flander. Martem à Neptuno dignoscas gladio & fuscina; Dianam ab Actæone cornibus: Castorem & studiosos hujus ævi agnoscas calcaribus; Pollucem & nostrates aulicos unguento. At rem non cognoscas, nisi per rem, hoc est per seipsam. Illud quantivis est precii, Rem pluribus titulis nominibusque superbire, veterum Romanorum exemplo. Sunt enim Synonymæ hæ appellationes, Res, Ens, Aliquid. quæ non magis dissident, quam lena, meretrix, lupa. Habet ergo nomen, cognomen & agnomen. planè ac si Marcum, Tullium, Ciceronem nomines, aut Titum, Pomponium, Atticum. Sed illud mirandum magis, cum omnia alia in aliquo conveniant, aliquo differunt, sola res in nullo convenit, à nulla re differt; cum statim esse desinat, quicquid res non est, & sine re nihil sit, quicquid per rem fuit aliquid. Duo tamen sunt, si modo sunt, à quibus res immane distat: Nihil, sive non res, & ea omnia, quæ à mente ficta rationis Entia barbare vocantur. Inter hæc media incedit Res, uti inter Athenienses, non homines, & umbram suam medius ambulavit Diogenes. Si ad Nihilum accedat, periit: si ad rationis Entia confugiat, actum est de ejus salute; Hannibalis fato, cui exuli nec apud Romanos hostes, nec apud Bithyniæ regem tuto esse licuit. Et quamquam

spuria

ſpuria hæc rei proles veras res imitetur, naturæ tamen præſtantia, operum magnitudine & natalium ſplendore diſcrepant. Rerum ſiquidem aliæ æternæ ſunt, aliæ plus minus durabiles. At entia rationis quotquot ſunt, vix nata pereunt. nec tam facile eſt igni naphtam, Soli ſpiritum Alchymiſticum abſumere, quam menti illa ipſa. Rerum plurimæ honore, plures laude dignæ ſunt. At entia rationis aut prorſus inutilia ſunt & deſpectiſſima, qualia ſunt Hæcceitates, perſonalitates, ubicationes, formalitates, ſuppoſitalitates, quibus deſtitutæ ſcholæ nihilo fuerint inſipientiores: aut ſi utilitate aliqua proſunt, Ariſtoteli nec τίμια ſunt; nec ἐπαινετά. Præterquam quod omnis agendi vis à rebus ſit, entia vero rationis non magis agant, quam Lemures territant, aut pugnant umbræ. Laudatur in unoquoque genere illud, quod ſimpliciſſimum eſt. quamobrem præſtant cœleſtia ſublunaribus, ſpiritus corpori, circulus quadrato, Monarchia Ariſtocratiæ. Et in vocibus eæ, quæ nulli originem debent, præſtant aliunde natis. Ex quibus apparet, Rem vocis quoque ſimplicitate & brevitate commendari. Nec enim qui vocum etymologias expedivere, Iſidorus, Nonius, Feſtus aliiq; hujus originem dederint. Scholaſtici Theologi quantis polyſyllabis ſuperbiunt, beatitudinum, reverentiarum, ſanctitatum, benedictionum, maledictionum, anathematizationum, excommunicationum. quam operoſis vocibus loquitur Aſtræa, quoties emphyteuſes, uſucapiones, conteſtationes, litis-ſuſpenſiones, excuſſiones, portiones Trebellianicas, Senatuſconſulta Vellejana ingeminat. Poëtæ quam cothurnati ſibi videntur, cum ambubeias crepant, pharmacopolas, balatrones, ciniflones, ſeſquipedalia verba. Turget Hippocrates, cum

apoplexias, epilepsias, raucedines, impetigines, cardialgias per Aphorismos suos rotat. Quarum vocum aliæ Græciæ, aliæ Latio, originem debent. At omnibus hisce simplicior est Res, quæ ternario literarum, qui inter numeros sacer est, definita, sine origine, sine natalibus est; ut merito inter Aborigines, & αὐτοχθονεῖς censeri mereatur. Nec minus tamen terribilis est, cum fronte eam literam obtendat, qua iras colligit Cerberus, cauda vero eam, quæ anguem aut Libycum serpentem refert. Græci modo τὸ ὂν vocant, modo πρᾶγμα, à πράττειν, quod est agere, quia cum mortua nulla agendi facultate polleant, sola res iis viribus est prædita, ut gladium nacta urbes evertat ac regna; flammam, obvia quæque devoret; aquam, perruptis cataractis aggeribusque agros inundet: ventos, turribus montibusque infesta sit; classes, Indiam utramque Hispano extortum eat. Proverbiis locum fecere Apollines, Mercurii, Corœbi, Tiresiæ, Glauci, Thersitæ, Codri, Sardanapali. quanta nomina. At in hoc Deorum, regum principumque ordine suas quoque stationes tuetur Res. sive rem libeat acu tangere, sive res in cuspide ferri sita sit, aut in cardine versetur, sive omnis res duas ansas habeat, teste Epicteto, sive rebus turbatis, pessimus sit in honore: sive res in nostro foro vertitur: sive res sit palæstræ & olei: sive alia res sit sceptrum, alia plectrum. Nec illud infitias ibitis, eximium semper & excellens habitum, à poëtis laudari. quo nomine Achillem felicem prædicabat Alexander, quod Homerum nactus fuisset præconem. Et Scipio Africanus Ennium belli socium esse voluit & tumuli, non ob hoc solum, quod victum Hannibalem cecinit, sed ob hunc opinor versiculum: *Vnus homo nobis cunctando restituit Rem.* Virgilius

gilius vatum princeps, cum Priami fastum, opes, regna collapsa innuere vult, satis habet dixisse: *Postquam res Asiæ*, &c. & ubi Marcello adulatur: *Hic rem Romanam*, &c. Horatius civilis prudentiæ optimus magister adeo hujus vocis amore captus fuit, ut eodem spiritu ter eam repetat:

Iste tibi melius suadet, qui ut rem facias, rem
Si possis recte: si non, quocunque modo rem.

Nusquam Lydiæ suæ, nusquam Chloes, nusquam Pirrhæ toties vacavit illi meminisse, quoties rei. Et jam ante me observatum ab homine non ocioso, vocem Rei centies sexagies in Horatio reperiri. Livius grande illud opus exorsurus, *Operæ precium se facturum*, ait, si de rebus P. R. dicat. Et Trogi abbreviator à *Principio rerum* arcessit historiam. Aristophanes Græcæ Comœdiæ facile princeps, Plutum suum auspicaturus, ad Iovem & Deos omnes exclamat, ὡς ἀργαλέον πρᾶγμ' ἐστιν ὦ Ζεῦ καὶ θεοί. *Quam difficilis est res.* Latini non solum imperia ac regna, sed & opes, quas tantopere sectamur & amamus, Rem vocant. Hinc illa passim reperire est, rem facere, quadruplare rem, in re lauta esse, rem frangere, virtutem & genus sine re viliorem esse alga: tecum mihi res est, Rosci: frater ejus ad rem est avidior. Et quoties suavissimam viri feminæque συνουσίαν exprimere volunt, ajunt, Martem rem habuisse cum Rhea. quam ob causam doctissimus Ausonius, cum magna industria monosyllaba colligit, Rem addit, cum hac quæstione:

Imperium, litem, Venerem cur una notat Res?

Sed omissa voce, Rem ipsam aggrediamur. Sine re, omnes artes, scientiæ, disciplinæ languent ac frigent. Tolle æs ac lignum, nec Phidias erit, nec Polycletus. tolle tabulam, tollis

Apellem. Nec aliter ſublata Re tollis Philoſophum. Equidem toti Philoſophiæ ſubſternitur res, & ab artibus organicis Grammatica, Rhetorica, Logica hac nota diſtinguitur, quod illæ circa voces & notiones ſecundas conſeneſcant, hæc circa res verſetur. Romanorum Ducum alius à victa Africa Africanus, Daciâ Dacicus, Aſia Aſiaticus, Numantia Numanticus dictus fuit. Philoſophi à re Reales dici voluere, & per rem à Nominalibus diſtingui, uti Græcos à Romanis pallio & toga diſtinguimus. Et quis quæſo colores in Apparentes dividit & Reales? Phyſicus. Quis omne Ens in reale & rationis? Metaphyſicus. Quis primæ Philoſophiæ ſolam Rem ſubſternit? Metaphyſicus. Quis cum omnia diſtinxit, ipſam diſtinctionem diſtinguit in realem ac rationis? idem. Quis rerum alias dicit eſſe univerſales, alias ſingulares? Logicus. Quis res ubique aſſeverat eſſe eaſdem: diviſionem aliam eſſe nominis, aliam rei: ſcientiam non niſi rerum eſſe? Logicus. Ab Optico audias, res ſæpenumero aliter apparere, quam ſunt: ab Aſtrologo res alias prædici poſſe, alias non. Totum inſuper Ius annon in perſonas, actiones & res diſpeſcitur? Quin imo niſi rem ponas, tollitur actio in rem, quam utiliorem arbitramur ea, quæ in perſonam eſt. Et licet vocem rei in anguſtias cogant Iuriſperiti, tamen ea ubique non uti amant; cum rem Comperendinatam & Iudicatam vocant, cum rem creditam dicunt, cum res mobiles & immobiles diſtinguunt, cum teſte Cicerone pro Murena, dubitant, utrum litem, an rem dicere debeant. Medicina vero quid aliud eſt, quam rerum naturalium, non naturalium & contra naturam ſcientia? Orator cum in genere demonſtrativo occupatur, non perſonas ſolum ſed &

res

res laudat. Ethicus ſine re nec virtutis mediocritatem, nec Iuſtitiæ diſtributivæ & commutativæ diſcrimen expediat, quarum illa medium perſonæ, hæc rei ſervat. Et quæ Vegetii foret laus, niſi de re militari ſcripſiſſet? quæ Modeſti, niſi de vocabulis rei militaris diſſeruiſſet? quæ Varronis, niſi rem ruſticam poſteris dediſſet? Theologis ſi rem eripias, quomodo vel perſonarum inter ſe, vel ab eſſentia diſtinctionem expedient? Comœdiæ ac poëmatis nullum eſt momentum, niſi ſpiritus acer ac vis rebus ſimul inſit ac verbis. Vt ſi omnium ore laudari, celebrari, ab omnibus coli non infima laus eſt, res omne punctum ferat.

Quod ſi, qui late imperant Principes, auguſtiores habentur, inter auguſtiſſimos Res erit, quæ ne illis quidem, quibus Solis curſus, terminis terminatur. Romanorum imperium Danubio & Euphrate claudebatur. Alexander ultra Indum ivit, ulterius Liber. Nos Batavi longius in ipſos Auroræ thalamos penetravimus, & occiduo ſtridentem gurgite ſolem ſecuti, cum ipſo occaſu oſimur. At res terras omnes, maria omnia complectitur, Antœcos, Periœcos, Antipodas, Heteroſcios, Periſcios, Amphiſcios. Nihil tam vile & exile adſpicit Sol, quod res non ſit, nihil tam grande & præcellens, cui pudor ſit rebus accenſeri. Iovis filium cum ſe appellari voluit Macedo, intra res ſtetit. Qui ſe Aſiæ Africæque dominatorem jactitat, non niſi rebus imperat. Cum Dictaturam, Conſulatum, Præturam ambit Romanus, ſolius rei cauſa tribus ambit. Qui à nullo ſe in ordinem redigi patiuntur Imperatores, intra rerum ordinem ſe cogi non inviti ferunt. Sub re ſceptra æquantur ligonibus, conſul civi, miles Duci, Davus hero. Nec enim qua res ſunt,

alterum alteri postponas, aut præferas. Angelos tanta locorum intercapedine sejunctos sociat nobiscum communis Res. Immensam substantiarum & accidentium congeriem sub sua signa vocat. à quibus si recesserint vel latum unguem, corruptioni proxima fuerint, & ἐν πύλαις ἅδȣ. Miramur Principum genealogias, & longa serie descendentes nepotum ordines. Est qui ab Ænea, est qui ab Antenore arcessit gentis suæ primordia. Verum hi ipsi populorum autores à re fluunt. Hinc Æacidæ, Atridæ, Heraclidæ, Pelopidæ, Assaraci, Cecropes, Promethei, Iapeti, mortalium antiquissimi, inde fluxere. Ipse Iupiter, quanquam res hominum ac Deorum temperet, supra se rem agnoscit, quia nobiscum res est. Vt stupeam audaciam Venusini vatis, qui spreta hac imperatrice, ausus fuit canere, *Et mihi res, non me rebus, submittere conor.* Nec illud leve, rem, quam in Scholis Ens vocant, longissime à sensibus & singularium intuitu abesse. Cum non nisi solo intellectu percipi possit. ut quemadmodum hujus operatio divinior est & defecatior ea, quæ sensuum est, dignior quoque sit Rei abstracta contemplatio, eorum omnium quæ terrenis crassisque corporum organis percipiuntur. Et sicuti vulgo bellaria ab Afris aut Indis petita æstimamus, & quæ longius dissita sunt, suspicimus aut veneramur; ita nescio qua religione, in Rei admirationem rapior, quæ tanto intervallo à Petro ac Paulo distat, ut non nisi scala prædicamentali, quâ per hominem, animal, vivens, corpus, substantiam itur, ad edita Divæ rei templa conscendere detur. Nec est quod quis objiciat, Rem ob hoc miserrimam esse, quod omni forma denudata à naturæ speciebus longissime absit, quasi in Pathmon religata aut ultimam Thu-

len.

len. Equidem hoc ipso felicior est res, quod ad spiritualem & simplicem intelligentiarum naturam accedat, nec iis egeat, quibus fullo aut vespillo dapibus. Etenim Res à formis specierum per intellectum vindicata, nec cæditur, ut lapis, nec tunditur ut ferrum, nec uritur ut lignum, nec coquitur, ut cyprinus, nec fordet in volutabro, ut sus, nec ingemit aratro, ut bos. Res, universim si spectes, nec pudescit, quia virgo non est; non vexatur ambitu, quia nulla re, præterquam seipsa, eget; non invidet, quia figulus non est; non dolet, quia sine sensu est; non plorat, quia Niobe non est. Denique cum legem nesciat, non peccat. Hinc jam expendite, quot malis, quot sollicitudinibus obnoxia sit hæc vita, quantis periculis degatur hoc quicquid est ævi, & cognoscetis, quot quantisque malis subducta sit suprema & universalissima Res, ὔτε γῆς ὔτε ὐρανῶ ἀπτομένη, *Nec cœlum nec terram tangens.*

Et quanquam remotissima sit à sensibus, nihil tamen Re notius, nihil evidentius, nihil quod prius se hominum animis cognoscendum ingerat. Da infantem bimulum & vix ære lavatum, nesciet, quid sit homo, pomum, cerasum. at entis & non entis, rei & non rei discrimen observabit ocyus. Eminus specta, & oculorum aciem in distantia differ, citius hominem esse cognosces, quam Socratem; citius animal, quam hominem, citius vivens & corpus & substantiam, quam animal, citius vero rem vel Ens. Quamobrem communi ferè Philosophorum suffragio primum intelligibile, primumque cognitum Res est. Et arbitror ideo rem in proverbium abiisse Platoni, Aristophani, Luciano. Quoties enim de rei evidentia dubitatur, Res, inquiunt, indicabit, res clamat,

res docet, res ipſa loquitur. Inter virtutes non infimo loco cenſetur veracitas, candor, ſimplicitas, integritas, cum nihil rectæ rationi magis ſit adverſum, quam aliud eſſe & aliud videri. Homerus certe hypocritam, qui aliud lingua loquitur, aliud in corde agitat, magis odit, quam ipſum Orci limen. At res fucum detrahit ſimulationi, hypocriſin odit, candoris omnis & veracitatis ſtudioſiſſima. Si colenda eſt amicitia, re oportet amicum eſſe, non verbis. Si viro forti pro aris ſociſque decertandum, non in ventoſa lingua Mavors erit, ſed in re. Tantali epulas, & officioſas aulicorum, ſine re, voces execratur. Quod ſi adverſus ignorantiam & errorem muniendum pectus, ipſa res opinionis levitatem diſcutit, & non contenta perſuaſione, rem ſectatur, non umbram. Canes Æſopici ſunt, qui imagines rerum captant, neglecta re. A Socrate & Æſchylo didicimus, virum bonum non videri, ſed eſſe talem. quia ipſe modus, quem ultra citraque nequit conſiſtere rectum, eſt in rebus. ut ſtolidam Scepticorum ſententiam explodam, qui res tales eſſe volunt, quales apparent,& opinionem non minus valere arbitrantur, quam rem ipſam. Falſum ergo eſt illud Terentii in Adelphis: *Si tibi iſtic reipſa non dolet, at ſimulare certe eſt hominis.* Rectius in Tuſculanis Cicero: *Rem opinor ſpectari debere, non verba.* Habet enim nuda & ſimplex rei veritas aculeos ſuos, quibus multo plus afficimur, quam tumultu verborum. Cum Polyxenus Dialecticæ profeſſor Dionyſio juniori dixiſſet, ex more Dialecticorum: *Ego te redarguam verbis: verbis quidem*, reſpondit ille, *at ego te rebus ipſis refellam.*

Quin tanta eſt rei in omni negotio excellentia & autoritas, ut quicquid ad rem non faciat, aſper-

aſpernari ſoleamus. Flaccus in carmine ſeculari, in quo vota pro imperio Romano facit, rogat, uti Dii Romulæ genti dent Rem, prolem & decus omne. ut jam inter Deorum munera cenſeri poſſit res. Tanta ejuſdem eſt conſtantia, ut ſi quis rem unam tentet prodigialiter variare, Delphinum appingat ſilvis. licet interpretes nonnulli tentaverint, num dignè rem vertere poſſint. Hinc fit, ut malè rem gerere, inſani ſit; contra, benè, ſani. at prudentis, nec majorem facere rem mala ratione, nec vitio noſtro aut culpa minorem. Ea inſuper eſt rei caſtitas, ut meus non audeat rem tentare pudor, quam vires ferre recuſant. Amicitiæ uſque adeo ſtudet, ut alterius rei opem poſcat res, & conjuret amicè. Et ubi anceps eſt eventus rei, quo res cunque cadent, unum & commune periclum, Vna ſalus ambobus erit. Ideo ab antiquis dictum, amicum certum in re incerta cerni. & res tua tunc agitur, paries cum proximus ardet. Sanè inter ſumma philoſophorum decora res eſt, cum Ariſtippum non ſolum omnis color & ſtatus, ſed & res decuerit. Quod ſi comitatus famulæque ad ſplendorem faciunt, non caret pediſſequis res. Equidem voces & verba, prævìſam rem non invita ſequuntur. quin ſe ad rei nutum prorſus componunt. Si enim de re tenui dicendum, ſermo tenuis eſt; ſi de gravi gravis, ſi de mediocri mediocris. Verum illud lepidum, ut res ſalva ſit, ſaltare in ejus gratiam ſenem, ex veteri proverbio: *ſalva res eſt, ſaltat ſenex*. Sed penè omiſeram de Rei potentia viribuſque diſſerere. Audiviſtis, Auditores, magnam vim fuiſſe Romani exercitus in prima acie haſtatorum, qui ex florentiſſima juvenum pubeſcentium turba conſtabant: majus vero in acie principum ac

robuſtiore ætate ſcutatorum. Sed his profligatis, ubi ad triarios Res venit, tum demum pugna incrudeſcere, extrema tentari, victis animus redire. Ergo ubi Res bellica eſt, victorem Ducem oſtendit Capitolio: ubi comica, Romanis equitibus & peditibus cachinnum extorquet: ubi tragica, irarum plena eſt, & peruncta fecibus os tumultuatur. Illud certiſſimum potentiæ non levis argumentum, quod rebus parvis magnæ juvari poſſint: quod magni atque humiles ſimus, prout res dant ſeſe; ut eſt apud Comicum. Etiam tantum confert ad eloquentiam momentum, ut cui potenter erit lecta res, nec facundia hunc unquam deſerat, nec lucidus ordo. Proinde Epaminondas Thebanorum dux capitis poſtulatus apud judices, paucis verbis cauſam abſolvit, negans ſe habere verba rebus meliora. Et Græcis ita viſum eſt, Demoſthenem quidem ſummum eſſe oratorem, Phocionem autem ad dicendum efficaciſſimum, non ob aliud, niſi quod Phocion vera & ad rem pertinentia loqueretur, cum Demoſthenes multa ſimularet ad gratiam populi. Vnde factum, ut unum Phocionem metuerit Demoſthenes, reliquos contemneret. Et ſemper ita à ſapientibus judicatum, majorem eſſe rei ipſius ad perſuadendum vim, quam orationis. Heraclitus à civibus rogatus, ut concordiam pro concione ſuaderet, ſuggeſtum aſcendit, calicem implevit frigida ac infuſam farinam miſcuit ac bibit, & mox diſceſſit. videlicet reipſa loquens, & docens, ſeditiones ex luxu & ſuperfluarum rerum appetentia naſci. Scylarus Scytharum rex filios ad concordiam hortaturus, colligatum primo, mox diſſolutum faſciculum oſtendit, re oſtendens efficacius, quam verbis, potentiam illorum invictam fore, ſi con-

cordes

cordes manserint, diffidiis singulos superari posse. Et cur Sertorius adductis in medium equis Lusitanis persuasit, quod facundia non poterat? Cur Lycurgus canes duos aliquando produxit ad populum, venaticum & domesticum? Cur Tarquinius filio, per nuncium rogatus, quid de Gabiis faceret, nihil respondit, sed altissima papaverum capita decussit? nempe ut exemplis commonstrarent, rebus ipsis debiliorem esse eloquentiam. Præterea, quia alios aliis rebus affici certum est, libet Rem per omnes vitæ humanæ gradus circumducere. verum duplici lege. Prima est, ne quempiam à me tangi putetis, nisi cui ulcus est. Altera, ne quicquam à me in rem aut pro re dici putetis, nisi præeunte suis verbis Horatio. Equidem omni fortunæ negotium est cum rebus, sive illæ adversæ sint, sive secundæ, sive dubiæ ac trepidæ. Rebus angustis fortes nos & animosos esse oportet, adeoque pectora adversis rebus opponere. Secundis contrahenda sunt vela, & ab insolenti lætitia temperanda mens. Trepidis autem ac dubiis, satius est neutros esse, quam cum Antonio ac Catone stare à partibus. Imperatores, Reges, Principes novæ ac auctioris semper potentiæ cupidi, rem sæpe perdere malunt, & uni fortunæ ictui fata sua & populi exponere, quam illum, quo allevantur, spiritum compescere. Populus, quem Divûm vocet ruentis imperii rebus, nescit. Tum se turbulenta miscent ingenia, quibus perdita re-publica opus, & novis rebus infidelis Allobrox. Legati magnis de rebus peroraturi ad exteros mittuntur, an ad mentiendum Reip. causa, non ausim dicere. Miles rei sacræ contemptor improbus, nec Deorum aris templisque, nec virginum aut matronarum pudori parcit. Sacerdotes

dotes & divinæ mentis interpretes, si religiose distinguerent, inter res ac modos rei, nec de his tam pertinaciter contenderent, melius se haberent Christianorum res. Iudex, cum muneribus res agitur, sordet & evilescit. Actores causarum rem litigiosam amant trahere, tanquam finiendam nunquam. & cum causa exciderunt, cliens vero rebus suis, mercedem nihilominus postulant, vel ob hoc, quod erubuerint. Qui ægris opem ferunt, ubi ægroto corpore febres deduxerint, rem bene gestam Soli aperiunt, ubi vero hypercatharsin secuta est invita animula, rem male gestam tota tellure & superingestis saxis tegunt. Paracelsistæ, cum tincturas, extracta, salia, magisteria, vitra, regulos miseris propinant, viam compendiariam quærunt, sibi rem faciendi, aliis moriendi. Mercatoribus quibusdam res crescit multo sub fenore, versuris intricant rem, & ubi nominibus detinentur, cogitant, quibus artibus amissas res queant reparare. Mercatorum pararii alienas res curant, quia propriis non raro excussi sunt. Ruris cultor suas quoque callet artes rem faciendi. ambulat vafer Menalcas tardius, pluente Iove, ut crescat lactis copia ex imbre. forte, ne minus noceat civibus dilutus humor. Invidus alterius opimis rebus macrescit. Ignavus clamat, optimam esse rem, non partam labore, sed relictam. Amantium autem res quam sunt stolidæ & ridiculæ. Hic libertatem dote modica vendit. Ille vetulam ducit, ut citius discat tussire. alter zelotypus semper metuit, ne Iupiter denuo fiat olor. ille agros & jugera crepat, quæ oculatissima natura nusquam videt. Sunt qui rem piam putant, si mortua noverca lugubri pallio tegant gaudium. Sunt qui videri volunt reapse divites, cum domi arescant, Sole

&

& frigore & esuritione, ut dentes vel silicem comesse possint. Prodigus rem patris oblimat, & decoctis rebus Moluccas adit, ut quam à parentibus domi noluit, à pipere & cariophyllis discat virtutem. Avarus in triviis discurrit ob vilem assem. & dum semper in augenda re festinat, obruitur re. At rectius parcus ex magno acervo sumit, quantum res poscit, & comportatis rebus bene cogitat uti. Qui alienas cœnas ac prandia captat, frigente domi culina, bonis rebus agit lætum convivam. At inter insanos est iste dapifer, qui in una re curam consumit, & dum vini vitia corrigit, securus est, quo olivo perfundat pisces. Senes, quo sunt animi ac corporis languore, res omnes gelide timideque ministrant, juvenes calide & audacter. Meretricum ac lenonum rebus favent non infideles arbitræ, Nox & Diana. Fur, latro, perduellis, æris recisor, & quotquot rebus male partis vivunt, in quanta sunt rerum desperatione, cum res ad restim rediit. At ambitiosi, postquam amissa Noachi diluvio nobilitatis insignia, in Hyrcaniæ aut Armeniæ montibus reperere, tenui alias re, pennas extendunt nido majores. Historici sapientes res gestas componere malunt, & Nassoviorum bella exequi, quam repentes per humum sermones ducere. Amanuenses publici de re communi magna & nova scribenda habent. ideo rogant Horatium, ut velit cras reverti, quo grande secretum aperiant. Verum ille, qui lectione fastorum hebdomadalium ac Volusi annalibus pascitur, iisque pinguescit, sicut aëre chamœleon, garrit aniles fabulas ex re, & esurire mavult aut ad secundam prandere, quam nescire mendacia. Litterarum studiosi quam frustra sunt, dum sterile vocum studium sectari malunt, quam res ipsas, rectius

facturi,

facturi, si vocum elegantiam rebus, & rerum pondus vocibus adderent. Quam tragici actores ineptiunt, & tragœdiæ res decusque infamant, quoties pueros coram populo trucidant, & postquam ingenti clamore Ajacem furentem despumarunt, eosdem actores ad molle tripudium producunt. Satyrici quia non audent Cæsaris invicti res dicere, humanis rebus amant illudere, & opus suum aut ultra legem extendunt, aut corpus sine nervis componunt. At nemo utiliorem rem præstat orbi terrarum, quam Criticus, quoties observat, esse unum in toto Homero versiculum, in quo omnes partes orationis deprehendas: prima Livianæ historiæ verba hemistichio constare: Tacitum annales suos à carmine hexametro ordiri: Valerium Flaccum peccasse, quod in primo Argonauticorum versiculo amphiboliam commiserit. Et his commentis adeo sibi placet, ac si Americam Ferdinando monstrasset. Nec minus Dialectici cornua sumunt, cum Sophismate uno aut altero instructi quavis de re cum quovis audent decertare. Inter hos vir bonus & sapiens contemptæ rei splendidior est dominus, & ubi pecus, rem, lectos, argentum sublata videt, animum bonum servat in re mala, & hoc se solatur dicto: mors ultima linea rerum est. Quod si poëtas tangere libeat, audite quo rem deducam. De rebus dissona valde loquuntur Persius & Virgilius. quorum ille clamat: quantum est in rebus inane! hic, Iovis omnia esse plena. Qualem rem, Auditores, canit Maro, cum Æneam & Didonem in eandem speluncam devenisse ait: quantam rem, cum Italas res Trojani Ducis scuto insculptas perhibet. quam idem ubique rebus apta loquitur, sive Tityrum, sive pastorem ab Amphryso, sive Turnum loquentem inducit.

Naso

Naso quam est petulans, cum res Veneris canit. Catullus quam suavis, cum mille & centum basia Lesbiæ confundit, ne tantæ rei malus livor invidere possit. quam non nova res est, à Sulpitia Tibulli Cherinthum amari. quam sunt rotatiles Elegiæ Propertii, ubi Cupido, Græcorum more, elegias polysyllabis claudit. Flaccus, quam est severus, cum robustum acri militia puerum jubet sub dio agere & trepidis in rebus. Martialis quam est salsus, cum mœcham uxorem dicit esse rem, quæ ad Ollum pertinet. Claudianus quam est verax, cum injustos negat ad culmina rerum crevisse, sed in altum tolli, ut lapsu graviore ruant. quam idem ubique sibi esset similis, nisi à rebus & argumento destitueretur. Illud in Claudiano peculiare, quod nullibi excellat magis, quam cum de non rebus agit, hoc est, Proserpinæ raptu. In Statio major est tumor verborum, quam rerum. In Silio major rerum, quam verborum. At Seneca tragicus verba rebus æquat. Lucretius naturalium rerum scabritiem Latini sermonis purissimo nitore expoliit. Persius, de quo modo loquebar, dum res bonas loquitur, saxa spuit & lapides. Iuvenalis, cum res Quiritium perfricat, illud inter reliqua eximium habet, paucos cognoscere, quæ sint verba bona. Lucanus & nimis historicus est & à re propria amat digredi. De Comicis si res sit, Plautus Comicorum ingeniosissimus servorum res tractat disertius, quam militum. Vnde colligo illum in pistrino vixisse, non in castris. Terentius fatetur se res accepisse à Menandro, sed Romanum istum leporem & scenæ decorum & judicii exacti vim Lælio ac Scipioni deberi, dissimulat. Homerus, qui nil molitur inepte, omnium rerum peritissimus, primum Sapientiæ rerumque omnium fon-

fontes monstravit posteris. Callimachus res divinas, Theocritus pastorales, Hesiodus agrarias, Aristophanes histrionicas Græcis pedibus adstrinxerunt. Inter Historicos Livius rerum copia & gravitate excellit, Polybius antiquitate, Tacitus utilitate, Suetonius veritate, Cæsar perspicuitate, Salustius compendio, Florus poeticâ subtilitate, Curtius orationibus directis, Iustinus rerum Iudaicarum ignorantia, Plinius mentiendi dicam felicitate an infelicitate? Inter Philosophos res sapientissimas oraculo Apollinis locutus fuit Socrates, Plato divinissimas, gravissimas Zeno, verissimas Aristoteles, lætissimas Democritus, tristissimas Heraclitus, facetissimas Diogenes, sanctissimas Epictetus. Et proximis seculis de rebus scripsit universalissime Thomas, obscurissime Scotus, sincerissime Durandus, copiosissime Cardanus, subtilissime Scaliger. Hippocrates Medicorum princeps, si plura scripsisset, feliciores essent res medicorum. Galenus si de quarta figura tacuisset, nihil medicæ rei decessisset. Dioscorides, si hoc viveret seculo, rem Botanicam miris modis auctam stuperet, præcipue tot versicolorum Tuliparum & nucis Maldiviensis horribili admiratione. De Aëtio, Tralliano, Avicenna, Rhase, nihil dicam, quia fateor, me non legisse. At quid quæso Mathematici rerum agunt? cum disputant, an puncta & lineæ sint res. quam prodigiosam rem moliuntur, quando scrutantur, quot hordei granis primum mobile à terra distet, interea ignari, quot à morte absint passibus. quam periculose philosophantur, cum terram rotari, Solem stare contendunt, quod jam inter hæreses Transalpinas est. Et ne putetis rem populis gentibusque Europæis non esse cordi, ita statue: Gallos indirectis bellis directum

ctum à se prudenter amoliri, & sic res suas stabilire: Anglos invidenda pace beatos rerum exterarum non valde satagere: Hispanos hic res, quondam suas, pertinaciter repetere, & alibi alienas ad se rapere: Federatos Belgas re maritima Tyriorum, Græcorum, Carthaginensium exemplo, imperium late differre. Germanos Principes eo rerum statu esse, ut inter Cæsarem, Gallum & Suecum positi lupum videantur auribus tenere: Suecos afflictis Germaniæ rebus feliciter consuluisse: Cæsaris res in pejus lapsas, ex quo Principum æraria sollicitare cœpit, & Petri patrimonium reposcere: Archiepiscopos jam credere, non omnium rerum vicissitudinem esse jucundissimam: Sabaudum cum de Brabantia litem movet, forte istius proverbii meminisse: *Suam quisque homo rem meminit:* Pontificem Romanum Regum Principumque suæ sedis res ea cautela moderari, ne de invadenda Roma cogitent: Venetos res majorum laboribus ac fide partas circumspecte modesteque tueri. Polonos & Russos de Smolensko nimis diu contendere quia res Poliorceticas ignorant.

Sed missos faciamus homines, qui ideas rerum & umbras sectari malunt, quam res veras. Redeo ad Rem, cui triplicem vultum inducit prima Philosophia. modo enim Vnam vocat, modo Veram, modo Bonam. Sileni Alcibiadis duas habebant facies inter se dissimiles. At Ens tres habet. Quicquid enim res est, hoc ipso non est aliud, ideoque indivisibile & unum. Homo ut esset homo, omnes partes ejus omnisque natura in unum solidata est. Eodem modo arbor, lapis, equus. Si unitatis patiantur divortium, cessabunt esse. Apud Lucianum gloriatur Gallus ille Pythagoricus, quod unus omnia fuisset, philoso-

losophus, vir, mulier, rex, privatus, piscis, rana. Nec aliter res, si demigret in species suas, fiet aper, modo avis, modo saxum, & cum volet arbor. Eadem res vera est. at quid veritate laudatius? In scena fucum amat actor, in aula adulator. alius tingit canos. alius emptis dentibus mandit. alius frontem capillitio abscondit, ut effrons habeatur: alius verticem radit, & serico tegit, ut naturæ exprobret. Res quælibet talis est, qualem eam aut Deus fecit aut ars. Vt negem verum esse illud Alcibiadis, vino pueritiæque tribuendam veritatem. Omne ens verum & omne verum ens. nec ullius favore vel odio falsi speciem induit, nec Principibus, Pontificibus, non divitibus, potentibusque placere studet. Denique omnis res bona est, & omne bonum res. Nihil condere visum magno opifici, quod non conveniens alicui sit & amabile. Notum est Epiphonema creationis; Vidit Deus omnia esse bona. Quamobrem nec malum, qua tale, res est, sed rei privatio. & si quid illi adsit boni, id omne à re est. Hanc vero bonitatem tam diffundit late, ut nullam orbis particulam sui muneris expertem esse sinat. Non omnis tellus fert omnia. alibi arborei fetus, alibi injussa gramina nascuntur. Pontus Castorea dat, Tmolus odores Tyrios, India ebur, Sabæi thus. At res nusquam non viget & viret, cum singulis necessum sit rem esse. Ac ut suprema loquar, ea est Rei beatitudo, ut mortis metu vacet, quatenus in Iove Intelligentiisque residet. Vacat conscientiæ carnificina, cum omnia alia transcendat, non territatur à lamiis, cum illis sit defecatius quid. non metuit, non sperat, cum à loco & tempore, ut Philosophi loquuntur, absolvatur. Tempus est, Auditores humanissimi, ut desinam de re loqui. Nihil enim do re, præter rem,

aut

aut ſupra rem dicendum. Qui veſtrum lauta ſunt re, malint audire tinnitum rei in loculis, quam in ſcholis. Qui minus lauta, ab hoc rei encomio non redibunt unctiores. Bacchanalia ſunt, quo tempore de bello Moſcovitico perorare nihil πρὸς Διόνυσον. Supereſt ut rogem, hanc uti de Re diſſertationem nullius inſectationi, ſed exercitii cauſa ſcriptam boni conſulatis. Iniqui profecto ſunt, & triſtes Dii, quotquot patienter adſpectant latrunculorum luſus, ſtudiis vero nullum luſum, nullam intermiſſionem concedunt. Verum hi ex præſcripto Martialis lactucis utantur & mollibus malvis & miteſcent propediem.

DIXI.

Recitata fuit, cum libros Metaphyſicorum auſpicaretur,
XXVII FEBR. CIƆ IƆ C XXXIV.

ORA-

ORATIO
DE
ANIMÆ HVMANÆ ADMIRANDIS.

NON valde miror, A. O. vos solito frequentiores ad me audiendum convenisse. Invitavi vos magno promisso. nempe, de rebus Admirandis me dicturum. quæ sicuti sine Numine confici nequeunt; ita incredibilem vim habent, rapiendi animos hominum in admirationem. Curiosum nobis natura dedit ingenium, avidumque cognoscendi, quicquid abditum insolitumque. Et quia obvia fastidimus, solum id amamus, quod vel novitate, vel precio, vel raritate commendabile est. Quoties in foro ludio aliquis aut agyrta, rem miram, nec visam populo, incœptat, brachia ferro trajicit, venenum securus haurit, lumbricos tricipites è novacula suspendit; alius fumos ignesque ore eructat: alius mira manuum agilitate præstigias oculis facit; stamus attoniti, & dubitamus, an Dii in terras migraverint, an homines Dii facti sint. Cum Dodona loquitur, cum anus parturit, statuæ plorant, sanguine rubet Sol, arbores ambulant, equa leporem gignit, cum armatæ acies in nubibus concurrunt; ad tantarum rerum conspectum accurrimus omnes. nec displicet sæpè ficta & mendax fabula, modo miraculo vel prodigio affinis sit. Norunt callidi & versuti mortales, incredibilium rerum vel relatu, vel ostentatio-

ne, commendationem parari, & auditores,alio abituros, si per quotidiana ducantur, miraculis esse excitandos. Nunquam majorem Quiritium frequentiam vidit Tyberis, quàm cum Æsculapium sub forma Epidaurii serpentis è Græcia advectassent Romanorum Legati. Nunquam magis strepuerunt Tarentinorum compita, quam cum columbam ligneam in aëre volitantem exhibuisset Archytas. nunquam magis cursitatum apud Indos, quam cum tripodes ambulantes, & pincernas aureos convivis ministrantes exhiberet Apollonius Thyanæus. nunquam magis stupuerunt Byzantini, quam cum pediculum aurea catena vinctum circumduceret circumforaneus mercator. Ideo ad spectacula & ludos properamus, præclusa naturæ rimamur, secretiora indagamus, antiquitatis reliquias anxiè conquirimus, mores habitusque barbararum gentium avidi audimus, & pronas aures commodamus miracula narrantibus, rerum vulgarium, quasque indies aspectamus, contemptores superbi. Hoc consilio, ut apud plures quoque jam loquerer, nolui communia sectari, aut ea via ire, qua itur indies. Magna, rara, ambitiosa loqui institui. ut necessum non sit, benevolentiam vestram & attentionem sollicita præfatione emendicare. quam facilè ab argumenti novitate, dignitate & excellentia impetrabo. Philosophabor utique de Animæ humanæ Admirandis, quidque in ejus contemplatione maximè suspiciendum sit, quid inextricabile & rationi humanæ impervium, id omne selectum dabo. Novi, quàm sitis plerique Apitii, quàm delicatioris palati. Mullos vultis, & apros & sumen & ostrea. Diaria fastiditis & quicquid quotidiani ac publici est saporis. Cupedia quærenda sunt, & conchylia Eois in-

tonata fluctibus, ut oscitantes vestros stomachos pelliciam, ad hoc meum Convivium, sive Miraculorum Diatribam. Quare ut idonei convivæ, hoc est, auditores sitis, exuite paulisper ab animis vestris earum rerum admirationem, quæ nec bonæ sunt, nec laudabiles, nec quicquam eximium, excellens, dignumque humana admiratione in se habent. Nec enim res magnas dignoscit admittitque animus, vilibus, minimisque intentus. nec capit aliquid majus se, qui quicquid minus se est, amat & veneratur impensius.

Duas Respublicas vos velim animo complecti. Vnam magnam, cœlestem & verè publicam: Alteram minorem, subcœlestem, cui nos mortalitas adscripsit. In illa miraculorum unicum autorem Deum, Angelosque: in hac alterum summi opificis miraculum, Hominem contemplamur. Vnde duæ Philosophiæ partes natæ sunt, ex mente Stoicorum: Vna altior, quæ ad Deum & res à materia secretas spectat: altera depressior, quæ Hominem, & quod in homine divinissimum est, Animam intuetur. Non ita pridem divinioris sapientiæ secreta investigavimus, quæsivimusque de universi auctore & conditore, de mundi materia, quid sit Deus, totus sibi vacet ex Epicuri mente, an etiam ad nos respiciat, faciatne quotidie aliquid, an semel fecisse contentus sit, an pars sit mundi, an mundus, an neutrum; possitne pro imperio mutare, quæ fecit; an fatorum lege factorum ordini adstrictus subjectusque sit: quæque alia Metaphysici sunt fori. Iam vero ad alteram Philosophiæ partem, quæ de Homine agit, provectus, substiti attonitus ad Animæ Humanæ contemplationem. Et quanquam in corporis humani fabrica totius Vniversi compen-

pendium artificiosè exhiberi deprehenderim; ſuos illam habere orbes, ſua aſtra, ſua elementa, ſua metalla, plantas, flumina, nubes, fulmina, totique naturæ analogas partes: tamen detinuit me, & detinet etiamnum Animulæ noſtræ, quam hoc corpuſculo circumgeſtamus, attenta conſideratio. ſive ejus naturam, originem ac propagandi modum, ſive operationes, functioneſque diverſiſſimas, ſive ſummam imperii in mente ac voluntate vim majeſtatemque propius advertam. Homerus, quoties Iovem Deoſque introducit, nubibus & caligine eos involvit, ut imperveſtigabilem humanæ menti divinitatis gloriam demonſtraret. Idem de Anima verum. ideoque Apuleius, quoties Pſychen ſuam apparere facit, fumis nebuliſque cinctam deſcribit, ut videri nequeat. Rerum, quotquot ſunt, aliæ ſciunt, aliæ ſciuntur. Sola anima in terris omnia ſcit, preterquam ſeipſam. Lux eſt, quæ alia omnia illuſtrat, ſibi caligo eſt. oculus eſt, qui intendi in quævis poteſt, in ſe nequit. Manus inſtar eſt, quæ apprehendit obvia, ſe excepta. Docet quidlibet, capit quidlibet, profitetur quidlibet, ſeipſam ignorat. Magiſtra eſt omnium, non ſui. Tot retro ſeculis inveſtigatum fuit, quid anima ſit. Quæſivit Chaldæus, nec invenit. quæſivit Ægyptius, nec repperit. quæſivit Græcus, & neſcivit ſemper. Alius ſubſtantiam eſſe vult, alius accidens. Hic corpus, hic ſpirirum. Critias ſanguinem eſſe contendit. negat Zeno & ignem eſſe vult. Hippo aquam eſſe clamat, Diogenes aërem, Heraclitus vaporem, Pythagoras numerum eſſe dicit. Democritus etiam atomos in anima invenit. Ariſtoteles entelechiam eſſe contendit. Aliis cor ipſum animus eſſe videtur. unde excordes, væcordes, concordeſque dicuntur. Dicæarchus,

cæarchus, omnibus deterior, animam nihil esse dicit, præter inane nomen. Harum sententiarum, præter postremam falsam, quæ sit vera, Deus aliquis viderit. quæ sit verisimillima magna est quæstio. Singuli dum aliud dicunt, probabile est nescire neminem. Vt in tanta opinionum diversitate Deus crucem fixisse videatur excellentissimis ingeniis, ut eo esset res admirabilior anima, quo ejus minus explorata est cognitio. Qui vero omnium rectissimè de ea judicarunt, tam stupendis eam & superbis vocibus prosequuntur, ut dicentes illud, quod penè est verum, falsum tamen dicant. Hi animam Deum esse perhibent, aut divinæ auræ particulam. Vti enim ille in Vniverso, ita animus in corpore vivit, præsidet, imperat. uti ille perituram mundi machinam agitat, ipse æternus & immortalis; ita animus mortis ignarus fragile ac luteum corpus. Nihil in terra magnum, præter hominem, dixit Phavorinus, nihil in homine præter mentem. nec ob aliam caussam Trismegistus hominem miraculum vocavit, quàm ob animæ excellentiam divinitatemque. quæ, quia spiritualis est, Angelos sibi cognatione junxit. & quia corpori uniri potest, mediam inter illos ipsos, corporaque naturam obtinet. ut plus sit, quam id, quod corpus est, & minus aliquid, quam quod Intelligentiam vocat Peripateticus.

Illud quoque admiratione dignum suspexerit quisquam, eundem animum in corpore habitare, & tamen nescire ipsam animam, qua corporis parte resideat potissimum, & num una sit in uno corpore, an multiplex. Etenim dissentiunt etiam hic doctissimæ animæ. & cum sciant se alicubi esse; nec esse, nisi in corpore: nesciunt tamen, ubi in corpore regiam sedemque

que fixerint. Democriti anima dicit se habitare in toto capite; Medicorum, in cerebro. Stratonis in superciliorum interstitiis. Erasistrati in membranis cerebri. Si Herophili animam roges, ubi habitet, dicet se in ventriculo cerebri habitare. si Parmenidis, in pectore. si Zenonis, in corde. si Empedoclis, in sanguine. Nec defuere, qui animam in certa corporis parte latitare dicerent, è qua araneæ instar pro rerum opportunitate per totum corpus discurreret, & in quam, quoties vellet, ilicet recurreret. Quis non stupeat esse in regno suo Regem, jussa dare subditis, & ipsum nescire Regem, an Persepoli habitet, an in Ecbatanis: an Hagæ, an Delphis: an Pragæ, an Viennæ. Præterea eundem nescire, an unus sit in aula imperator, an plures. In tanta miseri rerum ignoratione versamur, ut nesciamus ipsi, ubi domicilium fixerit pars nostri melior, qua sumus, quicquid sumus, qua scimus, quicquid scimus. Imo & hoc nescimus, an una nobis sit anima, an triplex, discrepantibus etiam super hac re clarissimorum virorum sententiis.

Familiare est Physicis nostris, maximos naturæ effectus, quorum causæ minus in aperto sunt, ad Planetarum occultos influxus referre. quales sunt tractio magnetica, maris reciprocatio, metallorum & animalium è putri materia generatio. Verum cum singulis singuli inserviant Planetæ, & metallorum aliud Saturni, aliud Iovis, aliud Martis, aliud Solis, aliud Veneris, aliud Mercurii, aliud Lunæ arbitrio regatur; tanti momenti res credita fuit Anima, ut ei omnes Planetas famulari divina sapientia jusserit. Saturno jussum, ut ad intelligendum ratiocinandumque illam disponeret; Iovi, ut vim agendi fortiter illi conferret; Marti, ut ani-

mositatis ardorem acueret; Soli sentiendi opinandique naturam; Veneri desiderii motus; Mercurio pronunciandi, & quæ sentiat, interpretandi vim; Lunæ nutriendi, augendi, generandique facultatem. Tot Deos, aut potius astra, sibi famulantia habet. nec simplicis astri contenta est obsequio, quæ, quoties vult, cogitationum sublimium motu astris omnibus superior est.

Procedentibus vero Sapientum de ea altercationibus, eo deventum est, ut in labyrinthos inexplicabiles devoluti, eam rem, quam animam vulgo vocâmus, dixerint esse totam in toto corpore, & totam in qualibet parte. Ita visum Angelico Doctori, ita Cajetano Cardinali, ita Ægidio, Marsilio, & ante hos Averroï. Invaluitque olim hæc opinio eousque, ut etiam Hipponensem Episcopum in suas partes pertraxerit. Quorum opinio si vera est, sequetur: eandem animam totam moveri in una parte, totam quiescere in altera: totam esse in capite sursum, totam in pedibus deorsum: totam loco à se distare: totam esse in pluribus locis, nec tamen multiplicari: esse instar puncti indivisibilis, & tamen in quavis parte. Quæ quidem singula miraculorum omnium fidem excedere manifestissimum est, utpote contradictioni proxima. Auget admirationem hanc, ipsam animam per universum corpus spargi, singulis membris adesse, nec tamen divisis membris secari aut dividi posse. Cum facinorosis reciditur cervix, anima celerrimum ictum celeriore motu evadit, & inter media tela & acinaces illæsam se, velut in arctum, contrahit, ut vulnus corpori inflictum ocyus eludat. Cum Priamo caput humeris avelleret Pyrrhus, de corpore triumphabat victor, invicta anima. Cum lace-

raretur

raretur toto corpore miser Deiphobus, distraheretur Hippolytus, raptaretur Hector, corporis continuitas soluta fuit, non animæ. Domicilium suum destrui patitur, at se incolumi. & cum in frusta secamur, manet illa una, nec numerum facit.

Aristoteles, dum in Animæ scrutinium altius admittitur, negat animam moto corpore moveri. Nempe, vult vos credere, currente Atalanta, non currere primò animam: volante Dædalo, non volare animam. Et tamen in illo ipso corpore est, quod movetur. quin & illud ipsum est, quod movet corpus, & sine quo iners illud est & immobile. Quod si sciret apud inferos Sisyphus, posset indefessos corporis sui labores hac animæ immobilitate solari. Prodigiosa loquimur, Auditores. Itur in Orientem, nec it anima. comes est corporis, & quiescit nihilominus. Scandimus montes, descendimus, saltamus, remigamus, pugnamus, fixa interim & quiescente in corpore, quæ motuum horum causa, anima. At, inquies, movet ferrum magnes, ipse licet immobilis. quid mirum? locis suppositisque differunt. At animam corpore claudi, corpus impellere, nec impellere primo seipsam, credat Alexandri præceptor. mea hoc, ut ingenue loquar, comprehensione majus est. præsertim, cum novas partes per nutritionem appositas subeat, & veteres vel calore absumptas, vel vi resectas deserat.

Quod si originem & natales Animæ investigare animus sit, non illam è semine elici, non per traducem transfundi credimus, aut more aliorum viventium à simili generari. Solum Deum autorem habet, nec nisi ex nihilo, hoc est, miraculo produci potest, quæ omnium miraculorum ipsa est maximum. Quietem sibi

imperavit magnus opifex, cum cœlos, terras, maria condidisset. In sola animarum creatione perstitit indefessus. Omnium suorum laborum periplum sabbatho finivit. Sola animarum productio sabbathum nescit. Nec enim spiritum produci possibile est, quam per spiritum: nec modus productionis alius, quam per creationem: nec potentia ulla huic operi par, quam quæ infinita est & omnipotens. Potuit Amphitheatra exstruere Titus, aquæductus quaquaversum diducere Agrippa, Danubium ponte sternere Trajanus, Athon perfodere Xerxes, Alpes aceto dividere Annibal. At hæc tanta qui potuerunt, unicam animulam condere non potuerunt. Nihil ad hanc rem confert Lysippi industria, penicillus Apellis, Phidiæ solertia, Archimedis sagacitas, nihil tot architectorum dædalæ & ingeniosæ manus. ne quidem ipsa Angelorum dextera, quantumvis potentissima, in hujus operis consortium partemque admittitur.

Ad illud non semel obstupesco. animam nostram in corpore esse, cum corpore esse, substantiam esse in substantia; nec tamen corpus esse. quin tam diminutæ, tenuis & subtilis esse essentiæ, ut nulla corporis pars sit extra ipsam, nec illa ullibi, ubi non sit corpus. Et tamen in tanta unione, partiumque penetratione, ac naturarum indistantia, non affici à corpore aut lædi animæ essentiam. Si paralysis partem nervi obstruat, ipsa permeat. si apoplexia spiritibus viam occludit, nondum occludit animæ. si exarescat oculus, flaccescant brachia, caries erodat ossa, deficiat sanguis; illa nihilo secius integra & vegeta manet. Cum claudicat pes, balbutit lingua, manum distorquet chiragra, corporis illa vitia sunt, non animæ. Instar citharœdi

tharœdi eſt, cujus ſive fides laxæ ſint, ſive ad verticulos appoſitè intenſæ, ars tamen, quæ in mente reſidet, nihilo vel deterior eſt, vel melior.

Accedit, quod virtutes functioneſque innumeras exerceat unus idemque animus. Mirantur poëtæ in Apolline numen triplex, tergeminam Hecaten, tria virginis ora Dianæ. Mirata fuit olim Roma pantomimos ſuos, qui exercitato vultu corporiſque motu quoſvis imitabantur. Stupuit Græcia illos, qui quovis certaminum genere victores erant, quos πεντάθλους vocabant. At nihil hæc ad animæ vim, quæ ſibi ubique ſimilis, in eadem corporis parte, trahit, retinet, alterat, expellit, nutrit, auget, ſentit, appetit, movet, ratiocinatur, vult. Miramur in horologiis artem, quæ alias partes aſcendere faciat, alias deſcendere, tardius, celerius; alias in orbem rapi, alias in obliquum; alias trudi, alias trudere. Sed quid hæc ad animam? quæ innumerabiles corporis particulas, forma, mole, finibus diverſiſſimas regit, flectit & moderatur.

Et quis ratione aſſequi poſſit, in eadem anima eſſe aliquid rationale: aliquid irrationale: moriturum & immoriturum: partes miniſtras famulaſque, & principes dominaſque: aliarum tam ignobilem ſortem, ut non niſi ſervire debeant; aliarum tantam eſſe dignitatem, ut cum omnibus præſint, ipſæ ſolum Deum ſuperiorem agnoſcant.

Quod ſi diſtinctius libeat Animæ humanæ vires ſcrutari, major latiorque rerum mirabilium & ſtupendarum ordo panditur. Cum nutrimur, ecce, quæ alimenta ſpecie tota erant diverſiſſima, vi animæ unum fiunt in ventriculo, & veluti in pulticulam & polentam conco-

quuntur. illic terrestria aquatilibus, utrisq; volatilia permiscentur. Illic obsonium & ferculum, furfuracea & hordeacea, ovilla & vitulina, assa, elixa, tosta, frixa coëunt. illic columba patitur sturnum, asellus lupum, perca porcellum, aper leporem, vitis brassicam. Quæ omnia simulac unam chyli formam nacta sunt, paucarum horarum interjectu, ejusdem animæ industria in diversa rursum abeunt. & ex eodem sanguine, ejusdem caloris ope, os fit siccissimum, caro humidissima, membrana validissima, pulmo flaccidus, oculus multicolor, nervus candidissimus, res substantia, temperamento, officiis diversissimæ. Quoties domum molitur architectus, facit rem unam ex materia non una. sed hæc unitas mera partium aggregatio est. Anima in unius naturæ substantiam mutat diversarum specierum res. & veluti Chymicæ artis perita, quod unum esse fecerat, distrahit rursum in diversa. Maximæ sapientiæ esse putamus, si ex tot autorum aliis atque aliis lucubrationibus ea seligat studiosus lector, quæ sibi conducere arbitratur: aut si ex rerum civilium infinita congerie vir prudens, quod utile & frugiferum, in suos usus convertat. Num ergo animæ occultam sapientiam mirabimur? quæ ex rudi, crassa & feculenta sanguinis colluvie, singulis partibus impertit suum? & eo quidem distributionis genere, quod Geometricum vocant & quoad nos. In Accretione illud inexplicabile, quomodo crescente corpore non crescat anima, tanquam nullius alimenti indiga. & tamen minorem eam esse in puero, quam in viro, majorem in viro, quam in decrepito & contracto sene. quin potius crescente corpore debilem esse rationis vim, illo decrescente, incrementa illam prudentiæ virtutumque capere. In Generatione

ratione verò nostra, licet omnia humanæ mentis captum excedant, illud prorsus suspiciendum, ex informi semine edolari tanto artificio corpus, capax tam illustris hospitæ. Iurares Zeuxin aliquem vel Polycletum in utero matrum ingenii omnes vires in formando homine explicare. Tantus ordo partium, ea symmetria, ea figuræ & quantitatis in singulis membris ratio, ut nihil non ab exactissima scientia profectum videatur. Fulcitur moles corporis nostri plus, quam ducentis ossibus, quæ pro trabibus sunt. illa totidem cartilaginibus,ad motus facilitatem incrustantur. Hæc ipsa ligamentis, quæ pro clavis sunt, ne locis suis excidant, nectuntur validè; nervis autem & tendinum ope, veluti funiculis & chordis, moventur. Accedunt venæ arteriæque innumerabiles, quæ velut aquæ ductus singulas partes irrigant. Musculi penè quadringenti carnesque diversi generis fibrarum spatia, ceu tomento, replent. omnia denique cute, tanquam universali veste, adversus injurias muniuntur. Atque hæc dum molitur Natura, nesciunt bonæ matres, quid intus agatur. & cum alias imperiosæ satis sint, nihil hic, quod imperent, mutent, corrigant, habent. Quæ admirati Arabes, non seminis brutam & stupidam vim,quam animæ vicariam vocant Peripatetici, sed Deum aliquem, vel Intelligentiam, vel animam mundi tam admirabilis & elaborati operis autorem prodiderunt. Hæc dum mecum considero, jacet magnitudo Romana, vilescunt omnes veterum toto orbe decantatæ fabricæ. in quibus non unus artifex desudavit, sed plures, aliæque fuerunt partes architecti, aliæ lapicidæ, aliæ fabri lignarii, aliæ ferrarii,aliæ vitriarii, aliæ cæmentarii. cum in adornando corpore nostro, una

magiſtra ſufficiat anima, vel animæ miniſtra virtus plaſtica, quæ ſola & præparat materiam & univerſum opus abſolvit. ſola rotundat, quadrat, ferruminat, contignat, inveſtit, tegit.

Sed abripit me Senſuum contemplatio, tum eorum, quos poſitos habemus in propatulo: tum eorum, quos altius abdidit natura. Omnia hic miraculis majora ſunt. At nullibi magis extra me ſum, quam cum in viſus oculique naturam penetro. Vetus inter ſapientes lis eſt, An viſio fiat emiſſis ab oculo radiis, an receptis ab objecto ſpeciebus. Prius Platoni, poſterius Ariſtoteli arriſit. Nihil jam definio. Sed illud aſſevero magna animi contentione, Deum utrobique infinitæ ſuæ virtutis documentum grande dediſſe, ut vel in ſolis oculis præſens Numen oculis videri poſſit. Placet viſionem fieri radiorum emiſſione? quanta illa res, tantam lucis vim in puſillis oculorum orbiculis circumferri, quæ à terræ ſuperficie ad ipſa uſque ſtellarum fixarum corpora per aliquot miliarium myriades diffundi poſſit, & ad oculos redire, idque momento. cum immane illud Solis corpus, centies & ſexagies ſexies majus terra, omnis lucis fons & ſcaturigo, radios ſuos in terram jaciat, ſed ad ſe revocare nequeat. Placet ſpecies recipi à re viſa? jam illud non minus admirandum, res, quæ minus ſunt, quam res, imò rerum imperceptibiles umbræ & ſimulachra ſolummodo, & pene nihil, per immenſa ſpacia ſalvas integraſque deferri. Deinde, eam iiſdem ſpeciebus ineſſe propagandi ſeipſas virtutem, quæ cœlos omnes intermedios, & elementorum interjecta corpora permeet trajiciatque. Etiam illud horribile naturæ ſecretum eſt: imagunculam illam, quam ſpeciem vocamus in ſcholis, ſecundum aëris exten-

extenſionem extendi, & nihilominus, in quovis aëris puncto, animæ noſtræ repræſentari totam rem. ut totos montes, turres, arces intueamur, in indiviſibili aëris punctulo. Creſcit miraculum. ſi obſervetis, ſpecies plurium rerum, etiam contrariarum, in eadem eſſe aeris parte. nec tamen aut ſpecies confundi, aut vim repræſentandi debilitari, aut figuras ſe mutuo deſtruere, aut ventis tempeſtatibuſque à linea recta, qua oculum petunt; vel minimum dimoveri. Inter ſenſus interiores Memoria occurrit, cujus modus tam eſt inextricabilis, ut merito inter ea referri debeat, quæ mirari nos Deus, non ſcire voluit. Hæc illa eſt facultas, quæ parvo cerebri ſpatio circumſcripta, infinitas rerum ſpecies recipit, nec confundit. Et quamquam in humida & flaccida capitis ſubſtantia reſideat; is tam ſpecierum in ea ordo, is nexus, ut ad imperium voluntatis vel omnes adſint, vel plurimæ, vel ſingulæ. Inſcripſit aliquis memoriæ Æneidem Virgilii, vel Iliada Homeri, quæ aliquot millenis vocibus decurrunt; illa eo ordine ſingularum vocum ſpecies reddet, quo exſtant extra ipſam. Orator, quoties verba facit, ex tam grandi ſpecierum acervo, contexit & recitat Philippicam. ut citius auditorem patientia, quam memoriæ fides dicentem deſtituat. Qui memorandi artem callent, millena aliquot vocabula, Græca, Latina, barbara, ficta, in memoriæ tabulis diſponunt, & eodem, quo ſemel lecta fuerunt ordine, aut, ſi voles, retrogrado recitant. ſingularum ad hæc vocum numerum ſitumque, ſine errore & perturbatione, deſignant, Atque hæ imagines cum in eodem cerebro ſtabulentur; ea tamen illarum ratio eſt, ut quædam adſint ultro & injuſſæ, non aliter ac ſi in labris natarent; quæ-

dam adsint ultro & injussæ, non aliter ac si in labris natarent; quædam non nisi longiore meditatione subeant; quasi precario & invitæ adessent: quædam vocatæ & injussæ adesse recusent; tanquam altius repostæ. ut non nisi per attentam reminiscentiam excitari & in apertum produci queant.

Memoriæ assecla est Phantasia, sive Imaginatio. in qua illud admirandum, quod cum sedibus & loco distet ab ea facultate, quæ formando corpori in utero incumbit, tamen hæc illius impetus motusque persentiscat. usque adeo, ut fortior imaginatio membra subito distorqueat, numerum, situm, figuram partium pervertat, vibices tenello corpori imprimat, cœptamque fabricam mutilet ac deformet. Hic ignorare puto sapientissimos, qui fiat, ut impressa phantasiæ coloris aut partis monstrosæ sola species & imago, verum stabilemque colorem deformitatemque imprimat embryoni. & opus edat, causa sua, ut videtur, nobilius. Quam quoque stupenda est, Auditores, somniorum generatio. Feriantur sensus, feriatur ratio. viget tamen phantasia & portentosis se spectris vel oblectat, vel terret. Dormit causidicus, & apud se causas agit. dormit Imperator & pugnat. dormit nauta & decumanos fluctus vitat. dormit mercator & pecunias numerat. Et quanquam imaginatione hæc fiant, tanta tamen ejus est fiducia, ut mendacio juvet somniantem, & se somniare neget tunc, cum somniat maximè. Hęc ditissimos nos facit, cum habemus nihil: reges, cum imperamus nulli. cubamus in reginarum thalamis, positi inter sues. ostro villisque pretiosis induimur, pannis annisque obsiti. ut non mirer, indignatum valde fuisse Mycillum Lucianicum, quod aureum

reum & dives somnium galli cantus abrupisset. At quoties ineptire vult, & ridicula esse in melancholicis, quid non persuadet miseris. Hic se vitreum credit, metuitque sibi sollicitus ab astantibus. Ille ranas in ventre coaxantes se audire jurat. Alter se granulum hordei esse arbitratur; timetque, ne gallinæ pabulum fiat. Est, qui montes sibi incubantes sentit, & sub tanto onere dum gemit, jacet immobilis. Apud Trallianum muliercula, cum se digito totum orbem gestare affirmaret, ausa non fuit illum inflectere, verita ne tota mundi machina laberetur. Iam vero videtis, nihil morti tam esse similе, quam somnum. atqui dormientium animi maxime declarant divinitatem suam. multa enim, quoniam remissi ac liberi sunt, futura perspiciunt. ex quo intelligitur, quales futuri sint, cum plane se corporis vinculis relaxaverint.

Præter sensus, etiam Appetendi vim nobis largita est divina providentia. Quam si cum ratione compares, manifestum erit, unam eandemque animam secum bellum gerere: unam eandemque imperare sibi & dicto parere: idem fugere & prosequi: damnare & probare. Omnis lucta duorum est. omnis pugna plurium. Anima nostra licet una sit, secum pugnat. videt meliora probatque, deteriora sequitur. aliud illi cupido, aliud mens suadet. eademque est, quæ suadet & cui suadetur, dissuadet, & dissuadetur. In bellis inauditum prorsus, eundem esse victorem & victum. eundem triumphare & in triumphum abduci. Anima vincit, anima vincitur. Anima triumphat & refractariam cupiditatum turmam, hoc est, seipsam, in triumphum abducit. In foro differunt, actor, reus, judex, forum, arbiter, testis, lictor. Anima no-

stra

ſtra omnia eſt. eadem accuſat ſe & accuſatur. abſolvit vel condemnat. eadem inter rationem & turbulentos affectus arbitra eſt. nec ad aliud forum provocat, quam ad ſeipſam. nec aliis teſtibus eget, quam ſeipſa. nec alio lictore aut flagello, quam ſeipſa. In ſcholis diſputant partes. diſputationem moderatur præſes aliquis. Animus noſter ſecum diſputat, & modo rationem, modo obluctantem ſenſum diſputantem audit, & utrique pro arbitrio præſidet.

Appetitui comes it ea animæ vis, qua loco movemur, qua currimus, ſaltamus, brachia pedeſque jactamus. Sed illud mihi expediat, quiſquis ſiet ille Sophorum: qua ratione neceſſum ſit imperio voluntatis, quæ in ſublimi eſt, nec cum corpore communicat, moveri extrema infimaſque corporis partes: vel qua ratione, & quibus apparitoribus mandata mentis deferri poſſint momento ad membra remotiſſima. cum nec membra hæc, nec ſpiritus internuncii aut mandata capiant, aut mandantem norint. Volo currere pedes? currunt. quieſcere? quieſcunt. loqui linguam? loquitur. ſilere? ſilet ocyus. at qui meus pes intelligat capiatque juſſa voluntatis, plures mecum neſcitis. Quin illud omni ſapientia humana majus eſt, quomodo pulſantes citharam digiti, pari motu celerrimas cogitationes aſſequantur, ut nec à mente digitus, nec à digito mens relinquatur.

Atque hactenus ea proſecutus ſum Animæ officia, quæ vel cum plantis, vel cum cæteris animantibus nobis communia ſunt. Nunc diviniſſimam animæ particulam, qua homines ſumus, perpendamus. Hoc primo eximium & excellens eſt in homine, Animum immortalem eſſe in domicilio mortali: ſine materia in materia: expertem corruptionis in corpore cor-

corruptibili. Differit de morte, mori nescius. differit de morbis, morborum ignarus. verberat, lædit, vulnerat, necat, nec ultorem metuit. Quo morti propius corpus, quo ille vivacior. quo magis illud extabescit, eo ille erectior. Patitur corporis exuvias concuti, organa labefactari, nec de abitu, nisi destructo corpore, cogitat. Bibit Socrates cicutam, quam anima in immortalitatis vertit medicamentum. Contusus fuit in mortario Anaxarchus. non, inquam, Anaxarchus, sed follis Anaxarchi. Anima Catonis inter ruinas publicas recta stetit, & licet legionibus custodirentur terræ, classibus maria, invenit tamen, qua exiret. Cum lectulo affixus esset æger Vespasianus; erexit se anima, & Imperatorem voluit stantem mori. Cum Thraseam Pætum destitueret vigor corporis, de natura sua, & spiritus corporisque dissociatione, inquirebat Animus. Cum fugiente sanguine deficeret Seneca, anima de se, de republica, de justitia, patientia, ad stuporem disseruit, & constantibus exemplis se aliosque munivit. Irruente in Ciceronem Popilio, valedixit corpori disertissima anima, & de se secura feriri jussit cervicem. Cum piorum corpora exucca sunt & putrida, animus ultra cœlos sibi rapi videtur, & inter beatos vivere. Destruunt ignem aquæ, aquas ignis. Viventium alia his, alia aliis modis intereunt. Anima sola in terris hostem non habet. Cum corpore conspirat, nec tamen illi incolumitatem suam debet. Spiritum non metuit, quia ipsa spiritus est. Si qua inter animos hostilis decertatio est; non in animæ, sed corporis destructionem noxamque dirigitur. aut, cum doctorum animæ disceptant, emergit ex hoc conflictu clarior veritas. Modum quoque corruptionis nescit. non illum, qui corporum

rum est, nec enim corpus est. non illum, qui accidentium est, cum sit substantia. non illum, qui est rerum à materia dependentium, quia in materia operatur & tamen sine illa. non illum, qui est rerum à generante perpetuo emanantium, quia à solo Deo creatore dependet. Septem orbis miracula tot retro seculis suspexit orbis. At eadem vel solo æquata sunt, vel æquantur indies. Nihil immortale manus mortales fecere. Animus licet esse incipit, esse non desinit. Mundo interitum ipse mundus minatur. inveterascet cœlum, colliquescent elementa, in confusionem fortè primasque tenebras omnia redibunt. Anima fatis exempta, quia æterna cogitat, æterna appetit, mortalitatis & immortalitatis discrimina novit, quia in futurum longè videt, vivit æternum. Si fauces nodus constringat, si lapsus comminuit caput, si jugulum ferit mucro, inter ipsas latronum ac sicariorum manus, anima elabitur. In Ætnam cum Empedocle incidit, nec uritur. in voragines se mergit, nec mergitur. & toto licet Oceano obruatur, evolat sospes, nec suffocatur. Loquitur anima Martyrum in mediis ignibus & Deum innocentiæ testem invocat. præscisso linguæ plectro, hymnos modulatur mens. quin terris defossa, cum hostes suos increpare nequit, pro hostibus suis orat. Dicebat olim Zeno, malle se videre Indum conscendentem rogum; quam quosvis philosophos audire de animæ immortalitate disputantes. Quid vos sentiatis nescio. Ego, ut immortalitatis animæ sententiam firmius imbibam, malo videre Paulum decollatum, Petrum inverso corpore pendentem, Bartholomæum excoriatum, Laurentium in cratere jacentem spe immortalitatis, quam ea legere, quæ à Platone in Phædone, vel à Cicerone

rone in Tusculanis, vel à Thoma, Scoto totaque Scholasticorum turba de animæ Immortalitate eruditè disputantur. Quod si quando seducta mens fiduciam immortalitatis excusserit, tamen ubi suprema hora adventaverit, è veterno expergesit, iisque se cogitationibus occupat, quæ immortalem eam esse evincunt. sive metuat Deum, quem offendit: sive conversa in melius, speret sibi lenem. Ita aliam vitam jam tum præsentiunt, quam futuram ingenii temeritate negaverant. At grande illud est naturæ portentum. in eadem animæ parte languere nutritionem, languere sensum, motumque; vim vero rationalem integram manere. quæ tamen, ex mente Aristotelis, in quavis est animæ parte, etiam illic, ubi malè videt oculus, & difficulter respirat pulmo. Si in Mentis rationisque penetralia admitti vultis, rerum mirabilium adspectu vos obruam. Si in voluntatis sacraria, abyssos videbitis. Si utriusque nexum mutuaque obsequia, ignorantiæ mecum eritis & silentii professores. In plantis arboribusque observamus occultum aliquid, quo crescunt, florent, fructum ferunt. At nihil tale, quo sciunt se crescere, florere, fructum ferre. In brutis, præter illa, observamus principium sensus motusque, nec non aliud, quo cognoscunt se sentire & moveri. At nihil tale quod supra sensus se, ac singularia, materiæque conditiones elevet. In Homine veneranda Dei filia Ratio elucescit, quæ non solum scit se scire, adeoque supra seipsam reflecti potest, & causæ causam longa serie investigare, verum etiam res rebus abstrahit, hominem Petro, equum Bucephalo, nec tamen eas divellit aut multas facit. Eadem, per ea, quæ videt, penetrat in ea, quæ non videt. per ea, quæ non sunt, intelligit ea,

quæ

quæ sunt. per ea, quæ crassa sunt & feculenta, percipit spiritualia. per composita, indagat simplicissima, & per rerum finitarum conceptus, absorbet infinitum, & ab eo absorbetur.

Corpora certis dimensionibus constant. nec capiunt quicquam, quàm quod quantitate ipsis respondeat. cumque operantur, potentiam termino finiunt. Mens nostra majus aliquid corpore est, nec tamen extra corpus est. & licet essentiæ terminis in corpore circumscribatur, virtute in immensum abit. omnia capit, præter Deum & seipsam. cœlos & terram complectitur, nec de angustia queritur. Quamvis maximæ sint res; stant cum parvis in mente. quamvis multæ sint res, alias admittit. Quo plura habet, eo plura appetit. quo impletur magis, eo se expandit magis. quo plura scit, quo plura se ignorare discit. Tot artibus, tot disciplinis locum dat, nec deest novus. Materia formam recipit unam. intellectus noster innumeras. Idem dum in corpore est, etiam alibi est. & licet loca climatibus distent, momento est in pluribus. Vix jusseris eum ire ultra Sauromatas, & jam confectum est iter. Vix domum revocaveris, & jam domi est. montes scandit & ambulat in vallibus. montibus descendit, statque in cacumine. Versat se & vagatur quaquaversum, immobili licet corpore. Tanta vero ejus in agendo velocitas, ut in centro posita per cœlorum ambitus & horribilia spacia feratur. tanta ejus perspicacia, ut clausis oculis videat acutius, & oppletis auribus audiat se loquentem melius. tanta intelligendi vis, ut quo feratur, unde venerit, in quem exitum tandem tantus mundi apparatus properet, prospicere probabiliter possit. Reliqua, quotquot in natura sunt corpora, distinctis bo-

nis

nis gaudent. animus omnibus. & cum nulla re alatur, vivit omnium contemplatione. Totus hic mundus illi pro alimento eſt. nec tamen ſatiatur unius cognitione. quærit infinitos in Luna, Sole, ſtelliſque reliquis, aut plures invenit: aut, quod puto probabilius, inveniſſe ſe ſomniat. Mirata eſt ſuperior ætas Saporem regem Perſarum, qui Sphæram conſtruxerat, tantæ magnitudinis, ut ipſe in centro ſedens, circumquaque picta ſtellarum lumina adſpiceret. Quanto majus illud eſt: animas noſtras ſedere in totius Vniverſi puncto, & circum ſe oculis animoque Planetarum orbes ac late patentis Firmamenti convexa tueri. Amplius. pertinax inter res contrarias eſt pugna. æterna in animantium & plantarum genere odia deprehenduntur & inimicitiæ. Hæc omnia in mente coaleſcunt, & coëunt placide. Intellectus, inquit Ariſtoteles, fit id, quod intelligitur. Ergo, illuc cum calore frigus, cum recto curvum, cum pari impar numerus amicè oberrat. illic lupus ovi, capra leænæ, lepori canis it comes. Marium & Syllam cogitat, exutis odiis. Pompejum & Cæſarem ſine æmulatione. Achillem & Agamemnonem, ſine maledictis. Quæque extra nos ſe invicem deſtruunt, ſpecierum & imaginum ope, in nobis veluti ſororiant. Illud in ſenſibus experimur, eos vel vehementiore luce, vel ſono, vel calore lædi. Viſum nec videre nimis propinqua, nec de remotis rectè judicare. Menti nihil tam lucidum, quod non eam perficiat magis. nihil tam acre, quod non cernat lubentius. nihil tam propinquum, quod non videat facillimè. nihil tam remotum, quod non apprehendat diſtinctè.

Vnum eſt, quod ſine ſtupore referre non poſſum: Mentem humanam adeo rebus ſublimibus

bus intentam esse posse, ut sensuum omnium vitæque functiones deserat. jacet mortuo similis contemplator, & dum in ecstasin rapitur anima, riget consistitque corpus, tanquam catalepsi correptum. Hoc Platoni, Socrati, Trismegisto accidisse ferunt. De Socrate refert Alcibiades in Convivio, eum aliquando uno gradu, uno loco, diem & noctem stetisse cogitabundum, cibi, potus, somni & Xantippes suæ immemorem. Meminit Augustinus Presbyteri cujusdam, à nomine Restituti, qui, quoties vellet, adeo se auferebat à sensibus, ut non solum vellicantes & pungentes minimè sentiret, sed aliquando ignibus admotis ureretur, sine doloris sensu.

Sed quis Oedipus illud assequetur? in eadem anima, ut docet Stagirita, mentem esse duplicem. Vnam Patientem, quæ species recipiat, intelligatque: unam vero Agentem, quæ faciat, ut illa intelligat. Illam se habere ad modum coloris illustrandi. Hanc esse instar lucis illustrantis. illam corruptibilem esse, & à corpore inseparabilem: hanc incorruptibilem & separabilem: illam cum semine traduci: hanc forinsecus ingredi. Cæcutio ad hæc Peripateticorum fulgetra, tanquam noctua & talpa ad Solis facem.

Altera Animæ humanæ facultas Voluntas est. In ea admiratione digna sunt, agendi modus, libertas, imperium. Agendi modus istiusmodi est, ut nec corpore utatur pro instrumento, cum honestum appetat: nec appetendo satietur, nisi cum Deo fruitur: nec in præsentia solum feratur, more sensuum, cum etiam illa, quæ in terris sola spe possidentur, desideret. Reliquas in natura causas Deus mera agendi necessitate adstrinxit. Sola voluntas actionis suæ, quanquam

sub

subDei moderamine,arbitra est.Non cœli aspectibus terretur, non elementorum conflictus horret, non vi, non suasionibus invita à proposito dimoveri potest. Inter flagra, uncos, cruciatus exquisitissimos, pergit velle, quod vult, nolle,quod non vult. Ab uno Deo se flecti patitur,quem unum creatorem agnoscit. Est & hic aliquid,quod acutissimos Philosophos torquet. quomodo voluntas Intellectum ducem sequatur, quomodo inter honestum & inhonestum eligat,& tamen quid honestū,quid inhonestum sit, ipsa ignoret. scire quippe intellectus officium est,non voluntatis.Nec minus illud vexat magnas mentes:quomodo voluntas, quæ instar bilancis in utramque partem vergere nata est; sibi & trutina sit & lanx & pondus, ipsa velit,& se faciat ultimo velle,ipsa se determinet,& determinetur. Quæ enim hic intellectus sunt partes, suadentis sunt, non determinantis. Imperium videte.tale illud est, ut nullum sit aliud, quam rationis & voluntatis. sive imperium exerceat in nobis, sive extra nos, in alios. Cum intellectu imperium dividit, dispari licet jure. Nam illi cum imperat intelligendi locum,tempus, argumentum, paret ratio, servorum exemplo, nec refragari audet. Vicissim, cum intellectus jussa audit, paret civium exemplo, qui refragari subinde sustinent. Quod si insurgat contra rationem non una cupiditas, etiam hic fasces suos ostentat regina voluntas,& ea fugit, quæ male expetimus: aut ea expetit, quæ male fugimus. Sed vim,qua loco movemur,servilius habet; nec respuere sinit imperium partes ad servitium natas.Imperium, quod in alios exercet, non aliis terminis, quam quibus Universum, terminatur.Non aliam dominam agnovit Assur, Persa, Græcus,Romanus.Quæcunque de impe-

imperiis veterum & recentiorum legimus, voluntatis imperia fuere. Hæc illa est Asiæ & Africæ dominatrix in Philippis, hæc Galliarum imperatrix in Borboniis, hæc Gothorum Vandalorumque princeps in Gustavis. Hæc jura dicit Cimbro in Christianis, Adriam sibi subdit in Veneto, utrumque orbem nuper cum Hispano partiri voluit in Batavo. Nullam aliam Imperatores potestatis suæ agnoscunt formulam, quam potentissimum istud, Sic Volumus. Et quæ est illa res? vis animæ est. & quantula illa est res anima? si in toto homine est, sex non raro, aut minus, pedum res est. Si in capite, non unius. si in corde, vix digiti, si in cordis ventriculo, vix semidigiti magnitudinem habet. Imo si Philosophis quibusdam credere vultis, instar puncti est indivisibilis. Ergo tantilla res est, quæ orbem omnem turbat, reges collidit, regna, arces urbesque subruit. Cum exercitus concurrunt, cogitate inter se pugnare millena aliquot punctula, aut aliquid iis non multo majus. Corpora enim nihil moror, quæ animæ sunt, quod cochleæ est testa. Cum inter se contenderent Ajax & Vlysses, Annibal & Scipio, Arminius & Flavius, cogitate perorasse res minimas de rebus maximis. Tantillæ res sunt, quæ in templis religiosè concionantur, in curia disertissimè litigant, in foro subdolè mercantur, suaviter epulantur in conviviis, amant in lectulo procaciter, in agris fodiunt serviliter. Tantillæ res sunt, quæ piraticam exercent in pelago, adulatoriam in palatio. Tantillæ res in scholis cum Socrate disputant, cum Carneade dubitant, cum Epicuro quiescunt, cum Stoicis graves sunt, cum Cynicis sordidæ & abjectæ. Breviter. animula nostra est, quæ histrioniam hic agit. quæ Ninos, Cyros,

Alexan-

Alexandros, Cæsares, Attilas, Totilas in scenam produxit, magnos fabulæ humanæ Davos. Qui naturæ secreta rimantur, ad magneticam vim extra se rapi videntur. At in anima omnia mirabiliora. Magnes similibus polis magnetem fugit, dissimilibus amplexatur, cum natura universa similes sibi res amet, fugiat dissimiles. Anima hominis, quod majoris est operæ, & similem sibi amat, cum vult, & inimicissimos, cum pia esse vult. Idem lapis majorem vim trahendi ferro largiri videtur, quam habeat ipse, cum paradoxum sit, causam dare, quod non habet. Anima vero movet, nec movetur; lædit, nec læditur; cogitat æterna, principii particeps, cogitat infinitum, cum sit finita. Vis magnetica, ubi ferrum occupavit, pro vario ad terram situ, nunc Borealis est, nunc Australis. Diceres ludere in lapide dæmonium aliquod, & homini illudere. At quid anima nostra? nonne cothurnus est? simulandi dissimulandique peritissima? modo facilis, modo difficilis, modo honesta, modo improba, modo Tros, modo Italus, tota Protheus, tota Polypus, tota panagæa Diana. Illud postremum miror, ut tandem desinam mirari, eandem animam, post tot exantlatos in corpusculo hoc labores, solutam tandem isto carcere æternam vitam agere. Tunc alibi vivere, sed liberius: tunc intelligere, sed plenius: tunc scire, sed certius: tunc appetere, sed sine luctu expeditius. Quam illud est arduum & generosum scitu: superesse adhuc Læliorum, Scipionum, Camillorum, Regulorum, (quanta nomina) animas. Vna forte esse animam Antonii & Ciceronis, Fulviæ & Terentiæ, Tiberii & Germanicorum, Alexandri & Parmenionis. Occursare alicubi animam Senecæ Neronianæ, sed sine ira: animam Elvi-

dii Domitianæ, sed immemorem injuriæ paternæ: Caligulæ Syllani, at sine novacula: Claudii Agrippinæ, sed sine boleto & pinna. De hoc animorum post mortem statu audite loquentem Tullium: *Sapientissimus quisque æquissimo animo moritur, stultissimus iniquissimo, quia ille longius videt & cernit se ad meliora proficisci: hic quia hebetior est, illa non videt. Equidem efferor studio Paulos & Africanos, quos colui & dilexi, videndi: neque verò eos solum convenire aveo, de quibus cognovi, sed illos etiam, de quibus audivi ac legi, & ipse conscripsi. Discedo ex hac vita, tanquam ex hospitio, non tanquam ex domo: commorandi enim natura diversorium nobis, non habitandi locum dedit. O præclarum diem, quum in illud animorum concilium, cœtumque proficiscar; & quum ex hac turba & colluvione discedam. Proficiscar enim non ad eos solum viros, de quibus ante dixi, sed etiam ad Catonem meum, quo nemo vir melior natus est, nemo pietate præstantior.* Hactenus Cicero.

Intellexistis, A. O. admiranda animæ, ejus majestatem, originem, potentiam, immortalitatem. Habent ineffabile aliquid Theologi, creationem, resurrectionem, aliaque. Habent ineffabile aliquid Medici, causas puta periodicarum febrium. Habent ineffabile aliquid Mathematici, divisionem lineæ in infinitum & circuli quadraturam. Habent arcanum quid Politici, reconditos Principum sensus. Nobis Physicis ineffabilis est ille, de quo verba fecimus, Animus. Quamobrem, nolite admirari ea, quæ suspicit vulgus. non divitias, nam fluxæ sunt. non domos splendidas, ruinosæ sunt. non servorum agmina, quia fallaces sunt. non currus & phaleratos equos, quia discerpent vos. Transeunt ista, nec possidentur diu. Animam suspicite, mole exiguam, virtute maximam, origine cœlestem, duratione perpetuam. quæ

si

si virtute fulgeat, fulget semper, si scientia splendeat, splendet semper. Hæc propria nostra dos est. hæc peculium. reliqua fortunæ sunt bona & hostium. Animam stupete, quæ felix est cum infelix habetur; potens, cum impotens; dives, cum paupercula creditur. cum sorte sua contenta est, cum sapientia se implevit; ingens fit animo, plena fiduciæ, major invadente. Animam suspicite, quæ si sceleribus locum fecit, pessima res est; si pietati, si probitati, optima. Sunt, quorum oculos præstringit ambitio. Sunt, quibus luxuria pro portento est. Sunt, qui in agris ædificant, & turres turribus imponunt, ut mirabiles habeantur. Ab animo hæc sunt fateor, sed sapientiæ veteris ignaro. Sapientis anima excrementa illa putat mundi, non ornamenta: vomitum ebriæ cupiditatis, & saginam inutilem insatiabilis avaritiæ. Sapientis anima majoris æstimat Solem meridianum, quam fastum Pellæi juvenis. Vbi de aqua & polenta prospexerit corpori, Iovi de felicitate controversiam movet. Cum, vitæ integra, manum ad stipem porrigit, non se miseram credet, dummodo virtutem possideat. cum laceris vestibus occultatur, provocat purpuratos. nec enim decus suum aliis, sed sibi debere cupit. cum cervicem in fœno, vel lapide reclinat, quia nullius sibi culpæ conscia est, dormit suaviter, & culcitras regum & Circense tomentum fastidit. Nullum diem execratur, sed acerbum patientia mitigat, prosperum animi moderatione castigat. Animam stupete, sed ut Creatorem stupeatis magis. qui licet divinitatis suæ luculenta documenta ostendat propalàm, in Animæ creatione (sit venia dicto) seipsum superasse videtur. Revereamini ejus sapientiam, quæ in re tam pusilla, tenui forte au-

rula, inexplicabiles virtutis suæ thesauros deposuit. Revereamini ejus potentiam, qui tot malis septo, impetito, vexato, fracto corpore, à mortalitate cœleste hoc depositum vindicat. Revereamini ejus bonitatem, quæ soli animæ imaginem divinæ suæ majestatis impressit, nec nisi ab illa cognosci, coli, adorari voluit. Si quis adhuc Diodorus est vel Protagoras, illo ore Deum esse fateatur, quo loquitur anima. Si quis adhuc Epicurus est, illo ore Deum nos curare agnoscat, quo adversus providentiam philosophatus fuit. Ille demum anima mihi præditus videtur, qui hos in fines habet: veritatis virtutisque studium, Reip. Ecclesiæque bonum, & Dei gloriam. Alios in fines qui vivit, cum vita animam perdidit. Talem ergo vobis Auditores animam opto, quæ pia sit, sobria, temperans & Religionis Christianæ præceptis abundet. Magistratibus talem optem esse, qualis fuit Fabriciorum, Curiorum, Fabiorum pro republica. Ducibus talem, qualis fuit Epaminondæ, Themistoclis, Phocionis pro patria. Civibus talem, qualis fuit Thrasybuli, Agesilai, Arati pro libertate. Iudicibus talem, quæ Zaleuci æquitate temperet Manlianam severitatem. Sacrorum administris talem, qualis fuit sanctissima & juxta prudentissima anima Tharsensis Apostoli, quæ facta est omnibus omnia, ut aliquos Christo lucrifaceret. Medicis animam precor, Hippocratica sapientia plenam, quæque non minorem pauperis animulæ, quam opulentæ curam habeat. Mercatoribus animum Solonis, qui cum mercatura Sapientiæ studia jungat, & hoc sollicitè caveat, ne animam debeat. Militibus animam voveo, qualis fuit in Sicinnio Dentato, quæ non patiatur unquam animum cadere in pedes. Studiosis animum

Æschy-

Æſchynis, gratum erga præceptores, quique ſtudiorum tædia nominis immortalitate ſoletur. Mihi denique eum animum, qui Remp. hanc florentiſſimam, Proceres optimos, Cives humaniſſimos, eruditiſſimam hanc Iuventutem, & Vos, quotquot adeſtis, omnes & ſingulos amare & colere æternum perſeveret.

DIXI.

Habita fuit cum libr. Ariſtotelis de Anima auſpicaretur.

ANNO CIↃ IↃ C XXXV.

ORATIO
DE
COELI ADMIRANDIS.

NON ita diu est, A. O. quod de Animæ humanæ Admirandis apud vos verba feci. quam recitationem quia pronis benignisque animis excepistis, eadem, qua tunc, fiducia in coronam hanc prodeo, de Cœlo dicturus. Libet saltum facere, & ex tenebricoso hoc & fanatico terrarum specu, ubi tumultuantur mortalium mentes, & inter tot vitæ ærumnas & labores palabundæ errant, transvolare in mundi suprema, quibus originem suam ac natales debet Anima. Etenim sapientissimus rerum opifex, cum hominem condere vellet, animo luti vel vilioris argillæ particulam apposuit, & res dissociabiles mirabili temperamento vinculoque nexuit. Eunt unà, & illud quod oculos fugit, & illud, quod incurrit. Eunt unà immortalitas mortalitasque, æternitas & tempus, vicissitudo & constantia, cum carne abjectissima res dignissima spiritus. Ipsi simul & hospites nostri sumus & domicilium; ipsi carceres & captivi: ipsi folles, & venti. parte tenus Dei, parte tenus hominum, parte tenus cœli, parte tenus terræ filii. Loquar efficacius: *Sileni Alcibiadis sumus*; foris nullius, intus quantivis precii: foris despecti, intus admirabiles: foris profani, intus sacri prorsus & venerabiles. Si ex corpore æstimemur, vix valemus asse. Si explicemur, sub exuviis grandem thesaurum,

sub

ſub mortali cortice pretioſum, ſublime, excellens depoſitum occultamus, Animum nempe, rerum omnium, pro quibus cæteri mortales ſudant, currunt, litigant, belligerantur, contemptorem, omnis fortunæ, omnium malorum, etiam mortis, invictum domitorem. Atque hinc duplex nata cura mortalibus. Vna corporis, ſive, ut Plato loquitur, hominis exterioris. Altera animæ, ſive hominis interioris. Ille ſibi ſuiſque cupiditatibus, hic bonæ menti laborat. Ille potiones ciboſque percolandi ſordidum inſtrumentum eſt, hic non niſi invitus cohabitat. Ille, dum calet ſanguis, aut meretriciis Sirenum oculis detinetur, aut gulæ dicit ſacramentum, aut publico favori adulatur, aut vindictæ ſtudio contabeſcit, aut inter conatus magnos & improbos langueſcit. Hic quicquid tranquillum, tutum, ſacrum ac eximium cogitat. Ille cœlo relicto pronus terram mordet. hic ſolo relicto alta reſpicit, & quia cœleſtium ordini inſeri cupit, veritatis ac honeſti ſe ſtudiis occupat, nec acquieſcit, niſi naturæ ſe cognitione totiuſque Vniverſi ingentibus miraculis impleverit. Vita, quæ inter curas ſuas moritur, corporis eſt. At animi vivit magis gliſcitque. Illa oſcitanti ſimilis & marceſcenti, quicquid vitæ eſt, amittit. hæc præſtantiſſimarum rerum conſummatione annos ad veram ſapientiam extendit, & tunc ſe beatam putat, cum originem ſuam cogitat. Equidem nihil homini excellentius, quam eò redire, unde profectus eſt, eo reflecti perpetua animi agitatione, unde deſcendit pars noſtri melior. Dixi cauſam, propter quam Plato mortem ſe meditari dixit, quoties de rebus cœleſtibus, divinis & à terrenarum ſordium colluvie ſemotis philoſopharetur. Qui auri argentique ſaburræ toti incubant,

maria & montes lucri ſpe trajiciunt, qui jactis in altum molibus æquora, flumina, lacus in arctum compellunt, hoc impensè agunt, ut animum corpori mancipent & carceri ſuo arctius alligent. Qui verò cœleſtia ſpeculatur, mortalitatem ſuam tranſilit, & velut à longa peregrinatione domum redit, ab exilio in patriam, à ſervitute in libertatis regnum, tantoque à corpore ſecedit longius, quanto Superis eſt vicinior. Quoties diſputationes Sapientum ad cenſum revoco, ex infinito controverſiarum numero tres optimis appono. Earum prima Animæ naturam inveſtigat. Secunda cœli ſecreta. Tertia actionum humanarum finem. Poſtrema hæc de Beatitudine agit. Prima de Beatitudinis poſſeſſore. Media de beatorum ſede & habitaculo. Duæ priores ſpeculantis ſunt. Vltima hominis in actionem intenti. De prima quoniam nuper diſſerui, de media, quæ Cœlum attinet, jam dicam. Quamobrem ferias indico Curiæ, templis, ſcholis, foro. Ceſſare volo Curiæ ſtrepitus, & tria illa verba diebus nefaſtis pronunciari vetita. ratio eſt, in cœlo ſumus, ubi civibus præmia dantur, non præcepta. Ceſſare volo à formandis moribus templa. ratio eſt, in cœlo ſumus, ubi non diſcitur pietas, ſed coronatur. Ceſſare volo Scholas ferulaſque triſtes, ſceptra pædagogorum. ratio eſt, in cœlo ſumus, ubi manum ferulæ totque calamitatibus ſubduximus. Ceſſare volo fori jurgia. ratio eſt, in cœlo ſumus, ubi debiti nomina expuncta ſunt omnia, nec à creditore differt debitor, à judice reus, à patrono cliens. Cum publica Encœnia indicta ſunt civitatibus, venia fit obæratis, & veluti libertate donati in foro ſecuri ambulant, qui eodem pridem ceſſerant. Et cùm de cœlo philoſophamur, inter medios ſiderum ordines

gra-

gradimur, nubium, tonitruum, fulminumque ſtationes ſupervehimur, cum Lunam ipſam viciſſitudinum matrem ſub pedibus calcamus, nonne improbum fuerit, detineri animos veſtros hujus vitæ miniſteriis, & in cœno quotidianarum occupationum volutari?

Age ergo, Anime mi, enarra gloriam Dei,& opera manuum ipſius. aperi, quicquid ſtupendum & ineffabile ſumma pars mundi habet: Dic: an ab omni retrò æternitate exſtiterit cœlum, an cœperit eſſe; an interiturum ſit hoc, quod oculis uſurpamus, ſublime mundi theatrum,an permanſurum ſemper: Dic: quam immanibus ſpatiis circumſcribatur ampliſſima machina, quamque ingenti intervallo terram adſpectet: quid grandes iſtos fornices ſuſtineat libretque: An mundus ſtante terra circumeat, an mundo ſtante, terra. Dic, quantis curſibus incitetur hæc moles, ut volare mundus, non moveri videatur. Dic cœlorum ordinem, conſtantiam, pulchritudinem, figuram, vim horribilem, & occultos in inferiora hæc agendi modos. Hominis eſt, ſupra hominem & humana omnia ſe erigere. Hoc divinitatis in nobis certiſſimum argumentum, quod divina nos delectant. Hoc futuræ immortalitatis documentum certiſſimum, ſcrutari immortalitatis domicilium,non tanquam alienum, ſed ut noſtrum. Vos A. dum de his loquor, ſilentio favete & vultus, tamquam ad rem ſacram acceſſuri, ſubmittite. Nunquam nos verecundiores eſſe debere, ait Ariſtoteles, quam cum de Diis agitur.

An Cœlum ab æterno exſtiterit, an in tempore conditum fuerit, non una eſt Philoſophorum ſententia. Primi omnium Peripatetici, & hos ſecuti Averroes, Simplicius, Proclus, Avi-

cenna, dum in cœli constantiam, durationem, immutabilitatem oculos intendunt, æternum illud dixere. Neque enim verisimile ipsis videbatur, Deum ab æterno domicilio caruisse, aut sera creatione domicilium sibi tandem, quo reciperetur, condidisse. At quotquot præcessere veterum, Anaxagoras, Democritus, Empedocles, Melissus, Plato, aliique, sive rationibus è natura petitis edocti, sive Chaldæorum, vel Ægyptiorum traditione persuasi, cœlum creatum dixere, nec fuisse semper. Gravis quæstio, & digna, in qua se mens humana exerceat. Non arcessam longè rationes, quibus evincam cœli principium. Ipsum pro me loquatur cœlum, & in expedito res est. Moveri cœlum omnium unanimis confessio est. Quanquam enim de motu stelliferi orbis, tum etiam Solis, controversia sit, Planetas tamen reliquos moveri, apud omnes in comperto est. Quod si movetur, principium habeat necesse est, & motus, quo movetur, & spacii, per quod movetur, & temporis, quo motus mensuratur. Periodum motus cœlestis vel horarum, vel dierum, vel mensium, vel annorum numero definimus. si annis, deveniendum ad primum. si mensibus, ad primum itidem. si diebus, erit horum aliquis primus. si horis, & hic incipiendum à prima. Nec me movet, si horam horæ, diem diei, mensem mensi, annum anno prælvisse dicas infinita serie, & temporis novi successione ab æterno fluxisse horas, dies, menses, annos. Quomodo enim plures vel horæ vel dies successione possint esse æterni, cum singuli incipiant, singuli desinant? Vnius mors, alterius est nativitas, & vita unius, progressus ad mortem alterius. Nullum ergo totum æternum, cujus partes singulæ nascuntur & pereunt, & finitæ

sunt,

sunt. Quæ singulatim originem agnoscunt, quomodo, si in unum omnia colligas, æterna esse possunt? Et quis quæso ille dies fuerit, quem æternitas salutabit? quæ illa hora, quæ æternitati comes ibit? Vultis res fine & principio circumscriptas, qualis est dies, hora, mensis, concurrere æternitati? At hoc est res non æternas facere æternas; sempiternum dicere, quod incipit: & semper fuisse, quod desiit esse. Non potest non semper esse, quod semper fuit. inseparabilis est ab æternitate immutabilitas. nescit interire in tempore, quod se ab interitu vindicavit ante omne tempus. Motus cœli circumactio est & gyrus. at gyrus à puncto incipit. non secus ac circini circumductio à puncto ad punctum definito spacio & duratione completur. Non moror, quale punctum, aut ubi designes. modo motus terminos suos habeat, & carceres, unde incipit, & metam, in quam desinit. Ponite terminos, hinc Orientem, inde Occidentem. Quæro, an Sol ab æterno curriculum suum absolverit inter hos carceres & metam hanc, finito tempore, an infinito? Si finito, quomodo motus ab æterno? nec enim ex finitis temporibus unquam exsculpas infinitum. uti si numeris finitis superaddas finitos, summam nunquam colliges infinitam. Si infinito, qui fiet, ut in spatio finito, quod Orientis ac Occidentis terminis clauditur, hæreat Sol infinito tempore? Nec infitias ibitis, si cœlum moveri dicamus ab æterno, potuisse Deum ad singulos circuitus & dies creare Angelum vel substantiam permanentem. quam si creasset, in hunc usque diem Angeli erunt infiniti, cum infiniti præcesserint dies. At infinitum numerum revera dari impossibile. Vel enim Deus illum Angelorum numerum in numerato

merato habet, vel non habet. Si non habet, poterit Deus condidisse, quæ non poterit numerasse. Si habet, aut numerus ille erit par, aut impar. Si par, finitus; si impar, finitus. Mussitat non nemo vestrûm, ea ratione motus & dies æternos præcessisse, qua ratione motus & dies futuri in æternum extendi possunt. At non eadem ratio futuræ & præteritæ durationis. quod enim futurum est, potest esse, reapse nondum est. quod præteriit, fuit aliquando. Numeris dierum futuris addi posse novos, sine fine, nulla ratio negaverit, cum numerus augeri possit in infinitum. Numeros dierum præteritos anticipari posse ab aliis, sine principio, nulla ratio concesserit, cum nullus aut fuerit aut sit rerum numerus reapse infinitus. Causa est, Qui cogitationes in futurum intendit, hæret in iis, quæ ab aliis fiunt & dependent. Qui verò ad præterita retrospicit, in causas rerum se diffundit. quarum successio sine principio esse nequit, cum nulla agentis vis infinitum permeare & pertransire possit. At cœlum, inquies, moveri observo, omnibus ætatibus & seculis motum fuisse accepi. incœpisse unquam, desiisse unquam, non deprehendo. Itane, quia incepisse non vides, incepisse negabis? In te descende, quisquis es, ut te ipsum testem veri habeamus. Movetur, quo ad vivis, cor tuum, movetur pulmo, te vel dormiente, vel ociante, vel aliis rebus intento. nec propterea motus istos incepisse infitias ibis. Pueri, in sua quisque domo educamur, cujus initium non observavimus. num idcirco domos parentum ab æterno fuisse, vel non factas affirmabimus? Respondent quidam speciosius: substantiam cœli non incœpisse, at incœpisse motum. Audacter affirmo, nunquam fuisse cœlum sine motu. nec enim

enim sui gratia conditum est cœlum, sed propter nos. Nullam ego me gratiam cœlo debere puto, nisi ob motum. hunc tolle, inutilis fuerit grandis ista fabrica, uti horologii nullus usus, cum quiescit. Collocate Solem, quocunque libeat cœli loco, immobilem; alteram mundi partem æternis damnabitis tenebris, alteram æterno donabitis lumine. una torrebitur æstu, altera rigescet frigore. in una sterilescent omnia horrendo gelu, in altera immodico calore. Sed pergamus detrahere authoritatem æternitatis assertoribus. Cœlum aut est totius naturæ primum, aut à primo, aut primo coexsistit. Si primum; Deus sit oportet & numen ipsum. At miseri mortales, vultis Deum instrumentum esse? & rotari circa vos homunciones augustam numinis majestatem? Vultis toti Vniverso potius præficere rectorem, vitæ, sensus, rationis expertem, quam mentem agnoscere altiorem; quæ & sapientissima sit, & potentissima? Vultis jura date homini rem homine ignobiliorem? corpoream & brutam molem imperare animis nostris, qui ipsa cogitatione cœlos transcendunt, & aliquid cœlo dignius, majus, excellentius concipere valent? Quod si Deo æterno cœlum coexstitisse vultis; pace vestra quæram: quo jure gubernet cœlum? Casu enim ferri nequit, quod movetur ordine, quod movetur eodem modo, quod movetur in aliorum usus, nec turbari se unquam sinit. Quod si gubernat, quo jure, inquam? Si enim ipse mundum non fecit, Vel ab alio possessore accepit, idque vel commodato, vel vi, vel emptione, vel deposito, vel locato, vel legitima successione; Vel in vacuam & derelictam venit possessionem; idque vel jussu; tanquam minister, aut servus, aut mercenarius à domino.

Quicquid tetigeris, ulcus erit. Expecto, ut respondeant Iurisconsulti, & gubernationis alium titulum comminiscantur, præter Creationem. Atque hæc quidem Creatio omnium miraculorum primum est & maximum. Artificis sub manu nasci statuam, domum, mensam, minus miror. habet in quod agat, æs, lignum, ebur. Naturam è materia vitæ experte elicere animal, magis mirum. verum & hic agenti obstetricatur illa ipsa materies. At Deum ex nihilo condidisse spaciosissimam cœli machinam, omnium pene rerum, post Deum, causam principiumque, omni humana admiratione majus est.

Proximum novæ admirationi locum dabit, corporum cœlestium Magnitudo, & terminorum mundi horribile intervallum. Terram intueamini, quantis hic spatiis populi dissident; Sarmatæ & Seres, Scythæ & Troglodytæ, Indus & Numida. quàm longè sese ex adverso adspectant Antœci, Periœci, Antipodes. quam immane abest ab Istro Ganges, à Strymone Hydaspes, à Rheno Nilus, à Sequana Ganges. quæ tamen intervalla ne unius stellæ fixæ diametrum explent. Quot in cœlo numeratis stellarum minimas, toties universam terram, & maria, & montes & sylvas, cœlo contineri posse, credite. Inter animalcula, minimum est, quod vocant acarum. inter corpora, si pulvisculum, si milium, si papaveris semen dixeris, minima dixeris. at si in Solis corpore ponat divina & omnipotens manus Telluris molem, quæ inter nos ferro & igni dividitur, in qua navigamus, pugnamus, imperia per meridianos distinguimus; omnia hæc, sursum è centro adspectantibus, atomus erunt & milium. Si Darium illic cum quadringentis Persarum millibus

bus occursantem Alexandro observes, Lynceus eris, si videbis pulvisculos, & pugnam, qualis fiet inter papaverum semina. Si Xerxem subrectis euntem vexillis in cœlo cogites; stratum navibus Hellespontum, si effusos veluti diluvio Cimbros Italiam obtexisse fingas, jurabis formicarum te discursum videre, & in angusto laborantium. Creditur Athos Macedoniæ mons ejus esse altitudinis, ut umbram in Lemnon projiciat. quem si in Solis loca transferas, ne tantillum nobis umbræ jaciet, ne quidem illi, qui in Luna positus, ad latus Menippi, Soli tanto erit vicinior. Absorbet Solis magnitudo, quicquid in terris est maximum. ipsius Solis magnitudinem plus millies absorbet illud ipsum, quod Solem complectitur, cœlum. Hoc verò quia ab altiorum orbium complexu circuloque ambitur, crescit ad miraculum corporum quantitas, spaciumque implet humanæ menti incomprehensibile. Quod si magno Copernico credimus, tantum interest inter Stelliferum orbem, & Lunæ, Veneris, Mercurii, ac Solis domos, ut non solum hæc ipsa sidera, inter quæ Sol centies sexagies sexies terra major est, sed & corpora hos ignes deferentia, omni se quantitate exuant, & in eam gracilescant parvitatem, ut punctulum adspectantibus sint, & penè nihil. Vos, qui bolide tentatis abyssum maris, stupescite ad corporis, de quo loquor, terribilem abyssum, cui metiendæ non sufficiet vel tota Europa in funes torta. Vos, qui Romanorum imperium hinc Danubio, hinc Euphrate clauditis; qui è Septentrione modo in Occasum, modo in Ortum vela dirigitis, per vastissimos fluctus, per hominum & Deorum iras ad aurum itis; vos qui Hunnorum regis potentiam Europæ Asiæque finibus definitis: vos,

inquam, cœli mihi ambitum & immenſos circuitus enarrate. Omnia hæc regna imperiaque, Indiam & Æthiopiam, Bactra & Macedonas, Perſiam & Libyam cum cœli ſpatiis componite. Iam, qui in Occidentem vos trajeciſſe putatis, domi eritis: qui latiſſime imperatis, habitabitis anguſtè: qui legatos è longinquo expectatis, videbitis domi coram: & quotquot eſtis Imperatores, reges, principes, ne latum quidem unguem poſſidebitis. Quicquid urbium, littorum, regnorum, veſtri erit juris, confuſa in unum & velut in pugillum contracta & omnium & ſingulorum erunt. ut neceſſe non ſit, viritim dividi, quod partes non habet. Nec tamen iſtis heri natis philoſophis aſſentior, qui mundum Infinitum eſſe, non ſine fiducia aſſeverant, & cœlorum ſpatia ſine termino & ſine extendi. In qua enim quæſo ſchola didicere, corporis infiniti motum dari poſſe, cum nec ſpatium habeat, quod relinquat, nec novum, quod occupet. eſt enim ubique. Si moveri pernegant: aut cœlum iſtud infinitum perfectum abſolutumque ſtatuunt, aut imperfectum, quodque partium adjectione perficiatur indies. Si imperfectum, finitum erit, cum imperfecto addi aliquid novum poſſit, infinito non poſſit. Si perfectum, partium omnium unione & præſentia conſtabit. at collectis partibus cœli omnibus, denuo finitum erit, cum infiniti corporis partes omnes colligi nequeant. Deinde, aut cœlum iſtud infinitum majus facere poteſt Deus, aut non poteſt. Si poteſt, non eſt infinitum. Si non poteſt, exhauſtam eſſe divinam potentiam fateri habent, nec poſſe Deum vel tantillum quantitatis corporiſque ultra producere. Et ſi eſſentiæ immenſitas ſolius eſt Dei, aut cœlos Deum faciunt, aut duo

ſta-

ſtatuunt infinita, quod eſt impoſſibile. Eſt in opinione iſta non exigua hallucinatio. Et tamen ipſis commentum placet. Nunc & illud me abripit; quantis curſibus incitetur hæc moles, quanta circumagatur velocitate. quæ tanta eſt, ut ſi humani intellectus captum excedat quantitas, motus obruat. Veteris novique ſeculi controverſia eſt, an nos neſcientes circumagat raptu ſuo natura, an cœlum circa nos: utrum hujus motu fiant ortus & occaſus; an ipſi oriamur quotidie & occidamus: an pigerrimam ſimus ſortiti ſedem, an velociſſimam: circa nos Deus omnia agat, an nos agat. Abeunt in partes Sapientum ſcholæ, & magnis ſe judicibus quiſque tuetur. Hic Ariſtotelem & Ptolomæum, ille Pythagoram & Copernicum duces habet. Ptolomæum metus inceſſit, ne, ſi rotemur nos, vertigine corripiamur omnes, urbes ædificiaque diſſiliant, totaque quam incolimus, terræ ſuperficies pulveribus fumet. Copernicus timet, ne aſſiduo rapidiſſimoque cœli circumactu ipſa mundi inferioris compages luxetur, & convulſis cardinibus eidem omnes ruinæ affines ſimus. Ptolomæo decentius videtur, terram, quæ hominem fert, Dei imaginem, & tot creaturarum nobiliſſimam, ſtare immobilem; & circumerrante Sole, tanquam famulo, tanquam lucernâ & vaga lampade, frui. Copernicus decentius putat, Solem, aſtrorum regem, in medio Vniverſi, veluti ſolio ſuo ſpectare circumcurſantem terram, tanquam famulam & pediſſequam. Idem ridiculum arbitratur, terræ, almæ noſtræ matri, circumferri ignem Phœbæum; cum matrum ſit, liberos igni obvertere, non ignem liberis. quin & ineptiſſimum fore ait, ſi coquenda fercula circumeat ignis, & iis quieſcentibus, ambulent

prunæ.

prunæ. At Ptolomæus rem periculi plenam esse affirmat, æterno Solis igni circumduci terram, ne raptu velocissimo concussa culina omnis corruat, semicocti nos & semitosti mortales in frusta discerpamur, cineribusque inquinentur augustissima fercula. Copernicus terræ, ex longo situ & quiete, à putredine metuit. Ptolomæus abunde telluri adversus putredinem prospectum putat, per frigora, per ignes subterraneos, & ventos. Copernicus in eo totus est, ut naturam nimio labore levet, cui facilius erit terram movere, quam cœlum multoties majus terra. Ptolomæus Deo omne id facile esse verissime perhibet, quod à contradictione alienum est. Prioris asseclæ terram fibras habere dictitant, rectas, obliquas, transversas, quibus, more animalium, moveri possit. Cœlum iis carere, ideoque ad motum ineptum esse. Posterioris asseclæ fibras Sapientiæ in Copernicanorum cerebro desiderant, quibus sapere debebant; rectas, quibus rectum videant; transversas, quibus declinent à falso; obliquas, quibus vertigini occurrant. Hujus controversiæ momenta jam non expendam, nec dicam sententiam, licet ab Vrbanitate summi Pontificis nihil mihi metuam. Disputent illi acrius, quorum interest vel Cœlum vel terram moveri. Me, ut quod sentiam eloquar liberè, *Seu terra seu rotetur æther, Impavidum ferient ruinæ.* nihil definivisse sit satis, nec cum fiducia inveniendi, nec sine spe. Illud solum dicam, me maximis, quæ omnis antehac ætas tulit, rarissimisque ingeniis accensere Nicolaum Copernicum. ut qui Veterum adjutus sola authoritate, non rationibus, alium cœlorum, ac totius naturæ ordinem, nec difficilem nec inconcinnum finxerit, salvo rerum omnium,

nium, quæ cœlo terrisque accidere solent, adspectu. Quod si parem industriæ suæ potentiam hic homo nactus fuisset, inversam jampridem, Auditores, naturam omnem mecum vidissetis. migrasset in locum Veneris orbis terræ, comite Luna. staret in Vniversi centro immobilis Sol. proximus nos adspiceret Mercurius. nec tertiam cœli stationem teneret Venus, sed Phœbi soror. consisteret immota quoque tot siderum domus, & fumantes ex longo motu cardines suos attonita adspectaret. Hæc invenisse, hanc novi Orbis ichnographiam vel in tabula annotasse, Deorum est, non hominum. Mihi inpræsentiarum per calcatos Peripateticis calles incedenti, non terræ, sed Cœli velocissima vis religiosum horrorem incutit. Etenim cùm corporum cœlestium magnitudo, ambitusque pene ineffabilis sit, & ad eundem indies locum, unde abiere, revocentur astra; pernicissimè ea ferri necesse est, ut quæ tam grande iter tam paucis horis absolvant. Decimæ sphæræ stupenda prorsus ratio. Cum enim eam decies majorem octava sphæra, at globo terrestri infinitis vicibus majorem credant Astrologi, horæ spacio tot ruit passibus, ut numerum recitaturi Mathematici, viatico egeant, & respirare cogantur. Ni me fallit ratio, qua maximus est cœli ambitus, plus spatii horæ momento conficiunt stellæ, quam ducentis annis conficiat viator, quotidie miliaria decem emensus. Eant jam Poëtæ nostri, & de rebus celerrimis loquantur mirabilia. Ego, si cùm cœlo contendendum sit, pigritiam Æoliis fratribus; fulmini, nubibus, Parthorum sagittis segnitiem; avibus, equis, cervis, fluminibus tarditatem exprobrem. Quibus impossibile videtur illud, quod dixi, hoc mihi expediant ve-

lim,

lim, quomodo possibile sit, speciem visibilem vel Solis vel Lunæ, vel superioris astri, per immensa illa spacia unico instanti ad oculum deferri. Si aliam corporis, aliam speciei rationem esse dixerint; audient ex me: majus esse miraculum, rem fluxam, & evanidæ naturæ, qualis est species, per tam immensos tractus rapi integram & incolumem; quam corpus solidæ & subsistentis naturæ. Etiam illud planum faciant: à radiis solaribus, celerius nictu oculi, mundum illustrari. & tamen illos corpus esse vult Epicurus. Quid, quod cogitationis humanæ longe major sit celeritas, quam cœli, quæ dicto citius ab Auroræ thalamis ad Vesperam rapitur, & rursus à Vespera in Auroram redit; cùm animalium brutorum ultra oculorum terminos non vagetur comprehensio. Quod si grande navigium aquis innatans digito movere potest puer; si molas ingentes unius equi versat vis, vel levis aura impellit velocissimè: si glandem ferream mira celeritate protrudit modica pulveris portio: si domos, turres, obeliscos promovet paucorum opera: cur maximum Deum diffidimus posse maxima? & in vacuo movere corpus, nullo resistente aut motum remorante corpore? Auget admirationem substantiæ cœlestis indoles, constantia, & diuturnitas. Antè Aristotelem philosophi ferè omnes Cœlum ejusdem cum elementis naturæ esse arbitrati sunt. Pythagoras & Heraclitus igneum dixere. Erat & hæc Ægyptiorum sententia. qui ignem cum celsiorem mundi partem occupasset, nec jam altius posset evehi, sese in gyrum composuisse ajunt, ad eundem modum, quo flamma, cum fornacis summitatem attingit, in convexam effigiem circumflectitur. Empedocles cœlum solidum esse, velut crystallum, credidit.

recen-

recentioribus aëreum esse placet. At Stagirita noster ipso aëre &igne sublunari liquidius subtiliusque. E sacris scriptoribus non pauci quovis metallo firmius esse contendunt, opacum quidem & crassum parte summa, inferiore rarum, pellucidumque, ob radiorum visibilium sine refractione trajectionem. Verum hic minus certis demonstrationibus niti philosophos & Theologos dicere ausim, nec quicquam, præter hoc, haberi certum, quam magis constantis & stabilis esse naturæ cœlum, quam quæ sunt infra cœlum posita corpora. De reliquo animi pendeo. Quapropter sive corpora ætherea vitrea dicamus & crystallina; sive ferrea & ænea; sive liquidæ ac tenuis substantiæ; attonitum me tenet divina providentia. Si vitrea sunt, mirum non dissilire raptu: præsertim cum motibus incitentur contrariis. si ferrea sunt, vel in modum tecti durata, illud miror, ex mutuo attritu non excitari immanes strepitus; vel non audiri concentum Pythagoricum radentium se dispari impulsu corporum. Vtut enim aures nostræ obsurduisse possint ex quotidiano strepitu, ne terribilis nobis sit, more illorum, qui ad Nili cataractas habitant, non tamen usque adeo obsurduere, ne audiri possit. Quod si liquida, tenuia, fluida sint; mirum assiduo circumactu non confundi, non fluctuare fabricam, non turbari eccentricos, non dissipari epicyclos, & permisceri Deos. At eadem semper sibique similis cœlorum facies. nulla pars ruinosa, nulla rimosa, aut ætate fatiscens, aut juncturis suis dissoluta vel compagibus luxata apparet. Quicquid infra Lunam est, corporum sublimium motu fatiscit & corrumpitur, ipsis illæsis. Transit terra in aquam, aqua in aërem, aër in ignem, & vice versa. Æstas veri,

ri, æstati autumnus, autumno hyems succedit. mare crescit, decrescit. aër modo serenus, modo turbidus. Causas mutationis & inconstantiæ quasdam terra præbet, cujus positio varia aëri temperiem variam adfert. Sed præcipuas cœlo siderumque cursibus imputes. Solem sequitur annus. ad illius flexum modo tepent, modo calent, modo fervent inferiora. Lunæ in corporibus humidioribus non minor vis. Sed & ceteræ stellæ modo frigora, modo imbres aliosque apud nos tumultus turbidæ movent. Quæ omnia aliena à cœlo & æthere, qui inter has vices, vices nescit: pati nos facit, nec patitur ipse; turbat, nec turbatur; alterat, nec alteratur; corrumpit, nec corrumpitur; aliis rebus vitam, aliis interitum adfert; sibi immortalitatem vindicat. Qua mundi parte vivimus, nulla tempestas magna durabilis. quanto plus habet virium, tanto minus temporis. nihil non concitatiore cursu in exitium sui tendit. Cœlum rapidissima sui agitatione, aut perfici puto & conservari, aut non destrui. Animæ nostræ in hoc corpore constantem perpetuamque essentiam miramur. Et tamen hæc & proficit annorum decursu & deficit. addiscit multa, & obliviscitur multa. lætitia viget, luctu languet; scientia fulget, ignorantia sordet; attollitur spe, dejicitur metu. Cœlum nec deterius unquam fit, nec melius. Anima mutatur in horas. Cœlum ne quidem in secula. Animum de gradu dejiciunt levissimi fortunæ motus. Cœlum nullis tempestatibus, nullis Titanum minis à tramite deflectit. Interitus expers est, quia hostem in natura non habet. An per divinam potentiam destrui possit, nullus dubito. An destrui illud aliquando velit Deus, nec me docet ratio, nec clarè expediunt sacrorum verborum

borum interpretes. Apud Platonem in Timæo, mundi opifex pro Deorum concione corpora cœlestia hunc in modum alloquitur: *Natura vestra dissolvi potestis, at voluntate mea non dissolvemini, quia voluntas mea majus potentiusque vinculum est ad perpetuitatem vestram, quam illud, quo fuistis tunc, cùm gignebamini, colligata.* Qui mutari volunt cœlum, sed ob distantiam à nobis mutationes non deprehendi, tantisper hoc cessent asserere, donec propius in cœlos admissi mutationes certius deprehenderint.

Quæramus jam, quid Cœlum moveat, quid tanti corporis molem impellat, quid sit illa valentius, quid tantam rem ipso in motu fulciat. Magni animi res est, rerum naturæ latebras recludere, nec contentum exteriori conspectu, introspicere in superioris mundi secreta. Illud ante omnia dicendum, opiniones Veterum rudes esse & minus exactas. A Deo proximè moveri, illum per magnos artus diffusum hanc molem agitare, non est quod dicamus. Ex quo enim ab augustissimo Creationis opere cessavit, famulari naturæ naturam voluit, & ea exequi causas secundas, quæ imperavit semel. Plato, cujus modo memini, ab Anima mundi impelli orbes perperam autumat. Quod enim quæso illud animæ genus? quod nec nutrit, nec auget, nec sentit, nec appetit, quod nec intelligere facit cœlum, nec velle. Aristotelis placitum est; cœlos ab Angelis, sive intelligentiis, ut vocat, rotari. Nec tamen ex ipso Aristotele liquet, an intelligentiam Deum faciat, an ab eadem distinguat. Si Deum esse vult, minus decorè Deum cœlesti rotæ instar Ixionis alligat. Si mentes suas à primo motore alias esse vult, cur, quem in aliis rebus motum perficit vis inferior, non perficiat

ciat in Cœlo? cur, si à se moveri deorsum potest lapis, & moveri semper, si, quo tendat, haberet semper, non possit à se moveri in orbem cœlum? Ego virtutem à Creatore cœlo inditam arbitror, quæ diffusa per orbem vehementissimi & maximi impetus causa est. sive naturam illam appellare, sive formam, sive principium internum libeat. Et sicuti gravitas levitasque corpora velocius movent, quo sunt majora; ita & vis movens cœlum in grandi densoque corpore compacta, illud vertit & torquet velocius. Hæc ipsa vis spaciosissima lacunaria sustinet, ut nec adduci se unquam, nec diduci patiantur, nec altius levari, nec deprimi. Solent artifices magni corporis pondera retinaculis extrinsecus suspendere, ne cadant, aut fulcris, ne subsidant, subtus fulcire. nihil hic ejusmodi. Pendent in magno inani grandes structuræ. nec quicquam supra se habent, vel infra se, præter Deum, qui ubique est. Neque enim illud dixerit quispiam, mundum descendere per inane, sed non apparere, an cadat, quia cadit semper, ut infinitum est spacium, per quod cadit. quod quidam ex Veteribus de terra dixerunt, cum rationem nullam invenirent, propter quam pondus in aëre staret. Quare & Poëtarum fabulas rideo, qui axes æthereos ab Atlante portari fingunt. nec Empedocli accedo, qui cœlum grave esse ait, sed perpetuam vertiginem causam esse, quod non cadat. eo modo, quo hydria aquis plena, dum in gyrum torquetur, aquam, etsi gravis illa sit, effundi prohibet. Minus solidè philosophatur Agrigentinus, dum cœlo pondus attribuit; nec explicat, quæ sit illa vis, quæ deorsum intentem gravitatem tot seculis vicerit. Percellit animos nostros priscorum Architectura, quoties stupendos

pendos templorum fornices, pyramidum miracula, amphitheatrorum moles, palatiorum protentas porticus, arcus, mausolea, & in modum provinciarum exstructas thermas, pontes adhæc, murosque intuemur. at ludus hæc sunt & jocus præ cœlesti hac architectura. Vitruvius, & qui hunc præcessere, Agatarchus, Democritus, Ctesiphon, non audent in lubrico & instabili loco fundamenta locare. si cogantur, vel calcatis fundamenta carbonibus, vel ovium velleribus, vel taurinis tergoribus substernunt. Deus noster in nihilo ædificat, & cœlos nihilo fulcit, ut ejusdem sit & creantis laus & conservantis, & moderantis cœlōs & librantis. Non audet Vitruvius fornices extendere sine verticillis, & columnis, non pontes sternere sine sublicibus, non muros attollere, sine tibicine. Deus audet. & immensos cœlorum complexus sine trabibus, sine columnis, sine tibicine expandit. Vitruvius sine arena, calce, cæmento nihil molitur. Deus sine calce ferruminat, sine cæmento glutinat, sine arena ædificat. Vitruvius sacris ædibus margines, projecturas, crepidines, circuitiones addi vult. Deus nullas. Illius opus aut Doricum est, aut Ionicum, aut Corinthiacum, aut Tuscanum. Dei nullum horum. Et tamen nullum majus, nullum pulchrius, nullum stabilius. Vbi à norma, perpendiculo, amussi destituitur architectus, inclinat paries, & caduco operi diffidit ipse artifex. Noster faber instrumenti omnis impatiens est, & tunc ædificat certius, cum sine adminiculis ædificat. Fabricat automata humana industria, cum ad summum pervenit. quæ tamen ad cœli exemplum perpetuo moveri nesciunt. Et si forte Archimedes aliquis in fragili vitro cœlos exhibuit, in quibus annos,

menſeſque metitus fuit ſimulatus Signifer, non tamen perpetuus eſſe potuit motus vitrei & non perpetui corporis.

Quod ſi curioſus cœleſtium ſpectator, propius domicilii hujus ordinem diſpoſitionemque intueri velit, argumenta divinitatis nullibi non reperiet. Quamvis enim illa mundi converſione nihil ſit citatius, tamen obnituntur adverſis motibus orbes alii, & obliquè vadunt, ut ſingulis terræ partibus Deum oſtendant. Feruntur omnes motu æquabili. quiſque ſuo. Nullus hæſitat, nec dat ſuſpicionem objectæ præter ſolitum moræ. Et licèt errare nonnulli dicantur, in errore tamen conſtantia eſt & ordo ſummus. non eunt, niſi qua debent. nec errant, niſi cum ratione. non eſt expers rectoris cœlum, ut temeritate ferri & fortuitò volvi debeat. Adeſt cunctis mundi partibus divina majeſtas, flectitque & moderatur ſuam fabricam, qua nihil formoſius, nihil diſpoſitius, nihil conſtantius. Quæ pro deſpectis habet natura, in infima Vniverſi, hoc eſt, centrum detruſit, terram puta & aquam. Aërem ignemque majoris efficaciæ res ſitu poſuit digniore: At cœlum, uti excellentioris ſubſtantiæ, in ſuprema mundi parte loco illuſtri poſuit. In aulis ſui ſunt Principibus ſucceſſus & diverticula. In cœlo habent Planetæ domos ſuas, habent circulos, in quos ſecedunt. Non morantur perpetuo in una regni parte reges. ad plures accedunt, quia omnibus imperant. Nec Planetæ eandem cœli partem tenent. jam Boreales ſunt, jam Auſtrales, jam apogæi, jam perigæi. Cùm populo ſe oſtendunt Imperatores, aliis atque aliis conſiliariis ſtipati incedunt. Ad eundem modum ſidera, nunc ſideribus aliis opponi, nunc ſupponi, nunc cum Iove, nunc cum Saturno,

turno, Sole, aliisque congredi, nunc retrogredi & resilire, velut tripudio, amant. Circumstant Iovem sua sidera, & veluti domino, famulantur Medicei ignes. Hunc præcedit patrio jure Saturnus. Tertius est hominum generi horribilis Mars. Tum media fere regione incedit Sol, reliquorum luminum moderator, mens mundi & temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret & compleat. hunc ut comites sequuntur Veneris alter, alter Mercurii fulgor. In infimo orbe Luna radiis Solis accensa convertitur. Vidit Roma sedentis in Amphitheatris S. P. Q. R. nos in altius theatrum intenti, quot lumina, tot veluti Deos & numina cœlestia adspectamus. quorum singula suis vacant ministeriis, unius rectoris jussu, sine murmure.

Philosophorum alii unum corpus cœleste & continuum esse asserunt, & per ejus campos ac latifundia vagari sidera, citius, ocyus, more avium aera sulcantium: alii stare in suis orbibus stellas, tanquam fixum & immobilem populum, nec nisi corporum suorum motu rapi, uti clavi rotæ infixi. ex qua demonstratione natus orbium numerus, & distincta Planetarum ab octavo orbe habitacula. Nullius me nunc sententiæ hostem profiteor. sed quamcunque amplecti lubebit, locus erit miraculo. Ex priorum mente, stupendus stellarum exercitus, velut in aciem dispositus, incedit, suam quæque stationem servat, nec à semel constituta linea unquam deflectit. Quibus minus viæ conficiendum, quales sunt, quæ polos proximè circumeunt, tardius festinant: quibus plus, velocius. quarum verò iter per æquinoctia maximum est, currunt velocissimè: tali motus libramento, ut eodem omnes tempore, ab eo-

dem progressi termino, ad eundem eodem momento revertantur. horrent propius accedere. horrent recedere. religio est turbare ordines fixos & constitutos semel. dicas, scire singulas, qua eundum sit, & filo legere longa vestigia. Si qua major alterâ; non studet prævertere minorem. nec minori cum mediocri certamen est. nihil injuria alterius agunt. suas quæque operas pulcherrimè obit. Lucent, currunt, citra æmulationem, & illæ quæ ad Plaustrum damnatæ sunt, & quæ in Tauri fronte vel generoso Leonis tergore præfulgent. Sæpè illud mecum cogito, si Europam omnem, si Asiam, si Africam & Americam in pilas torqueret Deus, & per aërem supra vertices nostros rapidissimo impetu rotaret, prodigiosum fore tanti laboris spectaculum. At in cœlo dum rotantur sidera, pilæ rotantur, quæ magnitudine terram omnem & maria superant. Volvuntur autem millena aliquot corpora, spaciis majoribus, quàm ipsa sunt, discreta. Volvuntur, nec impingunt, nec colliduntur, nec quiescunt, nec fatigantur. Proh Deum immortalem, quantus in Superis labor est! In ocio hic, extra tumultus volitantium siderum, inter muscarum & culicum susurros habitamus. In cœlo non unus mundus, sed mundo majora corpora mundis occursant. Cum explosam è bellica machina glandem ferri juxta nos sentimus, cohorrescimus toti & humi sternimur. Quid futurum putatis, A. O. si vos in cœlo positos modo prætervolaret Sol; centuplo tellure major, modo latus raderet nimbosi Orionis grandis pila, modo capiti instaret Iovis immane corpus, modo prætervehererentur Castoris & Pollucis horrendæ moles, quæ momento omnes per miliarium ruunt multa millia? Hæc cum tacitus domi meditor, rapior extra

tra me, & ad admirationem divinæ ſapientiæ juxta ac potentiæ totus ſtupeo & lapis ſum. Quod ſi ipſos cœlorum orbes moveri dicamus, & vehi una ſtellas, non propriis motibus incitari, bone Deus, quam immenſæ magnitudinis corpora circumagi cogitabimus, quæ ſine injuria alterius prætervolant, & circa diverſos axes circumacta, ſuis quæque itineribus, diſpari licet impetu, non confuſè, non tumultuosè eunt, ſed conſtantibus impulſa cauſis, definitis temporibus, curriculum abſolvunt. Aſcendunt cœli partes, nec leves ſunt; deſcendunt aliæ, nec graves ſunt. Et cum alia corpora à motu incaleſcant & inardeſcant, ſolum ab incendio immune eſt cœlum. Minùs hæc æſtimamus, ob conſuetudinem, quæ rerum magnitudini admirationem ſubducit. Sunt tamen maxima & genere humano digniſſima ſpectacula. Quantum illud eſt, quod Sol totidem ferè gradus, quod dies habet, & annum ambitu ſuo orditur & claudit: quod ad Solſtitiorum puncta progreſſus timeat ulterius ire, ac ſi receptui caneret natura: quod ſubjectas terras non urat, ſed caloris incremento, & decremento temperet æſtus frigoriſque ferociam: quod licet dierum noctiumque ſpacia inæqualia ſint, omnibus tamen mortalibus ejuſdem anni decurſu parem lucis ac tenebrarum menſuram impertiat; ne de naturæ invidia quiſquam conqueratur. Luna, quia lucis propriæ expers eſt, Soli ſe prudenter obvertit, donec adverſo adſpectu plenum lumen media ſui parte imbibat. Creſcit vicibus ſuis & decreſcit, & vitæ inſtabilis imaginem exhibet inſtabile luce. Eodem lumine tota orbatur, ne ſi ſua luce gloriari velit, Soli laudem ſuam præripiat. Adſpicimus hæc indies, ſed quia quotidiana ſunt, aut

quotannis accidunt, socordes transimus.

Facere ad operis commendationem solent, Figura, Simplicitas, Facilitas, Magnificentia, Vsus, & Securitas. quæ omnia in cœlo summa sunt, & eximia. Quid pulchrius ea figura? quæ sola omnes alias figuras complexu continet, quæ nihil asperitatis habet, nihil offensionis, nihil injustum angulis, nihil anfractibus, nihil eminens, nihil lacunosum, qua nulla continere, nulla moveri aptior. Simplicitatem cœli arguit partium similitudo, quæ nullibi ferè aliæ sunt, quàm ubi stellis radiant. Cum Dianæ Ephesiæ templum, hoc est, si cum cœlo compares, formicæ vel curculionis domum, conderet gentilium superstitio, totam laborasse Asiam perhibent, ducentis & viginti annis. hæc de qua loquor domus, ab uno autore, momento, nullo labore condita, perfecta fuit, antequam inchoaretur, absolutaque sine progressu. Magnificentiam operis loquuntur magnitudo ejus, de qua dixi, & Pulchritudo & Delectatio. ad Pulchritudinem faciunt lux & color, oculorum deliciæ & voluptas. Color illi, qualis sapphyri, cœruleus, sive is in ipso sit cœlo stabilis permanensque, sive tapæti instar, ex lucis aerisque permistione natus, illustrissimo corpori obtendatur. Delectationem, præter hæc ipsa, adferunt, corporum cœlestium multitudo, quantitatis, motusque diversitas. quædam enim velociora fecit natura, quædam tardiora, quædam trigesimo, quædam duodecimo anno, quædam intra annum sedem suam revisunt; quædam lumina majora, quædam minora: quædam scintillant, quædam stabili lumine splendent: quædam conspicua sunt semper, quædam, ut major eorum sit reverentia, occultari ad tempus amant. Vsus vere cœli tantus, ut ab eo & vita

vita & conservatio & salus omnium omnis oriatur & pendeat. Nec illud prætereundum, absque ullis Impensis conditum hanc machinam, quia ex nihilo, cujus nullum est precium, condita est, sine auxiliis, quia præter Deum nihil erat, sine instrumentis, quia hæc ipsa condi oportuit.

Reges Principesque, dum securitati suæ civiumque student, urbes mœniis vallisque cingunt, arces fossis, aggeribus, pluteis, loricis muniunt. Quæ tamen omnia perrumpit labor furorque humanus, Deus noster sibi suisque civitatem condidit, armis inexpugnabilem, hosti inaccessam, solo loci situ tutam, extra telorum omnium jactum positam. quæ ne ab homine expugnetur, omnes nos captivos tenet, ne usquam evadamus. ne ab externo insultu sibi metuat, omnia complectitur, nec extra se quicquam esse patitur. ne invidere illi aut male velle quisquam velit, omnes tanquam benefica parens alit & fovet. Omnes nos intra se mori per vices adspicit, ne de ipso ullus triumphet. Omnium sepulchra circuitu suo continet, ut de nobis triumphare videri possit. Cuniculis adiri nequit, quia elementa interposuit opifex; non velis aut classibus occupari; quia negant nautæ per aërem navigari posse: non exercitibus adiri, quia in altum nitendum esset gravibus: non turribus, non scalis conscendi, quia per nives, fulmina, tonitrua, ignes eundum: non dolis circumveniri aut pactis decipi, quia sine legatis res suas agit. Qui Tactica scripsere, Vegetius, Frontinus, Ælianus, Polybius, quam studiose monent, ut in acie ordinanda, alio loco veterani & Principes collocentur, alio circundati à cataphractis sagittarii, alio scutati, alio funditores, alio triarii. In cœlo tot lumi-

num ordines sine ordine disponi videmus, & cum primæ magnitudinis stellis permisceri minores, stare Herculem, ubi micat Triangulus; fulgere Booten, ubi radiat Corona: lucere Eridanum, ubi intermicat lepus, intercursare velites & gregem, Pleiadas, Hyadas, nec ullibi ducis, antesignani, tribuni apparere proprias stationes. Causa est securitas. In acie podismi habetur ratio, sive spacii inter singulos & singulorum turmas. Cœlum podismum spernit & faces suas constantibus quidem, non paribus intervallis, distinguit. Causa est securitas. Aciem ordinaturi adversum Solem timent, & ne mutata Solis statio exercitui noxia sit, eundem semper à tergo habere student. Cœli conditor ita disposuit Solem, ut lucere omnibus astris, sine noxa possit, sive à facie adspectent, sive ex obliquo intueantur, sive sequantur præcurrentem. Ambitus murorum Veteres directos esse noluerunt, sed anfractibus sinuosos, ne ad ictus arietum essent expositi. in iisdem turres & circuitiones construxere, ut non solum à fronte, sed & à lateribus & tergo opprimi hostis posset.nihil hujusmodi in cœlo,quod licet rotundum sit, tamen quavis sui parte rectum apparet, quia poliorcetica non metuit, nec vigiliis, circuitionibus, aut tesseris in summa securitate eget.

Verum,ne videar vobis poëtica loqui,& magis venusta quam solida uti oratione, incipiam de natura Stellarum disserere, & quid hic stupendum sit, ingenue profiteri. Primum, quid stellæ sint, fateor me ignorare: An partes cœli densiores; an flammæ ignesque contracti: an solida quædam terrenaque corpora, quæ per igneos tractus labentia inde splendorem coloremque trahunt, non de suo clara: an cœli

Empyrei

Empyrei particulæ,quæ per inferiorum orbium canales & feneſtras ſparſo lumine apparent. Si enim ignes ſunt, mirum non diſcuti raptu, mirum, quo pabulo alantur tam grandia corpora: mirum tanta æqualitate apponi alimenta, ut nec majora unquam, nec minora fiant. Si partes cœli denſiores, mirum, ex ſola condenſatione partium tantam vim lucis naſci. Si corpora opaca, alienis ignibus illuſtrata; redit quæſtio & admiratio de his ipſis ignibus. Si per canales & feneſtras ſupremi cœli micant ignes, Planetis hoc convenire non poteſt propè terras poſitis, & in epicyclo ſuo currentibus. Multa ſunt,quæ eſſe non diffitemur, at qualia ſint ignoramus. Eſt nobis animus, cujus imperio movemur & ſapimus. & tamen huic non magis poteſt liquere de ſiderum natura, quam quid ipſe ſit, aut ubi ſit. Inter hæc æterna naturæ opera Cometæ ſunt, rarum mundi ſpectaculum. Exploſa quippe jamdudum opinio, eos ſub Luna generari,igneſque eſſe aliorum more evanidos & fluxus. Eorum qui in cœlo locant, alii non eſſe ordinarium ſidus, ſed falſam ſideris ex planetarum concurſu ſpeciem, ajunt: alii planetam, qui in interiora ſe cæli interdum abdit,interdum verſus ſuperficiem concavam ſe conſpiciendum præbet. quibuſdam placet, ex ipſa ſubſtantiæ cœleſtis condenſatione naſci, ejuſque rurſum rarefactione diſparere. His in medio relictis, de quorum veritate longior foret diſquiſitio,mecum mirari vos cupio,tot jam retro ſeculis nihil explorati vel apud Chaldęos, vel apud Ægyptios,vel apud Græcos, vel poſteriore ævo, ullibi terrarum de Cometarum natura reperiri. ut exerceri in hoc argumento hominum mentes voluerit Sapientiæ magiſter,neminem de inventa veritate gloriari. deinde,

cum ceterorum siderum supra hæc caduca & mortalia meantium motus irrevocabiles sint, & sine intermissione assidui, mirum solis Cometis advocationem dari & intermissionem, ut quorum motus paucis ad longissimum apparuit mensibus. Præterea, cum errantes stellæ in una tantum cœli parte adspiciantur, nec Signiferi orbem egrediantur, Cometæ majore indulgentia in Ortu, Occasu, frequentissimè circa Septentrionem apparent. Aliarum stellarum una forma est. Cometæ modo barbati, modo dispersa undique coma, modo fuso in caudæ imaginem lumine fulgent. Siderum par semper magnitudo, fulgor & claritas, Cometarum dispar, ut quos crescere & decrescere in comperto est. Stellarum quædam ob viciniam Solis adspici nequeunt. Cometas nunquam Sol vicinus obtexit. Et cum siderum aliorum proprium sit, circa suum axem recta ferri; Cometæ interdum à Septentrione motus initium faciunt, & per occidentem in meridiem obliquo flexu eunt, interdum alio iter flectunt, & cum ex longis temporum intervallis recurrant, legibus certis teneri nolunt. Denique Cometæ futura portendunt, & totum fatorum sequentium ordinem nunciant, cruenti, minaces, sanguinei. Causas horum omnium exposcitis? nescio. didicimus posteri plurima, quæ ignoravere veteres. quæ ignoramus nos, supplebit aliquando posterorum diligentia. Vt cœlum sciamus, seculis opus est & ætatibus. distant tempora moribus, verbis & veri cognitione. hujus studium cum nepotibus par est dividi, ne aut nos scivisse omnia, aut illi à majoribus nihil accepisse credantur.

Redeo ad sidera, quæ calefacere omnes sentimus, at quomodo calefaciant, omnes ignoramus. Dubium, an calorem ex ipsis sideribus deferant

ferant radii, an attenuando & distrahendo aëris partes, faciant. Aristotelem meum non capio, cum lucem rarefaciendo calorem gignere credulis persuadet. Etiam in hoc hæreo: quomodo stellæ, quæ luce calefaciunt & exsiccant, alia virtute frigefaciant & humectent. Nec illud assequor: quomodo Planetarum alius sit horridus & frigidus, alius temperatus, alius calidus, alius humidus & pluvius, alius fervidus, cum omnes nil, præter quam lux & flamma, sint. Quæritis, qua ratione lux hujus sideris instrumentum & ministra calorem efficiat, alterius frigus? nescio. cur Capricornus reges efficiat, Aquarius piscatores, Mercurius trapezitas, Orion venatores? nescio. cur Saturnus in Leone felicitatem polliceatur, Mercurius in Aquario vates gignat? nescio. Quid sint maculæ istæ, quæ Lunam deturpant, & nuper ab oculatioribus in Sole observatæ sunt? Dicet Xenophanes, in Luna habitare homines, eamque esse terram multarum urbium, montium, insularum. Portenta esse videntur. sed tamen neque ille, qui dixit, jurare ausit, ita se rem habere, neque ego assentiri. Quæritis, qua virtute ad metallorum generationem, ad maris reciprocos cursus, ad sympathiæ & antipathiæ mirabiles effectus concurrant? nescio. Vultis scire, quod nam illud sit magneticæ virtutis robur, quod perpetuo spiramine & effluvio ab oppositis cœli plagis, etiam extra magnetem, exit? nescio. Ad Influxus siderum & occultas qualitates, azylum ignorantiæ nostræ, compellimur. de quibus si scire desideratis, quid sint, quo nomine appellandæ, reponam pudendum illud nescio. Accedat ultimo tot naturæ prodigiis, luminis generatio & diffusio. hic iterum hæreo, an ambulet idem lumen & moveatur de loco in locum: an vero novi

luminis de priori lumine continua generatione propagetur. Quodcunque dixeris, miraculo intricaris; quia temporis momento lumen per vastissima cœli, & elementorum spacia quaquaversum, sine mora, sparsum esse, non spargi, observamus. Hoc quoque in abstruso positum: An idem lumen terris ostendant sidera, deferantque secum, cum occidunt: an aliud atque aliud fundant mortalibus. Dixi de Cœlo & ea quæ scio & quæ nescio. Nec tamen veniam deprecabor, quod hæc ignorare me fateor. Ignoravit hactenus omne seculum, & ignorant mecum, qui se scire præfidentius autumant. Non possunt non tarde & difficulter cognosci, quæ tam altè ab humanis oculis remota sunt. Debet scientia omnis originem sensui. at quam multa in cœlo propter distantiam non videmus, non audimus, non tangimus, quæ si propius admitteremur, patescerent sensibus. Ausus fuit dicere Democritus, omnium veterum subtilissimus, plures se illic mundos reperturum, alios cœlos, alias terras, alia flumina, alios homines. Iam tanta locorum intercapedine sejuncti aut nescimus res, aut temerariè creduli erramus. Si de cœlo pronunciasset Socrates: Hoc unum se scire, quod nihil sciret, vera fuisset, aut minus saltem ironica oratio. Et forte non lateret veritas, nisi langueret labor noster & industria. Miramur non stare in apice philosophiam, qui indies proficimus peccando. non omnes veri modos sciri, qui novos ineptiarum modos indies excogitamus. Quid non cultui corporis quotidie adjiciunt mortales? quam non novam insaniam insanimus, in pileis, barbis, calceis, palliis, & togis. Cœlum ipsum stultitia petimus, & parum abest, quin Creatorem ipsum accuset lascivia humana male creati hominis.

minis. Raditur vertex juveni, & damnatis quæ natura fecerat tegumentis, vili corio tegitur quæsita nuditas. de singulis capillis in consilium itur. nutritur coma in fronte, luduntque jubæ per colla per armos. Batavi sumus, & Gallum habitu mentimur. In Septentrione nati Arabiam capiti inspargimus. edimus cum ambitione. & in mensis plus quam Sybaritæ sumus, in aulis Vertumni, in foro Harpyiæ, in contractibus Cretenses. Quibus statura est longior, in semicirculum curvantur, ut breviores appareant. quibus contra brevior est, cothurnati incedunt & mendacio staturam adjuvant. Cum dementia nostra nondum absolverit partes suas, mirabimur adhuc discere sapientem?

Quamobrem animum à terrenis curis subductum cœlo donate. hæc domus, hæc patria est. hanc cogitate, quoties vacat hominibus esse. Multa restant discenda, quæ in hunc usque diem ignoravimus.. Latissimum est scientiæ spacium, latius ignorantiæ. Natura sacra sua non recludit simul. distribuit per intervalla, quæ sciri cupit. necdum dierum omnium Soles occiderunt. docebunt sequentes, quod nescivere priores. qui sperat inveniri posse verum, veritati proximus est. Tunc rerum naturæ gratias agite, cum in hæc sacra admissi eritis. hæremus in puncto. & felices videmur, cum agelli breve spatium vel jugera aliquot metimur, quæ in cœlum translata, ne hordei quidem granulum faciant. Germaniam Rheno & Danubio claudimus: Hispaniam Pyrenæis & mediterraneo: Sarmatiam Mœotide & glaciali Oceano. latè imperare se gloriantur reges, dum imperii fines gemino mari definiunt. at hæc ipsa è cœlo spectantibus, nusquam apparent.

Surſum ingentia ſpatia ſunt, & intervalla toto cœlo diviſa. hæc oculis animiſque peragrate. Terram mariaque omnia obimus non multis menſibus. in cœlo ſeculis opus, ut ab Ortu in Occaſum perveniatur. Qui hic tuguriolo ſuo vivit pauper, illic ſedes Africa majores poſſidebit: viritim diſtribue cœli partes, ſinguli latius Perſarum rege imperabimus. & ſupererit adhuc locus novo poſſeſſori. Non illic de ſtillicidiis controverſiam movebit vicinus. non tegula tegulam, non trabs trabem trudet. Si non communis erit cœli poſſeſſio, diviſi nulla erit querela. Nimis anguſtis hic domiciliis habitat animus. Cum orbibus, Sole, Luna, Iove rotari cupit & volvi, ut omnia luſtret. magnum putant mortales, maria claſſibus impleviſſe, ſigna in Atlantide fixiſſe, & ubi deſunt terræ in Oceano, terras inveniſſe. Illud potius magnum, Vniverſum hoc noviſſe, & eas ſedes ſcrutari in anteceſſum, quas ſpe tenemus. Sed quod, inquies, operæ precium eſt hæc inveſtigaſſe, quæ ſupra nos ſunt? Quo nullum majus eſt, noſſe naturam & naturæ auctorem Deum. præterquam quod hominem ſtupore ſui detineant, nec ſordidæ mercedis ſpe, ſed miraculis erigant. Duo ſunt in Cœlo, quæ detinent ſpectatorem: majeſtas & utilitas. hanc deme, ſola ſufficiet majeſtas ad admirationem. fingite hoc humani generis domicilium non regi, non foveri ab aſtris. fingite otioſa vagari ſidera, & vagari tantum. nihilominus venerabile erit oculis ſpectaculum Sol, venerabilis Luna, venerabiles reliquæ faces. mirabimur, etiam ſi non cogitemus prodeſſe.

Nec volo vos in contemplatione cœleſtium acquieſcere. viam inire volo, qua ad cœleſtia itur. Effugite animi vitia, & jam cœlum tenetis. Com-

Compescite cupiditatum impetus, & evasistis terram. Qui cum mundo divortium fecit, in alium admissus est. Quisquis peccator est, in luto hæret. qui desinit esse, emersit. quibus gradibus proficimus in pietate, imus ad Superos. Quem pœnitet male actæ vitæ, altior Pyreneis, & Apennino est. Qui novis motibus honesti amorem imbibit, iter suum supra Lunam promovit. Qui iniquitatis impatiens sacramentum dixit religioni, inter Fixas stat. qui denique virtutibus constantiam addiderit, intra cœlum receptus est. At, proh dolor, ea jam sunt tempora, quibus cœlum quisque sibi in terra fabricat, suos quisque Deos hic invenit & veneratur. Avari homini cœlum sunt loculi, idolum nummus. Ambitioso cœlum sunt Imperatorum laquearia, divitum pavimenta & atria; Deus, favor applaususque populi. Libidinoso cœlum est prostibulum, Dea meretrix, ara sinus Thaidis, sacrificia impurus sermo & putre osculum. Tyranno cœlum est effrenis licentia, Deus arbitrium. Superstitioso cœlum sunt sacri lapides, Deus vanitas, pietas simulatio, habitus pallium Cynici, professio, nocere proximo. Ita idololatriæ se reum quisque facit, & pro Deo habet, quicquid vehementer cupit. Solliciti sumus de servis, sine quibus vixit sapientissimus Diogenes, solliciti de veste, sine qua ambulavit Bias; solliciti de domo, quam habebimus gratis in cœlo; solliciti de valetudine, quæ nunquam deest bonæ menti; solliciti de patrimoniis, quorum nos & spes & possessio vexat. Exuite hos compedes, & virtutum impedimenta. nullo labore ad cœlos ambulat rerum humanarum securus animus. At auri studium amabile est. Amici, aurea cathena ligamini, ne adscendatis altius. At suavis est voluptas. Amici, jam

jam sordida cathena vincimini. nihil erectius honoris studio. Amici, jam splendido laqueo strangulamini, ut gloriose pereatis. Resipiscite mecum, & corrigite, quicquid in vita curvi, asperi, horridi fuit. Argumenta, ut virtutem suadeam, cœlum dabit. Tota cœlestis machina in opere est, & motu, licet velocitatem specie quietis abscondat. nostrum est, animo rerum maximarum capacissimo extra humanæ imbecillitatis angustias spaciari, nec quiescere, nisi in ipso Sapientiæ motu. Eadem moles dum sibi constat, stabilis, perpetua, sibi similis, exemplo est, æterna, immensa, optima quærenda esse. Cum lucidam spectatis, totque ignibus illustrem, errorum & ignorantiæ caliginem discutite, nec alia re magis illustrari mentem credite, quam Euangelicæ lucis scientia. A magnitudine discite, latissimos esse virtutum & honesti campos, nec deesse usquam locum tempusve, faciendi id, quod laudabile est. Saturnum, tardigradum istum observate. monet hos, tardis consiliis res magnas confici, quas præceps consilium perdidit. Iupiter, si adulter est, si illicitarum voluptatum autor, opponite, quantumvis Iovi, fortiorem rationem. Martem nec damno, nec probo. quæ enim rerum nostrarum est facies, paratos in utrunque Batavos esse oportet, & salutem vel bello vel pace experiri. Si Sol felicissima omnia spondet, si scientiam, prudentiamque promittit, ejus quisque sibi author sit, & à se impetrare studeat, cujus obtinendi spem faciunt fallacia sidera. Vos, qui Mercuriales estis, à Mercurio omnium siderum minimo, at disertorum maximo, fraudis & mendaciorum minimum, facundiæ plurimum discite. Venus multum præsagit mali, & licet currum trahant innocuæ & conjugalis copulæ observantes columbæ,

lumbæ, diffidere ſibi cupit amantes, cum inceſtuoſa ſit & perfida. Nec Lunam vobis dominari optem, omnium horarum feminam, Endymionis conjugem, inertem, inſtabilem, inopem & inſanam. nihil pejus, quam Lunaticos nos eſſe, & laborare ea parte, qua ſinciput eſt. Adſcendam altius. Draconem videte, non longe ab Vrſa, vigilantiæ, acuminis, ſolertiæ ſymbolum. In Perſei dextro latere tres inſigni fulgore radiant faces, Principum duces. prima Pietatis eſt, altera Iuſtitiæ, tertia Fortitudinis. Hercules vero iſte, qui prope Booten ſtat, monſtrorum vos domitores eſſe vult, intemperantiæ, ſocordiæ, ſuperbiæ, iracundiæ. Perſeus ipſe, Andromedæ liberator, Regibus inſuſurrat, non debere in populi gratiam mactari innocentes, & ad placandam belluam vinculis ligari bene de Rep. meritos. Cancer, cum retrogradum Solem à ſe abigit, à virtute retrogradiuntibus minatur. Leo generoſæ magnanimitatis exemplar eſt. Aries, pugnax animal, quæſiti citra neceſſitatem belli. Taurus, laboris & tolerantiæ. Gemini, concordiæ. Virgo, caſtitatis. Libram cœleſtem ſtudioſius reſpicite vos libripendes, ne fallatis terreſtri. Scorpium intueamini, quotquot occulte aliis nocere ſtudetis. Sagittarium, vos ſemiviri, qui fronte ſimulatis Curios, cetera beſtiæ. Capricornum, quem Deorum portam vocant Platonici, ſibi concilient infelices & quarta Luna nati. Ganymedem ſive Aquarium, quotquot Iovi ſuo placere amant. Piſces, frigidi ad illos pertinent, qui frigide & fruſtra amant. Sic Cœlum omne, & pars ejus quælibet Ethicam facit. ſi quid deeſt ſapientum præceptis, id omne ſupplebit explicatus æther. Non premam vos ulterius rationibus & monitis. Facitis ultrò, quod ut faciatis ſemper, obſecro. Deſinam in voto.

Omnes

Omnes vos quotquot adestis, & de cœlo me philosophantem patienter audivistis, in cœlo coram videre, salutare, amplecti gestio, non habitu & veste professoria, quali me jam dicentem adspicitis, sed quali incedent beati stola candida induti. non ut veri inveniendi & à falso discernendi rationes anxie inquiram, quia sine fuco & elencho verum omne docebimur. non ut de naturæ arcanis disseram, quam sub pedibus mecum calcabitis. non ut de Virtutibus traham horarias lectiones, sed ut vobiscum virtutis præmio fruar. Potius Deum illic intuebimur de facie ad faciem, conditorem Vniversi, cœlorum architectum, opere suo non minorem, non parem, sed majorem. qui cœlos omnes in se continet, nec ab iis continetur, ita in suo opere præsens ubique, ut tamen sit extra, ita centrum omnium, ut tamen sit circulus, cujus, ut Trismegistus ait, centrum est ubique, circumferentia nullibi. Illic Angelicos choros, & cœlestem Hierarchiam contemplabimur, quæ cum corpore careat, tota mens est, & ratio & intellectus. Illic videre desidero, an verum dixerit Aristoteles, Cœlos ab Intelligentiis moveri, de quo hic in terris dubitavi semper. Illic beatissimis, & illustrissimis Animabus in occursum ibimus, & ad Pauli adspectum, recordabimur facundiæ, qua nulla fuit efficacior; ad Petri conspectum, sollicitudinis, qua Ecclesias rexit fidelissime. Illic inter sanctissimos Patres, quorum nomina jam veneramur, mixti errabimus. & prope admissi in Iustino Martyre veteris fortè constantiæ notam deprehendemus, in Irenæo zeli adversus hæreticos, in Clemente Alexandrino presbyteri non ociosi, in Cypriano modestiæ & humilitatis Christianæ, in Hieronymo animosæ eruditionis, in Augu-

stino

ſtino magis ſedatæ & manſuetæ, in Athanaſio fidei intrepidæ, in Bernardo piæ ſimplicitatis. Illic, (date veniam Auditores, ſi cum de cœlo loquor, memor ſim præmiſſi pignoris) illic te mea BARBARA, conjux dilectiſſima, oſculabor oſculo ſancto, quale beatos non dedecet, & curam tuam domeſticam, amorem mei & liberorum æterna proſequar gratiarum actione.

DIXI.

Habita fuit XI FEBR. CIↃ IↃ C XXXVI.

ORA-

ORATIO PANEGYRICA, DE RECEPTA. BREDA,

Celsissimo Principi
FREDERICO HENRICO
Arausionensium Principi dicta.

SI illustrem Belgio diem, Federatis salutarem, hostibus terribilem, toti Europæ stupendum unquam signavimus, hic dies est receptæ Bredæ. illustris rerum, quas confecimus, magnitudine; salutaris usu, terribilis hostium jactura, stupendus opere & successu. Nulla supra præteritorum bellorum memoriam obsidio memorabilis magis præsentibus, nulla magis admirabilis post venturis. nihil hic mediocre, nihil remissum. Victæ urbis robur maximum, vincendi modus atrocissimus acerrimusque, victoriæ tempus viris armisque concitatissimum, & ad miraculum, breve. Velut compendio & salutis publicæ summam & imperii securitatem, & imperantium decus famamque complexi sumus. Multas urbes vicimus per intervalla. Hac victa reliquas invictas reddimus. Quotquot vicina sunt oppida, priorum temporum spolia sunt. Hæc ad tot spoliorum tutelam postremum maximumque accessit. Præliis superiores fuimus non semel. Nunc tot præliorum solidum fructum capimus. quicquid tot triumphis partum congestumque possidemus, id omne asseruit & in tuto locavit

præ-

præsens. Leo Batavus omnes nos sumus. His insignibus, hac forma vicinis inserimur. Patuit semper hosti aditus in Leonis penetralia. Aperuerunt illi hactenus terrarum nostrarum proxima, vel Salii, vel Bructeri, vel Sicambri, vel Marsaci, vel Menapii. Hinc effusi in agros nostros exercitus, mota bella, vexati fines. Nunc post superatas amissasque, veluti reciprocis æstibus, urbes, tandem imperii nostri corona & umbone exclusimus hostem. Nisi Batavi essemus, olim socii fratresque semper victoris populi, oppugnatum satis videri posset, & propugnasse parta modestæ ambitioni sufficeret. Equidem omne belli Belgici tempus, quod cum potentissimo hoste tot annos gessimus, tribus periodis distinguitur. Prima labentis fuit ac oppressæ sub Albano reipublicæ. Secunda velut resurgentis & se moventis iterum. Tertia robustæ & triumphantis. Prima miseros nos vidit, & extorres, ab ordine, disciplina, ærario imparatos. profugi Duces, victæ urbes, distracti primi federis socii. malorum vis tanta, ut divinitus immissa putem, quo nova imperii facies per adversa omnia & acerba consecraretur. Secunda sub Guilielmo Arausionensi Principe lætior illuxit, hærentibus adhuc fatis, quem nobis dominum imponerent. Incredibile dictu, pupillorum sorte imperabamus, qui jam in aliorum tutelam sufficimus. Qui vagientis imperii infantiam consiliis regeret, opibus juvaret, quærebatur foris. Et vix inveniri potuit curator nascenti reip. cujus jam adultæ nemo non volet esse imperator. Obærari oportuit nos, qui jam potentissimos exercitus conscribimus, armamus, educimus. Oppignorari urbes, quarum ære oppugnamus alias. Quæsita federa eorum, qui nostris postmodum crevere. Spreti hostes, qui

quis terrori fuerant, & victis desperatisque suasere impatientiam. Tertia robusti fuit ac triumphantis populi, & non se solum tuentis, sed & foris quoque arma capessentis Belgii. traximus bellum in multos annos, pluribus oppidis regionibusque excussum hostem à cervicibus depulimus, depulsum terra marique fatigavimus, sub ipsis Hispaniæ Flandriæque littoribus exarmavimus: opes Orientis & Occidentis magnis usibus attrivimus. quin liberi domestico metu signa in alium orbem intulimus: Bataviam hîc sub Septentrione unam, alibi sub Aurora alteram incolimus; Nassoviorum nomina insulis, promontoriis, arcibus in remotissimis Barbarorum terris inscripsimus, victricia arma quaquaversum circumduximus, barbaros legibus ad cultiorem vitæ usum traductos in provincias redegimus, ut par terrarum orbi Federatorum virtus & fortuna esse cœperit. In hanc periodum servati, qui cingi undique ab hoste & circumsideri solebamus, jam hostiles terras veluti indagine cingimus. Trajecto ad Mosam in Tungros & Grudios imus: Sylva Ducis Advaticos Menapiosque adimus: Bergis ad Zomam Scaldis ripam tenemus. Nunc Bredæ accessione, non interiora solum ab hostium incursibus tuemur, verum Brabantiam omnem urbium nostrarum perpetua corona claudimus, ut de captis hostibus, pene etiam captivis, triumphare videamur.

De hujus Obsidione tacerem libenter, nisi hæc quoque pro patria comparata esset dissertatio. Cui deesse armis aliis turpe, mihi oratione, in publico hoc civium applausu, nefas. Non genuit me bellatorem mater. loquar tamen de bellis. Non irrubuit hæc manus hostium sanguine, quem tamen lambam incruenta narratione.

tione. Nihil in acie, nihil in castris unquam laudabile egi, & tamen intra hosce illustris Scholæ parietes triumphabo. Nullius latus meus mucro petiit. nec minus trucidabo hostem periculorum securus. Oppugnabo Bredam absens, invadam ociosus, expugnabo sine motu. Procul extra arenam Martis eam arenam selegi, in qua nec tympanorum strepitus, nec tubarum clangor, nec armorum horror dicentem interpellabunt. Inter obsidentes & obsessos errabo medius. & dum sto ab Auriaci partibus, stabo extra teli jactum. Celsissimi Principis laudes exequar non rogatus, quia quæsita creditur laudatio, quam necessitas imperat. Mihi & tacere est liberum & loqui, licet ad loquendum provocer illustribus factis, & silere vetet publica felicitas. Non eget præconiis, qui victoriis orbem implet, & qui testem virtutis suæ habet hostium conscientiam, suorum taciturnitate frui potius malit, quam offendi. Quod si ingentia facta dictis minus æquavero, sufficiet mihi, modicam dicendi vim in magno consumsisse argumento.

Erat hac tempestate suus labor tot circa nos gentibus. quarum aliæ amissa repetebant, aliæ sociis arma commodabant, aliis imperii fines diffundere cura erat; aliæ acceptas à majoribus terras animose tuebantur. Vbique cum fortuna virtus, cum audacia magnanimitas, cum gloriæ studio libertatis amor decertabat. Non deerat Gothis animus priscæ fortitudinis memor, & quamvis extincto Gustavo Rege, movebat se usque bellicosissima gens, & licet superior tot præliis, nondum tamen bello, Saxonis ulciscebatur defectionem, & Cæsaris domusque Austriacæ felicitatem morabatur. Saxoni tam graves erant Suecorum reliquiæ, quam

quam ille gravis fuit integris adhuc nec bello fractis. Imperator pro regni Bohemici jure, & Imperii majestate non uno exercitu in Septentrionem ibat, & hærentem in Germaniæ visceribus hostem advenam in Vandalorum littora cogebat. Britannus, dum lenioribus mediis consulere studet pulsæ cognationi, armorum terrorem lenitati admiscebat. Gallus pro Lotharingia, Federatis, Sabaudo, Sueco arma quavis regni parte quatiebat, & Austriacos in Insubribus, Nerviis, & Tribocis magnis copiis atterebat. Cardinalis Infans recens in Brabantiæ & vicinarum regionum imperium admissus, ejus incrementa ab animi magnitudine, sanguinis sui claritate & ducum suorum fortitudine sperabat; & Gallo nobisque infestior militem tutandis finibus hic illic attinebat. Cimbrorum rex, bello omni expeditus, regni sui commodis studebat, & de portoriis ad Albim cum Stormariis disceptabat. Vrbanus Pontifex, commissis inter se Europæis Principibus pacis consilia suggerebat, & magnos partium duces in Vbiorum urbem invitabat. Quæ dum alibi geruntur, Federati Ordines gloriam potentiamque suam illustri in Brabantiam expeditione explicuere. Nec defuit præbenti se fortunæ Auriacus, sed oblatas occasiones in consilium flectens, tot ante partis victoriis maxime necessariam addidit. Nec enim decens videbatur, occupatis circa nos regibus Principibusque, solum spectatorem agere Nassovium. Indignum censebat, illam urbem ab Hispanis teneri, quæ gentis suæ propria dos & peculium fuerat. Illud in fatis esse creditum vulgo, non tantum animis diffidere Austriacos & Auriacos, sed & domicilio. eò usque inveteratis odiis pugnari, ut per vices commeent victæ urbes, non al-

terius

terius domini, præterquam hæreditarii, patientes. Ignominiosum, sepulchra Nassoviorum sub eo Rege custodiri, cui cum nepotibus & cognatis bellum. Fecerat quoque illustrem hujus urbis memoriam summi fortissimique Ducis Ambrosii Spinolæ plena laboris & molestiarum obsidio. Et intererat quam maxime salutis publicæ, illam urbem nobis reddi, per quam nec Hollandiæ, nec Zelandiæ, nec Geldriæ sua constabat securitas. Noverat sapientissimus Imperator, non esse ducis, quavis occasione quærere triumphum, aut arma in eos movere, qui victi in spolia patent. verum vim omnem à capite & vita suorum propulsandam, & illic expedienda arma, ubi laboramus maxime. Totam obsidionis seriem & momenta tantarum rerum dum attentius contemplor, nihil à victore Principe omissum eorum, quæ circa obsidiones à peritissimis Græcorum & Romanorum ducibus adhibita fuere. Conferam singula cum antiquis, ut constet, ea omnia pro reipublicæ salute disposuisse Auriacum, quæ olim observavere magnorum imperiorum conditores. Pericles Atheniensium prudentissimus, copias ex præparato, bella magis sustinere, quam violentas invasiones, ajebat. Auriacus bellum hoc paravit prius, quam exercuit. & de quibus educto milite serum fuisset incommodumque cogitare, animo ante præcepit. In promtu habuit pecunias, per quas efficacia sunt arma: annonam, sine qua vivere non est, nedum vincere: arma, sine quibus belli consilia invalida sunt.

Thrasybulus Milesiorum Dux, ut Sicyoniorum portum occuparet, alio loco lacessivit hostem. & Domitianus Germanos oppressurus expeditioni suę censum Galliarum obtexuit. Fecit

hoc apud Carthaginem Africanus, ad flumen Mulucham Marius, apud Arpos Cunctator Fabius, in Sardinia Consul Cornelius, qui ut fallerent hostem, dum alibi expectantur, alibi appulerunt. Agesilaus quoque Lacædemonius cùm inferret bellum Tisapherni, Cariam se petere simulavit. Auriacus, omnem belli vim in Brabantiam conversurus, naves plurimas vano armorum, tympanorum, tubarum, strepitu terribiles, Flandriæ littoribus objecit, & falsa imagine verum metum fecit, ut detentis ibidem hostium copiis, destitutum defensoribus agrum Bredanum invaderet.

Nec illud alienum à prisco militiæ more, pabula subducere obsessis, ut quam armorum vis nequit, fames acceleret deditionem. Factum & hoc ab Auriaco, qui inopino equite cinctos oppidanos, iis omnibus carere coëgit, quæ ex agris in orbem ocyus transferri posse sperabant. Præiverat olim Alexander magnus Leucadiam oppugnaturus, Fabius in expugnandis Campaniæ urbibus, Dionysius cum Rheginis bellum gerens. ut maximorum Ducum vestigiis insistens Imperator noster, famam veteris seculi principibus æquaverit. Horum exemplo castra muniit arcendo hosti, ut invadere volenti non exercitus aut sparsæ cohortes, sed civitas alia oppugnanda occurreret. Eadem, castrensi regula, eo loco posuit, ubi & commeatus, & armorum ex vicinis locis, & si necesse foret, auxiliorum suppeterent copiæ. Ne vero colles tumulique altiores ab adversariis occupati castris officerent, munimentis præoccupavit. Eam coronam urbi circumdedit, quæ nec arcta nimis fuit, nec laxa recipiendo militi. non nimis vicinam urbi, ut exercitus securitati aliqua consuleret; nec remotam nimis, ne pluribus ad defen-

defensionem opus esset. Ea circumvallationis forma, ut aptissima fuerit invadendæ urbi, & depellendo hosti. Interclusi aditus objectis glebarum molibus. Duplicatæ fossæ, ne inopinatus aliquis belli casus maxima cœpta eluderet. Placuit istud agendi consuetudo Peloponnesiis in Platæensium obsidione, qui, ne subito auxiliorum adventu possent superfundi, duplici muro sese inclusere. Placuit Scipioni minori, qui circa Carthaginem, non vallis solum, sed & duplici fossa ipsos vallos cinxit. Grande profecto & admirabile opus nostrum, in quo pertinax labor naturam pene vicit. Nata jurasses castella, non facta: terris protrusa sponte, non imposita: cœlo delapsa, non industria mortalium exstructa. Quæ celsa erant, plana fecimus, planis in altum adscendentibus. ubi opus, exsiccatæ paludes, & sicca aquis oppleta. Militum quisque, ut Flori verbis utar, veluti cote ferrum virtutis suæ acuebat. Advocati agricolæ & rustica plebs, accelerandis fossis. Vicit aëris injuriam patientia, imbrium sedulitas, æstum fiducia, hostium adventantium metum celeritas. Ipse Cardinalis citius se aditu ad urbem exclusum vidit, quam hostem, exclusum non aggeribus, sed mœnibus, non fossis solum sed & late natantibus agris; fluviisque. Obsessi videre se vix crediderunt hostem, quem venire non senserant.

Oberrante circa castrorum vallos cum potentissimo exercitu Regis fratre, contemnere hostem satius judicavit, quam pugnandi suis copiam facere. Improvidum putabat, per incertos certaminum eventus obsidionis securitatem præcipitare. Legerat sapientissima politicorum oracula & voces: stolidum esse, jactura gravi, compendio tenui periclitari victoriam:

præliorum delicta emendationem non capere: glebis tutius arceri hostem & aggeribus, quam acie vinci: nullo loco, nisi cum cogit necessitas, committendam fortunæ summam rei. Insederat Ducis animo prudens Pauli Æmilii monitum: Raro imperatorem collatis signis decertare, & Augusti, bellum dissuadentis, nisi cum major emolumenti species, quam metus damni ostenderetur.

Est & illud inter castrenses artes, flumina derivare, aquas urbibus subducere & castris circumducere. P. Servilius Isauram oppidum flumine àverso ad deditionem compulit. C. Cæsar Cadaucorum civitatem amne cinctam, aquarum inopia pressit. Fecit in Hispania L. Metellus, apud Babylonem Alexander, & ante hunc magnanima Semiramis, aquarum omnes opportunitate usi, ut vincerent. Secutus bellatoris populi exemplum Auriacus, amnes proximos in castrorum fossas admisit, alibi apertis aggeribus in plana immisit. Familiare hoc nostræ genti est, & terris ad arbitrium dominari & aquis, modo claustris coërcere Oceanum fluviosque, modo laxatis habenis immittere agris maria; & mutatis sedibus modo æquora telluri, modo hanc æquori in tutelam objectare. Parum interest Batavorum, jacturam facere minimi, ut salva sit respublica. aberrent flumina, dummodo error hic imperio salutaris sit. male sit parti, ut consulatur toti. Pereat aquarum usus hosti, dummodo militet nobis. non hallucinatur natura, cum meliori causæ obsequitur, & tunc maxime officium facit, cum libertatis nostræ assertoribus morem gerit. Quibus cura aliqua bonæ militiæ, suadent, terrendos esse obsessos. Philippus Macedo, cum Trimassum castellum capere vi non posset, ut ter-

rorem

rorem obsessis incuteret, terras in altitudinem murorum aggessit, cuniculosque agi simulavit. Cyrus Persarum rex Sardes erectis ad altitudinem malis & Pelopidas Thebanus accensæ sylvæ terribili facie ad deditionem territos hostes compulere. Auriacus, quæ terrendo hosti facere poterant, in promptu habuit, sive cum tribunalia recipiendis machinis bellicis apta proxime hostium vallis imposuit, sive subterraneis & occultis meatibus subruit stantes, sive præliis sine intermissione præsidiarios accidit, sive tormentorum assidua & pertinaci explosione in urbem detonuit.

Hoc quoque victori orbis populo curæ fuit, ne ab oppidanis insidiis vel eruptionibus peterentur, aggeres, fossas, turres interponere. Interposuimus & hic. Et cum magnum in obsidionibus sit momentum repentini impetus, invasimus & hic non uno impetu, ne tædio & mora evanescerent magni ausus. T. Quintius Consul, Antium oppidum impetu, quem exhortatione conciverat, expugnavit. Auriacus, non semel militibus in fatales cuniculos & fossas abeuntibus oratione exposuit, quam necessarium esset & facile vallo depelli obsessos, si non differre pugnam, aut trahere, sed impetu invadere animus esset.

Fallere obsessos, cum possis, inter militiæ laudes est. Hac arte Hannibal, simulato Romanorum habitu, multas Italiæ urbes in potestatem suam redegit, & Epaminondas Thebanus mutato militum habitu Arcadiæ oppida suis aperuit. Imperator noster, cum auferendis hinc inde cadaveribus paucarum horarum esset quies, misit eo architectos castrenses, qui militis habitum simulantes, dum in mortuorum cadavera inquirunt, hostium opera doctiore oculo

re oculo exploravere. Illud providi & circumspecti Ducis est, obire castra, vigilias lustrare, ipsis se custodibus velut custodem præbere, ne negotii suscepti magnitudinem paucorum evertat socordia. Iphicrates Atheniensium Dux, cum Corintho obsessa vigilias ipse circumiret; forte, quem dormientem deprehenderat vigilem, cuspide transfixit. Auriacus, neminem celerius opprimi ratus, quam qui nihil timet, dum ipse vigilias obit, vexilla quorundam auferre è vallis & in castra referre satis habuit. Noctes plurimas insomnes traduxit, ut Æneam quoque sibi & Agamemnona ediderit Batavia. Non capit somnum, quo vigile pudet dormire militem. noctem pro die habet, cujus gloriæ nox dies est. In tenebris publico invigilat, qui in tenebris lucem præclare factis fenerat. omne temporis spatium saluti suorum impendit, qui singulis momentis periclitari eam non ignorat. Cato obsessis Lacetanis, cum per Suessanos maxime imbelles, eos elicuisset, insequentes per occulte habitos cecidit. Dux noster non semel per insidias obsessos elicuit, rarioresque hosti conspicuos objecit, quem occultatis cohortibus egressum audentius fudit. L. Scipio in Sardinia civitatis cujusdam obsidio intentus, dum speciem fugientis induit, oppidanos furiosius emissos stravit. Dux noster statione cedere militem & fugam simulare docuit, ut redintegratis auxiliis incautos trucidaret. M. Atilius Consul, cum bello Samnitico refugientibus in castra militibus alios opposuisset, exclamavit, secum & cum sociis dimicaturos eos, nisi cum hostibus maluissent. Nassovius quoque pulsis suis & retrocedentibus submisit à tergo, qui reducerent. Ita dum timidiores malunt ab hostibus, quam à suis interfici, belli

statum

ſtatum prudentia ſervavit. Eſt & hoc ſingularis in Duce prudentiæ, diſſimulare adverſa. quare cadentum in vallis & propugnaculis ſuorum numerum rigide iniri noluit, ne timidius pugnarent poſt morituri. Fecerat hoc pugnante Roma T. Didius, qui acerrimo prælio cum Hiſpanis dimicans, complura ſuorum corpora nocte ſepelienda curavit. Pyrrhus inter cetera præcepta imperatoria illud Ducibus præcepit, ne pertinaciter inſiſtant hoſti vel fugienti vel abeunti, ne forte ex deſperatione animoſius reſiſtat. Fecit idem Naſſovius, cum diſcedente è caſtrorum vicinia regio exercitu, noſtra tueri conſultius putavit, quam acrius inſtare abeunti. Iulius Cæſar adverſus Germanorum regem Arioviſtum prælio decertaturus, dejectis ſuorum animis, pro concione dixit, nullius ſe eo die opera, niſi decimæ legionis, uſurum, quâ voce tanquam publico fortitudinis teſtimonio decimani pugnavere fortius, & reliqui pudore, ne virtutis gloriam prænriperent decimani. Princeps, ut ſuorum quoque animos honeſta accenderet æmulatione, modo Gallos, modo Anglos extrema tentare juſſit, ut quæ à ſingulis ſperare facinora difficile erat, laudis contentione impetraret. Servilius Priſcus Dictator, cum ſigna legionum ferri in hoſtes Faliſcos juſſiſſet, ſigniferum cunctantem occidi imperavit. mitius Dictator noſter, non occidi cunctantes operarios militeſque juſſit, ſed increpavit acrius, certus, non minus ſeveram Ducis vocem terrori eſſe, quam atrox ſupplicium. L. Sylla cedentibus Mithridati legionibus, ſtricto gladio in primam aciem procurrens, dixiſſe fertur: Si quis quæret ubi Imperatorem reliquiſſent, reſponderent, pugnantem in Bœotia. Dixit aut potuit dixiſſe Auriacus, minus gnavi-

ter laborantibus : Si amittitis Imperatorem, amittetis litigantem inter glebas & fossores. Auxilia, quæ in urbem introducere omni studio conabatur Hispaniarum Infans, militari lege avertit. Non segnis in deprehendendis nunciis ex urbe vel in urbem mittendis, diligens in examinandis transfugis & intercipiendis cognitoribus, ut de oppidanorum & hostium statu redderetur certior. Alcibiades Cyzicum urbem oppugnaturus, diversa mœniorum parte cornicines canere imperavit, ut alia parte, qua non obsistebatur, transcenderet. Dux noster, cum de grandis munimenti, quod à Cornubus nomen habet, expugnatione disceptaretur, jamq; terras aperuissent ignes subterranei, alia parte Anglos impetum facere jussit, ut revocatis à priori ruina obsessis, occuparet oppositum & nudum custodibus latus. Toto obsidionis tempore, iisdem fere, quibus militem, periculis se exposuit, vallos conscendit, facienda imperavit, inter pilas & faces ivit intrepidus, nunc in opere, nunc in agmine militi suo mixtus, incorrupto, quod de Alexandro scribit Curtius, ducis honore. Vbique conspicuus suis, mane, vesperi, circumcursans paventes, cedentes revocans, ubi maximus labor, ubi aliqua promovendi spes, suos incitans impellensque. Idem spectator, & testis, tempora, loca facinorum uniuscujusque notabat & referre singulis poterat. Ipse strues lignaque jecit, nullo detrectante munus, quod Dux occupasset. Ita statuit prudentissimus Imperator, nullum in bellis efficacius esse incitamentum, Ducis præsentia: illic se mori posse, ubi potest miles: ardentius procedere operas, pugnari acrius, consisti pertinacius, sub tanto virtutis & præclare factorum judice.

Dispu-

Disputant rei militaris periti, an interesse discrimini oporteat Imperatorem, an abesse, & per minores Duces maxima geri. Ego, quanquam Ducum Principumque vitam caram habeam, utpote ex quorum incolumitate omnium nostrûm dependet; tamen in illam pene me sententiam abduci patiar, quæ Principes iis periculis interesse patitur, quæ magnitudini ipsorum & gloriæ & saluti publicæ paria sunt. Nec enim gloriam consumi velim in sordidis hostibus, aut ubi ostendi non potest majestas imperantium. At ubi æqualia fere sunt, discrimen & præmium, fama & facinus, metus & spes, malim audaciæ illum affinem magis esse, quam timiditati. Quid enim? nonne virtutis bellicæ gymnasium sunt castra & campi? at indecorum à schola sua abesse rectorem, & timere Spartam, quam ornandam suscepit. Nonne mortis contemptus altius insedit animis eorum, qui immortalitati litant? nonne utile adesse principem, ubi rei male gestæ infamiam solus sustinere habet? nonne gloriosum in partem venire discriminis, qui suprema laudum merito sibi vendicat? Remove imperatorios oculos, languet militum virtus. adhibe, gliscit illa & vires capit. illo adspectante conficit facienda momento, absente segnius tardiusque. Desperant facile, qui ducem suum sentiunt desperare. Amat miles eorum pericula suis jungi, quorum honori & obsequio se devovet. Majus sui precium esse autumat, cum mori secum non detrectant Duces. Et interest famæ ipsorum, res magnas confici, interest reipublicæ, interest militum. Vbi præeunt illi, causam communem habent, ubi abest, privatam. Diffident à gregariis dignitate, non officio. gladio accinguntur, non ad pompam, sed ad usum. Non du-

bitant optimates, patrem esse patriæ, qui pro ea oppetere non formidat. curæ ipsi omnes esse, cui omnium commoda suo incommodo redimere non est grave. Quod si Principum obitus excusseris, plures à suis, quam ab hoste interemptos numerabis. rara sunt summorum Ducum funera, quia ipsi rari. Et habet illorum curam, qui omnes nos curat. cœlo vindice pugnant, quorum causa cœlo probatur. pluribus ictibus exponuntur partes corporis, paucioribus caput. quia illæ multæ, hoc unum. non fugit gregem periclitantem pastor, & inter feras rex est, quæ minus timet. Si noluit pugnare Scipio, sed imperare; voluit & pugnare & imperare Hannibal, voluit Cæsar, voluit Macedo. Nec propterea temerarium esse velim Ducem, sed circumspecte audacem, cum metu aliquo intrepidum, cum cautela fortem. Talis Auriacus militem suum non disciplinam modo, sed & exemplum à se petere voluit, nec jussa solum sua sequi, sed & facta. Primus carpsit iter pedes, militum ora animosus præcessit, & labores, quos imperavit, tolerare monstravit. Alexandri, Camilli, Scipionis, Annibalis aliorumque ad militem Martias voces in veterum monumentis legere est. Auriacum abeuntem in discrimina militem in hæc fere Camilli verba alloquutum fuisse fama est. Quæ hæc cunctatio milites? Vos, hostem, me intuemini. Vos, quorum manu capta belli præmia habemus urbes validissimas, Grollam, Vesaliam, Sylvam, Trajectum, Berkam. Hostem, qui certa virtutis vestræ est materies & magnanimitatis cos, quem vinci posse tot triumphis comprobatum. Me: qui nec dux vobis desum, nec imperator, eandem toties vobiscum belli fortunam expertus. Non facit Dictatura, ut animos sumam impe-

imperandi vobis, sed communis necessitas. Hoc loco iidem omnes sumus. Vno vobiscum nomine appellari cupio, hoc est militis. Alibi Auriacus vocer, alibi Nassovius. hic quia eundem cœptæ obsidionis eventum expectamus, ea conferte, quæ in aliarum urbium expugnationes contulistis. Si quod quemque facere oportet, facietis gnaviter, vos vincetis, Breda vincetur. Si quid militari experientia in futurum videt Imperantis mens, nostra urbs est, favente Numine. alii gladiis ante pedes positis glebas accumulate, valla perfodite; alii districto ense, impetum invadentium excipite. Vbi illi pilas jecerint & effusi portis stantibus vobis se injecerint, cogitet vestrum quisque, Deum esse, qui juvabit, Deum esse, qui secundis auspiciis vos in prælium misit. Angustis spaciis pugnamus, sed spe ampla. non patet via, nisi quam aperient ensis & ligo. trahere bellum nec vacat mihi, nec expedit patriæ. gloriam victoriæ fortis celeritas dabit, & præceps fortitudo. Hærete ad quodvis certamen intenti: collato pede pugnate: terrorem redintegratis copiis inferte. invectique stationes obsessorum impetu & consilio invadite, vestras defendite. hæ per vos, non vos per ipsas, tutæ esse debent. In urbe ista stare vos volo, quæ ante oculos est, in arce ista, quæ spei nostræ fiduciæque arx est. Paucorum passuum intervallum est, quod vos ab illa dirimit. Brevis hic est vel decoris vestri vel dedecoris Isthmus. Vix lapidis jactu abestis à victoria. Audacia pro scuto sit, & jam transiistis. Non de sterili pulvere pugna est, sed ea urbe, quæ imperii vel nostri vel Hispaniensis, asylum est & propugnaculum. In hoste plena omnia animorum ac roboris, miles veteranus, Hispanica præsidia, regi suo fidelissima.

tanto cordatius pugnandum vobis, quanto major est fiducia aggredientis, quam propulsantis. In dextris vestris futuri temporis spem geritis, pacem aut majoris victoriæ causam. In theatro terrarum orbis vos positos credite, ubi suam cuique virtus aut laudem pariet, aut pugnæ finem. Talia Nassovium sensisse, talia locutum fuisse, omnes mecum creditis.

Ad has voces, en faciem acuti belli. appropinquatum urbi stupenda velocitate. pugnatum indies summis viribus, & per nostrorum hostiumque stragem itum ad urbem. Hic ligonibus subruta tellus in mœnia & turres assurgebat. illic gladiis, hastis, balistis, uncis, ignibus, missilibus pilis conserebatur. Duces, & debitæ fatis copiæ per angusta viarum incedentes ibant, & proscripto omni timore solam pugnandi moram incusabant. Ardebant in congressu oculi, propinsque juncti trudebant invicem & trudebantur in mortem, vitæ immemores, nec tamen inulte morituri. itur gladiis in jugulos illorum, quos straverat, non interemerat balista. Condolent vulneratis, gratulantur mortuis. Non standi sine periculo, sed hostem incessendi singulis cura erat. Nec ante cædibus finis datus, quam de tumuli vel valli parte triumphatum esset. Hi summa valli occupantes, ignes subdolos & globis clausos subeuntibus ingerebant. Hi subducta tellure hostibus, Antipodum instar, suppositi, superne pugnantibus viam monstrabant, qua ad superos itur. Sæpius una ruina & obsidentes obruit & obsessos. Detonabant hinc inde machinæ, quasi è cœlo & nubibus in terrigenas tela mitterentur. Visa dissolvi cœli terræque compages, & commotus Phlegethon incendia eructare. Auditus sonus per Hollandiæ, Zelandiæ, Geldriæ extrema, ut

ut quibus maxime profutura esset victoria, de labore ante constaret. Varia cæde peritur. quidam in altum sublati in aëre & cœlo pene exspiravere animam, quam in terris cœlitus accepere. quidam semiustulati venere in potestatem. quidam semianimes cumulis & pulvere jacuere obruti, dubii, an vivis se annumerarent, an mortuis, Superis an Inferis. alios cadentes fossæ absorbuere, alios stantes globi stravere. Omnium elementorum in mortem pugnantium conspiratio fuit. Alius, dum fugientis tergo inhæret, ictus corruit, qui abire cum gloria potuisset, si unquam felix temeritas modum inveniret. Non diremit clades mutuas nox, quæ flammis usque lucens diem mentiebatur. Præliis modo casus aliquis, modo virtus, modo tenebræ exitum dedere. Hostibus immortui jacuere nostri & hostes nostris. Sociavit mors, quos dissociavit causa. distinctos juramento miscuit belli furor. & concordes ora oribus junxere defuncti, qui vivi stupidis odiis diffidebant. Cernas in manibus quorundam obriguisse enses, & in semimortuorum vultibus minas, ac in ipsa morte spirantem vindictam. Inclinat se in unum genu pugnaturus, cui alterum ex vulnere labat. Cogitur pugnare sinistra, moriente & fatiscente dextera. Ferit & pungit supinus, qui stans nequit. nec desinit lingua Mavortiis vocibus hostem lacessere, desperata ceterorum membrorum salute.

Et, ne suam obsessis laudem denegare videar, nihil boni militis in hoste Gubernatore desideratum, sive excitanda suorum fuerit alacritas & cura; sive defendendæ stationes propugnantium, & invadendæ oppugnantium: sive dissimulanda inopia rerum ad bellum necessariarum: sive poscenda auxilia foris; sive emitten-

di recipiendique nuntii: aut eruptionibus vexandi obsidentes: aut exploranda noctu vel interdiu nostrorum opera & molitiones: aut ostendenda exoptatæ potius quam speratæ defensionis fiducia. Non alia magis, quam hæc obsidio, ostendit Principis fortitudinem, sapientiam, vigilantiam, fidem. Mirum quæ ejus in reparandis copiis festinatio, in submittendis auxiliis cura, in excitandis suis solertia, & non deserenda obsidione constantia. Imminebat castris ingenti peditum equitumque manu Cardinalis Infans. nec hoc periculo motus obsidionem solvit. inde profectus ad Vahalim & Mosam, arcibus nostris incubuit. nec ob hoc deseruit Capuam suam Romanus noster. sed parte exercitus relicta, parte hostem secutus, præsens absensque pugnavit. ad Venloam infesta signa duxit, & non tam sua virtute, quam nostrorum ignavia cepit. nec tamen hinc avocari se passus est. Ruræmondam deditione accepit. sed & hanc jacturam sprevit. Et quamvis imbres perpetui campos lubricos fecerant, gravesque & prope immobiles currus viarum hærerent voraginibus, licet natarent aquis militares accessus & fossæ, innatarent tentoria, diffluerent valla, stetit integra atque immobilis Auriaci virtus, & fatigatam malis urbem Dei Opt. Max. auspiciis, ac Federatorum impensis ad deditionem compulit, magnamque victoriam consummavit. Cesserat Breda ante annos duodecim Hispaniarum regi, victore Ambrosio Spinola. sed diversa magnis Ducibus consilia, diversus vincendi modus fuit. Non conferam exercitum exercitui, non Ducem Duci, non titulos titulis, non causam causæ. Formam belli, obsidionis geminæ comparabo faciem, ut præstet Auriaci. Spinola fame expugnare urbem

bem maluit, ob validius, quo defendebatur, præsidium. Auriacus ferro, ob præsidium minus validum. Spinolæ Cæsaris placuit institutum, qui idem sibi esse consilium in hostes dicere solebat, quod plerisque medicis contra corporum vitia, fame potius, quam ferro superandi. At Auriaco Domitii Corbulonis sententia placuit, qui dolabra, hoc est, operibus hostem vincendum esse dicebat. Qui Auriaco placuit modus, gloriosior fuit, quia cum viris pugnavit. Qui Spinolæ, minus, quia cum famelicis potius stomachis, quam cum viris bellum gessit. Auriacum erexit vincendi aperto Marte fiducia. Spinolæ desperatio vincendi hoc modo, suasit cunctationem & moram. Ille audenti, hic timenti similior. illius obsidio majoris patientiæ, hujus majoris animi & audaciæ fuit: Auriaci consilium minorum fuit impensarum, plurium funerum. Spinolæ majorum impensarum, pauciorum funerum. unius incruenta & vix ulla vel suorum vel hostium sanguine adspersa expeditio, alterius cruenta & vere Martia. Auriacus festinandum sibi rebatur, ob metum hostis armati, & menses æstivos, aptos inferendo quaquaversum bello. Spinola minus à morâ sibi metuebat, ob hyemem & pluvios menses, ineptos ad inferendam vim. Spinolæ lenta fuit obsidio, & obsidentibus magis, quam obsessis tædium attulit. Auriaci subita & alacri utriusque partis milite, brevi perfecta. Illius difficilis, ob brumam ad comportandum ex longinquo difficilem. Hujus difficilior ob obsessos usque & acerrime pugnantes. Alter æstatem duravit, alter brumam, alter Capricornum, alter Sirium: alter oportuno tempore exercitum eduxit, & castra posuit, alter importuno. ut unius obsidio magis generosæ per-

pertinaciæ affinis fuerit, alterius magis subactæ prudentiæ. Regia castra incessimus nos frustra, cum firmata omnia operibus haberent. Fœderatorum castra frustra incesserunt hostes, rudi adhuc & nondum perfecta munitione. Auriacus obsidione cœptâ & urbi institit à fronte & hosti à tergo. Spinolæ nec cum urbe multum negotii fuit, quia pugnare cavit, nec cum hoste, quem non nisi sero habuit. Spinola urbem operibus bellicis pene invictam afflixit. Auriacus novis ab hoste operibus ac munimentis auctam. Pro nobis militavere flumina, vallis circumducta; quæ in istos usus convertere aut nesciit aut neglexit sagax alias Itali industria. De Spinolæ *victoria desperatum usque in Hispania, & alibi.* De nostra bene speratum ubique & semper. Spinola potentissimi Regis totiusque Occidentis opibus adjutus vicit. Auriacus nostro, hoc est, benevolorum civium succo. Ille, ut tutam redderet obsidionem, auxiliares ex Germania copias advocare necesse habuit. Noster, solito milite contentus, minore motu vicit. Italo Duci cum hoste clauso nec arma quatiente res fuit. Batavo Duci cum clauso, sed pugnante. illi quasi cum imbelli urbe, huic cum armata & bellicosissima. alteri cum pluribus præsidiariis, sed contra quam volebant, ociosis. alteri cum paucioribus, sed in pugnam paratis & admissis. Nassovio patria sua obsidionem imperavit ut civi, respublica ut Duci. Spinolæ peregrina tellus, ut Duci, sed alienigenæ; ut alter pietatis etiam motu, alter sola autoritate regia rem tantam aggressus fuisse credi possit. Obsidente Bredam Marchione, in errorem inducti sumus nos, vix posse exercitum per hyemem in castris sustentari, tanta commeatus habendi difficultate. Obsidente Bredam

Mar-

Marchione altero, in errorem inductus est Cardinalis, non posse tanta celeritate cingi urbem, quin citius revocatis aliunde copiis impedire nostrorum conatus facile foret. Ambrosio obsidente, majus aliquid animo moliebatur Imperator noster, cujus successus non fuit in fatis. Frederico obsidente, Hispanum sua quoque spes fefellit. Ambrosius urbem cepit, controverso belli titulo regiam. Fredericus recuperavit, justo titulo suam. Victæ à Rege Bredæ vetus decus splendorque decessit, profugo cive. At victæ à Federatis priscum decus redditur, reduce cive. ut alter victorum collapsam restauraverit, alter integram deformaverit. alter populosam possessurus sit propediem, alter vastam possederit. Severini Princeps, post inducias, novi hic belli principium fecit. Auransii Princeps, si quid veri mens augurat, hujus urbis deditione novæ paci præludit. Dedita illi Breda præsidiariorum nobis reddita tria millia, novum belli robur. Dedita huic Breda, hosti redditus miles longa ac multiplici clade fractus & attritus. Genuensis Dux, si sumptuum immanem magnitudinem cum lucro conferas, plus Regi suo nocuit, quam profuit. Batavûm Dux utilius bellum gessit, quia minore sumptu civitatem recepit suis magis utilem. Spinola urbe potitus fuit, frustra in suppetias conjurantibus quatuor regibus. Auriacus eandem recepit frustra conjurante tota domo Austriaca, tot Europæis regnis, Asiatico adhæc, Africano, totoque Americano imperio subnixa. Isabellæ gratulatum, ut Matri Castrorum, Principi gratulandum, ut Patri castrorum, Religiosæ Isabellæ acclamatum: *Vna mulier fecit confusionem in domo Regis Nabuchodonosor*, Celsissimæ Æmiliæ acclamandum: *Vna mulier vidit confusionem factam à marito*

rito in domo regis Hispaniarum. Venit in urbem Isabella religionis Catholicæ instauratrix. Venit in urbem Auriacus veræ reformatorum religionis restitutor. Hispano post deditam urbem armorum quietem imperavit ærarii inopia & exhaustæ una in urbe Hispaniæ. Federatis, si non in ærariis,in civium adhuc liberalitate abunde est.Ignoscite,Auditores,si liberalem mihi vocem extorqueat Reip. amor. Actæ olim à Senatu Varroni gratiæ, quod difficillimis temporibus de Repub. non desperasset. In eo tamen convenere,quod uterque Ducum raræ fortitudinis, constantiæ, magnanimitatis,& scientiæ militaris documenta orbi Vniverso obsidio quisque suo dederint: uterque æquanimitate, continentia, mansuetudine erga suos, moderatione & clementia in victos laudabiles fuerint; uterque post exantlatos maximos labores & devorata belli tædia, voti compotes facti sint. In his convenire & discrepare cernas. Spinolæ Bredam obsessuro occurrebat, ea capta, Bergas ad Zomam aliaque propinqua loca facilius recuperari posse. Auriaco obsessuro occurrebat, ea recepta facilius illa defendi posse. Deterrebat Spinolam robur urbis præsidio & opere munitæ, necnon supportandi commeatus difficultas. Terrebat, non deterrebat Auriacum & robur urbis & potentior hostium equitatus, impediendæ circumvallationi. Fluctuabat diu Spinola an Graviam esset obsessurus an Bredam. Fluctuavit Auriacus, an Bredæ esset admoturus castra, an iturus alio. *Bredam tentandam censebat quidam sub Spinola tribunus, quod acerbius nullum vulnus* Gubernatori nostro *accidere posse dictitaret, cum eam urbem in oculis gereret.* Eandem repetendam præter alia censebant nostri, quod ea recepta nullum vulnus majus regio fratri

fratri accidere posset, quam si ea urbe per suorum negligentiam exueretur, cujus victoriam tam grandi ære redemerat Rex. Qui victam ab Illustrissimo Marchione Bredam apta oratione descripsit, miracula plurima & prodigia speciose notat, quæ durante Itali obsidione accidisse religiose miratur. Nobis, si ut illi, quicquid mirum, aut felicius infeliciusve à belli ducibus gestum pro miraculo habendum sit, non difficile erit plurima hac nostra quoque obsidione annotare. Illud primum est, prudentissimos & rei bellicæ peritissimos exercitus Hispaniensis Duces, & regiarum provinciarum præsides, non providisse urbi à milite, & tormentario pulvere, ut defensioni suæ, alias invicta, non suffecerit. cum vix ulla, præter illam, hac tempestate obsidioni opportuna fuerit. Auget vecordiam, quod eadem negligentia, & Sylva Ducis & Trajectum ad Mosam, validissimæ in limitibus urbes, nobis accesserint. Secundum illud esto: Cardinalem infantem, novâ imperii fama, & virtutis tot proavorum æmulatione accensum, parato & instructo exercitu, nondum perfectâ circumvallatione, ad castra accessisse, cominus lustrasse, nihil animose, nihil insidiose, nihil hostiliter ausum. Tertium, vexato per dierum noctiumque plurium perpetuas vigilias & motus exercitu nostro, abiisse improvidum & desperabundum hostem; cum illud agendo atterere & fatigare nostros, obsessos levare, obsidionem trahere in promptu haberet. Quartum est, amplissimam Brabantiam, fertilem omnis annonæ Flandriam, vicinosque fecundissimæ VVasiæ agros, non suffecisse hac tempestate alendo regis exercitui; cum obsidente Bredam Spinola per longam brumam, regiis castris, copiosiori militi-

liti, majore adportandi incommodo, prospectum fuerit. Quintum: non majoribus animis Hispanum, hac rerum suarum desperatione, incubuisse castellis arcibusque ad Mosæ, Vahalis, Rheni ripam positis; cum iis occupatis, fluviis nostris imperare, exercitum traducere, & in intima provinciarum penetrare non fuerit difficile. Sextum est: ingentem Bredæ jacturam, in quâ vincenda opes viresque omnes impendit Hispania, paupere Venloa & imbelli Ruræmonda compensari, & tam indignas vices sine impatientiâ ferre posse magnanimitatem Austriacam. Septimum: nec Bredam obsidio liberatam, nec restitum Gallo. Hinc Brabantiam apertam nobis, hinc Gallo Hannoniæ Artesiæque campestria patuisse. cum, si militaribus credendum judiciis, aut majore vi impeti debuerint obsidentes, aut grassantes impune Celtæ. nunc distractis viribus ostensum, quantis rebus ubique impar fuerit Hispanorum magnitudo, potentia, animus. Octavum: non potuisse Infantem, Regis Ferdinandi cognatum, necessaria auxilia ab Istro impetrare, turbido hoc Brabantiæ statu, aut impetrata in obsidentes convertere; quæ obsessâ nuper Sylvâ Ducis, præsto fuere ocyus, & graves Transisulanis. Nonum est: hærente ad Bredam Federatorum exercitu, non id potius consilii cepisse Cardinalem, Trajectum ad Mosam mutua obsidione premendi, urbem Brabantiæ limitaneam, quæ Eburones nobis sociat, Antverpiæ commercia cum Tungris & Eburonibus intercludit, Gallorum copiis in ipsa Grudiorum viscera viam sternit; quam consumi æstatem debellandis binis urbeculis, quæ primi cujusque occupantis sunt. Decimum est: eam fuisse obsidentis Auriaci

curam,

curam, ut licet fixis in mediterranea statione magno ambitu castris, nulla parte interceptus fuerit vel intercipi per hostilem exercitum potuerit commeatus. Vndecimum est: tanta operantium celeritate & alacritate cinctam urbem, ut adventanti post paucissimos dies Cardinali impervia judicarentur castra. Duodecimum, bimestri paulo plus spacio deditam nobis urbem, quam undecimo mense vicit Regius gubernator. Tertium supra decimum, ex quo in urbem conversæ vires, nec cum hoste externo negotium fuit, septem hebdomadibus de ea urbe triumphasse victorem, quæ inter totius Europæi orbis munitissimas habetur. Quartum supra decimum est, Hispanici Belgii incolas, olim fortes, vix obsessa urbe, eam devovisse & ut victam damnavisse, nec quicquam spei reliquam sibi fecisse gentem Philippicis viribus & pecuniis suetam gloriari.

Hæc aliaque obsidionis nostræ famam toto orbe circumferunt. Cujus si momentum ex commodo æstimes, vicimus nobis utilem, si ex victæ urbis robore, vicimus invictam. Illa Hollandiæ, illa Geldriæ, illa Zelandiæ prædatrix institit. Non Vahali, non Mosæ, non æstuariis Scaldis tuta fuere navigia & commercia. capti cives, ablatæ merces, abductę vel mersæ rates. Hîc arma, armamenta, & omnis belli apparatus vexandis nobis. Hæc arx, hæc horreum, hæc militum palæstra & receptaculum fuit. Hinc in agros Salinarum, Tielensium, & Heusdanum proximus cursus. Hæc una Sylvam Ducis inter & Bergas ad Zomam posita sociarum urbium aditus diremit. Hæc vicinis civitatibus castellisque imminens grandis illis præsidii necessitatem imperavit. Hac victa

victa accessit Reipub. novum robur, civibus, commerciis, fluminibus certior salus. Patuere Hollandiæ proxima, patuere Toxandrorum aquæ, quas nunc à piratis vindicavimus. Potuit nocuisse Breda Antverpiæ viribus fulta. postquam nostra esse cœpit, minus terribilis erit Brabantiæ metropolis, quæ sola nostris triumphis ad Federatorum decus, Auriaci gloriam, Belgii pacem superest. Agnoscite mecum, Auditores, rei, quam propitio Deo confecimus, magnitudinem & publici gaudii causas. Si unam urbem expugnatam creditis, operis magis, quam emolumenti rationem exactam habetis. De ea urbe triumphamus, qua nulla vel veteri vel hodierno seculo munitior. fossas specta, inaccessa est: mœnia, alis opus, ut transvoles: propugnacula, Acheron movendus, ut perrumpas: sudes præpilatas, Hercule opus, qui evellat: Arcem, Titanum fabricam jures. Vrbem vicimus, cujus mœnibus robur addunt, propugnacula quindecim, colles præcelsi jaculandis procul pilis duo: humiliores munitiunculæ ad mœniorum pedem tres: seps spinea: fossæ passuum alibi LXX, alibi CL: fossis innatantia munimenta XIV: adhæc lorica altitudine pedum quinque, cui interpositæ sunt quinque munitiones magnæ cornubus minaces, & his objectæ aliæ semilunares; fossa altera, & extra hanc lorica externarum munitionum cingulum. Denique arx mœnibus, aggeribus, pontibus, armamentario, gemino aquæ circumductu munita, & tormentis in omnem partem dispositis, omni insuper apparatu Martio terribilis. Iactate Platæensium obsidionem Lacedæmonii: Carthaginis & Numantiæ Scipiones, Alesiæ Cæsar, Perusiæ Auguste, Tyri Alexander. Hic aut paria fecimus

vobis,

vobis, aut certe majora. Eo illuſtrior obſidio noſtra, quo difficilior; difficilior, quo terribilior; terribilior, quo majoribus hodie & efficacioribus machinis urbes, turres, valla, arces peſſumdamus. Sed quid jam animi putamus eſſe Hiſpano? cui glorioſum vincere, at victis cito excidiſſe, ignominioſum. redit ad nos gloria victoriæ, quam meruit victor Spinola. Quas laudes, quæ encomia in illum congeſſere egregii ſcriptores, Auriaci ſunt. Si Spinola vincente, (hoſtium verba refero) *negata fides fama nunciiſque quaquaverſum miſſis:* negabitur & nunc vincente Auriaco. Si Spinola vincente, *è cœlo dimicatum eſt contra nos:* Auriaco vincente è cœlo dimicatum eſt contra illos. Si Spinola vincente, *dubitabit poſteritas admirabunda, tantas res confici potuiſſe:* dubitabit quoque vincente Auriaco. Illo vincente, *ſupra hominum vires victoria fuit.* Fuit & vincente Auriaco. Si hoſtium teſtimonio tantæ molis fuit urbem iſtam expugnaſſe, certe recepiſſe, minore impenſa, breviore ſpacio, aperto Marte, majoris laudis fuerit. Quoties jam tabulas obſidionis ſuæ ſuſpenſas in atriis intuebitur Hiſpanus, Italuſve, infelicitatis ſuæ ſpectaculo doleat & militaris fortunæ lubricum agnoſcat. Credat illic caſtrametari nos, ubi caſtrametatus fuit ipſe; illic ſtare Auriacum, ubi ſtetit Ligur; illa urbe jam ſe exigi, quam victor in tabula ingreditur. Credat domus Auſtriaca, fruſtra vinci Federatos, fruſtra Auriacos, quibus amiſſa recuperare in Dei favore eſt, militum manu, Frederici fortitudine, noſtra felicitate. Pergite iſta virtute, Federati Ordines & animos fiduciæ ac alacritatis plenos ad amplificandam porro rempublicam adhibete. Ne degeneret in vobis Martius calor, vigentibus Hiſpa-

Hiſpanorum in nos odiis & bellis. Armis comparantur imperia, armis conſervantur. Reſpicite plurium retro annorum vel ſecundas vel adverſas res, invenietis proſpere eveniſſe omnia pro aris & focis decertantibus. Aſſeruit Deus vos veræ religioni, & avitæ libertati, qui utramque non niſi cum morte deſeritis. Si principia belli cum præſente Reipublicæ ſtatu conferantur, ſuperat fidem felicitas veſtra. Tot urbibus, provinciiſque olim exuti, tot urbes, gentes, regiones in ditionem redegiſtis, eo rerum ſucceſſu & velut turbine, ut victorias vix capiant & imperantiam & ſubditorum vota. Non ibo per ſingulas. Iam Bredam viciſtis, imperii veſtri & ſecuritatis arcem. Audax viſum fuit conſilium veſtrum. Sed in rebus aſperis fortiſſima quæque conſilia tutiſſima judicaſtis. Occaſiones cauti captaſtis, quarum in bello cito prætervolat oportunitas. Audendo res veſtræ crevere, non iis conſiliis, quæ timidi cauta vocant. Succeſſus ſuſpicite & immortali Deo imputate. Incredibile dictu. qui tot annis domi luctati fuiſtis, modo calamitatibus merſi, modo emergentibus ſimiles, nunc hoſtem non pomæriis ſolum veſtris exegiſtis, verum alios orbes bellis armiſque impleviſtis. Progreſſi extra Europam eſtis. Sidera virtutis veſtræ teſtes habetis, quæ vidiſtis nunquam. Ivit eò armorum veſtrorum fama, quò ivit nuper Naſſovius. Illic Bredam iiſdem auſpiciis victam audient Barbari, quibus viciſtis Olindam, Tamaricam, arceſque ultra æquinoctia formidabiles. Triumphos Oceanus diſcludit. Hic trophæa & illic ſuſpendiṫis. Hic notis linguis, illic ignotis. hic inter cultos & mites, illic inter feros & agreſtes. Qui gloriæ veſtræ applaudunt hîc, Batavi ſunt,

Martiaci

Mattiaci ſunt, Friſii ſunt, & Sicambri, & Bructeri & Salii. Illic Viatani, Petiguares, Tupinabæ, Mariquitæ, Toxinaques, vos admirantium, veſtra imperia agnoſcentium ignota vocabula ſunt. Patere cœpit Occidens. Inſtate cœptis. Huc trajicite Scipiones Naſſovii, ut revocetur è Belgio Hiſpanus Hannibal. Sufficiet Breda, quod bibet Olinda. Merces commutabunt diſcreta mari flumina, Vahalis & Ianeirus. Moſa & Amazonum fluvius. Hoc loco finiri poſſe bella noſtra, vel fatigari hoſtem cordatiſſimi civium ſperant. Et manifeſta eſt conſilii ratio. Repullulabunt bella, quandiu illi pullulat aurum. Hac parte ipſum petite, qua ſola dives eſt, qua ſola audax eſt, qua ſola potens eſt. Optimus belli fructus pax eſt. Hanc fruſtra expectabitis, niſi victo aut diviſo vobiſcum ut Oriente ita & Occidente.

Tu vero, Princeps Celſiſſime, fruere laborum tuorum immortali gloria. Expugnaſti urbem virtute militari, quam olim Illuſtriſſimæ memoriæ Princeps vicit belli felicitate. Tunc vincendi modus ludicrus fuit, nunc ſerius & gravis. Tunc ceſpite, nunc gladio in arcem penetravimus. Tunc arida gleba, nunc viridi vicimus. Tunc dormienti urbi intulimus ſigna: nunc vigili: tunc inermi, nunc armatæ. Placuit tunc dolus, nunc aperta vis. ut tunc occupata potius fuerit, quam ſuperata, nunc ſuperata, non occupata. Tunc totam cepimus ſimul, nunc cum terrarum ſpaciis victoriam paſſibus & pedibus emenſi ſumus. Tunc minus munitæ vim intulimus, nunc pene invictæ. Non deerat tunc Ithacus aut Sinon, qui laudabili facinore falleret. nec nunc Diomedes, qui fortiter expugnaret. Erat tunc

promtæ audaciæ aliquis, qui tussienti sibi, ne proderetur dolus, jugulum præcidi voluit. Non defuere nunc Symmachi & Nicanores ad spernendum omne periculum accensi, temeritate atque audacia insignes, qui hostem, porrecta manu, ultra vallum in stationem suam pertraxere. Tunc temporis pro equo nobis Trojano & fatali machina, vectoria navis fuit. Nunc insidiarum nescii testatùm fecimus orbi Nassovios utroque modo vincere posse. Prior victoria fortunæ & paucorum audaciæ debebatur. Hæc nostra industriæ & labori. Erat tunc fallaciæ nostræ testis obscura nox, nunc clara dies. Tunc Luna judice, nunc Sole triumphavimus. Tunc res acta sacro silentio, ne pateret fraus. nunc inter tympanorum, tubarum, tormentorum immanes strepitus & boatus, ut inclaresceret victor. Tunc æternæ posteritatis memoriæ sacravimus victrices tabulas, & foros & transtra. nunc cruentatos & nostro hostiumque sanguine aspersos enses, hastas, vexilla. Hæc fortitudinis tuæ, hæc curæ, hæc impavidi pectoris monumenta veneramur, Invictissime Princeps. Vindicasti tibi & domui tuæ Nassoviorum tumulos, & consanguineorum chara corpora, quæ in victæ urbis templis placide cubant. Hæc si loqui possent, his te verbis alloquerentur: Ingredere vindex paternæ cædis, & in vindictæ parte numera ereptam Regi urbem potentissimam. Fuisset illa etiamnum Regis, si Nassovios aut amare perrexisset, aut timere. Ex quo odisse cœpit & armis persequi, urbes illi, & regna, & populos subduxistis nepotes. Patris tui fortitudini successit Mauritii fratris, qui prudentia par, armorum claritate major, non destitit felicibus cœptis manum admo-

admovere. Tu utriusque vestigiis insistens cum armis terrorem metumque tui per hostiles terras latius circumtulisti. Et crescere tuorum virtutem adversis docuisti, non premi. Ingredere, & urnas nostras rerum per te gestarum splendore illustra, cineres nostros memoriamque illustrissimæ domus bellorum tuorum fama resuscita. Vivamus per te in Belgarum animis, qui olim viximus virtute nostra. deriva in posteros gloriam, quam longa serie à majoribus accepisti. Non possunt non tanta indole digna moliri, qui Cæsaribus annexi sunt. Quoties impetebas urbem, repetebas tuam & proavorum tuorum. appropinquasti mœnibus, ut nos salutares propius. Vi aperuisti viam, & ad manes nostros *Fecit iter durum pietas*. Si mortuos reviviscere sivissent fata, has tibi manus, hos pedes, has voces consiliis tuis laboribusque commodassemus. Quæ lachrymis dudum, jam præ gaudio sudant marmora. Hispanos ad latus nostrum in peristyliis obambulantes sensimus cum horrore. Austriaci imperia accepimus inviti. Victorem admisimus, non amicum. Displicet Nassoviæ genti, quicquid Tagum olet & Bætim. Ambulent hic Frederici, & quiescemus mollius. Proles tua Guilielmus eo loco adolescat, ubi consenuimus proavi, patrui, cognati, fratres. illic in patrias artes erudiatur, ubi castrametatus fuit pater. illic bellorum sedem figat, ubi nos longæ quietis. illic armorum, ubi nobis finis fuit laborum. Hæc illi schola sit Martis, quæ tibi fuit illustrissima militiæ arena. Hîc tyrocinia faciat belli, ubi nondum spectas colophonem. Arcem exstruximus nobis, non Burgundis. Advenas passi sumus, non hæreditarios principes. Ho-

sti in usum cessit, non in dominium. Baronatus noster fuit, jam tuus est, & sanguinis & belli jure. Si gloriosum est Hispano occupasse ad tempus, gloriosius per te deturbari in perpetuum. Ostendit fortuna, quantum indulgeret hosti, quantum posses tu. Dedit documentum, & ferre Nassovios posse dominiorum jacturam, & eadem recuperare. Quæ belli errore nuper amissa fuere, tua industria recuperavimus. Excipit te Curia Dominum & priscos fasces offert nato olim Baroni, jam facto. Cives rectori suo redditi ultro obsequia præstant, quæ Philippo præstitere coacti. Qui sub Rege trepidi, sub te læti vitam ducent. Fuit urbs nostra vicinis & sociis gravis, non suo motu sed imperantium. Iam soror erit, quæ fuit inimica; consors federis, quæ Federatis hostiliter incubuit. Civium pariter militumque tranquilla domus, quæ abactis civibus prædonum fuit hospita & latibulum.

Ad vos jam orationem confero, heroes, & milites generosissimi, qui Bredæ sub mœnibus altis oppetiistis, & cum corporibus illustre fecistis divortium. Vos in animis nostris & gratæ posteritatis memoria vivite. Stamus in urbe hac, sed beneficio vestro. laborum fructu, quo caretis mortui, fruimur vivi. Certastis pro patria & libertate, quæ si vestra non sunt bona, sunt vestrorum. Sibi pugnat, qui suis. Est aliqua solatii pars morientibus, illic cecidisse, ubi fama superstite vivitis: illic sepeliri, ubi immortalitatis vestræ causas quisque colligit & miratur. Quæ prælia, quæ certamina inivistis, inivistis gloriæ. quas terras, quos cuniculos, quas vineas subiistis, cœlo vos vindicant. quos exstruxistis aggeres, vallos, mu-

nimenta,

nimenta, virtutis vestræ fideique publica fuere theatra. Maluistis per fortitudinem emori, quam per dedecus cedere loco, quem elegeratis. Maluistis cum Epaminondis & Deciis ire per acuta belli, quam deserere nutantem urbis fortunam. Idem circus, eadem castrorum corona, funera vestra vidit & præmia: pericula & fidem: vulnera & constantiam. Non salutem in fuga posuistis, sed in armis & robore, edocti in præliis maximum esse periculum, maxime formidantibus. Socordiam & ignaviam proscripsistis longe. Non dies solum, sed & nox & vespera armatos adspexit & pugnantes. Poteratis nonnulli domi vivere splendide & ætatem agere securam. Sed quia ingloria hæc viris & fœda videbatur, ultro viam inire decrevistis, qua ad famam itur. Stipendia sprevistis, immortalitatis avidi. nec conducti mercede militastis, sed gloriæ precio. Qui alibi vitam in occulto egissetis, eorum jam facta cuncti loquimur. In accessus, in vineas, in fossas missi, non murmurantium edidistis vocem, sed de præripienda laude contendentium. Superesse multorum, gloriose succumbere paucorum credidistis. Suasit commune periculum & salus instare obsessis, & in re trepida tantum animi & audaciæ, quantum quisque posset, conferre. Qui primi circa hostiles fossas occubuistis, commilitonibus viam stravistis, qua irent ulterius. Crevit indies vincendi spes & cum spe fortitudo. Nemo circuitu ambivit gloriam, quæ ante oculos, quæ in manibus posita erat. nemo exequi Imperatoris jussa detrectavit, nec illi, quorum dignitas erat major, nec illi, quorum ob canitiem honestior erat excusatio. Sine discrimine habiti dux, tribunus, gre-

garius. Nulli dignitatum nomina ab armis feriationem impetravere. pro stimulo bellaturientibus fuere tituli, non pro sufflamine. Quoties Bredam, quoties campos, ubi castra fuere, quoties agros, quos insedistis vivi, tenetis mortui, intuebitur viator, magnanimitatis vestræ recordatione obstupescet. & si amicus fuerit, manibus precabitur bene; sin inimicus, damni sui & dedecoris grandia argumenta recolliget. Inveniet post aliquot aristas arator ossa, quibus felicitatem suam imputabit. Inveniet messor arma, quorum opera colligendæ messis copiam sibi factam gaudebit. Civis hac ambulans, terras osculabitur, libertatis suæ vindices, in quibus stetistis vigiles, pugnastis intrepidi, occubuistis gloriosi. Flumina, quæ sanguine vestro irrubuere, testes erunt, vos vicisse, hostem timuisse. Mœnia durata globis glandibusque, resectæ ad operas sylvæ, arbores, mortis vestræ causas posteris monstrabunt. Vbi tentoria fixistis, ubi hostem expectastis, ubi apparatus belli stetit, ubi aciem disposuistis, ubi pluvias, ventos excepistis, ubique in admirationem laudis vestræ rapimur. Sepulcra, si sepulchra sunt tumultuariæ glebæ, & misericordia ob mortuos & honore ob præclare mortuos excipere dignabimur.

At vos florentissimæ hujus Reipublicæ cives, tam illustris victoriæ testes, spectatores, nuncii, tantarum rerum autori Auriaco assurgite. titulo Celsitudinis permiscete patris patriæ. amabilem vocem, quarum appellationum alteram vobis, alteram sibi, alteram saluti vestræ, alteram stirpis suæ gloriæ vendicat. admirabilis est, ut prosit. terribilis, ut hostium vos metu liberet, tot periculis immixtus,

mixtus, ut vos, conjuges, liberos, templa, domos, agros periculis eximat. Non uno belli genere noster est. tot confecit, quot excogitare potuit humana industria. Solertiam pugnandi adæquavit felicitate. militiæ omnes species fortitudine explevit, quicquid superando hosti militaris sapientia aptum idoneumque novit, potentia executus est. præliis decernere vultis? decrevit non semel. stare pro signis? stetit. classibus tueri flumina, portus, maria? defendit & hæc. obsidere urbes? obsedit plurimas. expugnare? expugnavit. castra muniri? muniit ad prodigium. transire fluvios cum exercitu? transivit. providere militi? providit sollicite. subducere exercitum locis difficilioribus? subduxit. statum belli custodire in acie, obsidionibus, tuendis finibus? custodivit. dissimulare consilia, ut hostem fallat? dissimulavit. Ipse speculatum egredi, castra metiri, vallum moliri, ubique tanquam numen aliquod adstitisse, oculos per militum labores circumtulisse suarum partium credidit, simul exactor operis & socius. Videre ista Hispani, videre ex oppositis castris & mœnibus Itali. Hunc ducem, si cives estis, revereri, si boni cives, opibus votisque juvare oportet. Non præstabit vos tutos, nisi vos præstetis ut possit. vestris fortunis eget ad bellum, quem fortunarum vestrarum agnoscitis assertorem. Quod agris inambulatis placidi, domos possidetis magnifici, opibus fruimini beati, illi imputate, quem communis patriæ custodem Deus constituit, vos ultro elegistis. Omnia nostra sub imperantium tutela sunt, dominio nostro. At nostra non erunt diu, nisi per illum conserventur diu. Non est satis Rempublic.

propensa voce prosequi, in circulis, in compitis hostem animosa oratione incessere, aut inter pocula Hispanos debellasse. ære, ære opus est, ut salvi simus. Auro per medios satellites, auro per portas, fossas, muros, turres, mœnia itur. Milite vicimus, sed qui gaudet aliquid habere in zonula. milite vicimus, sed qui jejunus pugnare timet. Nulla res hosti magis formidabilis, quam liberalitas vestra. Disciplina, ærario, ordine in eam magnitudinem succrevimus, quæ exteris stupori est, sociis honori, hostibus terrori. quod fecistis hactenus præclare, ne ultra facere pudor sit. Ita vincemus sæpius, gaudebimus sæpius, triumphabimus sæpius.

Tibi vero summe & æterne Deus, imperii hujus stator vindexque, victoriæ hujus, quam celebramus læti gloriam soli acceptam supplex fero. Tibi Patrum patriæ, tibi Celsitudinis Auriacæ, tibi civium omnium militumque gratas voces colligo. Tu tanti laboris consilia suggessisti maximo Principi, tu consiliis robur, robori prudentiam, prudentiæ constantiam addidisti. Tuum est numen, quo validissimam totius Europæ urbem oppugnavimus, tuum numen, quo invictam expugnavimus. Tu militem armasti in prælium, tu bellaces animas honestæ mortis metu exolvisti. Tu Deus Zebaoth mœnia portasque diffidisti, subruisti vallos, aggeres, tribunalia erexisti, vineas inter neces nostrorum hostiumque traduxisti. De cœlo dimicasti contra eos. pro excubiis stetisti & non dormivisti pastor Israëlis. Principis Auriaci saluti inter tot discrimina, telorum nimbos grandinesque invigilavisti. Da Deus, ut victoria hac utantur prudenter, qui vicere for-

fortiter. ne aut belli consilia displiceant lacessitis victoribus, aut pacis victis fractisque hostibus.

DIXI.

RECITATA

Fuit in Illustri Amstelodamensium Gymnasio,

XIX OCTOB. CIↃ IↃ C XXXVII.

HOMILIA,
IN PRÆSEPE,
SIVE
Nativitatem Domini & Servatoris noſtri IESV CHRISTI.

INVITO vos, A. Chriſtianiſſimi, ad Pręſepe Domini & Servatoris noſtri Ieſu Chriſti, cujus hoc tempore ſacroſanctam memoriam celebramus. Ne pudeat ſenes, viros, adoleſcentes depoſci ad cunabula, & coram puerulo citari adultos. De puero loquar, qui nos viros fecit. de infante, qui pro nobis apud Patrem verba facit. De puero, per quem reddita pueritiæ ſalus, viris parta redemtio, ſenibus ſempiterna felicitas. De Infante, cujus tenellis artubus lacertos movet anima noſtra, & robuſtior fit, cujus innocentia à culpa abſolvimur, ſimplicitate erudimur, contemptu clareſcimus, humilitate grandes magnificique habemur. De puero, quem ſi tollas, non erimus, quod ſumus, nam Deum tollis, per quem facti ſumus: ſi non ames, non erimus, quod per gratiam ſumus; nam redemptorem tollis, per quem ſervati ſumus: ſi non adores, ſpolium erimus occupantis Sathanæ, nam imperator & rex noſter eſt, per quem à Sathanæ tyrannide liberati ſumus; ſi docentem non audias, palabundi in tenebris erramus, nam via, veritas & vita noſtra eſt. Quantum mihi dicturo auctoritatis apud vos detrahunt pueruli & infantis

voces,

voces, tantum conciliabunt augustæ Iesu & Christi appellationes. quarum altera adventus ejus finem, qui est servare, altera advenientis officium, quod est Christum & unctum esse, designat. Vtroque titulo solus hic puer in cœlis gloriatur, in terris glorificatur. Et si nasci Imperatorem minus est; regnasse majus; suos servasse, hostes debellasse, maximum: credite, de illo puero sermonem esse, cujus regios natales excepit regnum amplissimum, & potestas tanta, ut ad nomen ejus se flectat omne genu terrestrium, cœlestium & subterraneorum, quique devictis hostibus, peccato, morte, diabolo, carne & mundo, ipsam captivitatem captivam duxit, & triumphanti similis in cœlos ascendit sublimis, unde descenderat humilis. Quidquid hominis est, quatuor temporum spatiis distingui solet: Nativitatis, Vitæ, Mortis & Resurrectionis. tres priores natura absolvit, ratio complectitur. quartam omnipotentia divina supplet, fides credit. Quos in lucem dedit natura, vita miseros hic vel felices videt, mors rapit, resurrectio reddet. At illud longè majus excellentiusque; vitæ Servatoris nostri admirandam periodum, quatuor itidem spatiis definiri: nativitatis, quæ humillima fuit: vitæ, quæ sanctissima: mortis, quæ acerbissima: resurrectionis, quæ gloriosissima. Etenim, nihil horum est, quod non naturæ impotentiam suam exprobret. & nativitas, quia patre caruit. & vita, quia sine labe fuit. & mors, quia ex ea resurrexit. & resurrectio, quia virtute Dei peracta est. Primordia redemptionis in natalibus quærite: condicionem redimentis, in vitæ sanctissimæ decursu: precium redemptionis in morte: peracti operis colophonem in resurrectione. Nasci Servatorem oportuit, ut viveret nobis: vivere,

ut moreretur pro nobis: mori, ut resurgeret ante nos: resurgere, ut de morte se victoriam reportasse publice testaretur nobis. Non est, quod de salute sua dubitet Christianus, cum resurgentem Christum cogitat. Nec est, quod mortem metuat, cum morientem Iesum intuetur. Non est, quod vitæ regulam desideret, cum ad vitam ejus immaculatissimam attendit. Nec est, quod ob peccata sua desperet, cum sibi natum credit Mediatorem sine peccato, qui futuræ salutis & pignus erit, & sponsor & autor. Symbola & signa visibilia singulorum vultis? Nativitatis Cunæ sunt & præsepe, vitæ Crux, mortis Sepulchrum, resurrectionis, laxatæ Sepulchri fores. Cunæ signum renascentis, nascente hoc puero, mundi: Crux redempti, redimente crucifixo: sepulchrum morientis, moriente ob peccata nostra Iesu: laxatæ sepulchri fores, resurgentis, resurgente à mortis vinculis Christo. Cunas Angeli digito monstrant, *Ecce invenietis puerum jacentem in præsepi.* Crucem ipse Deus: *Maledictus, qui pendet in ligno crucis:* Sepulchrum plorabundus Ieremias: *Lapsa est in lacum vita mea & posuerunt lapidem super me.* Apertas sepulchri fores regius propheta: *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Cum Cunas cogito, erigitur anima mea, quia cubantem in præsepi videt Servatorem meum. Cum Crucem cogito, dejicitur anima mea, quia ob iniquitatem meam cruciari video, quem diligit anima mea. Cum in sepulchrum descendo, sepelior una, desperanti similis, quia morti succubuisse video vitæ meæ autorem, & salutis meæ principem. Cum resurgentem cogito, cum Angelum dicentem audio, *Iesus, quem quæritis, non est hic,* erigitur iterum anima mea, quia è mortis domo evasisse gau-

der

det mundi spem, Israëlis expectationem, gentium salutem. De Cunis jam dicam, quibus nihil antiquius, nihil suavius, nihil amabilius, nihil mansuetius, nihil augustius, nihil optabilius, nihil salutarius. Nihil, inquam, antiquius; quia in iis electi sumus ante jacta mundi fundamenta. Nihil suavius, quia suavissimum puerum habent, per quem gustamus, quam suavis sit Dominus. Nihil amabilius, nam infantem habent, in quo ipse Pater sibi complacuit. Nihil mansuetius, nam jugum infantuli suave est & onus leve. Nihil augustius, nam Dei filius in iis jacet. Nihil optabilius, nam puer hic servare venit, quod perditum est; sanare, quod infirmum est; resuscitare, quod mortuum est. Nihil salutarius, qu a sine illo nec Deus noster est, nam Deus ipse est: nec cœlum nostrum, quia cœli Dominus est; nec vita æterna nostra, quia *hic est verus ille Deus* & *vita æterna*. Vos A.O. qui superiore anno me de Cœlo perorantem audivistis, jam de Creatore cœli in carne manifestato, jam de Maria Dei matre, jam de Zacharia, Elizabetha, Simeone, Iosepho, Anna Phanuelis, sanctissimis animabus, pia loquentem, piis animis audite.

At tu puelle Iesu, aperi os meum & infantia tua me fac disertum, silentio tuo facundum. Inter vagitus tuos imple me Spiritu tuo, & cum suspiriis tuis sanctas meditationes inspira menti meæ. Nec enim possum Deum dicere, sine Deo. nec nativitatem tuam capere, nisi renascar per te. nec illam eloqui, nisi balbutiem meam corrigas facundia tua, & linguam doceas loqui digna Patre tuo, qui misit te: digna Te, qui obedivisti Patri: digna Spiritu sancto, qui sanctificavit te.

Cupio dicere, quis Cunarum tuarum autor

& moderator. quis & qualis tu sis, qui in Cunis jaces. quis Cunarum apparatus. qui parentes, quibus testibus natus sis. quam Cunarum tuarum humilis majestas, quam majestatis plena humilitas. quo Numine læso, quidve dolens Dei ira te hominem esse voluerit. quis admirabilis hujus & cœlestis negotii fructus, sive jacentem in peccatis mundum adspectes, sive à peccatis per te resipiscentem.

Cunarum autor & moderator Deus est, pater Domini & Servatoris nostri Iesu Christi, qui elegit puerum hunc, antequam promitteret; promisit, antequam præfiguraret; præfiguravit, antequam mitteret; annuntiavit jam jam missurus, & missum è Spiritu sancto concipi voluit, ut nasceretur sanctus, qui peccatores sanctificaret. Electæ sunt Cunæ ab æterno, quia electus puer, qui in iis vagiret. Electus puer, quia nos electi in ipso & propter ipsum. Non poterat peccator Deo placère, nisi propter hunc puerum. Nec puer hic, nisi æterno Dei consilio Mediator esset constitutus inter partes, Deum & hominem. Electi ergo nos, antequam essemus. Electus Christus, antequam nasceretur. electi & caput Christus, & membra, quæ Christi sunt. Non poterat salus membris destinari, sine capite, quod servaret. nec caput destinari ad servandum, sine membris, quæ servarentur. De rege statuendum fuit & subditis, de pastore & ovibus, de fonte & rivulis, de fidejussore & debitoribus, de vite & palmitibus, de Sponso & Sponsa, quæ Ecclesia est. Placuimus Deo, quotquot placuimus, priusquam esset, ubi essemus. Placuimus autem in Filio, ut per eum conderet de novo, quos per eum conditurus erat primò; ut per eum restauraret, quos lapsuros non ignorabat, & restitueret, quos primæva digni-

dignitate spoliatos iri prænoverat. Amicos nos fecit per gratiam, qui amicissimum hunc puerum dilexit propter meritum. Dilexit illum. & nos in illo, non necessitate, sed liberrimo favore: non dignos amari, sed indignos. Amavit nos, antequam amaremus ipsum, amaturi tamen, quia, ut amaremus & sancti essemus, electi. Hæc est illa gloria, quam habuit puellus hic apud Patrem, prius quam mundus esset. quæ sicuti finem non habebit, ita temporis initium non habuit, ordinis habuit. Dico ordinis. Nam à Deo ita constitutum, ut jussu Patris hominem indueret Filius, & illius imperio auspicaretur Redemptionis officium, quod nec Pater sine filio obiri voluit, nec Filium sine patris mandato obire decuit. *Ecce venio*, inquit, ut *faciam voluntatem tuam Deus.*

Verum innotescere oportuit orbi tam grande arcanum; cum incogniti boni nulla sit cupido, & non revelatæ felicitatis nulla spes, nullum desiderium. Quin promitti decentissimum fuit, antequam mitteretur, ut tanti sospitatoris seria & attenta expectatione erigerentur mortalium animi, & venturum illi crederent, quibus coram videre, & palpare sanctissimas Cunas non licuit. Triplici ergo modo puer hic olim innotuit. Promissione, typis sive figuris, & prophetarum vaticiniis. Promissio non una venturum Messiam prædixit. typus non unus adumbravit. vaticinium non unum utriusque fidem confirmavit. Promittere filium solius Dei fuit, quia solus dare potuit. Typo adumbrare, sacerdotis etiam. Prædicere, omnium prophetarum. Promissio legem antevertit, quia antiquior lege culpa & gratiæ necessitas. Typus, uti legem præcessit, ita sub lege viguit maximè, cum rudi crassoque populo carnalibus emble-

emblematis opus esset, ut involucro gauderent, minus gnari occultorum, & per nebulam viderent, nondùm admissi in lucem. Prædictio omnium fuit temporum, quia semper intererat intueri liberatorem, quos territabat peccati conscientiâ mens, maledictione lex. Non affulget orbi plenum Solis jubar, nisi præcedente Aurora. Auroræ præludit diluculum. diluculo nox, intermicantibus stellulis, ut quibus gradibus dies nascitur, incrementa capiant humana gaudia. Gradibus quoque suis divina mens Infantem hunc in lucem produxit. Primum nox fuit, intermicantibus promissionum & figurarum stellulis. Successit diluculum sub prophetis, qui de Infantis nostri natalibus, patria, tempore, nascendi condicione, vita, miraculisque locuti sunt apertius. Hinc Aurora visa est sub Iohanne, qui jamjam affore Messiam prænunclavit. Donec venit ipse, qui venturus erat & discussa umbrarum caligine, orbi stetit redemptorem, hoc est, seipsum.

Hic *Semen* illud est promissum, quod *caput Serpentis conteret*, & oppressa Diaboli tyrannide nos vindicabit in libertatem filiorum Dei. Hic semen illud est promissum maguo Abrahæ, in quo omnibus *gentibus benedicet Deus.* hic semen est, quod *egredietur è domo David*, quod *ædificabit domum Domino, & cujus thronus stabilietur in æternum.* Melchisedecum adspicite, illum sine patre & matre. Vmbram infantis nostri videtis, qui Deus sine matre fuit, homo sine patre, & sacerdos non parentum successione, sed divina electione in æternum. Isacum adspicite, puerulum illum præter naturæ ordinem natum è sterili matre. Imaginem videtis Christi, supra naturam ex virgine geniti. Tot retrò seculis Cunas hujus infantuli vidit pater credentium, & gavisus est.

Vidit

Vidit Legiſlator Moſes, cum plenus Deo iſtas voces ederet, *Prophetam de gente tua & de fratribus tuis ſicut me, ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus, ipſum audies.* At qui Moſen autoritate æquavit, imò & ſuperavit, poſt Moſen nullus exſtitit, præter hunc infantulum. Ille veteris federis, hic novi promulgator fuit. ille legis ceſſaturæ, hic æternæ. ille miniſter in domo Dei, hic filius. ille cum Deo collocutus in nube, hic apud Patrem vidit omnia. ille umbras rerum tradidit, hic veritatem. ille pro peccatis populi & ſuis interceſſit. hic ab omni peccato immunis ſeculorum omnium peccata expiavit. Ille è monte legem attulit, quæ iram operatur. hic in monte ſuaviſſimas benedictiones recitavit. ille populo ſuo terribilis, hic placidus & amabilis. Agnum illum Moſaicum ſpectate, ſine labe natum, ſpectate tot victimarum lanienam, tot hircorum, taurorum quotidianas neces: ſpectate ablutionum, purgationum, ſuffituum, unctionum mille formas: ſacerdotum mirificum apparatum, veſtes, ritus, munia: ſpectate ſabbatiſmos, ciborum diſcrimina, dierum obſervationes, jejunia, vota. Omnia & ſingula præludia fuere & ſimulachra fatorum Ieſu. Quam blandum illud oraculum omnium prophetarum graviſſimi: *Parvulus nobis natus eſt, filius nobis datus eſt.* Quam grande & ſtupendum illud: *Ecce Virgo concipiet & pariet filium & vocabitur nomen ejus Immanuel.* Quam myſticum illud: *Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice ejus aſcendet, & requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini.* hic floſculus, hæc virgula, hic Immanuel, hic parvulus, hic filius, infans noſter eſt, de quo loquimur. Hic idem Rex eſt, de quo olim Barachiæ filius magna prodidit: *Ecce rex tuus veniet tibi juſtus & ſervator, pauper & aſcendens ſuper aſinum & ſuper pullum filium aſinæ. loquetur pacem gentibus & poteſtas ejus à mari*

ad mare. Hic puellus est, quo regnante *habitabit lupus cum agno, pardus cum hædo accubabit, cujus cingulum erit justitia, & fides cinctorium renum ejus. sub quo conflabunt populi gladios in vomeres, & lanceas suas in falces. Nec levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium*. Nomina pueruli vultis & titulos olim proditos? *Admirabilis est, consiliarius est, Deus fortis est, pater futuri seculi est, princeps pacis est*. Vocationem? *Spiritus Domini super illum, eo quod unxerit illum Deus oleo lætitiæ præ consortibus suis*. Legem? *Exibit ejus lex non è monte Sinai sed Sion, & verbum ejus de Ierusalem*. Legis vim? *cognoscent eum omnes à minimo ad maximum, & non docebit ultra vir proximum suum & vir fratrem suum*. Indolem? non jactabit populus ejus opera sua, *sed agnoscet Dei misericordiam*. Finem? *ut consumatur prævaricatio, finem accipiat peccatum, deleatur iniquitas, adducatur justitia sempiterna, impleatur visio & prophetia, & ungatur Sanctus Sanctorum*. Eventum? *Hic lapis est offendiculi, quem reprobaverunt ædificantes*. Sed quis iste puer, qui *antequam sciet reprobare malum & eligere bonum, accipiet spolia Samariæ & Damasci adversus regem Assyriorum?* Quis ille, cui omnes de *Saba venient, aurum & thus deferentes*, ad quem *reges Arabum & Saba dona adducent?* Christus est. Quis ille puer, qui inter cædes Bethlemiticas deposcitur? cum *vox in excelso audita est lamentationis, luctus & fletus Rachelis plorantis filios suos, & nolentis consolationem admittere, quia non sunt*. Hic infans est, Bethlemi natus. Quis filius est, quem ex *Ægypto evocavit Deus?* hic est Mariæ filius. Cui anteambulo missus ille, qui in deserto clamavit: *Parate vias Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri*. Tibi Domine Iesu. Quæ illa *lux*, quam *vidit terra Zabulon, & terra Nephtalim, juxta viam maris, trans Iordanem Galilææ gentium, quam vidit populus sedens in tenebris, in regione umbræ mortis*.

mortis. Lux ista infans hodie natus est. Quis *aperiet in parabolis os suum?* puer hic. Cujus *auditui non credetur?* pueri hujus. Cui *oculos debent cæci, aures surdi, linguam muti?* puero huic. Quem ad victimam deportabunt, *tamquam abjectionem plebis, opprobrium hominum, specie & decore omni carentem?* puerum hunc. Quis *dolores nostros & languores portabit?* super cujus *veste mittetur sors*, cujus *manus, cujus pedes fodient improbi?* cujus *ossa non frangentur?* Tua Iesu. quem *potabunt aceto?* Te. cui *dabitur fel in escam.* Tibi. Cui dictum: *Sede ad dextram meam, dum posuero inimicos scabellum pedum tuorum.* Tibi. Tu prophetarum perpetuis vocibus, tu figuris legis, tu promissis divinis designaris. Non latuisti veteres, & latuisti tamen. Viderunt te, sed eminus adventantem. Tetigit sacerdos umbram tui, non te. signum vidit, sed rei invisibilis. palpavit te, sed ceremoniarum non una veste involutum. locutus est tecum, sed per mysticos vultus Cherubinorum. mactatus es, trucidatus es, antequam esses. Mortuus es sub typo, cum apud Patrem viveres gloriosus. natus es, antequam esset, ubi nascereris. sepultus es cum Iona, antequam natus. captus cum Iosepho & exaltatus, antequam orbi datus. quin & sub Enochi typo ascendisti in cœlos, antequam descendisses. Micuisti in obscuro, future Lucifer, & sub crepusculo scintillantis gratiæ tuis apparuisti. Ita res salutis humanæ administrante Deo, ut minus scientiæ largitus fuerit pupillis sub tutela legis positis, quàm adulto hæredi. minus carnali populo, quam spirituali; minus servis, quam liberis.

At postquam plenitudo temporis venit, & consiliorum divinorum grandis orbita spatia sua emensa fuit; postquam longa Messiæ expectatio Israëlem tenuit: propè fuit, ut nasceretur,

tur. ut quos non potuit servare legis severitas, servaret Messiæ lenitas. Sed de duobus placuit cogitare Sapientiæ divinæ, de Præcursore, qui nasciturі regis adventum nunciaret, & Matre, quæ tantum depositum, regem inquam Israëlis, ferret. Eligitur ergo Elizabeth, mater præcursoris. Eligitur Maria mater Domini. Eligitur Zacharias pater præcursoris. Eligitur Iosephus, Mariæ Sponsus. Eligitur Iohannes, qui præcurreret. Angelus, qui divinum cum virgine congressum conciliaret. Maria in exemplum singularis gratiæ. Zacharias & Elizabet in exemplum singularis omnipotentiæ. Iosephus in exemplum singularis obedientiæ. Angelus in exemplum gloriosæ legationis. Iohannes in exemplum religiosæ vocationis. Erat Elizabeth sterilis, sed operum bonorum fecunda, ne non esset tali filio digna mater, & marito sacerdote digna conjux. Auxerat illi prolis desperationem senectus. Sed quod naturæ virtus non dabat corporum congressui, hoc piis desideriis indulsit divina benignitas. Peperit læta mater Iohannem, non sibi soli, sed toti populo, eò mirabilius, quò serius: eo plausibilius, quo præter spem: eo felicius, quod præcursorem maximi Messiæ. Non potuit dignior præco præire huic puero principi, quam qui sacerdotali nobilitate generis materni simul & paterni esset insignis. Non dignior esse anteambulo sanctissimi prophetæ, quam parentis utriusque inculpata vita, tum suis admirandis virtutibus insignis: non certiorem fidem facere Christi doctrinæ, quam qui gloriosa morte pro veritate esset moriturus. Nec fuit expers gaudii Zacharias. Gaudii causa quadruplex, anus puerpera, novitas nominis, filius per Angeli promissum natus, denique ipse ex elingui factus facundus. His mira-

miraculis divini erga se favoris cinctus, ea cecinit, quæ suggesta sunt cœlitus.

Verum jam ante ad Mariam missus à Deo fuit Angelus Gabriel, ut ab Angelico alloquio ordiretur restituendi generis humani laborem, postquam à diaboli cum homine colloquio peccatum intrasset in mundum, & per peccatum mors. Agebatur res inaudita ab orbe condito, nec audienda futuris seculis, natura omni major, homine superior, ipsis Angelis stupenda, nempe, ut filius Dei nasceretur ex homine, immortalis Deus ex mortali, homo ex virgine. Magno itaque procuratore opus fuit, & mittendus Legatus, minor Deo, sed major nobiliorque homine. Eligitur ad cœleste negotium Virguncula, non opum splendore commendabilis, sed paupertate: non nominis claritate superba, sed in secreto pia; non vitæ strepitu, non voluptatibus gaudens, sed puritate, religione, modestia. Deposcitur ab eodem sexu salutis author, qui miseriæ nostræ olim causa fuerat. Vocatur filia ad restaurationem felicitatis, quam subruerat primæva mater. Acquiescit voluntati divinæ sancta proles, quam contemsit non sancta genitrix. Profitetur Mariæ os obedientiam, ut corrigeret suo facto parentis inobedientiam. Patriam Virginis quæritis? parvula Nazaretha fuit. gentem? Galilæa, omnium inter Iudaicas contemptissima. Virum? Iosephus est, cui desponsata erat. Sponsi titulos? faber erat. Mores? inculpatissimi. Elegit humiles Deus, ne quid in hoc mirabili opere sibi vindicaret mundus. elegit pios, ne quid criminis illis impingeret improbitas. Elegit casto conjugio junctos, ne deesset, qui fidem faceret rei alioquin incredibili, virginem citra virilem operam peperisse. Vacabat cœlestibus

Virgo,

Virgo, cum cœleſtem ſalutationem gratiæ plenam exciperet. Gratiæ eſt vivere, ſed communioris, Gratiæ eſt ſecundum legem Dei vivere, ſed & hæc plurium eſt. Gratiæ eſt Meſſiam expectaſſe, ſed & hæc non unius. Gratiæ eſt ex tot millibus unam eligi, quæ Meſſiam conciperet. at hæc Mariæ propria eſt. Gratiæ eſt, eundem peperiſſe. & hæc propria. Gratiæ eſt benedictam eſſe inter mulieres & venturis ſeculis matrem Domini vocari. & hæc propria. Gratiæ eſt matrem fieri & Virginem permanere. & hæc propria. Gratiæ eſt Verbum, quod ab æterno fuit apud Deum, accedere ad carnem & in carne carnem fieri. & hæc propria. Gratiæ eſt, cœleſtem partum cœleſtis regis virtute ſanctificari. & hæc propria. O verè gratia plena, quia plena ſanctitatis, ſinceritatis, pudicitiæ, caſtitatis, integritatis, fidei. Quis hanc gratiam multiplicem explicet? quis huic gratiæ gratias agendo ſufficiat? *Ne metuas* inquit Angelus, *Maria: nam inveniſti gratiam apud Deum. Ecce concipies in utero & paries filium, & vocabis nomen ejus Ieſum.* Beata virgo. Placuiſti Domino, quia non placuiſti tibi. Dominus tecum, quia Deum. paritura es. Inveniſti gratiam apud Deum, quia non meriti tui, verum miſericordiæ divinæ fuit, unam te ſeligi, quæ mundi Servatorem ferres. abjice metum ſeculi, quia conceptura es gaudium mundi. *Spiritus ſanctus ſuperveniet in te & virtus altiſſimi obumbrabit te, ideo quod ex te naſcetur, filius Dei vocabitur.* Cœleſtem fore partum credidiſti, quia cœleſti opifice peragendum audiviſti. Concipis & fœcunda fis, ſine virginitatis detrimento. Sponſa es Ioſephi. ſponſa Spiritus ſancti. Iungeris Ioſepho, ſed non ut te matrem faciat. Iungeris Spiritui ſancto, ut mater fias. Iungeris Ioſepho, ut virginitatis cuſtodi

&

& testi. Iungeris Spiritui sancto, ut divina virtute filium Dei gignas. Sanctus hic divinæ naturæ cum humana congressus non violavit pudicitiam tuam, sed consecravit. Vbi libido intercedit, nascitur immundum & peccato obnoxium. Vbi Deus intercedit, sancta sunt omnia. Aliæ hic hominis partes, aliæ Spiritus fuere. Tuum fuit obsequi, Spiritus obumbrare te. tuum admirari, Dei mirabilia facere. tuum credere, Dei mysteria moliri. tuum acquiescere voluntati divinæ, at Spiritus venire super te, ut Regi aulam, Deo templum, sponso cœlesti thalamum procuraret. Et decebat, eum, qui è cœlis venerat, ad cœlos vocabat, nil nisi cœlestia doceret, cœlesti modo nasci. Conveniunt Deus & natura, creator & creatura, opifex & opus, ut partus utriusque & Dei & naturæ, creatoris & creaturæ naturam referret. Credis Maria, Deum posse, quicquid vult, & velle, quod futurum nunciavit. Credis Maria, quia exemplum à cognata Elizabetha capis, quæ cum deploratæ esset sterilitatis, præter omnem spem concepit. Credis Deum tam facile dare conceptum Virgini, quam dedit sterili. hoc beatior, quod cum plures steriles pepererint hominem solum, tu eum paries, qui divinam & humanam naturam in se unus complectetur. Felix puerpera, felix Deipara. Puerpera eris, quia puer hic ex te nascetur. Deipara eris, quia filius Dei vocabitur. *O profundas divitias sapientiæ & scientiæ Dei: quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus!* Vt Deus cœlum uniat terræ, hominem sibi, eadem virgo stupendo nexu & hominem fert & Deum. Tantæ erat molis lapsam salutem reparare. Advertite Auditores, quis, qualis, quantus puer in præsepi recubet. idem affinis Deo, quia Deus est, & homini,

homini, quia homo est, ut Deum & hominem reconciliaret. Nec enim placare iram patris potuit, nisi Deus esset. nec sustinere, nisi Deus pariter & homo esset. Ejusdem erat & mori & mortem vincere. illud humana imbecillitate præstitum, hoc divina virtute. merita Christi quisquis agnoscit, Deum esse credit. quisquis patiendo meruisse, hominem. Sperandum in illo fuit, ergo Deum esse oportuit. Invocandus fuit, at hic Dei honor. remisit peccata, & hoc solius Dei est. Esuriit puer, sitiit puer, defessus fuit, at hæc hominis sunt. Idem chiliadas aliquot paucis panibus saturavit, aquas vivas restinguendæ animarum siti propinavit, sub peccati onere fessos ad se vocavit, ut reficeret, quod Dei est. Vectigal solvit Cæsari, ut se hominem fateretur, sed & pisci didrachma imperavit, ut Deus agnosceretur. emisit spiritum homo, sed potestatem resumendi habuit Deus. Damnatur & tamen justificat, interimitur & vivificat, precatur & exauditur, precatur & exaudit. altero hominem se, altero Deum testatus. Quod si cui incredibile videtur, Deum ex homine nasci, considerate quid prædixerit propheta Baruch de filio, qui in terris visus est & cum hominibus conversatus est. *Hic est Deus noster & non æstimabitur alius ab eo. Hic adinvenit omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Iacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est.* Abripit me tantæ rei admiratio, quoties suspiciendum illud Prophetæ Micheæ vaticinium cogito; Bethlemam alloquentis: *Ex te egredietur, qui mihi sit dominator in Israël, & egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis.* Cum dies æternitatis nominat, generationem æternam cogitate. cum egressum è Bethlehem, eam generationem, quæ

in

in tempore accidit. Bis enim genitus est puer. semel absque initio, ab æterno. semel in tempore. semel de Deo Deus, de lumine lumen. semel ex homine homo, ex carne caro. semel ex immortali patre immortalis, semel ex matre mortali mortalis. Priorem generationem *quis enarrabit?* posteriorem enarramus jam. Aliter genuit eundem filium pater, aliter in tempore depromsit. genuit ante mundum, ante & extra omne tempus, depromsit in mundo, ut mundus per ipsum renasceretur. Deus erat in Deo, Deus apud Deum. duos per omnia pares nulla res discernebat, nisi proprietas gignentis & geniti, proloquentis & verbi.

Maria plena fidei, plena Spiritus sancti, Dei hospita, creatoris sui facta domicilium, inter mulieres omnes divino munere benedicta, postquam ex Angelo salutatore intellexisset, Elizabetham cognatam sextum jam mensem esse gravidam, superatis montibus vallibusque, ædes cognatæ subit & gravidæ gravida occursat. Gaudet vtraque non tam de felicitate sua, quam aliena. altera quippe resipiscentiæ doctorem, altera Euangelii utero gerebat. altera illum, qui terreret peccatorem; altera, qui erigeret. Erupit in mutuas gratulationes gaudium, & concussus Dei ac Domini præsentia Elizabethæ venter. Exiliit in utero Iohannes & divinam ejus virtutem sensit, cujus destinatus erat præco. Exiliit tripudianti similis, quia paranymphus Sponso suo occurrit. Intra materni uteri sinus occulto motu prædicat, quem olim voce sua publicè esset prædicaturus.

Conveniunt duæ matres disparis sortis: una viro agnita, una virgo: una mater famuli, una mater Domini: una anus grandæva, una juven-

cula: una si ætatem spectes dignior, una si fœtum dignior: utraque divino beneficio uterum gerens. Conveniunt infantes duo mirabiliter nati. alter de sterili servus, alter de virgine Dominus: alter homo, alter Deus quoque: alter peccator, alter absque peccato: alter adoranti similis, alter adorato: alter sanctificans, alter sanctificatus: alter prophetarum maximus, alter hoc ipso major: alter utroque parente homine natus: alter matre homine, spiritu patre; alter sequuturus nascendo, alter antecessurus obsequendo. Vnus similis lucernæ, alter diei: unus præconi, alter judici: unus præcursori, alter imperatori.

Quæ dum in Iudæa geruntur, *Exiit edictum à Cæsare Augusto, ut censeretur universus orbis,* qui Romanorum imperium agnoscebat. Ita visum providentiæ divinæ, ut sub Imperatore maximo imperator nasceretur maximus, sub principe olim juventutis princeps salutis, sub Pontifice maximo, Pontifex maximus. Evoluta in hoc tempus fuere prodita olim de Messia vaticinia, quem in id tempus nasciturum prædixerant, quo nec integra esset Iudæis Majestas regia, nec ablata prorsus. *Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Exiit edictum à Cæsare, ea tempestate, qua prædictum, ut *lex Messiæ exiret è Sione & sermo Domini de Hierusalem.* Non lex vectigal exigens, sed obedientiam, non lex populis gravis, sed amabilis & salutifera. non quæ invitis extorqueret bellorum pabula, sed quæ à volentibus posceret obsequium, fidem, amorem & reverentiam numinis. Voluit Augustus censeri orbem universum. Voluit Messias censeri orbem credentium in ipsum. Voluit Augustus censeri subditos suos. Messias suos. Augustus,

gustus, ut quibus præsidiis insisteret pacis belique temporibus, in comperto haberet. Messias, ut ex quibus Ecclesiam sibi colligeret. Augusti omnis potestas brachii fuit secularis. Messiæ spiritualis. Augusti Danubio & Euphrate claudebatur. Messiæ se à mari ad mare extendit juxta propheticum sermonem. Augustus bellaturus venit, adversus principes hujus mundi: hic noster Messias debellaturus bella mundi, quæ geruntur sub vexillis Sathanæ. Illius imperium violentiæ plenum fuit, hujus mansuetudinis. illius plenum minarum, hujus beneficiorum. Ille perdere venit, hic servare. ille præsentis seculi princeps, hic futuri. Illi gladius hominum sanguine rubuit, & sic parta pax terris: huic proprio sanguine rubuit crux, & sic parta pax cœlo & terris. Ille feroces, robustos, opulentos ditionis suæ ministros esse maluit. hic tenues, humiles, rudes elegit. Ille adversus hostium suorum potentiam mundi se viribus armavit. hic spiritu oris & verbo Euangelii contudit inferorum potestates, erigentes sese adversus Dei gloriam. Augusti Pontificatum & principatum rapuit alter. hujus nemo. Quotquot sub Augusto censi sunt, servitutem professi sunt. Quotquot sub Iesu nostro, nomen dant libertati. Ille donaria poscit. hic salutis æternæ donativum suis confert. Pax erat Romano imperatori, nascente Christo, ut alterius pacis crederetur autor hic princeps pacis. clausæ Iani bifrontis fores, ut per Messiam recluderentur fores & portæ cœlorum. Natus quippe novus rex Salem, hoc est pacis, qui peccatores Deo reconciliaret, *qui mederetur contritis corde, captivis prædicaret indulgentiam, qui prædicaret annum placabilem Domino, & consolaretur omnes lugentes, & poneret fortitudinem lugentibus in Sion, & daret*

iis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris. Pacifice Iesu, tranquilla nos, ne conscientia ulterius accuset nos. Pacifice Iesu, tranquilla Patrem, ne fulmine justissimi furoris prosternat nos. Pacifice Iesu, tranquilla hostes nostros, ne ulterius illi à nobis, aut nos ab illis dissideamus. Devinci nos hominibus, devinci nos Deo, devinci nos nobis. Hæc illa animi pax & tranquillitas est, quam nec sensit in se Augustus, nec aliis dedit. Hæc illa securitas, quæ securos nos esse non sinit. Hoc otium, quod in salutis negotio nos ociosos esse non patitur. Mundi pacem vel hostis turbat vel suspicio violat, vel intercurrens calamitas castigat, vel tempus finit. Nostram cum Deo pacem Christus conciliat, Spiritus roborat, fides continuat, precatio fovet, recti constantia æternam facit. Facessant bella, lites, latrocinia. Christus vera pax advenit. Facessant odia, hodie cœli mel stillant. Fugiat mors, quia vita hodie de cœlo descendit. Cesset omnis sollicitudo, & dolor, & planctus. hodie litis inter Deum & nos sequester natus est.

Dum Cæsaris jussu quisque in civitatem suam ac tribum proficiscitur, *ut profiterentur*, ecce venere una Iosephus & Maria, principis sui mandato manifesto, Dei occulto. Iosephus, qui credebatur vulgo esse Mariæ vir. Maria, quæ sine viro gravida erat. Iosephus cœlitus admonitus, ne Mariam desereret. Maria cœlitus admonita, ne metueret. Iosephus Dei auctoritate in eventum plenum prodigii intentus. Maria divinis consiliis placide acquiescens. Parent potestati supereminenti, quia se subditos agnovere, nec detrectarunt audire superiorum monita, nesciæ rebellionis animæ. Accurrit virgo prægnans, nec fugit oculos hominum bene sibi con-

conscia. nec fastidit obsequium mariti, paritura suum & Iosephi dominum. non dedignatur fabro ire comes, quæ Regem gestabat, nec haberi ejus uxor, quæ tota Deo fuerat dedicata. Dum Bethlemi est, oppidulo vili, claro tamen Davide conditore, *peperit Maria filium suum primogenitum, & pannis eum involvit & reclinavit in præsepi, quia non erat locus in diversorio.* Placuit Bethlehem, ita ferentibus oraculis: *Et tu Bethlehem Ephrata, parvula es in millibus Iuda, ex te egredietur, qui erit dominator in Israël.* Hoc futurum, antequam fieret, intelligebant Scribæ, qui percunctanti Herodi responderunt, Messiam in civitate Bethlehem nasciturum. Quantæ rei gloriam duæ pusillæ civitates inter se partitæ sunt. Bethlehem & Nazareth. illa Iudæ, hæc Galilææ civitas. illa nativitatis, hæc conceptionis & educationis Christi fama nobilis. Ambæ mysterium voce occultantes. Bethlehem domus panis est, in qua sacra virguncula protulit panem illum cœlestem, unde qui ederit, non morietur in æternum. A Nazareth Nazareni dicti. at quid hoc Nazarenum esse? nonne sanctum? nonne consecratum Domino? At quæcunque lex Mosaica juxta carnem præscribit de consecrandis Nazaræis, in Christo completa sunt secundum spiritum. Nascitur in urbecula, in qua domum nullam, peculium nullum habuit cœli terræque Dominus. Nascitur noctu, sine die, per quem factus est omnis dies, sine luce, qui lux mundi futurus erat. Non erat illi locus in diversorio, qui locum vivendi singulis indulget. Nascitur peregrinus extra Nazaretham, ut minus de natali solo solliciti quisque essemus. Nascitur in itinere, ut nos in via peregrinationis nostræ renasceremur. Peperit Maria filium. ergo hominem. peperit suum

 filium.

filium. ergo ex suo, hoc est Davidis, sanguine natum. Peperit primogenitum, quia non præcessit alius. peperit sibi unicum, at nobis quoque primogenitum. quos sibi fratres adsciscere:ret, ne solus sine fratribus accederet Patrem. Qui sine fœmineo partu fuit ab æterno unicus patri, sine virili congressu fuit unicus matri. Involvit infantem fasciis, ut scissam humani generis charitatem redintegraret, & candida gloriosæ immortalitatis veste nos indueret. Iacet in pannis, qui regnat in cœlis, spirat in cunabulis, qui tonat in nubibus. Ponitur in præsepi. nec dedignatur has angustias ubique præsens regnator universi. Assidet Iosephus & Virginem peperisse stupet. Assidet Maria, & matrem se læta gratulatur. Nec quia peperit sine viro terretur, sed quia genuit ex Spiritu sancto miratur. O virilis infantia, per quam crescimus in mensuram adulti Christi. O felices panni, quibus peccatorum sordes deterguntur. O præsepe splendidum, in quo cibus invenitur animarum. O beati vagitus, per quos ab æternis ploratibus liberamur. O lenes fasciæ, per quas vitiorum vinculis expedimur. Atque hic est partus Virginis unicus, cui nec antecesserat ab orbe condito ullum exemplum, nec secutum est. Quocunque me verto, implicor miraculis. quicquid loqui aggrediar, sapientiæ humanæ paradoxum est. quicquid mente complecti, mente majus est. Veteris Ecclesiæ sanctissimas voces audite: venit in mundum, per quem factus est mundus: conditor Mariæ natus ex Maria: filius David, &. idem Dominus: semen Abrahæ & tamen ante Abrahamum: creator cœli, nunc creatura: fabricator terræ, factus in terra: divina nativitate invisibilis, humana visibilis, utraque admirabilis: qui natus de pa-

tre

tre fecit nos, qui natus de matre regenuit nos: ſpecioſus in forma Dei, contemptus in forma ſervi; natus in ſeculo, qui fuit ante omne ſeculum. Quæ peperit & mater & virgo eſt. quem peperit & infans & verbum eſt. Infans, qui ſibi antequam naſceretur & uterum de quo naſceretur, & locum ubi, & tempus quo naſceretur, præfinivit. Lactat mater cibum ſuum, panem nempe cœleſtem, per quem ipſa vivere debuit. Nutrit Deum, à quo ipſa nutritur. geſtat infantem ulnis, cujus virtute ipſa eſt, vivit & movetur. Immenſus carne tegitur, videtur inviſibilis, incorporeus lacte veſcitur, impalpabilis palpatur, incomprehenſibilis comprehenditur. Audiat omnis ætas, quod nunquam audivit. Extitit ipſi virgini filius, qui erat Sponſus: ipſe genitus, qui erat genitor. fecit gravidam ipſe, qui erat naſciturus ex virgine, nam idem Deus fuit cum Spiritu, qui inumbravit ipſam. In principio naſcentis mundi, factus eſt homo ad imaginem Dei. hoc die renaſcentis mundi induit Deus ſimilitudinem noſtram, & verbum caro factum eſt. Tunc homo Deus eſſe voluit per ſuperbiam, hoc die Deus homo factus eſt per humiliationem. Tunc primus Adam ſolo Deo operante vitam accepit. nunc ſecundus Adam ſolo Spiritu operante homo fit. Primus homo de terra terrenus. Secundus homo de cœlo cœleſtis. Hic dies eſt, quo filius Dei deſcendit in terras, ut per ipſum aſcendamus in cœlos. Hic dies eſt, quem fecit Dominus, filio ad nativitatem, nobis ad felicitatem, ſibi ad gloriam.

Vt omnes mihi dies ex voto cedant, gratulationes gratulationibus ſubtexantur, non ob hoc mihi placebo. Verum ut hic dies nobis ſalutaris eveniat, eſt quod mihi, eſt quod toti

orbi gratulor. Damnis, luctu, vexationibus percutiatur animus. Nullus dies, nulla hora sine querela abeat. non idcirco me miserum judicabo. quia per hunc nativitatis Christi diem provisum est Christianis, ne quis ater ipsis dies eveniat. Pone me, quisquis es, in opulentissima domo, in qua pictis tabellis aureisque tapetis fulgent laquearia. Malim ego Bethlemi esse, in stabulo Redemtoris mei, ubi auri argentique eget auri argentique creator. Pone me in regum atriis & delicato apparatu; feliciorem me credam, si lassa cervix mea in manipulo fœni juxta puerum hunc requiescet. Transfer me in Principum cubilia, mollissimum supponite corpori meo tomentum. quiescam ego mollius in præsepi tuo Christe, ubi anima mea solatium invenit, ubi paupertas pro luxuria est, indigentia pro opibus, pro splendore vilitas, pro elegantia sordes. Fac me prætextatum, candidis me vestibus vel purpuratis induite. non fero tam viles habitus. Tunc illustri me veste indutum putabo, cum panniculis tuis & paupere amiculo involvar, augustissime puer. Fac me victorem omnium gentium. Adorent me Orientis & Occidentis reges. triumphalibus curribus imponar. Sequatur victorem superbum magnifica pompa. Ego totum hoc fortunæ regnum despiciam, dummodo cum Christo humilis, & contemptus mundo habear. Ascendere mihi videor in cœlos, cum in stabulum hoc descendo: inclarescere, cum in diversorio noscor nulli: ditescere inter egenos, æstimari, dum inter hos contemnor. Fingite gustui blandiri popinam, aures vocum sono, oculos spectaculis, nares odoribus recreari. Plus voluptatis capio ex tuguriolo tuo Christe, ubi bos & asinus admugiunt opifici suo,
ubi

ubi aures recreat vagitus filii Dei & suffitum fragrantissimum fundit flosculus Iesse. Alias voluptates ratione compescimus. hanc ut maximam complector. aliis utuntur filii hujus mundi. hac totus & animitus fruor. Alias voluptates vix bonas puto. hanc summum bonum. Aliarum voluptatum causa nihil facit sapiens. hujus Christianus omnia.

Verum nihil adhuc de necessitate Cunarum Christi dixi. Ea à communi omnium nostrûm miseria est. hæc à peccato. Etenim post violatum à primis parentibus fedus, excidimus primævo felicitatis statu, quo tenerrime nos habebat Deus, & spe cœlestis hæreditatis, cujus præludium exhibebant Paradisi amœnitates. Inauditum ante mortis & calamitatum non unum genus nulli erat terribile. quin natura omnis æqua & propitia arridebat integris. Involvit eadem audacia & parentes & liberos. peccato, quia in ipsis eramus; reatu, quia in ipsis peccaveramus. Gaudebat Diabolus, quia quem formaverat Deus creando, deformaverat peccando. Gaudebat cum homine se miserum esse, qui solus inter tot creaturas miser fuerat. Volupe illi erat, post violatum rebellione cœlum, terram quoque ream peragi, ut quocunque respiceret Deus, operis sui deformitatem & improbitatem adspiceret. Exin omne malorum genus terris incubuit, & verso in iram divino favore, naturam universam iniquam & novercam experti sumus. Clamabat lex: Hodie morere. clamabat peccatum, mancipium meum es. Semota longe utriusque lethi necessitas, ilicet gradum corripuit. Divortium fecere Deus & creatura, cœlum & terra. desiit eos amare creator, qui ipsum deseruerant prius, nec egit cum iis familiarius, quos prævaricatio sejunxerat. Hac re-

rum nostrarum miseranda facie, sic Deus dilexit mundum, ut de Filio statuerit, qui se obsidem & vadem sisteret pro peccatis nostris. Movebat controversiam gratiæ divinæ divina severitas, severitati divinæ divina gratia. Ne periret homo, veniales codicillos obtulit gratia. Vt periret homo, fatales codicillos obtulit justitia. Hujus vox erat: *Anima quæ peccavit, morietur*. Illius, *ubi peccatum abundat superabundabit gratia*. Hujus, *non vult Deus mortem peccatoris, sed ut resipiscat & vivat*. Illius, *Maledictus, qui non permanet in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut ea faciat*. Hujus, *misericors est Deus secundum multitudinem miserationum suarum*. Illius. *Stipendium peccati, mors*. Iustitia se iniquitatem odisse profitebatur. Gratia, misericordiam adversus justitiam gloriari. Pœnam exigere, justitiæ fuit. condolere peccatori, gratiæ. illud legis latæ veritas postulabat. hoc Dei erga creaturam charitas, &, ut ita loquar, affectus suadebat. Intervenit Sapientia, justitiæ & gratiæ adoranda conciliatrix, & ita de rerum summa statuit: ut & justitiæ divinæ satisfieret, nec minus se explicaret misericordia. ne aut videretur Deus judex non lenis, nam infinite benignus erat; aut pater non justus, nam infinite malum oderat. Hoc temperamentum in Infante Christo suspicite, qui nasci voluit, & rem tantam à paupertatis professione ordiri, ut cruento mortis suæ sacrificio justitiam gratiose, & gratiam juste exequeretur. Non potuit his partibus defungi angelorum aliquis, quia culpa hominis erat. nec potuit inter peccatores reperiri, qui expiaret alienum crimen, suo crimine reus, & nomina nostra apud Deum expungeret, ipse animæ suæ debitor. Placuit Deo filium mittere, qui non *assumsit Angelos*, sed *semen Abrahæ*, qui cum filius

esset, patrem placaret & exoraret; & cum homo esset,hominum delicta morte expiaret. Hic puer hodie natus est. hic filius hodie nobis datus est. ut felix videri possit culpa, quæ tantum Redemptorem meruit. Causam nativitatis quæritis in cœlo? Dei patris misericordia est. Causam quæritis in terris? miseria nostra est. in cœlo? Dei judicis justitia est. in terris? peccatum est.

Accedite, accedite peccatores ad Cunas Christi, non oculis, sed fide, non pedibus, sed obsequio, non ut manibus eas palpetis, sed animo, sed pia & plena devotionis mente. Accedite ad Præsepe infantis, spei vestræ anchoram, consolationis fontem, miseriæ asylum, gratiæ fundamentum. Si gravis vobis est tyrannis Sathanæ, hic rex vester jacet, Sathanæ victor. Si iram Dei extimescitis, hic sacerdos vester jacet, tradendus propter lapsus vestros. Si devios error agit & seculi hujus dementia, hic propheta vester est, qui viam adaperiet, qua ad cœlos itur. Videte longitudinem, latitudinem, sublimitatem, profunditatem Cunarum Christi, & longitudinem, latitudinem, profunditatem divinæ charitatis agnoscite. Quid cessatis venire filii Abrahami secundum carnem? vobis toties promissus est hic puer, vobis natus, ad vos primum missus. Expectatis magnificum Messiam? at promissus est pauper. expectatis præliantem? at promissus est princeps pacis. expectatis cum comitatu & pompa? at audiistis pullo asinæ vehendum. expectatis triumphantem in terris? at verberandus erat, contemnendus erat, crucifigendus erat. Cur pacem vobis fingitis, qualem mundus dat? venit ut Deum nobis reconciliaret. cur Salomonis sceptra reposcitis? regnum ipsius in cordibus nostris est.

non potuit majeſtas ipſius eſſe glorioſior, quam adventu vili & contempto: nec virtus major, quam in debilitate: nec poteſtas, quam in infirmitate. Talis promittebatur, talis expectabatur, talis exhibetur. Excipite Meſſiam veſtrum; nam teſtimonium habet à Deo, à patribus, à prophetis, ab Angelis, à Virgine, à Sponſo Ioſepho, à ſacerdote Zacharia, à præcurſore Ioanne, ab Elizabetha, à paſtoribus, à Magis, à Simeone, ab Anna Phanuelis filia, ab ipſis Scribis, pronunciantibus ubi eſſet naſciturus Meſſias. denique ab ipſo Herode metuente. Præeunt ad Cunas paſtores Iudæi, conterranei veſtri, & viam monſtrant, qua eundum. Eunt paſtores ad paſtorem, humiles ad humilem. neſcit Cæſar, neſciunt præſides, neſcit Herodes, neſciunt Phariſæi, ubi natus ſit Meſſias. Norunt paſtores, & noctu vigilantes puerulum gregatim accedunt. Nec enim invenitur Chriſtus à dormientibus ſed vigilantibus. His comitibus adite diverſorium, & invenietis infantulum involutum faſciis & repoſitum in præſepi. Non creditis Virginem parere poſſe, & tamen creditis virgam Aaronis aridam floruiſſe, fronduiſſe & fructus tuliſſe. Dicite mihi, quomodo virga hæc protulit, quod nec à ſemine ſuggeri nec à radice potuit? Et ego dicam, quomodo Virgo conceperit, & pepererit. Sed nec vos poteritis conceptum virgæ explicare, nec ego partus virginei modum. Peragit omnipotentia, quod non poteſt humana impotentia, nec capit diffidentia.

Poſt Iudæos, accedite ad Cunas vos è gentibus nati, quos hic puer populum vocavit, cum populus non eſſet. Accurrite ad hanc opulentæ paupertatis domum, & glorioſæ egeſtatis hoſpitium. Præeunt Magi, ſive Perſæ, ſive Chal-

dæi,

dæi, & ſtella duce accedunt gentilium quoque redemptorem. qui omnibus perſpicuus eſſe voluit, quia ſervandis omnibus venerat. Hic nimirum ſtella eſt, quam prophetia Balam ex Iacob exorituram prædixit. Sequamur Magos, alienigenæ alienigenas, ut puerulum regem adoremus. Conſiſtit ſtella, inventa domus eſt, inventus rex eſt. Non parietes magnis & preciofis majorum vultibus refulgent, non marmora marmoribus diſtincta ſunt, non picturæ prætexuntur atriis, non columnæ, non ſtatuæ exornant porticus. Præſepe videmus, in *quo bos novit poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui.* Tigna videmus ſemiruta, tecta araneorum telis plena, in quibus retexendæ ſalutis telam orditur Servator. Rimis & fiſſuris ubique hiant tecta, ut Solem juſtitiæ illuſtret Sol naturæ. Anguſtum habitaculum eſt, & minus contento. nec minus auguſtum, quia majus in ſe habet omni eo, quod in terris eſt maximum. Idem atrium, penetrale, veſtibulum. Noluit diſtinctis ſpatiis habitare, qui omnibus præſens eſt. Sub hoc tecto tam ſordido editus eſt in lucem ille, cujus principatus eſt ſuper humeros. Nulli circumſtant ſervi, nullæ obſequuntur famulæ, aut puello aut puerperæ. Ipſi ſibi domini & famuli. Servire venit, qui naſcitur, non imperare. miniſtrare, non dominari. Nulla hic ſupellex, nullum patrimonium. non diſtincta cubile, culcitra, ſtragulum, opertorium. Ponitur in ſtabulo & Deus in illo. Cunæ præſepe ſunt, fœnum pro culcitra eſt, fœnum pro ſtragulo, fœnum pro opertorio. Supervacua faſtidit, qui hæc ipſa condidit. frugalitate occultat magnificentiam, & ex rerum affluentia, vix capit, quantum eſt neceſſarium, ille, cujus eſt terra & plenitudo ejus. Deſtituitur naturæ bonis,

quæ tota est illius, & artium præsidiis, quas ipse docuit. Sola animi magnitudine felix est, qui major esse non potest, quam cum omnia despicit. Ita nasci expediebat, ut se Messiam promissum ostenderet. ita nasci, ut divitiis nos cœlestibus impleret. ita nasci, ut exemplo humilitatis præiret superbis. ita nasci, ut paupertatem ferre doceret divites hujus mundi. Ita nasci, ne leve esset credere; & ea amplecti, quæ cunctis adlubescunt. Alia A. O. hominum, alia Dei consilia sunt. Illi res vilissimas quæsito splendore illustrant. hic res maximas viliore scena exhibet. Tenuis fortunæ mater est, domus contempta, habitus contemptior. Similis nativitati vita ivit. Quos enim adscivit discipulos, non è magnatum atriis, non è pharisæorum cathedris, non è philosophorum scholis, sed à telonio, à retibus ad se vocavit. Per famem, per convitia, per ludibria, per omne malorum genus ad immortalitatem contendit. *Nulla est* Messiæ *species, nullus decor. Vidimus & non erat aspectus, & desideravimus eum despectum & novissimum virorum.* Infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia. At si purgatis animi nebulis hæc ipsa propius inspicietis, Deum immortalem, in quanta vilitate quam pretiosum depositum, in quanta humilitate, quantam sublimitatem, in quanta paupertate quantas divitias, in quanta infirmitate quantam virtutem, in quanta ignominia quantam gloriam, in quantis laboribus, quam absolutam requiem inveniemus. Facile erat puero huic in ipsa totius orbis metropoli nasci. ipsam Romani Imperatoris arcem aut Capitolium occupasse. inter principes, satellites & applausus populi exire in lucem. Verum displicuit Deo iste fulgor, ne rebus æternis nomentaneæ, spiritualibus corpo-

rex,

reæ, cœleſtibus terrenæ, fluxæ ſolidis fucum facerent. Si ullibi, etiam hic regnum cœlorum grano ſinapis eſt ſimile, quod ſpecie puſillum eſt, virtute maximum. Faciem naſcentis Chriſti ſi intueamini, Iudæis ſcandalum eſt, gentibus ſtultitia. at ſi penetres, divinam ubique adores ſapientiam.

Quin inter hæc ipſa humilitatis ſigna quamplurima, emicant argumenta divinæ ſublimitatis. Annuntiatur pauperculæ Virgini, ſed per Angelum: deſponſatur fabro, quem tamen Deus alloquitur in ſomno: naſcitur ex virgine, ſed opificio Sp. ſancti: reclinatur in præſepi, ſed canunt Angeli: Vagit puer in cunis, ſed trepidat rex Herodes. Non eſt locus illi in diverſorio, & adoratur à Magis. pauper eſt. nec minus thus, myrrham, aurum, regum donaria accipit. aurum, quia rex eſt. thus, quia ſacerdos eſt. myrrham, quia moriturus eſt. Vita ejus nihil popularius. Et tamen quid regalius? quam verbo ejicere ſpiritus, dicto ſedare ventos ac fluctus, contactu ſanare leproſos, ſimplici juſſu omne morborum genus. Capi ſe paſſus eſt, ſed ad ejus vocem conciderunt armati ſatellites. Mortuus eſt in cruce, ſed quid hac morte potentius, quæ concuſſit elementa mundi, Solem obſcuravit, ſaxa diſcidit, monumenta aperuit, mortuos excitavit.

Attolle te peccatrix anima, & quoties peccatorum ſubit memoria, Præſepe Chriſti cogita, in quo Agnus Dei jacet, tollens peccata mundi. Quoties lachrymæ pœnitentiæ teſtes oboriuntur oculis, toties in puerum hunc oculos dirige. ſiccabit eas maximi & clariſſimi numinis conſpectus. Adeò ejus majeſtas te perſtringet, ut nihil aliud velis aſpicere, in nullo

nullo alio hærere. Hic puer tibi diebus ac noctibus cogitandus est. hic contra carnem, Sathanam, mundum advocandus. Venit, ut generi humano ægro diu & affecto mederetur: Venit, ut quicquid infernalis principis furor concussit, in locum suum restituat. Venit, ut demerso in tenebris orbi affulgeat novum & salutare sidus. Causam tuam si justitia damnabit, clementia asseret, & utut nocentem te invenerit, innocentem in se faciet.

Ne extimesce accedere ad Deum, nam idem frater noster est, ejusdem carnis & sanguinis nobiscum particeps. Isto nomine ipse nos appellat in Psalmis: *Annunciabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te.* & apud Esaiam, *Ego & pueri, quos dedisti mihi Deus.* Audi cognationis vocabula. Frater noster est, nobis in omnibus similis excepto peccato. Quantum est miseriarum solatium, videre in cunis vagientem misericordiæ pastorem. quantum, videre pontificem, qui condolere nobis possit; quia homo est, & velit, quia frater est. Si in lachrymas solvimur, lachrymavit & ipse in diebus carnis suæ. si divinam opem destituti imploramus, imploravit & ipse cum clamore valido: si angimur, etiam ipsius anima anxia fuit ad mortem usque. Si fames, sitis, æstus, dolores, lassitudines, pericula nos exercent, passus est eadem. Si mors terribilis est, terruit & ipsum. Vnum hoc agendum sedulo, ne fratri dissimiles omnino simus. *Estote sancti, sicuti ille sanctus est: imitatores Christi, sicut ille est imitator Dei.* Nolite esse fratres mundi, ut sitis hujus. Displiceat carnis affinitas, placeat affinitas ejus, qui ex Spiritu sancto conceptus est. *Qui voluntatem patris facit, qui in cœlis est, hic est frater ejus, & soror & mater.* Quo-

ties natalem filiorum celebrant principes, purgant à sordibus palatia, splendida veste induuntur, floribus conspergunt atria, & quicquid ad corporis delicias facit, hoc omne promitur. Quanto magis purgandus à peccatorum sordibus animus, cum ad æterni Dei Cunas, ad fratris nostri sanctissimi præsepe invitamur. Quidquid non vultis reperiri in domo vestra, laborate, ne Deus inveniat in anima vestra. *Ecce stat ad ostium & pulsat, si quis surrexerit & aperiat, ipse intrabit ad illum, & cœnabit cum illo.* Date illi locum in animis vestris, quem non invenit in diversorio. Occurrite illi conscientia secura, castitate nitida, charitate splendida, eleemosynis fervida, pietate illustri, devotione fideli. Accurrite Reges terræ, & osculamini filium hodie genitum, regem regum & dominum dominantium. Accurrite principes, & dum pacis æternæ principem amplexamini, coëant in fœdera mortales dexteræ. Accurrite Sapientes hujus mundi, & salutaris sapientiæ momenta ab hoc puero, qui patris est sapientia, discite. Accurrite divites, sed nolite extolli, quia ditissimus ad præsepe se demisit. Accurrite pauperes, sed nolite dejici, quia opulentissimus in fœno jacet. Accurrite potentes & nobiles hujus seculi, potentissimus specie infantis impotentiam profitetur. Accurrite humiles & infirmi, quia Dominus orbis agnoscitur, qui in stabulo nascitur. Accurrite Theologi, & fidei Christianæ tesseram esse credite, natum esse hodie Servatorem, qui est Christus, in gaudium omni populo. Venite, qui corpori medicinam facitis & ab hoc infante animæ vestræ medicinam supplices exorate. Venite juris interpretes, & causarum patroni, & benè vobiscum actum putate, cum vestram

vestram apud Deum causam hic infans disceptabit. Accurrite mercatores, & diffusos cupiditatis vestræ terminos angustiis cunarum Christi coërcete. Accedite virgines ad Virginem, & à virgine discite castitatem, & obedientiam. venite parturientes ad parturientem, quia qui ex vobis natus non est, vobis tamen natus est. Venite matres ad matrem, & liberos non ablactate per petulantiam, sed lactate per pietatem. Venite viduæ, & cum Anna vidua Phanuelis filia laudate eum, qui natus est ex virgine. Venite vetulæ, & cum vetula Elizabetha benedicite Domino. Exultate senes, & cum sene Simeone excipite fidei ulnis puerum, senectutis vestræ rectorem, solatium, spem. Exultate puerули, nam dicet vobis hic puer: Sinite puerulos venire ad me, nam ipsorum est regnum cœlorum.

Invitavi Iudæos, invitavi gentes ad Cunas Redemptoris mei. Tempus est, ut accedam ipse. Sed videor mihi, veluti in sacra ectasi, videre assidentes præsepi quatuor sanctissimas animas: Mariam Dei matrem, Zachariam præcursoris patrem, Elizabetham præcursoris matrem, & gravem annis Simeonem. Maria pio cantu magnificat Dominum, quod ancillam suam respexerit, & humillimam puellam Dei matrem esse dignatus fuerit: jam futurum, ut beata prædicetur, non pretio suo, sed Dei benignitate. potentis Iehovæ hæc esse opera, qui summa imis mutare valet, & potentes hujus mundi attenuat, ut obscuros promat: suscepisse in gratiam Israëlem puerum suum, memorem promissi sui, non Israëlem qui secundum carnem est, aut quem sola sanguinis propinquitas commendat, sed fidei sinceritas, qua sola cernitur Deus. Sedet juxta Elizabetha,

zabetha, & benedictum esse ait fructum ventris Mariæ, illam benedictam inter mulieres. Adstat Zacharias, & divino numine afflatus, multa canit de cornu salutis, quod Deus erexit in domo David: de certitudine adventus ejus, quem Deus prædixerat per ora prophetarum: de causa adventus, ad faciendam misericordiam: de fine, ut eriperet nos de manibus inimicorum: de officio nostro, ut Deo serviremus in sanctitate vitæ, conscientiæ sinceritate omnibus diebus nostris: de puero præcursore, qui præparaturus esset animos ad tanti boni susceptionem. Adstat senex Simeon, & postquam impletum est senis desiderium in ipsa mundi senectute, manibus librans infantulum, erumpit cycnea cantione in has voces: Nunc dimittis Domine servum tuum, postquam videre contigit hisce oculis salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad revelationem gentium & gloriam plebis tuæ Israël.

Et ne sine Deo hæc peragi viderentur, circumvolitant Angeli canentes: *Gloria in excelsis Deo, pax in terra bonæ voluntatis hominibus.* Gloria in cœlis, quia nulla illic dissensio. Pax in terra, quia dissensionum hic plena sunt omnia. At quæ illa gloria? Iustitiæ est, quia victima pro peccatis nascitur. Misericordiæ est, nam puer nobis datus est. Veritatis, & constantiæ, nam tot seculis promissus jam missus est. Sapientiæ: nam Verbum & sapientia & interpres secretorum patris est. potentiæ, nam ex virgine Deus caro factus est. Felicitatis, nam in hoc plenitudo Deitatis habitat. Et quæ illa pax? mentis tranquillitas est in puero hoc acquiescentis. Ecclesiæ & piorum concordia est. Dei erga nos favor & benevolentia

tia eſt. Iudæorum & gentium in uno capite Ieſu Chriſto, per fidem, reconciliatio eſt. Hanc enim pacem annuntiavit gentibus, quæ longe fuerunt, & Iudæis, qui prope. Qui illi homines bonæ voluntatis? qui venerabile hoc Incarnationis myſterium credunt, non ſugillant: puerum adorant, non profanis vocibus conſpuunt: jugum ejus placidi excipiunt, non proterve excutiunt.

Puelle Ieſu, ſine, ſine, ut poſt tot tantaque nomina, eminus præſepe tuum adſpectem. nec enim dignus ſum propius accedere. Cum te Deum de Deo cogito, expaveſco & contremiſco. Cum hominem homo intueor, reſumo animum & reviviſco. Sine quæſo, nam audacem me facit tua lenitas, ut præſepe tuum, ut te tangam. nec enim aliter à lepra animæ meæ ſanari poſſum. Sine, ut ſupplex divinæ tuæ fronti, quam peccati nunquam puduit, figam ſpirituale baſiolum, quò peccandi conſuetudinem dediſcam peccator. Sine, ut ocellos contrectem, quibus gratioſiſſime infans, irradias ſquallidam non uno crimine animulam meam. Sine, ut lævam meam imponam tuæ dexteræ, & dexteram meam tuæ lævæ. ut quicquid ego feci lævum, tua juſtitia & ſanctitate facias dextrum, & quam dexteram hactenus commodavi iniquitati, tu læva flectas in obſequium tuum & gloriam. Permitte, ut tenellam cervicem amplectar, ut arctius tibi uniar & per te Deo. Permitte, ut halitum meum confundam tuo, ut amorem tuum permiſceas meo erga te amori. Permitte Chriſte, ut brachiolis tuis circumdar, quorum altero ad fidem invitas Iudæos, altero gentes. Omnia & ſingula dum fide perluſtro, clamat anima mea: Hic infans eſt, qui pro me apud patrem loquetur.

tur. hoc caput eſt, à quo vivendi præcepta hauriet mundus. hi oculi, qui oculos mihi aperient, ut videam, quæ ad ſalutem meam erunt. Hoc illud os eſt, quod benedictione non una me implebit. hæc lingua, quæ dolores meos mitigabit ſalutari blandiloquio. hæc manus eſt, quæ leni contactu languoribus meis medebitur. hi pedes, qui pedes meos dirigent in viis Domini. Nondum omnia dixi. Multa adhuc oblita es dicere anima mea, Ah,ah puelle, hoc caput eſt, quod ſpinis lacerabitur, ne me laceret infernus. hic vultus eſt, quem conſpuet miles, ne me rejiciat Deus. hoc os acetum bibet, ut dulcedine tuarum promiſſionum reficiar. Hæc ſabella palleſcent, ut cruentum peccatorum meorum vultum nive candidiorem reddas. Hæc membra flagella aperient, ne me abſorbeat Dei ira. hoc latus haſta fodiet, quia non obedivi Deo. hæ manus ſtillabunt ſanguine ob culpam meam. hos pedes transfadigent clavi,ne moriar in æternum. Adorande puer, te ridente, exultat anima mea, quia ſempiternæ ſalutis dator es.Te flente, plorat anima mea, quia ob peccata non tua, ſed mea ploras. Te dormiente, ſecuritatem ſibi promittit, quiſquis fide vigilat. Te vigilante vigilat, qui cum mundo dormitare timet.Cum ſuſpiras, ſuſpiriorum tuorum cauſa peccatores ſumus, & inter hos ego maximus. Cum lactaris à matre,lacta nos lacte doctrinæ tuæ & aqua ſaliente in æternum. Cum portaris à matre,verbo oris tui porta nos, ne vacillent pedes noſtri. Cum tibi annuit Ioſephus, rerum tantarum pius admirator, tu annue nobis & oleo lætitiæ perfunde nos. Cum te mater filium vocat, tu nos fratres voca. Cum te Ieſum vocat, ſancte Ieſu ſerva nos. Cum te Chriſtum vocat, unge nos.

nos Spiritu tuo, ut ad obsequium tuum reddamur promptiores. Cum fasciis involveris, involve nos clementia tua, & gratia tua circunda nos. Cum in præsepi poneris, pone nos in cœlis, nam ob hoc in præsepi jacuisti. Cum locum non invenis in diversorio, inveniamus per te mansionem in domo patris tui. Cum in stabulo vitam ordiris, fac ut vitæ nobis terminus sit cœlestis palatii felicitas. Cum quiescis, quies tua præsagium nobis est æternæ quietis. Cum te moves, ecce, piis motibus totus incalesco, & poëta fio:

Cune Tonantis, lectule Imperatoris
Præsepe, magni sella sospitatoris;
Cum te tuumque illustre dedecus specto,
Sordent triumphi, sceptra, regna, fortunæ,
Fasces, trophæa, vestium venustates,
Auroque quicquid purpuraque splendescit.
En ipsa cœli prædicanda majestas
Sordescit, ipso despicatior vulgo,
Egena rerum: vilibusque sub pannis
Crepundiisque grande numen occultat.
Mundi Redemptor magnus incubat fœno.
Hac vagit aula, anhelituque brutorum
Blandè incalescit. O stupenda paupertas.
Creator orbis angulo jacet parvo
Tenè exul orbis. vestiumque donator
Fastidit illas. ipse regibus major
Rex universi, regios fugit cultus,
Opesque nescit omnium ministrator.
Non cinnama inter balsamique sudores
Infans renidet, Persicosque splendores.
Non hic iaspis, margarita, beryllus,
Fulgens smaragdus tecta sancta collustrant.
Puer ipse splendor omnis & sibi lux est.
Sibi ipse fulgor, ipse lumen & sidus,
Omnisque pyxis elegantia rerum.

Augusta

Augusta proles, nate patris excelsi,
Squallentis obsolete sordibus tecti,
Vbi illa decoris sempiterna majestas?
Paresque patri gloria tua fasces?
Vbi patentis imperi potens sceptrum?
Vbi tribunal cælitum choro septum?
Ex quo per omnes jura dividis terras,
Mandata ponto: jussa manibus dictas.
Nempe illa tristis, mæsta sors egestatis
Pressit volentem. pauperesque paupertas
Focillat insons. sic modestia prabes
Exemplar orbi turgidosque despectas.
Te clara cœlo, clara gentibus cunctis
Benedicta magnum Virgo parturit Christum,
Intacta Iesum. plena gratia mater
Tot gratiarum læta gignit autorem.
Pastor stupescit & tuetur infantem.
Reges adorant. erudita Persarum
Ante ora vagit eruditior cunctis,
Scientiarum & omnis arbiter veri,
Ac dona pauper colligit Sabæorum.
Lætatur Anna. jamque proximus morti
Cœleste Simeon sanctus inchoat carmen,
Et nos beanti succinit juventuti.
Applaudit æther & Deum Cherubina
Canunt cohortes. solus horret Herodes
Timetque nostrum purpuratus infantem.
Puelle Iesu, particeps mea carnis,
Agnosce fratrem, quem tibi redemptori
Fides adunat. condole tua genti,
Ecclesiaque tot malis laboranti.
Tibi gratulamur maximo sacerdotum,
Tibi gratulamur maximo prophetarum,
Regumque quot fuere maximo regi.
Post tot piorum gratulantium voces,
Audi pusilli Christe canticum servi,
Et verba veterum, quæ reponimus, Patrum:

Æternus

Æternus horas supputas tuæ vitæ.
Immensus alvo clauderis tuæ matris.
In matre totus, totus in sinu patris.
Nec hic vel illic segregatus in partes.
Nulli videndus, nunc videndus in terris.
Tot seculis præmissus inchoans seclum.
Deus perennis permanens; caro factus.
Patri coævus, nec coævus in carne.
Æqualis illi, nunc tamen minor Patre.
Pater Abrahami, semen Abrahæ sanctum.
Mariæ creator & creatus ex illa.
Mundi creator, nunc creatus in mundo.
Qui patre natus universa fecisti,
Et matre natus Spiritu refecisti.
Terrena servans & superna conservans:
Infans loquendi nescius, tamen Verbum.
Infans malorum nescius, tamen passus.
Cui mater una mater & simul Virgo est.
Virtute cujus facta mater est mater.
Quem nutrit illa, quæque vivit ex illo,
Quæ portat ulnis, cuncta qui suis portat.
Qui Sponsus idem est matris, & tamen proles.
Matri colendus & tamen colens illam.
Autor diei nocte proditus sera,
Et lucis expers, lucis autor æternæ.
Stabulo recumbens imperator augustus,
Fœno recumbens rector orbis immensi.
Obses salutis, autor & simul pignus.
Et victima idem Pontifexque mactandus.
Infans stupende, nascere & Deus cresce.
Infans stupende cresce, vive Servator.
Infans stupende morte crimen expunge.
Infans resurge, jamque celsior cœlis
Miserere nostri. redde gentibus pacem.
Et pace natus inquieta compone.
Patriæ labores magne subleva princeps.
Patriæ parentes vindica Deus fortis,

Aram-

Arausiique nomen inclytum Patris,
Arausiique germen inclytum Patris.
Fac, ut per amplos nota Tethyos fluctus
Vrbs nostra, Cunis incubet tuis Iesu.
Vivant potentis Amstelæ Senatores,
Et civium quotcunque Christianorum,
Præsepe sanctum culcitrasque non grandes
Et te jacentem supplices adorabunt.

DIXI.

RECITATA

Fuit in Illustri Amstelodamensium Gymnasio,
XXVII DECEMB. CIↃ IↃ C XXXVI.

CHRISTVS PATIENS,

SIVE

HOMILIA

in historiam Passionis Domini & Servatoris nostri Iesu Christi.

Locutus aliquando ad Vos fui A. Christiani, de præsepi sive Cunis Domini & Servatoris nostri Iesu Christi; quas Pater illustravit stupenda humilitate, Filius occulta & adoranda implevit divinitate, Spiritus S. ineffabili inumbravit sanctitate. Adstitit tum Cunis mater gratiæ plenissima. custodivit eas Iosephus justissimus. laudaverunt Angeli gloriosissimi. muneribus beavere Arabum & Sabæorum reges potentissimi. Benedicebat fructui ventris Mariæ Elizabetha, vaticinabatur grandia Zacharias, ulnis puerum accipiebat Simeon, & confitebatur Domino Phanuelis filia. Iacuit in præsepi, sed conditor mundi. jacuit infans, at futurus Euangelii præco. jacuit despectus & pauper, at rex idem & Imperator latè patentis Ecclesiæ. Vagiit tenellus, attamen vis & potentia cuivis credenti ad salutem. vagiit in stabulo, cœlorum princeps; involutus fasciis, ut nos peccatorum vinculis exsolveret. Timuit Herodes, quia metuebat regem. ignoravit Augustus, quia nesciebat Messiam. Lætati sunt pastores, quia magnum animarum pastorem invenerant. Ex illo tempore fugit in Ægyptum à facie Regis, ne nobis fugiendum semper esset

à

à facie Domini. rediit ex Ægypto, ut perditas Iſraëlis oves ad ſe vocaret, & ſervaret. Profecit ſapientia, ætate & gratia, apud Deum & homines, & dum ſe vocat filium hominis, non diſſimulavit ſe Dei filium eſſe. Audivere docentem Solymæ, cum duodecennis eſſet. ſtupuere pueritiæ divinam facundiam maximorum ſcripturæ interpretum ſubſellia. Latuit Nazarethi, ſed Deo notus. non latuit Capernai, illuſtribus factis conſpicuus. Cum Moſe & Elia in monte Thabor locutus fuit, qui per ipſum Moſen, ante tot ſecula ſe venturum prædixerat. Prophetam ſe nuncupavit & præſtitit; lucem ſe mundi dixit, & fuit; viam, quam monſtravit errantibus; oſtium, quod aperuit pulſantibus; panem vitę, quem dedit eſurientibus. Videre per ipſum cœci gratię Solem, qui nunquam viderant naturæ. Illuxit illis fidei lumē, quibus nunquam illuxerat diei. audivere vocem Euangelicam, qui vocem audiverant nullam. Locuti ſunt cum cœleſti magiſtro, qui ad humanos ſermones obmutuerant. Iverunt claudi in viis Domini, qui in viis mundi claudicaverant. occurrit leproſus medico ſuo & ſanatum ſe gaviſus eſt. tetigere ægri ſanitatis autorem, & dicto citius convaluere. Excivit è ſepulchris mortuos, qui ſepulchri fores erat perrupturus, mortis dominus. recluſit fatales urnas, & ambulare juſſit cadavera, novus vitæ dator. Ivit per medias hoſtium turbas non viſus. Permiſit ſe tentanti Sathanæ, ſed confutatum glorioſè dimiſit. exegit miſerorum corporibus damnatos ſpiritus, quibus Deus imperabat. præcepit ſanctiſſima quæque, & fecit: præcepit graviſſima quæque, ſed ipſo juvante leviſſima. diſpulit juſtitiæ ſitim, juſtitia ſua; paupertatem, ſpiritus paupertate: luctum, animæ ſolatiis; ignominiam,

ſpe futuræ gloriæ. vocavit ad ſe parvulos,quos magnos faceret in regno cœlorum. ſapientiæ ſuæ compotes fecit, quos inſipientes putant mundi ſapientes. Imperavit fidem peccatoribus nobis,qua non eguit ipſe,non peccator.dilectionem præſcripſit diſcipulis, patri ſuo dilectiſſimus; pœnitentiam,à qua fuit alieniſſimus; humilitatem,omnium humillimus.

Tot tantiſque beneficiis dum populum ſuum ad ſui amorem pellicere ſtudet : dum gemiſcentem ſub peccatorum onere gentem adventu ſuo Meſſias ſolatur ; dum grandibus argumentis ſe à Deo miſſum evincit : fidei ſuæ & mandatorum tabulas in prodigiis & miraculis aperit: dum cœlum terræ, hominem Deo,creatorem creaturæ, nos nobiſcum, hominem homini conciliat: Ecce, Iudæorum odiis & furore capitur, vincitur, in jus rapitur, accuſatur, damnatur, cæditur, conſpuitur, ridetur, in crucem tollitur. Moritur victima publici odii,hominum ſcelere, idem victima ſalutis publicæ, Dei conſilio.

Ad hoc triſte ſpectaculum, quo nullum triſtius omnis ætas vidit, nullum ſalutarius peccator : nullum lachrymoſius flevit pietas ; nullum crudelius exhibuit impietas : nullum execrabilius aſpexit innocentia, nullum optabilius nobis fecit divina miſericordia, invitant hoc tempore nos omnes Chriſtiani nominis Eccleſiæ. Nec temerè. Nam qui verno tempore mundus naſci cœpit & lapſus eſt, eundem patiente Chriſto, ſub veris initia renaſci, & reſurgere integrum oportuit. Perſonant templa piorum ſuſpiriis, gemitu, doloribus; madent lachrymis, ob repetitam memoriam exſpirantis in cruce Servatoris. ſtrident conciones vinculorum &catenarum, quæ Dominum noſtrum

ſtrinxere,

ſtrinxere, horribili ſtrepitu & concuſſu. Reſonant parietes ſacri truculentis vocibus clamantis Iudæi, crucifige, crucifige. Pius concionator, dum tantas res ediſſerit, audiunt fidelium animæ intus flagellorum, verberum, quæ diſcerpſere innoxium Ieſu corpus, terribiles ſonos: audiunt ictus adactæ in inſontis caput coronæ: audiunt ictus malleorum, affigentium cruci manus pedeſque ſui ſoſpitatoris: audiunt deprecantem ſcelera ſua latronem: audiunt clamantem in cruce, præ dolorum acerbitate, æterni Dei Filium. Loquitur ſuggeſtus religiosè, quæ fecit Iudæus irreligiosè. Confluunt undique populi, ut audiant de crucifixo, ut olim confluxere ad videndum crucifixum. ædium ſacrarum area, arena eſt triſtiſſimæ recitationis, ut Golgotha olim fuit triſtiſſimæ contemplationis. flent columnæ, flent marmora, etiamnum rumpuntur in animis noſtris ſaxa, obſcuratur Sol, dum hæc ipſa pia recordatione, non ficta religione, memoramus. Præeunte Eccleſia, ſequitur pari pietate Schola. Qui rerum naturalium ſcientiam ex hac ſede profiteor, jam ea loquar, ad quæ non aſſurgit vel Stoa, vel Peripatus, quantumvis ingenioſiſſimæ. Quæ cathedra in rationibus humanis tota deſudat, jam eas expediet, quæ ſupra omnem naturæ & rationis validiſſimę conatum ſunt. Qui Deum vobis quotidie monſtro, in cœlis, in elementis, in metallis, in plantis, in animalibus, in homine potentem, jam eundem vobis monſtrabo in monte ſupplicantem, in prætoriis damnatum, in cruce pendentem & morientem. Qui de arcanis Vniverſi diſputo, inter ancipites Græcorum & Arabum & Latinorum ſcholas, jam oberrantem inter Annæ & Caiphæ & Pilati & Herodis tribunalia redemptorem meum ſe-

quar. Qui pulvere, illustris quantumvis scholæ, indies adspergor, jam me, jam vos adspergam, sacrosancto illo pulvere, quem crucem suam bajulans Iesus & per viarum sabulosa trahens, pro peccatis meis & vestris excivit. Qui optimam Vrbis potentissimæ juventutem doceo sapere, jam docebo illa admirari, illa venerari mysteria, quæ Israëli scandalum, gentibus stultitia sunt. Satur secretorum hujus mundi, illam bonitatis, & sapientię divinæ abyssum scrutabor reverenter, in quam ipsi Cherubinorum & Seraphinorum suspiciendi ordines videre desideraverunt.

Duo sunt Iesu Christo vitæ tempora. Vnum humilitatis, alterum majestatis. Vnum ignominiæ, alterum gloriæ. Vnum servitutis, alterum plenæ libertatis. Prius in terris inter nos vixit. Posterius in cœlis etiamnum vivit. Prius meriti fuit. posterius præmii: illud laboris, hoc honoris & mercedis. Illud certaminis cum Sathana, peccato & morte, hoc victoriæ & triumphi. De utroque stupendis & venerandis verbis loquitur gentium Apostolus: *Qui cum esset in forma Dei, non arbitratus est rapinam, se æqualem esse Deo, sed seipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo: humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltavit illum, & nomen illi supra omne nomen donavit, ut in nomine Iesu flectatur omne genu, cœlestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Deus Iesus Christus in gloria est Dei patris.* Tempus humilitatis tribus partibus absolvitur: nativitate, quæ humillima fuit; vita, quæ sanctissima; passione & morte, quæ acerbissimæ ac ignominiosissimæ fuere. Dicam jam de passione & morte. ubi diversa omnia à natalibus

talibus reperio. nascente Christo, cum optimis illi res fuit. patiente, cum pessimis. Tunc sacerdotem egit Zacharias, vir justus apud Deum. nunc in sacram scenam prodit venalis anima Iudæ & emptus precio Pontifex Caiphas. Tunc Magi munera regi Christo obtulere. Nunc per Ecclesiæ procerum tyrannidem traditur lacerandus regum maximus. Tunc Simeon gavisus amplexus est puerum ulnis. Nunc cæsum virgis raptat in crucem Iudæus adultum. Tunc Angelorum fulgor illuxit cunis vagientis. Nunc sacerdotum furor sæviit in morte patientis. Tunc Mariæ matris admiratio fuit, nunc aulæ utrinsque & sacrę & profanæ execratio. Tunc delicium erat & amor Annæ vaticinantis, nunc ludibrium & opprobrium plebis tumultuantis. Tunc ab Elizabetha agnitus, nunc à Iuda osculo proditus.

Vos A. Christiani, qui mecum adstitistis Cunis nascentis Iesu, ite, quæso, mecum per Dominicæ passionis flebilem historiam. Præibo piis verbis. sequimini piis mentibus. absit facundia. siluit Iesus. absit ab oratione fucus. siluit veritas. calceamenta carnalium desideriorum exuite, dum mecum acceditis ad Deum, ad crucem, ad altare, in quo mactatum est venerabile cœli depositum. Conscendite mecum montem Bethphages, orate cum Christo, occurrire proditori Iudæ, nam prope est. ite in vincula, consistite coram Caipha, sed taciti, tacente Iesu. adite una prætorium Pilati, sed & hic parci estote verborum, ad exemplum Iesu. sequimini porro in regiam Herodis, nec pigeat redire cum Domino ad Pilatum. hinc, suppositis cruci quoque humeris vestris, ite ad Golgotham, flete crucifixum, flete, quæ calamitatis tantæ catastrophe est, in cruce pro no-

bis expirantem. Verum unum præmoneo ſeriò, ne magna amoris in Chriſtum præſumtione, inter has mundi illecebras, inter tot aularum calidos focos, inter illices pecuniarum tinnitus, velut ad ancillæ vocem, cum Petro dicatis, *Non novimus hominem.*

Horreſcit anima mea & tremit. Adeſt, adeſt peremptoria hora & poteſtas tenebrarum, quæ Servatorem meum ad ſupplicium depoſcit. Ipſe tantæ rei præſcius, quam, ab omni æternitate, voluit conſiliorum divinorum ineffabilis ordo, *aſcendit in montem Olivarum*, ſecretus à peccatoribus, quorum cauſam agebat. In montem adſcendit, ut vicinior cœlo, Deo Patri obedientiam probaret, teſte cœlo; & extra inſanientis vulgi turbas ſtrepitumque, apud animum recolligeret grandis cœpti infandum laborem. ſeceſſit oraturus ſolus pro omnibus, qui ſolus moriturus erat pro omnibus. Selegit Olivarum montem, ut eo loco de pace noſtra cum Deo patre paciſceretur, qui, à veteri pacis ſymbolo oliva, nomen habebat. Hic *in faciem procidit*, abjectus, omnis creaturæ primogenitus. Hic in lachrymas, in gemitus, in ſudores cruentos, inter mortis metus maximos & animi terrores horrendos, effuſus fuit character ſubſtantiæ patris, ſplendor gloriæ & inviſibilis Dei vera imago. Hanc naturæ noſtræ trepidationem in ſe ſuſcepit, ut à ſuis eximeret. non dedignatus eſt hos animæ cruciatus pati, qui crucem noſtra cauſa non recuſavit. Obverſabatur cogitanti, hinc ſummi Numinis ob peccata omnium noſtrûm juſtiſſima ira, hinc futuræ mortis acerbiſſimus ſenſus & tot malorum triſtiſſima facies. quæ ſponſori noſtro miſerabilem hanc vocem extorſere: *Anima mea triſtis eſt uſque ad mortem.* & hanc: *Pater, ſi fieri poteſt, tranſeat à*

me

me calix iste, sed non sicut ego volo, sed sicuti tu vis. Sciebat utique, non esse triumpho locum, nisi post victoriam, nec victoriæ ante certamen, nec certamini, nisi inter partes. Sciebat, nullum esse certamen laudabile, nisi quod cum ratione & deliberatò suscipitur. Sciebat, nullum esse certamen majus, quam quod homini ab ipso homine exsurgit. Quare secessit à se filius hominis & unus partes fecit. voluit ratione, quod noluit affectu. horruit homo, quod aggressus est Deus. timuit mortalitas, quod elegit immortalitas. suasit amor sui, ne biberet de calice. suasit amor nostri, ut biberet de calice tristitiæ, qui nobis esset futurus calix lætitiæ. Succubuit penè meditatione funestæ crucifixionis. at erexit se fiducia lætæ resurrectionis. Non vult esse miser, cum insontem se adspicit. Vult esse miser, cum nos sontes respicit. voluit auferri calicem, quia militabat miles. noluit auferri, quia vicit imperator. deprecatur calicem, quem ipsi propinamus peccatores. arripit calicem, quem ipsi propinat misertus nostri Deus. Causam agit trepidationis humanæ & tolerantiæ suæ. *Serva me ex hac hora*, trepidationis oratio est. *Sed propter hoc veni in hanc horam*, tolerantis obedientiæ vox est. Petiit amoveri calicem tribulationis, quia maluit esse. & admovit ori calicem redemtionis, quia perditos nos voluit superesse. Duplicem voluntatem perpendite. Vnam fluctuantis carnis, alteram immobilis decreti. Vnam luctantis rationis, alteram superantis spiritus. Vnam placentis sibi. alteram placentis Deo. Suspicite in concordiæ magistro mirabilem discordiam, & dividi potuisse à se, qui nos omnes unit in se. abnegat, quæ viventi jucunda sunt; & præfert, quæ morituro gloriosa, orbi salutaria sunt. Ita ad se re-

dit, & *Angeli* validis *solatiis* fultus, sustinet mala, quæ se superaturum confidit. Iesu Christe, etiam nos in Olivarum montem transfer, ut calcatis seculi voluptatibus, propius inferamus cælo mentem. permitte, ut in terram procidam post te, qui procidisti in faciem pro me. permitte, ut preces nostras permisceamus tuis, ut una cum tuis transvolent in cœlum, ad Patrem tuum. Permitte, ut susurrulus in cor nostrum descendat, ejus alloquii, quo te solatus est Angelus Dei. Cedò guttulam *sudoris* tui, in refrigerium æstuantis malorum sensu conscientiæ. Cedò guttulam cruenti sudoris, quâ abluamur à peccatis nostris. Cedò guttulam lachrymarum tuarum, ad restinguendam sitim justitiæ tuæ. Cedò alteram guttulam, quæ languescentem & tot dubitationum insultibus vacillantem fidem nostram roboret fulciatque.

Descendens à monte Iesus *salutatur à Iuda*, & *proditur osculo*. osculo, non fidei, sed perfidiæ: non cognationis, sed simulationis: non submissionis & devotionis, sed proditionis: non officii, sed maleficii: non amicitiæ, sed fallaciæ. proditur fidelitatis doctor. fit mercimonium ipse Deus. appenditur vili argento, quo preciosius nihil vel cœlum habet vel terra. creatura creatorem suum ære licitat. vendit vas figulum suum; terræ filius Dei filium. Qui nos emit sanguine suo, venditur metallo, quod condidit ipse. triginta siclis æstimatur, qui animam suam in precium dedit toti mundo. Scelerate Iuda. salutas dominum, & fallis. dominum vocas, & re dominum negas. ave dicis illi, & benedicis, cui malè vis, & miserrimum væ apportas. inclinas te reverenter, ut tradas crudeliter. accedis amicus, discedis inimicus. Salu-

tis viam ostendit tibi Iesus, & tu mortis viam ostendis inimicis ejus. servare te voluit per fidem in se, & tu perdere ipsum venis per infidelitatem ex te. ivisti inter dilectissimos, accubuisti inter discipulos. nunc mutatis partibus, inter satellites, inter lictores inveniris. Voluit te tradere Deo, ne perires. & tu illum tradis sacerdotibus, ut periret. Avaritiam admittis, & amicitiam Domini è pectore dimittis. tinxisti manum in paropside præceptoris tui, ut te reum tingeres innoxio sanguine, quem prodidisti. sectator fuisti, jam desertor es. conviva fuisti hospitis; jam hospitii violator es hospes. quæstor fuisti Apostolici cœtus, jam ductor impiæ cohortis. Sequeris diabolum ducem, & non vis habere Iesum rectorem. *Capitur* & *vincitur*. At vos Principes sacerdotum, magistratus templi & seniores, parcite, precor, pias scelerare manus. parcite Christo injicere vincula, quia justus est. quid vincitis hominem, qui templi vestri Dominus est & sancti sanctorum summus sacerdos? quid captivum abducitis? libertatis vestræ vindex est, tot seculorum spes, Israëlis exspectatio. erras Iudæe, erras lictor, erras satelles. nostras manus liga, hæc capita obnubito, nos in gemonias pertrahe. Me me, adsum, qui feci. in me gladios & fustes vestras convertite. nihil ille nec ausus, nec potuit. *Ducitur* in morem facinorosi *ligatus ad Annam Pontificem*, Caiphæ socerum. ab Anna ad Caipham, ut quæ vincula inter illos conjugii erant, vincula essent conjurantium in Christum, soceri generique. Species prætexenda fuit sceleri, & damnandus in sacris Conciliis, ut Ecclesiæ autoritate interficeretur Ecclesiæ caput, doctor, petra. A *Caipha itur ad Pilatum*, à *Pilato ad Herodem* ab *hoc rursus ad Pilatum*, ut secularium quoque

voce caderet. Sed hominum improbitatem vertit divina ſapientia in Filii ſui gloriam. Quod judices invenit, tot innocentiæ ſuæ teſtes habet. traditur ab iis, ſed infami pecunia proditus. capitur armata manu, ipſe inermis. trahitur, nihil reluctans, & ſponte ſe præbens. judicatur, ſed à profeſſis hoſtibus. Veritatem loquitur Caiphas, nec intelligit. *præſtat, ut unus moriatur, quàm populus.* non invenit Pilatus culpam in ipſo. horret Pilati uxor & juſtum vocat, ut jam mulier excuſet à peccato, quæ prima nos peccatores fecerat. Annas, quia nihil expiſcari potuit flagitioſum, mittit ad Caipham. adjurat filium Dei Caiphas, qui filium Dei oppugnabat. odit Annas Pontifex minor, Ieſum Pontificem maximum. perſequitur ſacerdos unius anni, Ieſum ſacerdotem in æternum. Leviticus ſacerdos illum, qui ſecundum ordinem Melchiſedechi erat. ſacerdos typicus verum. Qui Pontificatum mercatus fuerat ab Herode, ſacerdotem à Deo conſtitutum. illuſit Herodes Iudææ ſolum rex, regi, qui à mari ad mare dominatur, teſte Eſaia. pronunciant de capite ejus ſuppedanei judices, qui vivos mortuoſque, etiam hos ſuos judices judicabit, judex ſupremus & irrefragabilis. Advertite Iudices, Anna, Caipha, Pilate. erraſtis omnes in reo. Quæ in Ieſum Nazarenum congeſſiſtis crimina, noſtra ſunt, non illius. Nos filios Dei falsò nos diximus, cum arrogantiæ criſtas tollimus inſolentius, cum Iovis Ammonis filios nos jactamus, cum pauperem ſorte præ nobis contemnimus. Nos legem Moſis ſolvimus, cum leges ſingulas tranſgredimur audacius. Nos per dæmoniorum Principes, Ambitionem & Avaritiam, magnos hujus mundi dæmones, reges principeſque, ſoliis ſuis deturbamus.

Nos templa Dei ſubvertimus, cum animas noſtras non uno crimine profanamus. Nos pópulum concitamus,cum manifeſtæ veritati bellum indicimus, cum tyranni incubamus civium cervicibus, cum ſenſura vexamus imbelles columbulas, & milvis rapacibuſque corvis veniam damus. Nos venimus dare gladium, & fratrem cum fratre committimus, cum fratri temerè iraſcimur, & implacabiles ſumus.Dixit ſe filium Dei Ieſus & fuit. ſi prophetis creditis, pater æternitatis fuit & egreſſus ejus à ſeculo. In Pſalmis legiſſe debebatis, *Filius meus es tu, hodie genui te*. Dixit ſe filium Dei & miraculis probavit. Non dedit turbas, nec ſtuduit rebus novis, qui Cæſari juſſit dare, quæ Cæſaris ſunt, & ipſe dedit. Non ſolvit legem Dei, qui ad recti amuſſim vixit inculpatiſſimus. Non evertit templum,qui domum orationis eſſe voluit, magnus pro templi majeſtate & reverentia zelotes. Non regna affectavit veſtra, cujus regnum non erat de hoc mundo. Non venit dare litem propoſito ſuo, ſed pertinaciæ veſtræ eventu. Non colluſit cum diabolorum Principe, qui rigidis pietatis juſſis Sathanæ regnum evertit. Non docuit ſeditioſus, qui ſuos ad pacem conſtanter hortatus eſt. nec collegit diſcipulos ad pugnam, ſed ad propagandam Euangelii doctrinam. Non potuit machinari malum, qui locutus eſt publicè, in ſynagogis, in templo, feſtis diebus,loco & tempore celeberrimo, confluentibus undique è Syriæ partibus populis.

Intereà, dum hæc geruntur in Prætoriis, in aulis, deſeritur ab amicis, *fugiunt diſcipuli*, & in latebras ſe abdunt, afflicto paſtore. Vnus Petrus, quanto creditur eſſe animoſior, tanto *abnegat Dominum* timidior. *Ancillulam* timet puſil-

 lanimis,

lanimis, qui se in mortem iturum dixerat magnanimus. nec negat solum, sed pejerat & execratur. fortis fit negator, qui fortis fuerat pollicitator. Atrox crimen, nisi excusaret infirmitas. nec enim venerat, ut abnegaret, sed ut curiosus spectaret. nox erat, & tenebræ involverunt animum. dum ad aulicum ignem se calefacit, refrixit charitas. accedebat ad impios, & abibat à pietate in Dominum suum. Dejicit prima afflictio, quem sua erigit persuasio. Nec Petrum solum tangit iste dolor. etiam error iste noster est. Ancillam timemus, Auditores, cum edenda de Christo confessio est, vel verbo, vel opere. Cum coram Imperatoribus & regibus stamus, vacillamus timidi & Christum citius, quam aularum prunas deserimus. Cum magnis promissis nos vocant terrarum Dii, labascit fides, & nescimus hominem. Mundus ancilla est, Cæsar ancilla est, caro nostra ancilla est, peccatum, Sathanas, improbus quisque & seductor, intercurrentes ancillæ sunt, quarum vel amore vel metu juramus indies, nos nescire hominem. Cum mercaturam sinistri facimus, & spe lucri proximum fallimus, nescimus hominem illum, in cujus ore non fuit dolus. cum patrocinium commodamus nequā causæ, nescimus hominem illum, qui nos docuit implere omnem justitiam. cum morbos ægrorum trahimus aut curamus negligentius, ut unctiores redeamus, nescimus hominem illum, qui morbos curavit verbo. cum plebi ad os loquimur, cum pulvillos supponimus peccantibus, nescimus hominem illum, qui hypocritis toties larvam detraxit. cum Principibus populi responsamus, & regum apices concutimus petulanter, nescimus hominem illum, qui Herodi non respondit. Cum temerariis bellis implica-

plicamur, incendiis, lanienis urbes agrosque vastamus, nescimus hominem illum, qui Petro imperavit, ut gladium reconderet. Sed *Galli cantum audivit Petrus. & recordatus est verbi, quod dixerat Iesus, Priusquam gallus cantat, ter me abnegabis. Et egressus foras, flevit amarè.* Dat locum pœnitentiæ, qui dederat jactantiæ. minorem se agnoscit sibi relictum, qui major fuisset Christi ope subnixus. Cum viribus nostris fidimus, labimur mobiles; cum Dei auxilio nitimur, consistimus immobiles. Sibi diffidat oportet, qui fidens esse volet. A Christo petendum, quicquid pro Christo gerendum est fortiter. Ancillæ vocibus iterum atque iterum percelli, quam ignominiosum viris. Et tales singuli sumus, cum maximè nobis videmur stare. Galli insperata vox Petrum peccati commonefecit. Vtinam & commonefaceret nos. Cum à Domino castigamur, cum morborum omne genus & nova febrium cohors nobis incubat, galli cantum audimus, ne cum mundo pereamus. Cum inter feretra quotidie, & pompas funebres & sepulchra ambulamus, canit gallus, & nos peccatorum nostrorum ac mortalitatis redarguit. Cum in templis, aures nostras vellicant Ecclesiastarum acres invectivæ, clamat gallus, ut è peccati veterno sopitam mentem suscitet. Cum piis parentum, præceptorum, amicorum hortatibus revocamur ab errore, gallos omnes credite, qui ad resipiscentiam invitant. Supplicia nefariorum, cruces, lictorum virgæ & secures, carceres, catenæ, pro gallis sunt & pœnitentiæ doctoribus. Fames, paupertas, bella, exilia, naufragia, terrarum inundationes, tempestates, totidem sunt gallorum voces, quæ Christi memoriam refricant. Exit Petrus. unde? ex atrio Pontificis, ubi peccaverat.

verat. Flet Petrus, quia intuitus eſt illum Dominus. & flet amarè, quia abjuraverat ſeverè. Exeamus & nos cum Simone è pontificum atriis, ubi facilis in peccata lapſus. ne miſceamur famulis ſceleratorum, ne vitium trahamus à contactu. lachrymis teſtemur pœnitentiam, cum reſpiciens nos Ieſus promittit miſericordiam. Exemplum ſit nobis Petrus, & imbecillitatis humanæ, & reſipiſcentiæ non fictæ, labentis Eccleſiæ doctoris,& reſurgentis è lapſu; fidentis ſibi, nec diffidentis gratiæ. Salutares lachrymæ, quæ ad diluendam culpam negationis, teſtimonia fuerunt veræ converſionis. Salutares lachrymæ,quæ fluxere ex fonte charitatis,ut abluerent verba formidinis. Non eſt tardum remedium abolitionis, ubi non fuit judicium pravæ intentionis. Naſcitur abundantia fletus, ubi non deficit ſimplicitas affectus. At quam diſpar ratio peccantis Iudæ & peccantis Petri. Iudas abjectis ad pedes ſacerdotum argenteis, receſſit & ſcelus ſcelere cumulavit. Agnovit magnitudinem criminis,ſed non agnovit magnitudinem clementiſſimi Numinis.Exivit Petrus, ne peccaret amplius.Exivit Iudas,ut qui in Dominum peccaverat,jam in ſe peccaret. Flevit Petrus & miſericordiam conſecutus eſt. flevit & Iudas, ſed abjecto magis animo, quàm converſo.

Magnum ſe putabat feciſſe Petrus, quod *gladio amputaſſet auriculam Malchi*. major res agebatur. Exploranda fuit conſtantia ejus, qui Neronis aliquando tyrannidi objiceretur martyr. tentanda fuit manſuetudo ejus, qui manſuetudinis Chriſtianæ eſſet futurus præco. non opus gladio Epiſcopis,quibus pugnandum ſpirituali, & ſacro. Non fundendus ſanguis erat prælucentis Malchi, ſed toti mundo prælucentis

Chriſti.

Christi. At felices ſumus, quibus amputantur auriculæ, quæ hactenus auſcultaverunt impiis ſacerdotibus, impiis ſcribis, impiis phariſæis, impiis ſenioribus, hoc eſt, carnalibus deſideriis. Ter felices auriculæ, quas reſtituit Ieſus, quæ Deo patri auſcultant, vocanti nos ad Filium; quæ Filio auſcultant, docenti viam ſalutis; quæ ſpiritui S. auſcultant, ſalutaria ſuggerenti. Probroſum erat vulnus Malchi, ſed minus periculoſum. Inſanabile, quia reſecta cartilago non renaſcitur. At Chriſto ſanabile & hoc vulnus fuit. reddidit auriculam, qui reddere poteſt ſaniorem mentem, divinæ auræ particulam. reddidit corpori membrum, qui totius hominis eſt medicus.

Redeo ad prætorium. quod non miſeriarum & ignominiæ genus patitur apud Deum glorioſiſſimus? *Velatur facies* ejus, ſine quo in tenebris peccati, & ignorantiæ & mortis verſamur. *cæditur* contemptim colaphis, gloriæ noſtræ fons & origo. *illudit miles* prophetæ, ne nos eſſemus ludibrium Sathanæ. *conſpuitur*, convitiis proſcinditur, in exemplum, ſi fortè & nos conſpuat ſcribæ cujuſdam, aut pontificis ſubbalneo. Et patitur hæc taciturnus, quia moriendum erat divino conſilio. parcus eſt reſponſi, largus beneficentiæ. maluit factis declarare naturam divinam, quam apud juratos hoſtes profiteri. accuſatur blaſphemiæ, quem Pater glorificavit. mendaciis impugnatur veritas, & non unius criminis arceſſitur reus, qui ſolus omnium omni vacat crimine. Disjunxerat Herodem & Pilatum vetus ſimultas. Nunc, patiente Ieſu, redeunt in gratiam mutuò & *coëunt amici*. Improba concordia eſt, quam conciliat veritatis injuria. Satius eſt diſſentire malos, quàm convenire in malo. non amicitia eſt conjurantium

in

in Christum, sed conspiratio. *Gavisus est Herodes, viso Iesu.* Sed salutarius gaudium concepisset, si oculis fidei Iesum vidisset. audiverat multa de eo, non miratus sanctitatem potentiamque ejus, sed novitatis studiosus, quomodo de funambulis, aut præstigiatoribus audimus. *Præfertur Barrabas*, & posthabetur Dei filius comperto homicidæ. deposcit insania ad supplicium de omnibus benè meritum, & dimittit publicæ tranquillitatis hostem. *Flagellatur miser*, & quæ flagra nos manebant, discerpsere innoxium. Vibicibus horret, sanguine madet luridus, sulcis cruentis altè discinditur inculpata cutis. Iterum aberras impietas. flagellatur unus, cum flagellandum esset universum genus humanum. flagellatur insons. at flagellari meruere, quotquot ab Adamo natales accepere. Quoties virgas tollis lictor, toties teipsum feri, nam tu reus es. quoties ictus ingeminas, ingemina in tergore Iudæi, ingemina in tergore gentilis, quia omnes peccaverunt. Alliga postibus Caiphæ veterem Novumque orbem, nam uterque positus est in malo. Alliga viros, alliga feminas, alliga virgines, alliga juvenes, alliga ipsos mundi imperatores, ipsum Annam & Caipham, cum Pilato Herodem, nobilem cum ignobili, sapientem cum insipiente. omnes eidem culpæ affines sumus. Dissecas venas Iesu. Has venas disseca, quæ impuris affectibus incaluere. rumpe arteriarum compagem, nam iniqua plurima à corde imbibere. Lacera nervos meos, nam singuli peccaverunt. ille qui in oculis est, vidit vanitatem; qui in auribus est, auscultavit improborum susurris. qui in naribus est, odoribus se commodavit ad luxum; qui in lingua est, lasciviit in gulæ gratiam. qui tactum facit, leno fuit voluptatum. is qui lin-
guam

guam commovet, pronus fuit ad vaniloquia. Etiam *coronam gerit Iesus*, ut videretur rex, qui erat. sed *spineam* gerit, ut diceretur, per contumeliam esse, quod erat regali officio. *arundo pro sceptro est*, vestis *purpura*. nam hæc regum sunt insignia. Oro te, Iesu Christe, sine, ut ablatam capiti tuo coronam ludicram, omnium & singulorum peccatorum vertici imponam. Benedicte patris, hæccine te insignia decent? Nobis vertices maledicti sunt, nobis frons impudens & effrons. Nostra capita stultitiæ multiformis promptuaria sunt & tot ineptiarum officinæ. Tuum sapientiæ cœlestis, tuum sanctimoniæ incorruptæ, tuum devotionis sinceræ arx est & regia. nobis regna exprobret fatua corona, nos ridicula purpura investiat, quia fatua cogitamus, fatua loquimur, fatua scribimus. nos reguli videamur populo, qui cum centum aut plus terræ ulnas possidemus, terrarum Domini vocamur. Sæviant minaces spinæ in capillis nostris & pungant caput, quod à mala mente indies pungitur. Spina ambitio est, spina auri sacra fames est, spina crudelitas est, spina discordia est, spina sordida avarities est, spina superbia est, spinæ sunt, iræ, odia, hypocrisis, quibus, vel pungimus alios, vel pungimur ipsi. Ab his spinis solus liber est Iesus. Cur ergò spinis coronatur? non sibi, Fratres, sed nobis, ut spinarum nostrarum spicula, obtundat spinis, quas gessit & sensit merito nostro, non suo.

Inter hæc ludibria & sannas & sibila vulgi, hac tristi rerum facie, sic vinctum, cæsum, consputum, coronatum, purpuratum, miserrimum, talem fatetur Pilatus, his vel admirantis vel dolentis vocibus: *Ecce Homo.* En spectaculum Iudaicæ feritatis. En spectaculum calcatæ, spre-

tæ,

tæ,irrisæ,damnatæ innocentiæ. En Deum,sed in carne afflictissimum. En Deum, sine majestate vilissimum.En hominem, sed ex Deo natum. En Deum,sed ad inferos depressum. En hominem omni homine minorem& majorem,omni homine feliciorem & infeliciorem. En hominem,omnis hominis scandalum, omnium fidelium decus & gloriam, omnium Angelorum admirationem. Ecce homo, quem sui non agnoscunt, venerabuntur gentes. Ecce hominem nihili, sine quo nihil fuissemus nos, exe-crationem suæ gentis, ut benedictione nos impleret sua. ecce hominem, filium hominis & unigenitum Dei. Mox *rapitur ad supplicium, tandem consentiente Pilato.* favisse dixeris Christo, sed ut Herodes favet Iohanni, cui ad puellæ preces caput amputavit. *Bajulat crucem suam*, hoc est aram, idem sacerdos, idem victima. Cogitur humeros commodare *Simon Cyrenensis*, è gentium numero, ut, Iesu præeunte, bajularet sequens. felix necessitas, quæ propellit ad salutem. felix violentia, qua trudimur in regnum cœlorum. amplectitur crucem Christi nondum Christianus. ut qua via incedebat Christi vestigiis, eadem incederet per fidem populus, qui longe erat. Nec pudeat nos portare crucem Iesu Christi, liberiore obsequio. Sequamur cum Cyrenensi ad locum supplicii, ut abducamur à loco æterni exitii. compatiendum est Christo, si non regnare volumus. Nec dignus est Christo, qui non accipit crucem suam & Iesum sequitur. Dum sub cruce laborat & gemit, plorare vetat filias Ierusalem.plorare vetat & nos, quorum causa crucem portat. Cum viridi ligno accidat hæc calamitas,ne desperemus, si arido accidat. Cùm membris Christi male est, commodemus humerum laboran-

borantibus, nam & ſic juvamus bajulantem Chriſtum.

Pervenit *ad Calvariam* Redemptor noſter, locum damnatis oſſibus craniiſque infamem, qui virtute ſua reſuſcitabit mortua. *Crucifigitur*, quo non aliud mortis genus erat atrox magis & probroſum. Suſpenditur *inter latrones*, ut videretur crimen eſſe commune, quibus erat commune ſupplicium. Pendet inter facinoroſos, nec inquinatur ab ipſis, ut impleretur ſcriptura, *Et cum injuſtis deputatus eſt*. Pendet medius & velut princeps maleficorum, ut inter contraria ſua eluceret juſtitiæ & ſanctitatis princeps. Erigitur in altam trabem, velut in triumphale ſignum, cui orbis univerſus inclinat caput, quem venerantur Angeli, ſoli tremunt dæmones. Pendet cœlos terramque inter, utraque reconciliaturus. Pendet in theatro & mundi meditullio, ipſe mundi admiratio, amor mundi, ſolatium, & felicitas mundi. Pendet velut in ſpecula, è qua miſeriam noſtram ſpectat, tam truci vadimonio redemptam. Pendet inter dextrum & ſiniſtrum latronem, ſpecie futuri Iudicis inter juſtos à dextris, & injuſtos à ſiniſtris. Pendet pœnitentem inter & impœnitentem, inter condolentem & exprobrantem, ut non omnium ſe Servatorem, ſed pœnitentium probaret. Pendet inter gratiæ exemplum & contumaciæ, inter electum Dei miſericordia, & relictum ſua culpa. Fecit ex latrone uno civem paradiſi, dum alter ſe fecit civem gehennæ. Pendet nudus, ut tot meritorum ſalutari veſte nuditatem noſtram tegeret. Pendet nudus, ut qualis in Paradiſo homo primus habitaverat, talis in Paradiſum homo ſecundus intraret. Pendet pauperrimus, cui jam nihil erat reliquum in terris, ut ne veſtis quidem matris hæreditas eſſe poſ-

ſet.

ſet. Pendet miſerrimus, inter cruciatus maximos, nervorum inſtar tympani diſtenſiones, manuum pedumque vulnera, pendulo è transfixis manibus corpore, rigente vultu, conniventibus in ipſa morte & peccatorem adhuc gratiosè intuentibus oculis. Nec crucifigitur ſine titulo & criminis & perſonæ. Adſcribuntur hæ voces, *Ieſus, Nazarenus, Rex Iudæorum.* Prima vox ſalutis eſt, ſecunda educationis, tertia regii muneris, quarta regem repudiantium Iudæorum. Innocentiam pendentis loquitur titulus, & contumaciam Iudæi. Ieſus erat, ergo ſervator. Nazarenus erat, ergo ſanctificatus & ſeparatus. Rex erat, at ſine incommodo Herodis. *Iudæorum*, hoc eſt confitentium ipſo nomine ſcelus ſuum. Nam *Iudæi* vox confitentem ſignificat. Hoc trophæum paſſionis ſuæ retulit Dominus, quod cum rex eſſet regum, talis imprudentis Pilati juſſu, invitis pontificibus & ſcribis declaratus fuerit. Legebant iſta Hebræi, legebant Græci, legebant Romani. Hebræi, quorum propria erat Hebræa lingua. Græci, qui ob commercia cum Iudæis frequentes aderant. Latini, quia ſtipendia ſub Pilato merebant. Non ignoravit indigena, quis eſſet crucifixus. non ignoravit peregrinus. omnium intererat illa ſciri, quia in rem omnium erat pati Ieſum & occidi.

Spirante adhuc Ieſu, in ſpolium cedunt veſtimenta, operæ militaris præmium. hæc cum conſuta eſſent, in *quatuor diviſerunt partes*, ut militum ſingulis ſua cederet portio. At tunica, veſtis interior & ſacro corpori vicinior, quia ſuturam non habebat, inutilis futura, ſi diſcinderetur, tota contigit illi, cui ſors favit, ut impleretur, quod prædictum erat à Davide: *partiti ſunt inter ſe veſtimenta mea, & ſuper veſte mea miſerunt*

ferunt sortem. Vestis ista insutilis, Ecclesia Christi est. cohæremus in crucifixo plurima membra, quæ vel imperitia nostra, vel pertinacia, vel ambitione, vel zelo, qui non est secundum scientiam, miserè discerpimus. Quis resarciet? Tu, Christe, respice è cœlo ad vestem tuam in tot frusta laceratam. Secatur in partes à pontificibus ipsis, à scribis, ab Ecclesiæ tuæ doctoribus. Vah insaniam nostram! Pepercere Barbari milites tunicæ tuæ, nec dissuerunt illam. at non parcunt sacrorum & templi antistites vesti tuæ. Vni, reduni, Iesu, discissa membra, ut omnium sit unum corpus, unus spiritus, unus dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus & Pater omnium, qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis.

Ad crucis locum eunti porrigitur *acetum, felle permistum*: sed noluit bibere. Sitiebat hostium pœnitentiam, quam noluerunt porrigere, qui nolebant in eum credere. Et cum vinum offerri soleat morituris, *dederunt vinum myrrhatum*. sed non accepit. displicebat dantium permixta myrrhæ amarulentia. Biberat ante cum discipulis suis, non bibiturus de fructu vitis, donec biberet novum in regno Dei. In cruce pendenti iterum porrigitur acetum & bibit, ut impleretur, quod scriptum est, *aceto potaverunt me*. Et inter hæc orat pro crucifigentibus se: *Pater ignosce illis, nesciunt enim quid faciant*. Non ulciscitur se mansuetus, sed orat pro salute hominum, qui se agnum paschalem offerebat pro ea. Tunc Sol sensit innoxii supplicium, nec sustinuit esse spectator, patiente Sole justitiæ. Obduxit caligine faciem suam, *& tenebræ operuerunt terram*, dum Iudaicis mentibus incumbit contumaciæ caligo. Lugeat carnalis Iudæus, sed spiritualis gaudeat Chri-

Christianus. illi dies versa est in noctem. nobis hæc nox coruscat in diem.

Tum, velut victus, cruciatuum acerbitate, voce magna exclamavit, *Deus meus, Deus meus, cur dereliquisti me.* Est quædam derelictio, ubi nulla fuit in tanta necessitate virtutis exhibitio, nulla majestatis ostensio. Non dereliquerat ipsum Deus, quem è morte resuscitaturus erat. cum Deum suum vocat, non desperantis vocem auditis, sed nostram vicem sustinentis. Adami illa vox est & omnium nostrûm, à quibus vultum jure averterat divinus favor. In terra hæc loquebatur, qui apud Patrem & in Patre commorabatur. Quærit quare ipsum dereliquerit Deus, quia insontis fruebatur conscientia. quærit quare? ut peccati meritum nobis suggereret, & consilium divinum crucifixionis primam summamque causam indicaret. Postquam *omnia consummavisset*, & nihil sacrificio deesset, *inclinato capite dedit spiritum*. Dedit, quia animam suam ultro posuit pro ovibus suis. Dedit, quia jam olim in typo suo dixerat, *Ecce adsum Domine, ut faciam voluntatem tuam.* grata fuit victima morientis, quia fuit ultrò obedientis. Mortuo *perforatur latus, effluentibus aqua & sanguine,* quantum abluendis omnium hominum sordibus sufficiebat. O sanguinis preciosissimi rivule, sana me, nam animam meam lepra habet per te sanabilis. O rivule riga me, nam exaresco tui desiderio. O rivule lava me, nam à capite ad calcem sum vulnus, & livor & plaga tumens. O rivule refrigera me, nam flammæ infernales circumdederunt me. O rivule recrea me, nam peccatorum meorum doloribus fractus fessusque sum. O fons vitæ, ô fons unice, ô fons inexhauste, ô fons limpidissime, ô fons ineffabilis gratiæ. Da ut peccator maximus sorbitiun-

bitiunculam ſanguinis ſalvifici corde contrito & vera fide hauriam, & hauriant mecum, quotquot in Chriſtum credunt mecum; ne moriamur ſed vivamus in æternum. Video deſtillantem, crucem juxta, ſanguinis guttulam. Accurre, accurre anima & bibe. Bibiſti? Euge. ſalva es, beata es æternum.

Tum ne ſua majeſtas & divinitas deeſſet tam flebili, tam horribili ſcenæ, *concuſſa terra eſt,* quam cum Patre creaverat. horruit natura, patiente Deo naturæ. *diſſilierunt ſaxa,* quæ in maximam duritiem ipſe compegerat. *Rumpitur templi velum,* ut figura in veritatem, prophetiæ in lucem, lex in Euangelium verteretur. rumpitur, ne ſolius Iudæi eſſet ſalus & promiſſio, ſed & gentibus nobis eſſet aditus ad ſanctum ſanctorum. apertæ ſunt ſepulchrorum fauces, *egreſſa cadavera,* ut finem ſuæ mortis doceret, reſurrectionem mortuorum. Eſt hoc, Auditores, familiare Deo noſtro, per imbecillitatem filii ſui oſtendere virtutem ſuam, per ſtultitiam prædicationis ſapientiam ſuam profiteri, per ignominiam crucis illuſtrare ſuam gloriam. De humili, leni, paupere, deſpecto Ieſu multa legitis. Sed & hoc legitis: illum adoratum à Magis, verbo ejeciſſe dæmones, ſanaſſe morbos, ſedaviſſe tempeſtates. Legiſtis illi ſtructas inſidias. ſed & hoc legiſtis: ipſum iviſſe per medios inſidiatores. paſſus eſt ſe capi, ſed nutu proſtravit ipſos ſatellites. ridetur in cruce à pluribus, ſed dixit Centurio, *Verè hic eſt filius Dei.* Mortuus eſt in cruce. en impotentiam. at obſcuravit Solem, concuſſit elementa mundi, ſaxa diſcidit, monumenta aperuit, mortuos ſuſcitavit. en omnipotentiam. *O profundas divitias ſapientiæ divinæ.* capitur immenſus, ligatur incomprehenſibilis, maledicitur benedicto. Qui Deus

M eſt

eſt ob æternitatem, moritur homo ob mortalitatem. Qui in forma Dei Deus erat, crucifigitur in forma ſervi. nec conſpicua eſt forma Dei in homine, nec læditur forma Dei in ſervo. ſimul ſunt in cruce, ſublimitas pendentis hominis, & humilitas latentis Dei. ſimul celſitudo divinitatis, & abjectio humanitatis. Humilitas vera eſt in Deo inviolabili, & divinitas vera in homine violabili. In eadem cruce itur ad gloriam, ſed per contumeliam, itur ad incorruptionem, ſed per ſupplicium, itur ad vitam, ſed per mortem. In eadem cruce aliud egit Chriſtus patiens, aliud Iſraël inſaniens. alius finis irati Iudæi, alius miſerentis Dei. ille interficit Meſſiam ſuum, hic liberat à Diabolo captivos. Toto paſſionis decurſu repugnat iniquitas juſtitiæ, cœcitas luci, mendacium veritati, vincente juſtitia, perrumpente luce, triumphante veritate. Ignoſcite A. ſi dum prolixus eſt Servator noſter ſatisfaciendo, paulò prolixior ſim dicendo.

Audiviſtis hiſtoriam crucis dominicæ. audiviſtis rem, non fortuitò aut humanis conſiliis geſtam. Ea narravi, quæ æternitas occulta habuit, antè tot ſeculorum infinita millia. Ea narravi, quæ typis exhibita fuere ante Moſen, ſub Moſe, poſt Moſen. Ea narravi, quæ conſtantibus prophetarum oraculis de Chriſti paſſione & morte prodita, obſcurius intellexit pia antiquitas. Etenim *hunc Ieſum Nazarenum, virum approbatum à Deo inter Iudæos, virtutibus & prodigiis & ſignis, quæ fecit Deus per illum in medio populi: hunc definito conſilio & præſcientia Dei traditum, per manus iniquorum affixerunt Iudæi cruci & interfecerunt.* Sed ipſum crucifixum audite, paulò ante mortem: *Glorifica me pater, apud temetipſum, ea gloria, quàm habui apud te, antequam mundus eſſet.* Quæ illa gloria?

ria? gloria eſt patientis primum, mox reſurgentis Chriſti. Ibo per ſtupendum conſiliorum divinorum ordinem, & ubique patientis Chriſti partes eſſe, manifeſtum faciam. Salutis noſtræ fons principiumque ab æterna & gratioſa Dei electione eſt. At elegit nos Deus in Chriſto, ante jacta mundi fundamenta. at quali? patiente. nec enim amare peccatorem ſummo amore potuit pater, niſi reconciliatus. at nulla reconciliatio ſine Mediatoris ſanguine. Electos in Chriſto vocare decrevit Deus. ad quid? ad fidem. & quæ illa fides? quæ nihil ſcire ſatagit, quàm Ieſum, quantumvis crucifixum. Vocatos ad fidem juſtos pronunciare decrevit. at cujus merito? cujus precio? luentis pro nobis & ſatisfacientis Chriſti. Iuſtificatos ſanctificare decrevit. per quem? per Spiritum ſanctum. at cujus eſt hunc dare? filii ſedentis ad dextram Patris. at qui ſedeat ad dextram Patris? niſi per paſſiones intret in regnum cœlorum. *Oportebat Ieſum pati & ſic intrare in gloriam ſuam.* Sanctos immortalitate donare in cœlis decrevit. ob quem? ob crucifixum, qui factus eſt potentia ad ſalutem cuivis credenti. Emicuere hęc arcana in typis & umbris. Serpens inſidiatus calcaneo ſeminis fœminini, figuram exhibet Diaboli, antiqui ſerpentis, inſidiantis ſemini promiſſo, quod Chriſtus eſt. Et quis Melchiſedecus iſte fuit, ſacerdos altiſſimi? Chriſtus. perhibente Paulo ad Hebræos. & quod officium ſacerdotis? offerre victimas Deo, qualem ſe Chriſtus patiens Patri obtulit. Quis Ioſephus iſte falſis criminibus impetitus & venditus? Ieſus eſt, accuſatus à Iudæis, & à diſcipulo venditus. Quis iſte agnus Paſchalis? *Paſcha pro nobis immolatum eſt Chriſtus.* Quid enim? ſine macula & labe fuit agnus iſte. fuit & ſine peccati macula Ieſus.

M 2 agnus

agnus ex grege fuit, Iesus homo ex hominibus. Agnus mactari debuit. etiam mactatus Iesus est. agnum sine fermento comedi oportuit. & Iesum panem vitæ sine hypocrisi. Agnus corpori alimoniam dedit. Iesus animæ. agnus à stantibus & proficiscentibus comedebatur. nec Iesu Christo fruitur pasciturque fides nostra, nisi accincti ad iter cœleste simus. non frangi debuerunt ossa agno typico. nec fracta fuerunt Christo. quibus postes agni sanguine adspersi fuere, evasere manum percussoris Angeli. etiam Christi sanguine aspersi quotquot sunt, evasere mortis æternæ pericula. Tot victimarum, pecudum, boum, ovium lanienæ, tot ablutionum & purgationum genera & formæ, nonne præludia fuere & signa & imagines ablutionis peccatorum & redemptionis nostræ per Christi sanguinem? & quis iste vitulus, qui extra castra immolabatur? Iesus extra Solymam immolatus. Iam serpens æneus in deserto exaltatus, nonne umbra fuit Christi in cruce exaltati? ipse interpres Christus est: *Sicut Moses exaltavit serpentem in deserto, sic exaltari oportuit filium hominis, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Ionas in ventre ceti triduum latens personam gessit morientis & triduum in sepulchro jacentis Christi. Perhibent idem tot prophetarum vaticinia & cœlesti afflatu proditæ voces. Scire hæc oportet Christianos, ut quantis fundamentis innitatur religio nostra liquido perspiciatis. Et utinam hæc audiretis Iudæi, qui Messiam expectatis curribus, equis, elephantis, armatis copiis, incendiis, cæde terribilem & ad Syriæ regnum violenter grassantem. promissus est patiens & moriturus. Esaiæ verba sunt de Messia loquentis: *non clamabit, neque audietur vox ejus foris. calamum*

quas-

quassatum non conteret, linum fumigans non exstinguet. Talis fuit Iesus patiens. siluit coram judice, nec clamavit. Latronem, calamum tot sceleribus quassatum, in cruce servavit, & pro fumigantibus odio & crudelitate Iudæis oravit. De Messia idem pronuntiat: *Spiritus Domini super me, ut prædicem annum placabilem Domino, & diem ultimum Deo nostro, ut consoler omnes lugentes, & dem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris.* Patientis hæc Iesu officia sunt. placabilis fuit, nec enim se ultus est. filias Ierusalem consolatus est ad supplicium abiens, coronam matri dedit pro cinere, cum dicipuli sui curæ illam moriens commendaret. Petro oleum gaudii dedit pro luctu, cum oculis in misericordiam flexis ipsum adspectaret. Et quis ille *lapis angularis & preciosus, quem reprobaverunt ædificantes?* Iesus est, quem in crucem sustulere Iudæi. Heli morituro dicit Deus: *Suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui juxta cor meum & animam faciet.* quis ille? Iesus sacerdos, in quo Deo complacitum fuit. At quale hujus Sacerdotis sacrificium? Dicit alibi: *sacrificate sacrificium justitiæ.* at quod hoc? corpus Christi est, quod traditum est pro nobis in mortem. Eundem flagellatum, despectum, percussum nec repugnantem ob oculos ponit prophetarum gravissimus: *Non est ei*, inquit, *species & decor. Vidimus eum & non erat aspectus, & desideravimus eum, despectum & novissimum virorum, virum dolorum & scientem infirmitatem: & quasi absconditus vultus ejus & despectus, unde nec reputavimus eum. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit, & nos putavimus eum quasi leprosum & percussum à Deo & humiliatum. Ipse autem vulneratus est ob iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra: disciplina pacis super eum, & livore ejus sanati sumus. oblatus est,*

quia ipse voluit, & non aperuit os suum. sicut ovis ad occisionem ducetur & quasi agnus coram tondente se obmutescet & non aperiet os suum. His consona loquitur Iessæus: *Ego autem tamquam surdus non audiebam, & sicuti mutus non aperiens os suum. Et factus sum sicut homo non audiens, nec habens in ore suo redargutiones. quoniam in Te, Domine, speravi.* Et alibi: *Ego autem sum vermis & non homo, opprobrium hominum & abjectio plebis.* Nonne hæc ipsissima Pilati vox est: *Ecce homo.* Iterum ad filium Amos provoco: *Ego autem non contradico, retrorsum non abii. corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus, faciem meam non averti ab increpantibus & conspuentibus in me.* Iam lachrymantem Ieremiam audite: *Spiritus oris nostri Christus Dominus. captus est in peccatis nostris, cui diximus: in umbra tua vivemus in gentibus. Dabit percutienti se maxillam & saturabitur opprobriis.* De flagris regius propheta loquitur: *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, prælongaverunt iniquitatem suam.* De victima, de morte, de cruce, de Pharisæorum instituto, Ieremias verba facit: *Tu autem Domine demonstrasti mihi & cognovi, tu ostendisti mihi studia eorum, & ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, & non cognovi, quia cogitaverunt super me consilia, dicentes: mittamus lignum in panem ejus, & eruamus eum de terra viventium, & nomen ejus non memoretur amplius.* De regis Messiæ paupertate vaticinatus est Michæas: *Ecce rex tuus veniet tibi justus & servator, ipse pauper & ascendens super asinum & super pullum filium asinæ.* Talis Solymam ingressus est Iesus. Coactus est puer fugere in Ægyptum, quod passionis auspicium fuit. at prædixerat illud Oseas: *Ex Ægypto vocavi filium meum.* Cum caperetur, desertus est à discipulis. Sed non siluit hoc Zacharias: *Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis:* non siluit David: *Longè fecisti notos meos à*

me,

me, posuerunt me abominationem sibi. Petrum pejerantem & execrantem designat. Proditus est à conviva & discipulo. sed & illud fatidicus rex in psalmis cecinit: *Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique, & si quis me oderat, super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. Tu verò homo* (hic Iudas est) *unanimus, dux meus & notus meus.* Ducem vocat, quia cura rerum gerendarum illi commissa erat. at clarius: *Etenim homo pacis meæ, in quo speravi, qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem.* & rursum: *Amici & proximi mei adversus me appropinquaverunt & steterunt. Molliti sunt sermones ejus super oleum, & ipsi sunt jacula.* potuit ne molliora loqui Iscariotes, cum diceret: *Ave rabbi?* Stipulatus est Iudas triginta argenteos, quibus emptus ager ad sepulturam pauperum. Sed utrumque in oraculis Zachariæ legitur: Et *acceperunt triginta argenteos, precium appreciati, quem appreciaverunt ex filiis Israël, & dederunt eos in agrum figuli.* Conjuratum in Iesu caput à pontificibus, scribis, primoribus populi. At in hæc invectus antè fuit David: *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania. adstiterunt reges terræ & principes convenerunt in unum adversus Dominum & Christum ejus.* Quæ fremuere gentes, milites Romani sunt. qui in unum convenerunt principes adversus Christum, primores populi & principes sacerdotum fuere. qui reges adstitere, Herodes rex fuit & Pilatus Iudææ præfectus. Ligatus est Iesus, sed ob hoc comminatus est populo suo Esaias: *Væ animæ ipsorum, quia cogitaverunt cogitationes pessimas adversus seipsos, dicentes: alligemus justum, quia inutilis est nobis.* Ductus est in judicium, velut reus, at dixit & hoc Esaias: *Dominus in judicium veniet cum senioribus populi sui & principibus ejus.* Eorum adversus Messiam machinatio-

nes

nes, exprobrationes, sessiones primas, secundas, tertias, deplorat Ieremias: *Vidisti domine omnem furorem eorum, adversus me. audisti opprobria eorum & cogitationes adversus me, labia insurgentium mihi & meditationes adversus me tota die, sessionem & surrectionem eorum vidi.* Pependit in ligno maledictus pro nobis. at hoc prædictum à Mose: *Maledictus omnis, qui pendet in ligno.* Conspicati sunt pendentem in cruce, qui vitam dabat omnibus, & non crediderunt illi. sed & hoc prævidit Moses: *Et erit vita tua pendens coram oculis tuis. timebis nocte ac die & non credes vita tua.* Viderunt pendentem inter iniquos, & non credunt Esaiæ dicenti: *cum iniquis deputatus est.* riserunt pendentem, & non crediderunt. *Omnes videntes me, deriserunt me, locuti sunt labiis & moverunt caput.* Tenebræ operuerunt terras, illo patiente circa meridiem, qui lux erat mundi. prædixit hoc Amos: *Occidet Sol meridie,& tenebrescere faciam terram in die luminis.* & Zacharias: *Et erit in die illa, non erit lux, sed frigus, & gelu & erit dies una nota Domino.* Erat hic dies crucifixionis Christi, notus Domino, non Iudæo. Pendenti in cruce porrectum est acetum.at dictum hoc Davidi: *Dederunt in escam meam fel,& in siti potaverunt me aceto.* clavis affixus est cruci, distentus manibus pedibusque. prophetia hæc est: *Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt ossa mea.* partiti sunt milites vestes & miserunt sortem super una.at hæc Davidis verba fuere.moriturus jam dixit: Pater,in manus tuas commendo spiritũ meum. prædixit David: *Speravit in Domino, salvum faciet eum, quoniam vult eum.* oravit pro mortis suæ autoribus. sed fecerat idem in typo David: *pro eo ut me diligerent. detrahebant mihi, ego autem orabam.* Sepultus fuit, & lapide clausum sepulchrum. Non tacuere hoc prophetæ, *Lapsa est in lacum vita mea,*

&

& posuerunt lapidem super me. & alius, *Non derelinques animam meam in inferno, nec sines sanctum tuum videre corruptionem.* Conditus est in sepulchro sub vesperam & Sabbatho requievit. nec hoc indictum prophetæ: *A conspectu iniquitatis ablatus est justus, & erit in pace locus ejus.* Toto passionis circulo, simplicitate vicit astutiam Sathanæ & mundi, mansuetudine superavit ferociam, humilitate inanis gloriæ typhum, comitate superbiam, infirmitate potentiam. nec tacuit hoc Habacuc: *Splendor ejus ut lux erit. cornua in manibus ejus. ante faciem ejus ibit mors. egredietur Diabolus ante pedes ejus.* quæ illa cornua in manibus? crucis sunt extrema, quibus mundi hujus principem oppressit. ubi illa fortitudo abscondita? in cruce, in qua latuit divinitatis potentia. En Messiam tuum, Israël, in quo typi omnes & figuræ legis, in quo vaticiniorum tam densa nubes se explicuit. Ignosce, si cum Messia dicam: *aures habetis ad audiendum & non auditis, oculos ad videndum, & non videtis, cor ad intelligendum & non intelligitis.*

Sed misso Israële, cujus oculis etiam in hunc diem incumbit velamen Mosis, ne videant in finem legis, ad me & ad vos revertar A.C. Ego, quo me, hac rerum facie, pendente & moriente in cruce Iesu, vertam peccator nescio. Terret me lex, quæ maledictum me pronunciat, quia non mansi in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis. Terret me peccatum, quia stipendium ejus est mors. terret mors, quia in æternam me trudit. terret me conscia mens, quia tot me transgressionum redarguit. terret Sathanas, sub quo captivus sum. Quo me recipiam miser, quæ spes. quæ salus misero mihi denique restat? quo me recipiam desperabundus? nam nec apud superos usquam locus, nec

apud inferos. Ibo ad Deum Patrem? at hunc peccatis offendi. ibo ad Spiritum ejus ſanctum? at hic non audit peccatorem, niſi reconciliatum Patri. ego reus loquor. Implorabo Angelorum gratiam? at hi mori neſciunt. mihi moriendum eſt, nam peccavi. Invocabo cœlos, & tot creaturarum clementiam. at peccavi homo. exedundum mihi homini eſt, quod intrivi homo. Periimus, periimus miſeri. conclamata res eſt. montes cadite ſupra nos, colles obruite nos ab aſpectu & vultu irati & ultoris Dei. Vincula mortis circumdederunt me, in mortis umbra ambulo, flagellor intus ſcelerum furiis. Deus noſter, Deus noſter, quare dereliquiſti nos? quare? perditio mea ex me eſt, culpa mea eſt, prævaricatio mea eſt. Cur triſtis es anima mea ad mortem? Crux in oculis eſt. ſalva res eſt. Ad te Ieſu pendentem confugio. te intentis oculis vadem & ſponſorem meum intueor. abſit mihi lætari & *gloriari, niſi in cruce tua, per quam mundus mihi crucifixus eſt, & ego mundo.* Ieſu Chriſte, ut caput habes inclinatum ad oſculandum me; ut cervicem inflectis, ad proſequendum me; ut moribundis me ocellis adſpicis, ad ſervandum me; ut manus extendis, ad invitandum me; ut brachia exporrigis ad amplexandum me; ut ſanguinem fundis, ad redimendum me; ut vulnera oſtentas, ad ſanandum me; ut pedes fixos torques, ad ſuccurrendum mihi. ut totus pendes in ſolatium meum, in redemtionem meam, in ſalutem meam. Tua crux miſericordiæ divinæ & juſtitiæ conciliatio eſt. Tua crux Patris placatio eſt, & mea propitiatio. Tua crux reſtaurat per hominem, quod ſubverterat homo. Tua crux & gratiæ ſpectaculum eſt, & pœnæ: & maledictionis & benedictionis; & doloris & amoris; & ignominiæ

&

& gloriæ: & mortis & vitæ. Ad eandem crucem suspirant animæ piorum & gaudent, cadunt & surgunt, vident languores suos & medelam inveniunt. Ab eadem cruce fluunt amaritudines peccatorum nostrorum & dilectionis divinæ fontes uberrimi & suavissimi. In eadem cruce rubent transgressiones nostræ, instar sanguinis & coralii. in eadem cruce nive candidiores redduntur. Per eandem crucem descendo ad inferos peccati reus. per eandem crucem adscendo in cœlos à peccato indemnis. Ex eadem cruce pendent chirographa omnium nostrûm, de non solvendo. Ex eadem cruce pendent codicilli veniales de spondendo. Quid obmurmuras impietas? quid dubitatis de tota re incredulæ mentes? At non negat Iesum passum Iudæus, non negat gentilis. ille, quia se occidisse fatetur. hic, quia suspensum è cruce vidit. adsunt testes Euangelistæ quatuor, quibus in tanta veritatis luce, à Iudæis Christiani nominis hostibus nunquam scripto contradictum est. adest testis Dionysius Areopagita, qui Christo patiente, in hæc verba erupit: aut Deus naturæ patitur, aut mundi machina laborat. testis est Phlegon Trallianus, Adriani Imperatoris libertus, qui quo tempore crucifixus est Iesus, eclipsin illam præter naturæ ordinem notavit. Asserunt idem ex gentilium commentariis Eusebius, & Lucianus Antiochenus presbyter, ad Iudices inquit: Scrutemini annales vestros, videbitis tempore Pilati cessasse lucem media die, & fugatum solem, dum Christus pateretur. Ad eosdem libros ablegat Tertullianus Ethnicos in Apologetico suo adversus gentes. In tanto testium veritatis numero ecquis ambigat, quin *fidelis sit sermo, & omni acceptione dignus, Christum venisse in hunc mundum, ut peccatores salvos faceret.*

M 6 Quare

Quare accedite ad crucem Christi peccatores, sive ex Agare serva, sive ex Sara libera nati. Quid rependemus Domino pro tot beneficiis? pro hoc misericordiæ & gratiæ exemplo. Vnum petit crucifixus, ne peccemus amplius. *Mortuus est semel, ut nos peccato moriamur in perpetuum. Et vetus noster homo cum eo crucifixus est, ut aboleatur corpus peccati, ne posthac serviamus peccato.* Qui faxit, iterum Iesum in vincula reposcit, iterum flagellat, conspuit, & ridet, iterum cruci affigit. quot animam polluimus peccatis, tot clavis transfigimus denuò manus pedesque; tot ictibus percutitur illi caput; tot spinis pungitur; tot vulneribus laceramus filium Dei; toties perforamus innoxium latus, tot sudorum, tot sanguinis, tot lachrymarum fluvios extundimus Servatori nostro. Illudit liberatori suo, qni se hosti iterum devovet. frustra sanguine Christi mundamur à peccato, si ut immunda sus, ad volutabrum redimus. Exite mecum è circulo peccatorum, dum circulum passionis & miseriarum Christi decurrimus. Audes, quisquis es regum, principumque, vincire innocentem, cum hæc innocentis Iesu vincula cogitas? Audes conspuere vultum proximi & floccifacere minorem, cum miserandos vultus crucifixi vides? Audes verticem inferre cœlo, cum impositam capiti coronam spineam spectas? Audes illudere Deo, cum illudentes Christo servos intueris? Audes flagellis discerpere testes mortis Christi, & in membra ejus sævire, qui in ipsum caput indignè ferociisti? Audes oculis usurpare mundi ineptias, cum mortis umbra involvi oculos Iesu adspicis? Audes auscultare sugillantibus Christum, cum languidas morientis aures cernis, ne te sugillet Sathanas?

thanas? Audes extensa manu latrocinari, cum manus istas extensas respicis ad salutem tuam? Audes sacrilegus esse, & manus polluere rapto, cum perfossas & sanguine aspersas manus meditaris? Audes mendax & adulator effrene os recludere, cum ad silentem coram judice Iesum advertis, ne tuum crimen proderet? Audes intemperans gulæ delicias facere, cum acetum biberit Iesus, ne austeritatem divini furoris gustares tu? Quid vulneribus gloriaris miles? Hæc vulnera supputa, quæ te salvum præstabunt integrumque. Quid latus hauris ense per temeritatem? hebescet tibi ensis, & mucro, ad transfixum lancea latus. Quid acceleras pedes, ut noceas? stant immobiles Christo pedes, ut prosint tibi. Sanguinem fundis? ille in cruce pro te fusus est, ne tu sanguinem funderes. Qui sceptra aliorum rapitis, qui purpurati in soliis sedetis, ad chlamydem Christi respicite, ad arundinem, quam pro sceptro gessit. irradiet majestatem vestram Iesu humilitas, & splendebitis magis. interstinguite titulos vestros vocibus cruci inscriptis, & vera nobilitate fulgebitis.

Agite omnes, & gressus accelerate ad eandem crucem, in qua pendet. sarcinas peccatorum suorum quisque ex hac suspendat, hic excutiat, hic deponat, ut omnium remissionem impetret. affigite cruci omnes criminum formas, ut cum ipso moriantur. Hæc cum fecerimus, adscendite mecum in crucem latronis pœnitentis, & peccata confitemini, ut & nos audiamus clementissimam vocem: *Hodie mecum eritis in Paradiso*. Nondum dimitto vos. iterum adscendite in crucem Christi, & osculamini filium, traditum pro vobis in mor-

tem. tangite caput salutiferum, tangite manus medicas generis humani, tangite os pacificum, tangite latus vivificum, tangite sanguinem preciosissimum, tangite pedes officiosissimos. Adspicite intenti longitudinem, latitudinem, profunditatem, sublimitatem crucis Christi. Longitudinem, quæ tanta est, quantum à peccato distat gratia. Latitudinem, quæ tanta est, quantum est intervallum inter merita Christi, & nostra debita. Profunditatem, quæ tanta est, quanta est immensitas amoris Christi erga nos. Sublimitatem, quæ tanta est, quanta est sublimitas misericordiæ, favoris, benevolentiæ, bonitatis, clementiæ, charitatis, dilectionis divinæ. Non loquor poëtarum commenta. docuit me ista verba loqui omnium Apostolorum disertissimus, ea periodo, qua nulla numerosior, nulla sanctior, nulla efficacior, nulla divinior est in toto Scripturæ à capite ad calcem contextu. Periodus hæc est: *Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis & terra nominatur, ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ, virtute corroborari per spiritum ejus, in interiori homine, Christum habitare per fidem in cordibus vestris, in charitate radicati & fundati, ut possitis comprehendere, cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo & longitudo & sublimitas & profunditas, scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.*

Vos jam alloquar, quibus atria & cubilia fulgent tapetis, proavûm imaginibus, armis, sclopetis, clypeis, hastis, vexillis, navibus. alia ornamenta, alium fulgorem à cruce Christi petite. Vbi majorum pendent vultus, suspendite juxta vultum morientis Iesu, ut partam sæpe scelere nobilitatem hac scena redimatis.

matis. Vbi Cæſares ſuſpenſos videtis, ſuſpendite animo Ieſum orantem pro vobis, lachrymantem pro vobis, ſudantem pro vobis. Vbi inſignia gentis veſtræ pendent, ſuſpendite juxta ligatum, percuſſum, flagellatum Ieſum, & præ his inſignibus ſordebunt ſtantes in curribus Æmiliani. Vbi tapeta & Serum vellera ſplendent, ubi veſtes coccinum & purpuram bibunt, bibant purpuram ſanguinis Chriſti, ſtillantem è vulneribus ejus. Vbi vatum fabulas & figmenta ſuſpenditis, Prometheos, Tantalos, Ixionas, Siſyphos, ſuſpendite potius pendentem inter latrones Ieſum. Vbi ſpurcos amores exhibent tabulæ, ſpectentur flentes Mariæ & Magdalenæ. Vbi tot artis documenta afficiunt oculos, afficiant animos noſtros tot charitatis Dei erga nos documenta, quæ in cruce explicuit ſoſpitator noſter. Adſpicite hæc, non in tabellis ſolum, ſed aſſidua piæ mentis meditatione. Adſpicite, ſine adoratione & veneratione, ſed non ſine correctione & emendatione. Et vos elegantiæ omnis & nitoris ſtudioſæ matres, quæ domos veſtras ut cœlos habetis, qui ſupellectilem duplicatis, non ad uſum, ſed luxum; quæ ſpeculis, cortinis, aulæis, pulvinaribus, lucernis, conopeis, purpuriſſis, Soli fulgorem ſuum exprobratis: quæ inauribus, calamiſtris, pectine, torquibus, gemmis, armillis, Cleopatræ eſtis, aliam vobis ſupellectilem comparate. Pro ſpeculo animæ veſtræ, ſit crux Chriſti, ſpeculum peccati, ſpeculum pœnæ, ſpeculum redemptionis. pro calamiſtris ſit corona ſpinea. pro torquibus & armillis vincula & catenæ, quibus vinctus eſt pro vobis. clavos, malleos, virgas, quæ percuſſerunt innocentem, pectines veſtros eſſe cogitate, quibus

bus non luxuriantem per colla, per humeros capillum, ſed cordis veſtri ſordes purgabitis. Etenim, ſimulachrum rei, cogitatio eſt. cum illa ſacra eſt, ſacra etiam hæc eſt. Hæc cum ſacra eſt, non poteſt non cogitatio ſancta, efficax eſſe incitamentum ad pietatis virtutiſque ſtudia. Dico veriſſima. intellectus fit omne illud, quod intelligit, non reapſe, ſed repræſentatione. Crucem cogitate, crux eſt. clavos crucis cogitate, mens clavus eſt. vulnera Chriſti, vulnus eſt, ſanguinem, ſanguis eſt, ſimilitudine, non re. Iam, impetratam per ſanguinem Chriſti vulnerati & crucifixi peccatorum remiſſionem cogitate, Ecce, mens peccatrix per ſanguinem Chriſti ſe purgatam videt & gaudet. Cum talis eſt mens, cum hæc volvit frequenter, cum attendit pia devotione, audacter loquor, impoſſibile eſt peccare illum, iſta qui cogitat, quia ex Deo eſt.

Iam vos accedite ad crucem Chriſti, qui afflictum, ægrum, mutilum, vel morbis vel martyrio corpuſculum trahitis. Paſſus eſt pro vobis, relinquens exemplum, ut ſequamini veſtigia ejus, qui peccatum non fecit. Adſpicite in cruce pontificem veſtrum, qui lachrymis ſuis, ſuſpiriis ſuis, precibus ſuis, cum clamore valido, verberibus, flagris, crucis doloribus, didicit vobis condolere. ingemiſcitis vos? ingemuit prior, fletis? flevit. ſuſpiratis? ſuſpiravit. doletis? doluit plus. Qui lapidibus obtereris, Stephane protomartyr, Chriſto te ſolare, qui tot calamitatibus, velut lapidum ſegete, obtritus fuit. Qui clavis terræ affigeris, Matthæe Apoſtole, Ieſu tuo te ſolare, qui cruci clavis affixus hæſit. Qui funibus traheris & diſtraheris, Marce Euangeliſta, Ieſum intuere funibus vinctum tractumque. Qui veri-

tatem

tatem Euangelicam ſanguine tuo obſignaſti; Luca Euangeliſta, in magnum hunc veritatis teſtem oculos converte. Et tu dilecte Ieſu Chriſto, Iohannes, cum in Pathmum exul relegaris, cogita, ante te in Ægypto exulaſſe dominum tuum. Cum cruci affigeris, Petre, inverſus, pro ſolatio putaſti vel ipſa crucis forma differre à Servatore tuo. Cum cæderis, cum capite mulctaris, Paule, *reliquias adimples paſſionum Chriſti, & ſtigmata Domini Ieſu in corpore tuo portas*. Sed melius tecum agi ſentis, quam cum Chriſto crudeliter crucifixo. Cum excoriaris, Bartholomæe, fers patienter, quia vibicibus & flagellis diſcerptum Mediatorem ſecutus es. Quibus oculos tyranni effodiunt, oculis ſe ſolentur exſpirantis Ieſu. quibus manus præſcindunt, manus iſtas perforatas fide exoſculentur. quibus linguam eximit furor mundi, pudor non ſit ſilere, nam ſiluit reus pro nobis Chriſtus. Quos flammæ uſtulant vivos, flammis amoris erga crucifixum toti exardeſcant. Quos aquæ ſuffocant, rivis lachrymarum Chriſti reviviſcant. Diſcant omnes obedientiam, ſicut ille ex iis quæ paſſus eſt didicit. Poſtremum, vos adeſte, quotquot fallaci mercatura, velut triginta ſiclis, Dominum venditis. Ne credite ſiclos Iudaicos periiſſe. tinniunt indies in ærariis veſtris. nec mercantes ſolum, ſed quemlibet peccantem exercet ſceleratum hoc Iudæ peculium. Dicam vobis inſcriptiones ſingulorum ſiclorum, ne credatis me falſum dicere. Primus ſiclus Impietas inſcribitur. illorum eſt ſiclus, qui vendundis emendiſque mercimoniis Deum non timent. Secundus blanditiæ ſunt & dulciloquia, quibus velut oſculo ſalutamus ementem, ut fallamus. Tertius mendacium eſt. illum ſiclum omnes

officinæ

officinæ habent, quoties mendacio extrudunt minus vendibiles merces. Quartus astutia est, cujus malis artibus mercium precia surgunt caduntque. Quintus fraus est, qua silemus rei venditæ vitium. Sextus stoliditas est, qua felicitatem pecuniis æstimamus. Septimus arrogantia est, qua præstare putamus nos, ob hoc, quod siclis abundamus. Octavus invidiæ siclus est, quando dolemus, quod locupletiores sicli sint aliis. Nonus malitiæ est, qua depreciamus merces alterius, quantumvis optimas. Decimus temeritas est, quæ siclos ab inferis petitum abit, quæ per glaciem, per iratum & procellosum mare, per saxa, per ignes navigat, siclorum amore. Vndecimus luxuriæ est, cum siclos absorbet voluptatum ingluvies. Duodecimus ebrietatis est, quæ siclos pleno auro proluit & spumantibus pateris exhaurit. Decimus tertius gulæ est, quæ siclos Sybariticis mensis vorat. Decimusquartus perfidia est, quæ cum Domino suo & amico convivatur, quem in animo habet prodere. Decimusquintus Simonia est, quæ pontificatum emit pecunia & ære licitat sacra munia. Decimussextus schismatis est studium, cujus nullum apparuit vestigium in Christi tunica. Decimusseptimus calumniæ est, quæ hæresin & falsa dogmata affricat Christi membris, à quibus alienissima sunt. Decimusoctavus vindictæ est, quæ siclis latrones nocendique artifices in innocentium perniciem redimit. Decimus & nonus regnandi sitis est, quæ siclos, plus quam triginta, impendit, ut vastitatem faciat & Europam omnem manifestæ objiciat lanienæ. Vigesimus pertinaciæ est, quæ erroribus receptis mordicus inhæret, quia ad comparandos siclos utiles sunt. Vicesimus primus igno-

ignorantia est, quæ Dominum gloriæ & imitatores ejus crucifigit vel affligit, quia nescit, quid faciat. Vicesimus secundus luxus est, qui siclos publicos in res nihili absumit. Tertius supra vigesimum exlex militia est, quæ vestimenta Christi prædam habet, quæ per nefas abstulit. Vigesimus quartus injustitia est, quæ alteri suum nescit dare. Vigesimus quintus crudelitas est, quæ tunc maxima est, cum miseris, cum captivis illudit. Vigesimus sextus hypocrisis est, quæ sanctimoniæ specie vestem discindit & peccandi sibi commeatum facit. Vigesimus septimus est timor Cæsaris, ne siclis ejus & gratia excidamus. Vigesimus octavus præsidentia est, qua Petri nobis & petræ videmur, & ad primum levioris periculi insultum, Dominum negamus. Vigesimus nonus impœnitentia est, cum ne quidem cruci affixos & in ipso agone mortis positos, peccatorum pœnitet. Trigesimus avaritia est, in cujus margine scriptum, Avaritia hunc nummum excudit. Non fabulor A. res seria est. mundus pro foro est. omnes mercatorem agimus. est aliquid vitiorum singulis, super quo contrahimus libenter. sicli parabolici sunt, quibus Dominum & virtutes, quas nos docuit, vendimus sacerdotibus & populi primoribus, hoc est Sathanæ, carni, mundo. Hi sicli sunt, quibus fallimus & fallimur ipsi. Reddamus siclos sacerdotibus. avaritiæ suum, nam pessima sacerdos est, fraudi suum, mendacio suum, hypocrisi suum, nam Pharisæorum & Scribarum filia est, singulos singulis vitiis, quorum nominibus valent. Ita crux Christi vobis & mihi recuperatæ salutis erit authoramentum, & sanctioris vitæ exemplum & argumentum. Denique, ut postrema

poſtrema verba loquar, A. C. mecum Ieſum Chriſtum in cruce expirantem, non lignum, ita affamini :

Ieſu Chriſte, tuas humilis proſternor ad aras,
Et veneror mortis celſa theatra tuæ.
Tu pateris, ſed culpa mea eſt : tu criminis expers
Supplicii pendis triſtia fata mei.
Se peragit natura ream. tu victima luges.
Alterius ſcelus eſt alteriusque dolor.
Nomina debemus. ſed tu vadimonia præſtas,
Noſtraque ſat facilis debita ſponſor habes.
Dextra tibi perfoſſa riget ; mea ſola ſceleſta eſt.
Nec ſentit pœnam noxia dextra ſuam.
Innocuum qui mucro latus transfixit, aberrat.
Debentur lateri vulnus & haſta meo.
Improbus immiti linguam tibi lavit aceto
Miles. at hæc noſtram proluat unda ſitim.
Spinea regalem tibi cingit adorea frontem.
At pudor humani nominis illa fuit.
Cur ſecat immerita tergus vibice flagellum?
Et cruor è ſacro corpore fuſus abit ?
Hoc tergus Iudae feri. mea perfida vita eſt.
Perfida mens, ſtudiis perfida lingua ſuis.
Exſpuit in ſacros vultus ſceleratus Apella.
Conſpue me : vultus gloria nulla mei eſt.
Heu, ſtrinxere tuas adamantina vincula palmas,
Brachia erant vinclis noſtra liganda tuis.
Quid captive gemis ? damnati carceris umbra
Me tegat & fraudes abdat opaca meas.
Latro datur ſocius, miti lupus imminet agno:
Et numerum impietas cum pietate facit.
Iſte latro collega mihi conſorſque malorum eſt,
Talis ego merui parte ſedere chori.
Iudicis ipſe tui toties abſolveris ore.
Sum ſceleris judex teſtis & ipſe mei.
Heu miſer, infamis libras mala pondera ligni.

Et

Et proprii portas busta futura rogi.
Me grave lassat onus; vitiis succumbere doctus
Debebam merita succubuisse cruci.
Christe, quid exanimi ducis suspiria planctu?
Verberat & patrios mœsta querela lares?
Me me; adsum, qui feci, in me converte furoris
Fulmina, me media desere morte Pater.
Quid pia, quid moriens claudis tua lumina, Iesu.
Sola fuit fonti hæc debita pœna mihi.
Crux salve veneranda. mei medicina doloris,
Spes mea, peccantum portus & ara precum.
Præsidium miseris, fidei tutela labantis,
Vnica Christiadum gloria, vita, salus.
Hoc merito nos, Christe, beas, altare, sacerdos,
Victima. cuncta unus, jam minor ipse Deo es.
Ora tibi prono pendent proclivia vultu:
Oscula vis populo figere blanda tuo.
Sunt expansa tibi totum amplexantia mundum
Brachia, & hic speciem gestus amantis habet.
Dextera Iudæos invitat, at altera gentes.
Sic moriens cunctos vivere, Christe, cupis.
Destillat madidis lachrymarum flumen ocellis,
Abluat ut lachrymas flebilis unda meas.
Et qui fœda lavat peccantis crimina mundi,
Sanguinis ex isto corpore rivus abit.
Gaudia nostra dolor peperitque infamia famam.
Et mea captivus libera colla facis.
Quæ te flagra premunt, flagris me absolvere possunt.
Et ne cadat homo, caderis ipse Deus.
Cingit spina caput. sed, quæ marcescere nescit,
Facta meo capiti spina corona fuit.
Gestat arundineum regalis dextera sceptrum.
Ne desint titulis sceptra futura meis.
Desereris, ne me pereuntem deserat æther.
Et tua sit questus meta querela mei.
Mors tua vita mihi est, atque isto funere pascor.
Quemque tibi rapiunt, dant mihi fata diem.

Cur

Cur timeam? fidei una mea fiducia crux est.
Cur timeam? rigidas crux fugat una minas.
Cur peccem? tanti Sponsoris morte redemptus.
Cur peccem? gemitus cum subit hora tui.
Hac facies, hac mœsta Dei pendentis imago,
Nec nos peccantes, nec sinit esse reos.

DIXI.

RECITATA

Fuit in Illustri Amstelodamensium Gymnasio,
XXV MART. CIƆ IƆ C XLI.

Ad

Ad Illustrissimum Principem

FREDERICVM HENRICVM

Principem Auriacum, Comitem Nassaviæ, &c. Gubernatorem Gelriæ, Hollandiæ, West-Frisiæ, &c.

GRATVLATIO PANEGYRICA.

ILlustrissime Princeps:

Facit contemplatio, sensusque publicæ felicitatis, ut quos honores divinis pariter & humanis consiliis summos adeptus es, Tibi gratulari audeam, eâ oratione, quæ nulli nostratium invidiosa, exterorum nullis, præterquam hostibus, ingrata esse potest. Vti enim ad hoc maximæ dignitatis & imperii fastigium, non ambitio Te, aut luxuriantis fortunæ cœcus favor, sed perspecta Belgarum populo virtus, animiq; fortitudo, & gentis Auriacæ ingentia merita evexerunt; ita nulli grave esse potest tanti nominis tui incrementum, nisi cui expedit sine rectore esse avitæ libertatis vindicem Rempublicam. Etenim post noctem, quam pene supremam habuimus, defuncto fratre Principe, novum sidus illuxisti, cujus ortus, quasi novi Solis, lucem caliganti patriæ reddidit, & publici mœroris invisam tempestatem subita serenitate discussit. Vt dubium sit, utrum major fuerit conceptus ex morte Invictissimi Herois dolor, an ex hisce imperii tui auspiciis commune gaudium. Certe paria sint oportet. Nec dispar esse potest occidentis & nascentis virtutis æstimatio. Et ita nobiscum comparatum est, ut quorum

rum bonorum jactura dolemus quam maxime eorum accessione, quum summa illa sunt, gaudeamus non minus. Quantum enim in Fratre amisisse nos fatemur, tantum in Te recuperasse certa animi fiducia credimus. Et si sub illo floruit inclytum Fœderati Belgii imperium, sub Te, quam adeptum est securitatem, & gloriam, porro inviolatam conservabit. Non poterant profecto Potentissimi Fœderati Belgii Ordines sapientius tantarum rerum momenta moderari, nisi ut in eadem domo familiaque Imperii vires remanerent, cujus nomen colere venerarique assuevimus, & in qua salutis ac præsidii nostri firmamentum ac robur omne fato quodam repositum fuisse videtur. Fuit illa Nassaviorum domus, cœlitus delapsa progenies ad Imperia Belgarum; quæ primum Belgio universo Præfectum dedit Engelbertum Nassavium propatruum tuum, cujus ductu quum res maximas in Gallia Flandriaque gessisset Cæsar laudatissimus Maximilianus, florentissimis eum Belgii nationibus præfecit. Quem secutus Henricus Nassavius, Engelberti è fratre nepos, non solum potentissimo exercitui Caroli Quinti Cæsaris in Galliis dux præfuit, verum etiam Brabantiæ universæ, aliarumque Provinciarum, ejusdem Imperatoris nomine, gubernacula tenuit. Nec minor laus fuit propatruelis tui Renati Cabilionensis, Arausionensium Principis, Hollandiæ, Zelandiæ, Frisiæque gubernatoris, qui postquam Gelriæ ducatum Caroli Cæsaris imperio adjecisset, felicissimos blandientis fortunæ successus præmaturâ morte finivit. Mox ad patrem tuum Gulielmum devolutus Auransiæ Principatus, & Hollandiæ, Frisiæ, ac Vltrajecti, Præfectura; in qua ita se gessit Princeps consideratissimus, ut quum se & Patriæ & Regi

sua

ſuo ſacra fide obſtrictum ſciret, non prius à Rege defecerit, quam poſtquam ille rex eſſe deſiiſſet, nec patriæ cuſtodiam depoſuerit etiam tunc, qûum empti latronis metu ea defendenda eſſet, & magna mercede parricidis veniam feciſſet regius furor. Et quanquam nulla calamitas par ejus morti ab irato Numine excogitari potuit, tamen magnitudinem rerum, quas difficillimis temporibus egit, intuentibus, credere licet, tantum Principem Deum accommodaſſe turbatis Patriæ rebus, ut non niſi extincta tyrannide, partaque libertate, eum origini ſuæ, hoc eſt, cœlo repeteret. Poſt hunc, graviſſimis Hiſpanorum odiis ac periculis circumſeptam Rempublicam; Gubernatoris titulo, aſſecutus eſt Mauritius frater, qui bellum ſub Patre inchoatum tanta in rebus agendis promptitudine, celeritate ac felicitate geſſit, ut hoſtem, qui laceſſiverat prior, fractis jam ultrà Herculis Liberique terminos viribus, induciarum leges accipere coëgerit. Et ſanè, ſi cauſam potuiſſet, non alium ipſe belli ſui Imperatorem electurus fuiſſe videbatur. Itaque nomen ejus & fama rerum per totum orbem diffuſa, gentibus etiam exteris admirationi ac terrori fuit, & non modo eorum hominum, qui nunc ſunt, gloriam, ſed etiam antiquitatis memoriam ſuperavit. Huic Principi quum ſucceſſor quæreretur, non poterat præter Te eligi alius, qui ad hanc ſpem genitus & educatus, non majores ſolum, ſed & jam nuper Patrem Fratremque tantorum muniorum conſortes habuiſti. ut quoties hos mente circunferres, toties in altero ſingularis prudentiæ, in altero fortitudinis militaris cum fortuna conjunctæ; imaginem recognoſceres, & per veſtigia utriuſque decurrens, ſicuti generi, ita & magnitudini amborum ſuccederes.

Vtique iſtis Ducibus ordinata primum diſciplina militaris, vireſque civitatum, non minus bellandi arte, quam virtute firmatæ; ut quibus ſtudiis imperii noſtri fundamenta jecit Pater, opes publicæ ac privatæ, bellique laudes ſub Fratre creverunt, iiſdem totius operis gloriam conſummares. Nec ſolum profectò maximorum Principum cognatione, velut honeſto quodam ſanguinis præjudicio, Reipubl. gubernaculis admotus es, verum propriis virtutibus id fieri meruiſti, quod citrà ullius invidiam, omnium applauſu, veluti cœleſti oraculo, factus es. Non militari impetu ac inclinatione, quod Romanis Imper. familiare, ſed conſilio & ratione electus es; ſi modò eligi potuiſti, qui ſolus tantæ moli ſuſtinendæ idoneus ſuperfuiſti, nec tam auguſtæ gloriæ vicinum magis paremve alium habuiſti. Opus erat Milite, cujus tu partes omnes expleviſti, tũ mortis, cujus metus cæteros exanimat, perpetua cõtemptione, tum gloriæ laudiſq; inſatiabili cupidine. Opus erat militiæ Duce, quem ita hactenus expreſſiſti, ut non niſi ſero factus videaris, nec doctrina uſuque ſolum, ſed naturæ beneficio Imperator eſſe credaris. Opus erat rerum, quæ domi ſunt, gubernatore, quem excelſæ indolis moderatione, rara humanitate, erga cives benevolentia, & prudenti conſilio, omnibus numeris abſolvis. E ludo & pueritiæ diſciplina in militię diſciplinam profectus es, & tyrocinii rudimenta ſub fratris militia depoſuiſti, Expugnatâ jam tum ab eodem Gertrudisbergâ, validiſſimæ urbis Dominio ſimul ac Præfecturâ auctior, patriæ hæreditatis ſortem inclyti ſanguinis ac nominis fama illuſtraſti. Adoleſcens ordines & ſigna duxiſti, & majore, quam ferebat ætas, animo hoſtem petiiſti, non ante potens tui, quam maximi parentis manibus

Hiſpa-

Hiſpanorum ſanguine parentaſſes. Omnia facilius, quam moram ferre poteras. Cunctatio ſervilis, ſtatim exequi militare ac regium adoleſcenti videbatur. In acie animus & armis erat, & victoriam jam animo præconcipiebas, ſi tantum ante ſigna & phalanges tuas ſtare potuiſſes. Quin etiam, quæ leviora haberi ſolent in re militari, charum te ac venerandum efficiebant, exercitatio armorum quotidiana, inter ipſos milites gregarios converſatio, vigorque militaris. Fratri perpetuus comes adhærebas, qui tot urbium victor, tot præliis ſuperior, tot claſſium domitor, nunquam ſine Te victor fuit, ſed uti conſilii periculique, ita laudis quoque & gloriæ conſortem eſſe voluit. Ibas in hoſtes, ipſis cuneis immixtus, nec honeſtum eſſe ducebas de illo triumphare, quem non læſiſſes ipſe. Leve credebas nominis tui auſpiciis pugnari, niſi bellorum diſcrimini te offerres ipſe, mucrones in ora hoſtium dirigeres, collato pede pugnares, ordines turbares, nec niſi proſtrato hoſte gradum promoveres. Ita non Ducis ſolum, ſed & militis munia executus es; nec diſciplina ſolum ac juſſis, ſed exemplo etiam & factis præiviſti. Vidimus vultum ducentis in prælium milites, obſidentis urbes, fugantis obſidentes, obſeſſos liberantis, & equites ad bellum excitantis; jam patriæ libertatem, jam hoſtium ſpolia, jam inveteratæ virtutis documenta, & immortalis gloriæ præmia pro concione commemorantis. Ne vero major eſſet armorum quam prudentiæ tuæ laus, ineunte adoleſcentia in Concilium Status (quod vocant) adſcitus, bellicas res conſiliis quoque tuis moderatus fuiſti, & eas ſententias dixiſti, quæ ſummam prudentiam cum ſumma animi excelſitate conjunctam indicarent. Peditum

agmina poſtquam feliciter duxiſſes,tandem totius Belgici equitatus imperator fuiſti,& maximum belli noſtri robur ac ſeptum cura tua fulciviſti. Nec poterat arctis patriæ limitibus concludi ſublimis animi tui vigor. In Britanniam legatus mitteris, & initum olim cum Elizabetha fœdus reſtaurans,à Iacobo Rege veteris ſocietatis ſubſidia facile impetras.Reverſus,urbibus, propugnaculiſque omnibus, quotquot in Flandrica ora Potentiſſimis Ordinibus parent, gubernator præficeris, & futuræ dignitatis præludia auſpiciaque capis. Etenim,quum in belli Duce hæc ineſſe oporteat; ſcientiam rei militaris,animi fortitudinem, & authoritatem; quis Te ſcientior eſſe poteſt? qui militiæ præcepta non ſolum à Fratre accepiſti,ſed & dediſti ipſe; nec quæ dediſti,ex alienis ſemper judiciis, ſed ex propriis quoque bellis ac victoriis hauſiſti. Puer,vir, domi, foris, armis,conſiliis,pace,bello,arte,robore,eques, pedes, terra,mari,miles, dux,vel geſſiſti bella,vel quæ gereres, cogitaſti. Quis ordo agminis,quæ cura explorandi,quantus urgendo trahendove bello modus, expedire, propriæ tuæ laudes ſunt. Vt pedeſtres, ut equeſtres ducendæ turmæ, ne locum deſerant, ne ordines turbent; ut munire caſtra,ut ducere foſſas, ut committere exercitus, ut eoſdem revocare oporteat: denique quæcunque evenire in acie ac præliis poſſunt,omnia campeſtri meditatione prænoviſti. Fluminum tractus,Moſæ, Vahalis, Rheni,Iſalæ, Scaldis vada,profunditates & flexus, urbium, propugnaculorum, portuum ſitus,ac robora, aperta tibi ſunt. Et,quod in Annibale laudat Livius, non minus hoſtium, quam tua loca explorata habes. Fortitudinem vero animi in iis perſpicere licet, quæ vel cum aliis, vel ſine aliis magna præclaraque egiſti. Tu

comite

comite Briaulteo, aliisque Gallicæ nobilitatis Ducibus, è castris digressus, & Mendozæ insidiis circumventus, insigni fortitudine Te tuosque expedivisti, & periculi magnitudinem laudi ac commodo deputasti. Nec enim temere adversa casuum ęstimat, quem fortuna subinde decepit. Tu ad Roram amnem, circumfusis undique hostibus, captus pene, capi tamen non potuisti, & cum victus videreris, verso in desperationem consilio, non sine numine victoriam reportasti. Pugnabant utique pro te celebrati nominis fama, & illa ipsa, quam dixi, desperatio, ingens ad contemnenda pericula incitamentum. Tu obsessam à potenti Rege Brunsuicensium metropolim summis obsidionis periculis liberasti, tantaque id negocium confecisti celeritate, ut citius vicisse, quam venisse cognoscereris, ejusdemque liberationis author idem & nuncius fueris. Tu, cum ancipiti diu certamine in Flandria de summa pene rerum dimicaretur, ingens quoque tuis incitamentum fuisti, tum ad se tuendum, tum ad hostes fortiter incessendum. Tu Limburgensi agro, rigente bruma, ignes & arma intulisti, & non magna militum manu, in ipso hostilis terræ meditullio, Erkelium oppidum expugnasti, diripuisti, incendisti. Trepidavit nuper subito cohortium tuarum adventu Brabantia, & illic militem Batavum stare obstupuit, ubi securitatis suæ & imperii sedem posuit summa Hispaniarum majestas. Et facile Nemetum terris jam pridem tristem servitutem avertisses, nisi læva fuisset iis Ducibus mens, qui blandis fœderibus circumventi, inglorii & singuli perire, quam gloriosissimi belli fortunam experiri maluerunt. Ita contemtrix illa mortis pro patria virtus latius se diffudit, quam ubi nata est; & heroicos ausus illic ex-

plicare conata fuit, ubi ſtirpis ſuæ originem ac cunabula veneratur. Adeſt quoque Tibi, quæ multum in bellis adminiſtrandis atque imperio militari valet, Auctoritas. Et, qualis laudatus ille Germanicus, viſu & auditu juxta venerabilis, cum magnitudinem & gravitatem ſummæ fortunæ retines, invidiam & arrogantiam effugiſti. De Felicitate nihil dicam, quæ quia in poteſtate noſtra non eſt, nec virtutibus accenſeri meretur. Eam tibi Deus ſummam præſtet, & deſtinata ſalubriter potentius numen exequatur. Formam imperante dignam ſortitus, non animis ſolum, ſed etiam oculis civium ſervis. Imperium quoties cogitas, omnem Majeſtatem in lubrico poſitam prudenter cogitas, & inter maximam & ultimam fortunam nihil intereſſe edoctus, illam reverenter habes. Feſtinationem, temeritatemque prudentia ac conſiliorum freno moderaris. In omnem occaſionem intentus, nec tuæ dees, nec hoſti ſuam ſubminiſtras. Sed inter has præclaras & eximias virtutes tuas, maxime tamen ſe oſtendit Comitas illa tua, &, quam à Batava gente habes, Humanitas; quæ ita in te elucet, ut ad hanc unam virtutem genuiſſe te videatur natura, ſtudium exercuiſſe, felicitas ſervaſſe. Ita faciles aditus ad Te privatorum, ita liberas eſſe querimonias ſinis, ut is, qui dignitate principibus excellis, facilitate par infimis videaris. Moderationem, modeſtiamque, in omni fortuna eminentia bona, propria habes, &, quod de Tito olim dictum, neminem à ſermone tuo triſtiorem dimittis. Tua quoque hæc vox eſt, quæ olim fuit Trajani laudatiſſimi Principis: *Talem præſtabo me Imperatorem meis, qualem optarem ipſe privatus.* Quæ quum ita ſint, minime fuiſſe difficilis

difficilis deliberatio credenda est, quisnam potissimum tantis rebus, hoc tanto bello præficiendus esset. Mihi vero memoria vetera repetenti, & mentis oculos per antiqua avorum tuorum decora circumferenti, hæc sedet sententia, nulla te virtute majoribus tuis minorem futurum, qui nulli dignitate, opibus, animique celsitudine es inferior. Quid? quod rerum à te gestarum præstantia, velut quibusdam alis, sublati, cogitatione & spe multo jam ulterius provolamus. Nec sentit vovetque aliud Patria universa, quæ vota jam sua colligit, faustisque acclamationibus Gubernatorem suum gratulabunda excipit. Gaudent Illustrissimi Potentissimique Fœderati Belgii Ordines, &, quam summam habent potestatem, Te imperante ac vindicante illustriorem habent. Gaudet Batavia, singulari jure tua, & ei se vitam dedisse gloriatur, à quo vitam jam sibi securitatemque promittit. Gaudet Geldria, & illum se Ducem nactam lætatur, cujus industria propagatos imperii sui fines, Rhenum, Vahalim, Mosamque ab hostium incursionibus non semel defensos adspexit. Gaudent Toxandri, & cum omnium te ducem agnoscant, suum privato nomine compellant. Gaudent Trajectini, & inter Batavos ac Sicambros medii utrorumque applausus suis applausibus excipiunt. Gaudet Nassaviorum familia omnis, & gloriæ suæ incrementa ex tua sperat. Gaudet civium quisque, quorum alii corpus, non virtutem, alii solum nomen patris immutatum esse dicunt. Omnes certatim te velut beneficum & salutare quoddam numen adspiciunt, alternis judiciis ambigentes, Dominum salutent, an Patrem. Iam militum totiusque exercitus applausus quantum tui vel ad-

mirationi dediti sint, vel charitate flagrent, testes sunt. Fremitus concursusque omnium, neminem solum gratulari sinit. Ac ceteri quidem viciniores Principes ac populi, quanta omnes animorum alacritate recentem Præfecturæ tuæ nuncium acceperint, ex eorum Legatis cognoscere potuisti. Academia nostra, Reipublicæ hujus non ornamentum solum, sed & fulcrum, pariter Te Patriæ ac litterarum, Martis Palladisque tutorem veneratur. Quare capesse gubernacula florentissimarum provinciarum Princeps Illustrissime, quas fama rerum gestarum, opum affluentia, virium gloria terribiles fecit. Agitur in iis Nassaviorum gloria, quæ tibi à majoribus cum magna in rebus aliis, tum maxima in re militari tradita est: agitur salus tot sociorum atque amicorum, regum, principumque, qui suam felicitatem perniciemque à nostra sejungi non posse sapienter vident: agitur fortuna tot optimorum civium, quibus non salvis & pacis ornamenta & subsidia belli frustra requires. Exempla Tibi adsunt fortiter & feliciter capiendi imperii à majoribus illis tuis, quos immensa serie Cæsaribus annectis. Eminent inter illos Adolphus, Gulielmus, Mauritius, primi ultimique conditores magnitudinis & claritudinis Nassavicæ. Adolphus vir bello maximus, plus virtuti suæ, quam fortunæ debuit, & quum omnia sua saluti publicæ devovisset, se quoque tandem devovit; docuitque posteros, difficulter possideri imperia, quæ cum potentiorum invidia possidentur. Gulielmus pater, ut cæteras ejus virtutes sileam, Lenitatem, Constantiamque, & in sævis undis tranquillum animum tibi transcribit. Vt gubernator in magna navi flectit ac regit omnia parvo motu,

tu, ipse immotus; talis ille tuus genitor, periculorum securus, fluctuantem bellorum tempestatibus Belgicæ navem. Quid Mauritius frater? vixit carus suis, metuendus hostibus, utrisque venerandus, & satur gloriæ, satur vitæ, Te non imperii modo sui, sed & virtutum suarum hæredem reliquit. Fuit in illo vis animi incredibilis, laborum patientia propemodum nimia, fortitudo inter Europæos Principes excellens, consilium par animi fortitudini, scientia rerum Mathematicarum eximia, pietas denique erga parentem insignis; quam, Philippum paternæ cædis authorem non semel justissimo bello ultus, orbi testatam fecit. Et, quæ summa numinis benignitas fuit, exspectavere eum fata, dum Oriente domito, aditoque nuper Occidente, quicquid mortalitas capiebat, nominis fama impleret. Quod si maternum genus spectare libeat, quod ex Galliæ summis Principibus deducis, hic avum intuere Casparem Colinium, Galliæ Admiralium, magnæ authoritatis, famæ, ac fidei virum, qui cum se totum puriori religioni consecravisset, vitam sibi crudeliter eripi, quam illam, maluit. Tu succedis, & iisdem virtutibus illos reddis, quorum sanguinem præfers. Non potest non rapi ad similitudinem eorum, à quibus fluxit, excellens indoles, & simulacrum refert cœlestis animi decerpta ab iis aura. Obsequeris vocanti Te ad magna Fortunæ, sed ita, ut virtuti illam ipsam debeas. Sine hac Princeps famam magnam habere potes, non potes bonam. Non convenire cuiquam imperium ajebat Cyrus, qui non melior esset iis, quibus imperaret. Nec firmum imperium esse potest, ubi illa exulat. Vti navigantium oculi in Helicen, ita in Principes suos versæ pleræ-

que civium mentes & oculi, non tam imperio, quam exemplo moventur. Arduum tuum munus est, & magnum, mole, cura, periculo. Bello præficeris gravissimo, sive hostem spectes, cujus potentia maxima est, sive rempublicam, quam defendi nostra aliorumque interest. Et cum alibi bella fuisse, & transisse compertum sit, hic sedisse & habitasse creduntur. Scilicet, fecit locorum oportunitas, & eorum conspiratio, qui magnitudini nostræ sunt offensi, ut consilia & arma undique Austriacorum verterentur in has partes, & nostro hoc solo certamen certaretur, penè dicam, de Europa. Venisti in medium belli discrimen, ex quo non difficulter Te expedies, si, quod facis, Deum adhibueris in consilio, & nihil magni sine illo Numine te posse credideris. Habuit olim libertas nostra hostes potentissimos Romanos, & jam Hispanos habet, gentem, uti Annæus Florus testatur, *bellatricem, viris armisque nobilem, Annibalis eruditricem.* Vtrisque, cum in bella truderetur, opposuit causæ æquitatem, artem militarem, & invictum animi robur. Sed per gravissimas tempestates, & bellorum procellas, in hanc temporum felicitatem enavigavit, auctaque inter arma & enses imperii potestas, fama, & opes. Tu iisdem præsidiis fretus, fortitudini animi, quæ in te summa est, consilium jungis; quorum alterum ex providentia timorem, alterum ex audacia temeritatem afferre solet. Vides magnos duces plura consilio quam vi perfecisse: nec temere Diomedi socium Ithacum assignare sapientiæ patrem. Bellum Hispaniense, gravissimis causis, magno animo, felici successu susceptum, continuas, & parentis tui infandam cædem porro expiare pergis. Vtique

que Belgis imperas, quibus pro aris & focis fortiter mori suavius semper fuit, quam ante eos. Imperas iis, qui bellis circumsepti, nondum tamen bello lassati sunt, nec pacem se habere posse, præterquam in bello, arbitrantur. Imperas, sed magnis rerum nostrarum adjutoribus, Gallo & Britanno, quibus opitulandi necessitatem non sociorum solum amor, sed & propriæ securitatis solicitudo quam maximam imponit. Et est profecto is hostis, cum quo non de gloria aut propagandis imperii finibus pugnamus, sed de vita, & quod vita antiquius, avita libertate. Fatum quoque hoc est tuæ stirpis & domus, ut gloriæ suæ magnitudinem à miserorum tutela habeat. Dictum olim de Scipionum gente, natam eam ad Carthaginem vincendam. Ego de tua dixerim, natam eam ad sublevandos tyrannide & fœdo servitutis jugo Belgarum populos. Pacem ab hoste nec petis, ne victi videamur; nec oblatam respuas, ne superbi victores habeamur. Nihil enim magis decorum Principi, quam ut sciant omnes, & suscipere illum juste bella, & finire posse. Sed nullam admittes, nisi honestam & tutam. Secus non pax ea foret, sed servitutis pactio. Procerum populique hæc vox, hæc sententia est: Potius cum dignitate cadendum esse, quam cum ignominia serviendum. E militia & bello subductum Respublica vocat, sed (ignosce Patria sic loquenti) non omni ex parte beata. Tu beare eam porro non desinis, dum Religionem & Iustitiam, certissima securitatis publicæ pignora, fortiter propugnas. Vtique hæ illæ virtutes sunt, quibus Principes Deos fieri Augustus perhibebat. Illa, cum Dei Optimi Maximi munus sit, in animos imperium habet, nec à no-

N 6 bis

bis divelli poteſt. Et cum Deo hominem, homines hominibus, hos ipſos Principi ſuo alliget, vincula illa diſſolvi non patitur. Vnam ſententia fruſtra exſpectabis, quia ſuam quiſque impenſius amat; unam animis optare licet, quia plures Chriſtiani ſumus; quos utcunque opinio & doctorum placita dividant, cœleſtium bonorum ſenſus communioque arctius junxiſſe debebat. Occurrit ſupplex Iuſtitia, & ad pedes tuos provoluta, ſe quoque laciniam veſti tuæ attexi poſtulat. Dum ſe commendat, cives ſuos tuoſque commendat, ſummi, medii, infimique ordinis. Tu Curiæ ac juris ſummus præſes unicuique ſuum das, ne inferiores vim patiantur, nec ſuperiores contumeliam accipiant. Non minus enim te civibus datum arbitraris, quam tibi cives. Et ſicuti ſidera ſplendorem non habent, niſi ut uſibus mortalium inſerviant: ita nec Tu dignitatem hanc, niſi cum officio conjunctam, habes. Iuſtitiæ clementiam & lenitatem admiſces, & in hoc faſtigio non magnus magis, quam bonus audire deſideras. Amari ſiquidem à popularibus, metui ab hoſtibus, digni principis eſt. Famam, jam præſertim in theatro ejus poſitus, ſerio curas; & cum reliqui mortalium ea, quæ conducunt, maxime ſectentur, Tu præcipua rerum tuarum ad illam dirigis. Quare temporibus tuis dicendis non deerunt decora ingenia, & grata poſteritas proſperam tui memoriam circumferet. Nec minus lætus hic Inaugurationis tuæ orietur dies, & ſalutaris Belgis tuis, nec Belgis tantum, ſed & vicinis, nec vicinis tantum, ſed & longe diſſitis; etiam iis, qui adverſa nobis veſtigia prementes, alia ſidera, aliud cœlum vident. Plura dicerem, niſi apud Deos Principeſque pauco ſermone utendum ſcirem.

Faxit Deus immortalis, stator vindexque hujus imperii, ut quam libertatem avitam insignis Nassoviorum prudentia, Procerum, civium, militumque egregia virtus, & ante omnia cœleste ipsius numen hactenus defensavit, tutam porro inviolatamque conserves; & Parenti fato dispar, Fratri felicitate par, utrique animi magnitudine simillimus, Te officiaque tua omnia Patriæque Patrique *æternum consecres.*

DIXI.

PA-

PANEGYRICVS,
Quo Illuſtriſſimo & Excellent. Principi, FREDERICO HENRICO, Arauſionenſium Principi, Comiti *Naſſoviæ*, &c. Hollandiæ, Zelandiæ, *&c.* Gubernatori, Supremo militiæ noſtræ terrâ marique Duci, *&c.*

Expugnatæ fortiter Sylvæ-Dvcis laudem gratulatur Autor.

OBſidionem fama clariſſimam, opere, laboribuſque gravem, inſignem caſibus, cædibus atrocem, confeciſti, propitio Numine, *Princeps Illuſtriſſime.* Præiviſti victor. Subeunt victoriæ tuæ teſtes ac præcones plurimi, qui quam omnem ab ingenio, induſtria, ac eruditione impetrare poſſunt dicendi facultatem, tantæ rei certatim applicant. Vtique intereſt præſentis ſeculi, magnorum Ducum præclara facta grata mente recognoſcere, & futuri, eadem velut antè oculos poſita habere; ne aut obliterata inertia noſtra virtus in vivis langueat, aut quæ imitetur, majorum exempla, deſideret poſteritas. Veteris ævi res geſtæ ſuis memoratæ ſunt ſcriptoribus. Nec fas eſt incurioſum eſſe rerum ſuarum ætatem noſtram, tum præſertim, cum magni nobiliſque facti prodenda eſt memoria. Agere memoratu digna, eademque ſcripto conſignare, laudabile creditum apud eos, apud quos virtutes æſtimantur. Vbi precium his deeſt, per inertiam ſimul & ſilentium, cum gloriæ ſtudio, impe-

riorum dignitas, ipſique tandem principatus concidunt. Bellum Fœderatis populis, ſub tuo ac gentis tuæ moderamine, cum potentiſſimo Hiſpaniarum rege per annos multos fuit. Ad libertatem feliciſſimis incrementis contendimus. Inchoavit eam Gulielmus, genitor tuus. auxit ejus ſecuritatem ſupra modum Mauritius, frater, illuſtris ac beatæ memoriæ Principes. longius provehere pergis, *Frederice Henrice*. Toto belli decurſu Naſſoviorum imprimis emicuit fides, conſtantia, animique magnitudo, ut in illa ſtirpe imperii hujus robur collocaſſe videatur ſummi Numinis providentia. Vrbes munitiſſimæ victæ. acies hoſtium atrocibus præliis profligatæ. exercitus ingentibus impenſis, ſupra quam quis credat, conſcripti, majores ſemper pro magnitudine creſcentis indies imperii. Exiguæ primùm vires, Hollandiæ Zelandiæque potiſſimum terminis circumſcriptæ, fuere. Mox acceſſio facta Geldriæ, Tranſiſalaniæ regionis, Friſiæ partis, ac Groningæ omnis. Non tuta ab armis noſtris Brabantia, non Flandria. utriuſque oram validiſſimis præſidiis tenemus. Numero hominum opibuſque inferiores vicimus ordine & diſciplina, non domi ſolum, ſed & foris: non terrâ ſolum, ſed & mari. Poſt victum ex parte Orientem, & ereptas Luſitanis Moluccas inſulas, arma noſtra ſenſit Occidens. Adeò ſucceſſus ſuos urgere paratus populus, velut æſtu quodam & torrente fortunæ raptus in vetere ac novo orbe trophæa fixit. Bella navalia, portus Iccius, & fretum Gaditanum, inter Calpen & Abylam maxime, celebria conſpexere utrumque cis Tropicum. Omnium tamen feliciſſimè nuper tuis auſpiciis ſub ipſo Tropico navigatum, (non patitur Hiſpanorum vecordia, ut pugnatum dicam)

cam)cum victoriæ præmium cessit argenti,merciumque preciosissimarum immanis vis, & laceratæ momento hostium rates, Cubæ littora tabulis operuere.ut jam in ipso mari,in alio orbe victa videretur infesta terris Europæis Hispania. Induciarum non longo intervallo distinximus bellorum tempora, &data ad recipiendum spiritum partibus requies.Damnata aliquandiu nocendi studia,non causæ;pugnæ,non odia, his opertis magis,quam extinctis. Mox majoribus animis redintegrata bella. nos minore emolumento terra marique pugnavimus, usque dum exuta in Occidente regiis opibus classe Mexicana, & turbatis tanta clade hostium rationibus,tempore optimisque occasionibus usus,*Sylvam-ducis*, propugnaculum Brabantiæ validissimum,in potestatem tuam redegisti.quæ sola lacinia deerat pulcherrimæ Federatorum vesti. Mirum, quantum ex hac victoria roboris & dignitatis Reip. nostræ accesserit, quantum Illustrissimo tuo nomini apud suos gratiæ,apud exteros famæ & auctoritatis. Infestissimæ olim Romanis fuere urbes duæ, Carthago, & Numantia.Nullæ longius principem populum,nullæ gravius afflixere, consumptis tot Ducibus, exercitibus, opibus. Hæc urbs Carthago nobis & Numantia fuit.Bis irrito conatu tentata, semel solius cœli in ipsam favore, in nostros inclementia evasit;semel Alberti Archiducis prudentia, &,quæ in bellis plurimum valet,celeritate defensa fuit. Fraudibus petita sæpius,strategemata nostrorum vel Marte, vel fraudibus elusit.Ingressi urbem sumus. intrà portas,in foro ipso stetimus. nondum tamen vicimus. Fato tunc servata urbs,ne,post tot fratris triumphos, Tibi quoque deesset futuræ gloriæ illustre argumentum, Ecce, pendet animi Europæus orbis,

bis, utrum admirabilius sit, quod illam viceris, an quod aggredi ausus fueris. Dum victam stupet, hæret iterum, quid prius in ea victoria miretur: An velocitatem, quod brevissimo tempore viceris: An operum magnitudinem, in quibus labor naturam ipsam pene vicit: An Numinis favorem, quod anni tempestates, raro hisce regionibus more, obsidenti idoneas concesserit, totoque obsidionis tempore æther velut in partibus fuerit: An felicitatem, quod spem dubiæ adhuc victoriæ erexeris alterâ, & Vesaliâ potitus nutantem belli fortunam occupaveris: An maximi Regis castra subita rerum desperatione dilapsa, & qui exercitus pares nobis habeat, momento victum. Federati verò Belgii Proceres, civesque tui, dum gloriosæ obsidionis momenta propius ad animum revocant, ejus gloriam publica & privata utlitate, hostiumque summis incommodis metiuntur. Nullam siquidem ex finitimis urbibus illa nocentiorem experti fuimus. Hinc in Geldriam, Hollandiam, & ipsam diœcesin Vltrajectinam factæ excursiones turbarunt quietos. In omnium latus impacta omnes afflixit, abductis trans Vahalim, Mosam, Rhenum ipsum captivis, cæsis nostrorum copiis, abactis jumentis. Non æstate ab illâ, non brumâ tuti fuimus. Vndique præsidiis fortissimis muniendi urbes, propugnacula, arces, necessitatem nobis imposuit. Equitum peditumque sedes oportuna militem in agros nostros effuderat, priusquam venire eum sensissemus. Tuta locis & fuga ex occasione jam latrocinia, jam bella faciebat. In hoc Numantiæ ac Carthagini dissimilis, quod illam à Roma Alpes, hanc mare, ipsam à finibus nostris arctissimum flumen dirimat: illæ à Latio longius fuerint, hæc Sicambros Batavosque

proximè

proximè contingat. Quanta verò hosti ex ea damna exspectanda sint, postquam nostrarum partium esse cœpit, inde colligunt, quod Brabantiam nobis omnem aperiat, aditumque præbeat securum in Menapios, Tungros, Eburones, Advaticos: belli discrimine Bredam Antverpiamque involvat: eodem Heusdam, Graviam, Bommeliam, Bergam ad Zomam, fluminumque commeatus liberet. Quotquot verò à rerum circumstantiis tanti belli authorem & causas infra Deum positas animo præscindere amant, tam præclari facinoris successum prudentiæ tuæ ac fortitudini, industriæ ac constantiæ, indefesso studio, animique magnitudini acceptum ferunt. quarum illam totius operis moderatricem, hanc ejusdem administram comitemque venerantur. Primùm, hostium ad Occidentem immanem jacturam in lucro deputabas, & quæ inde nata fuisse in comperto erat præsidiariorum per Brabantiam, Gelriam, Flandriam murmura & querelas, ob non soluta stipendia; satis gnarus, disciplinam solvi, ac licentiam turbarum ostendi, frustratis militum desideriis. Deinde, absente Spinola, cujus ductu multa prospera ac præclara Rex gesserat, fore sciebas, ut tardius moveret Archidux Isabella, & in quem summæ rei regimen conferret ambigeret: facile Hispanorum & Belgarum æmulatione militaribus odiis fomenta præberi: periculosè ex hybernis exciri militem querulum: deesse, hoc saltem tempore, quæ conscribendis novis copiis & educendo exercitui sufficerent. Qua rerum perturbatione utendum, & quæ casus obtulerat, in sapientiam vertenda ratus, urbem illam aggredi statuisti, quæ finitimarum esset infestissima. Observabas præterea, maturius te, ob advehendi commeatus

meatus commoditatem, castra explicare posse, & eo loco, ubi à vicinis urbibus fluminibusque annonæ subvectationes juvarentur: Hostem, si vel maximè castris insultare velit, ob pabuli inopiam non posse. Super hæc in Germania bello Cimbrico, in Insubribus Gallico regias opes atteri. Nec minus occurrebant, quæ difficilem reddebant obsidionem. maximo ambitu cingendam urbem, ob circumfusas aquas, quæ propius locari castra prohibebant: multo opus esse milite, quo & dispersas castrorum partes tuearis, & obsessos oppugnes: paludes nihil stabile firmumque admittere: ob aquarum affluxum hyemem hyberna sustinere non posse. Augebant difficultatem, præter præsidia, cives continuo bellandi usu exercitatissimi, maximus in oppido rerum (ita credebatur) ad bellum apparatus, rei frumentariæ ultrà quàm satis, arces adhæc validissimæ, & propugnacula portis lateribusque urbis undique objecta. quibus malis remedia jam ante quæsiveras, à milite, armis, commeatu, navibus, ærario, & Illust. Ordinum in tantas impensas egregia facilitate. Cumque ingenti totius Europæ præjudicio gravaremur urbem illam vi expugnari non posse, ideoque in miseriam simul nostram & ignominiam, velut fato, servari: Tu veteris ac recentioris ævi exempla in consilium advocando, nihil labori industriæque impervium esse, temet ipsum, jam & nos docuisti. Atqua ista meditantem animum magnæ spei gloriæque ardor accendebat. Subibant laudatissimi fratris conatus minus prosperi, frustrata tuorum stratagemata. necdum amissæ Bredæ pudorem decoxeras. At omnium maxime heroicam mentem stimulabat patriæ amor, quam in tuto locari in confesso erat istius urbis accessione. Motis castris, præveniendum celeritate

magnis negotiis etiam tuta timentur, & prudentia abundantes amat cautelas. Hoc circo inclusæ belli partes, urbs, exercitusque. Hæc Martis, hæc virtutis tuæ, ac tuorum area fuit. Magna hic, non aliorum modo Ducum, sed & tua etiam in promovendis operis studia apparuere. Vbique comitate & alloquio operantium officia provocabas, animos præmiis implebas, pecunias, ingentia ad quidvis audendum incitamenta, liberalius offerebas, aggeribus vallisque spacia præscribebas, inter glebarum jactus, & ligonum motus per paludes discurrebas, incorrupto summi Ducis honore. Vbi pugnæ locus, ubi invadendæ arces, arcibusque objecta molium terrestrium repagula, pugnantibus te ostentabas, sedulò cavens, ne furore militari certæ cædi tuos objiceres: sufflaminabas bellaturientium studia, ne primo impetu retardati successus sequentium animos frangerent: satis velociter geri arbitratus, quicquid benè & cautè: caram esse boni militis annonam: nec expedire, bella, quæ fama constant, à cladibus auspicium capere. Veterum etiam more, per gentes nationesque distinxisti operarum ordines ac pugnandi vices, ut discretus labor fortes ignavosque distingueret, atque ipsa contentione decoris accenderentur clarissimi Europæ populi. Ipse periculorum omnium securus, mane, vesperi, etiam intempesta nocte, modo ante ipsa signa, modo iis immixtus ibas, inter machinarum boatus, glandium igniumque jactus, in ipsis cuniculis fossisque subterraneis facienda imperans. Et quanquam non deessent, qui monerent, ne oblitus publicæ salutis unico eam fortunæ ictui exponeres; non expedire, urbem, maximi alias momenti, tanti capitis jactura redimi; tamen, ut

eas

eas voces benevolentiæ tuorum signa esse credebas, ita pari animi magnitudine æstimabas minus, affirmans non semel, absente te citius quod non facto est usus, quam quod facto est opus, fieri. Fortè & generosæ menti inerrabat Alexandri Macedonis responsum: non ætatis se spatio Principes metiri, sed perennitatis: Deum, uti regna, ita & rectores impensius curare: nec tam longam ipsis, quam gloriosam vitam quærendam: nihil indignius, quam consumi eam, ubi quàm maximè possit ostendi. Nec tuis castris contentus invigilare, ad aliorum stationes sæpius processisti, hic machinas amoveri jubens, hic admoveri, hic oppugnari hostem, hic defendi tuos, ut totius exercitus Imperator nullam castrorum partem curæ tuæ subduci passus fueris. Facta tua, non dicta solummodo, sequebatur miles, nec disciplinam tantum, sed etiam exemplum à te capiebat. Vt planè tanti esset exercitus, quanti Imperator. Hinc omnibus idem ardor, ire, quo jussisses, pugnare, periclitari, sanguine suo commendare posteritati gloriosę obsidionis recordationem. nec tam mors illis terrori erat, quam vita, & superesse à pugna dedecus videbatur. Illud maximè gloriosum, quamvis multorum cædibus, gradum aliqua promovisse, & cum hostem vallo deturbassent, raris ordinibus reverti. Iam, cum in procinctu esset Comes Herenbergensis, paratosque exercitus sub ipsis vallis ostenderet, nusquam fortissimi sollicitique Ducis munia omittebas. Ipse cum ducibus agmina circumire, somnum non capere, undique circumcursare. copias etiam omnes in armis esse, frenatos equos stare, ac vigilias intentiore cura servari jubebas. Etiam prorupto vallo cum equitum turmis exibas, occursabas venienti, & ubi plurimus labor spesque aliqua,
con-

consilio, manu, voce pugnam sustentabas. Oberrante mox cis Vahalim hostili exercitu, & veteri Bataviæ insidiante, stupenda velocitate militares copias, ad nutum paratas, insequi jussisti, quo usus vel res vocaret, stare, progredi; ut veluti manu tua adversæ partis fata moderari videreris. Tum verò quam maximè excellens illa animi magnitudo emicuit, cum superato Isala Velaviam hostis teneret. Iacebant nobis animi, metusque tam quæ non essent facienda, quam quæ essent, suadebat. At tu adversa casuum, quæ bellis intervenire solent, moderatius æstimans, egregia constantia non destitisti à cœpto, sed acriore studio institisti urbi, provisisque, qua poteras, celeritate limitaneis locis, hostem in sterili arena sibi permisisti, donec capta tuis consiliis Vesalia, revocandi artem, qua adversus te utebatur, docuisti cognatum sanguinem. Ita ad incredibilem animi vim divina accessit benignitas, quarum illa, ut auderes, dedit, hæc, ut posses. Pari olim constantia populus Romanus, cum tertio ab urbe lapide grassaretur Annibal, ad avertendos Capuâ Consules, ab incepto non destitit, & de sua urbe sollicitus, Capuam tamen non omisit, sed parte exercitus sub Appio Consule relictâ, parte Flaccum in urbem secutâ, præsens absensque pugnabat. Non oportuna magis Belgarum terris alias affulsit victoria, quæ subita serenitate inductam patriæ caliginem discussit, Amersfortiam Cæsarianis præsidiis, Velaviam numerosis exercitibus liberavit: hostium verò res adeò in arctum coegit, ut armamentario suo simul, & frumentaria sede exuti, nihil sibi reliquum esse crederent, præter dedecorem fugam, aut minimè ambitiosam famem. Tandem, adductis in summam desperationem obsessis,

fessis, laborioso operi lætam catastrophen imposuit insignis tua erga deditos clementia, qua, non cum privatorum te calamitatibus, sed hostium viribus, contendere ostendisti. Scipio Africanus (nec enim cum alio comparari te fas est) in Hispaniam missus, neglectis minoribus ejus oppidis, Carthaginem novam, præcipuum tum regni robur, aggressus est, & in unâ urbe captâ Pœnis sui defendendi fiduciam ademit, Romanis sociisque reddidit. Hujus exemplo, urbem Hispanicarum provinciarum munitissimam, situ hactenus operibusque inexpugnabilem, subitò adortus es. Venisti, & minus quinto mense victor ingressus es, non Sinoniis artibus, sed indefessa armorum vi, frustra obnitente Regio Cæsareoque exercitibus, perruptis arcibus duabus, plurimisque, quas militaris industria exstruxerat, munitionibus. Et quod ad laudem quoque facit, pugnasti, non cum tironibus, bellique inexpertis, sed cum hoste bellicosissimo, cum veteranis delectis & militibus, quorum ut quisque scientia militari & audacia maximè valebat, ita majore animo contra stetit, etiam res urbis moderante Gubernatore sagaci, acri ingenio, contra pericula & insidias firmissimo, qui loca omnia, prompta, occulta, plana, impedita noverat, prudentiæque famâ inter regios Præfectos eminebat. Atque hæc dum terrâ per te geruntur, non minus victricia signa per Oceanum latè circumtulisti, duplexque elementum insedisti victor. In Occidentem iterum moverunt Societatis istius socii, usuri fortuna, quam superiore anno propitiam experti fuerant. Cumque turbatis commerciis Morini mare Britannicum ac Septentrionale, bello, quasi tempestate, præclusissent, sub *Petro Heynio*,

ratis exempla tanto negocio præfeceras, maris denuò libertatem tibi tuisque vindicasti. Patere, Princeps, uti, dum de Heynio loquor, paululum morer ordinem laudum tuarum. Querimur, proh dolor: querimur, in tanto impetu cursuque rerum occidisse gloriosissimum ducem; illum qui gaudio nuper impleverat animos, jam mœrore omnia complevisse. Dolemus illam animi vim, illam in subeundis periculis constantiam, in rebus moliendis efficiendisque velocitatem, in suos fidem Reipublicæ ereptam. Occubuit Heros iste, per omnes navalis militiæ gradus ad summa evectus, major semper privato visus, dum privatus fuit, & omnium consensu etiam tunc, cum pareret, capax imperii. Occubuit nunquam non victor, postquam Orientem & Occidentem, famæ suæ terminos, adiisset; postquam classem Hispanorum in ipso Brasiliæ littore atroci prælio exarmasset: postquam regio thesauro onustas naves in Matancæ portu primus mortalium exuisset, evulgato imperii arcano, posse etiam Occidentem vinci, & annuos Novi orbis reditus intercipi: postquam naves Morinorum bellicas fortiter aggressus expugnasset, & majorum facinorum spem certam suis fecisset, nec deesse quidquam ad immortalitatem videretur, nisi ut qui vixisset victor, victor moreretur. Secuta quoque est morientem victoria, & quæ vivo ante, etiam mortuo se superfudit fortuna. Regulum dicerem, nisi hoc felicior esset, quod post carceres suos eodem loco hostem egregiè ultus fuerit, quo captivus fœdam servitutem serviverat. Dicerem Themistoclem, nisi non cum imbellibus Persis, sed bellicosissima gente pugnavisset. Compararem Pompejo, nisi piraticum bellum illi superstiti conficere concessissent fata; Hey-

O nio

nio nostro negassent. Maxima profectò sunt, quæ gessisti, Princeps fortissime, & in hac mundi scena, inter tot Europæ Principes, laudatissimum te actorem conspexit præsens annus. Fatigavit Borussiam Suecus, frustra repetiit Polonus. Britannus domestica, Transalpina restituit Gallus; Bellum pace redemit Cimber. Finibus suis invigilasse Veneto satis fuit. Omnium tu (sit fas ita Batavum loqui) gloriosissimè urbes illas Hispano subduxisti, in quibus Belgici cardo omnis versabatur. Et ne quid perfectæ victoriæ obstreperet, solo exercitus tui adventu, Velavia omni, propugnaculisque in Isalæ ripa exstructis, submovisti hostiles copias. Vicisti magnitudine rerum non hostes modo, sed & sociorum expectationem, quorum illi insolentius vanis cogitationibus cœlum peti, hi tale te consilium cepisse, quod non facilè explicare posses, modestius censebant. At explicuisti, per Dei gratiam, & possibile esse primus docuisti, quod impossibilibus hactenus, celebratissimo proverbio, adscripserat præconcepta animis nostratium desperatio. Et cum hæc sub initium Præfecturæ tua sint opera, similia porrò exspectamus. Nec enim possunt aliæ, quam excelsæ cogitationes animo tuo subire, & dum in incremento est virtus tua, tanta Celsitudine ac gente dignos spiritus capis, ut eadem fortitudine postmodum experiaris, quicquid pro patriæ salute tentandum providè judicabis. Iam oculos in te conjicit Christianus orbis. aliorum aperta inclinatio est, aliorum occulti metus. Vtinam aut vincere hostem possis aut pacare, & præludia hæc fuerint stabiliendis simul imperii & pacis. Eam reduci velle, fortè victori expedit, victo necesse est. Militat pro te Iehova, & turbatis nonnihil rebus, victoriam con-

duplicat,

duplicat, ut confessos hostes animo jam subjugaveris. fasces Auriaco submittere nemo indecorum putat, & quos superasti, beneficium putant, à Nassovio vinci. Sub frenis tuis libertatem quisque sibi, sub imperio felicitatem pollicetur. Mactè Heros invicte, & cum patriæ finibus latius virtutum tuarum pomœria diffunde. Laudabiles militiæ tuæ successus continua, &, advocante te ad magna Deo, obsequere. Veni, ad tuos redi, & Procerum civiumque passim faustas acclamationes victor excipe, quorum alii vitam, alii libertatem, omnes securitatem tibi debemus. Sequor pone Encomiastes, & dum alii tantarum rerum solidam narrationem meditantur, non historiam, sed Poëma oblatum veni. Nec enim decet tam illustria trophæa suspendi sine vate. Vtinam verò dignam virtutibus tuis orationem reperire potuissem. Impari gressu ambulat Auctor & Scriptor, & Principum Heroicos ausus lambere facile est, facundiâ exhaurire difficillimum. Quod poëtarum proprium est feci. Per ambages, Deorumque ministeria, & fabulosum sententiarum tormentum circumduxi lætas voces, ut potius furentis animi vaticinatio appareant, quam religiosæ narrationis sub testibus fides. Est tamen, ubi nimius narrator mihi videor, temporisque filum nimis anxiè secutus. Sed parum refert, si minus illic poëtam egerim, ubi feliciss imè pugnavisti. Præstat sciri, Te melioribus legibus pugnasse, quam me cecinisse. Et major rerum à te prudenter fortiterque gerendarum habenda fuit ratio, quam meæ laudis. quam si ex hoc opere aliquam retulero, Illustrissimo tuo nomini omnem debebo, cujus virtutum vel sola recordatione vatibus pectus tumet, ut majores sibi videantur, quò cir-

ca augusta illa nomina & illustres animas impensius occupantur.

Faxit Deus Opt. Max. cujus invicta manu vicisti: Patriam, religionem, libertatem in tuto locasti: hostiles impetus contudisti: Vesaliam primum, mox Sylvam-ducis, urbes potentissimas, Federatorum imperio addidisti, ut nominis tui terrorem latè circumferas, quæ domi ægra sunt, consilio fulcias, valida magis robores, metumque tui civibus, contemptum hostibus, præclarè de patria merendo, demas.

DIXI.

ORA-

ORATIO,

DE VICTA

In Freto Britannico Potentiſſimi

HISPANORVM REGIS CLASSE,

PER

MARTINVM TROMPIVM

maris Vice-Præfectum,

Anno cIↄ Iↄ c xxxix, *menſe Octob. die* xxi.

DVABVS mundi partibus habitamus, duabus pugnamus, terra ac mari. alteram ſecuritas, alteram temeritas ſedem fecit. Prior, quia fixa & ſtabilis, pluribus domicilium præbet. Poſterior, quia mobilis fluctuanſque, paucioribus. Illa iis patet, qui manſuetius vivere amant. Hæc iis, qui ventis, cœlo & ſalo acrius animantur. Qui terras habitant, laxis ſpatiis pugnant, ubi timor viam fugæ invenit. quibus Oceanus domus eſt, arctis tabellis concluſi, aquas mortui ſorbent, ne ſicca morte intereant. In terris poſiti ſecurius maria adſpectant. qui aquis jactantur, tellurem poſt terga vident, & natale ſolum inſigni audacia ſuſque deque habent. ubi terra eſt, certius iter tenemus ad vitam. ubi aquæ ſunt, dubio curſu ſecamus æquora, & levibus auris animam credimus, ducto gracili tramite inter vitæ & mortis vias. Non terra ſolum pugnantes Pompejum & Cæſarem, ſed & exilis cymbula mundi Imperatores vexit. Et qui terra non niſi hoſtium formidamus potentiam, in aquis præ-

ter hostium furorem, naufragiis insuper mulctamur. In utraque imperia, divitias, libertatem, quarum rerum causa bella atque certamina sunt, petimus. Imus in principia nostra omnes. illic spirare amat quisque, unde originem traxit. Ex limo facti humido siccoque constamus, ne si toti aqua essemus, inconstantiæ; aut si toti terra, pertinaciæ haberemur filii. In hæc semina relabimur non inviti, & illic morari studium est, ubi potiorem sui particulam vel aquis vel terris se debere quilibet sentit. Hac sorte & indole non singuli solum, sed & populi gentesque discernimur. Inter fluctus nos & procellas habitamus. Amphibium animal Batavi sumus, Mattiaci sumus, Frisii sumus. Pluribus elementis gaudemus, quia singulorum munera mercamur. quos in lucem modo edidit tellus, mox impuberes adhuc & vix ære lavatos, fovet procellosa Tethys. Quin, dum longo itinere in Auroram cum conjugibus imus, (eloquar hoc versu:)

------medius in fluctibus ardet
Terrarum secura Venus. stupet ipsa verendis
Unda puerperiis, matrique admurmurat æquor,
Et cum puppe rotant duros cunabula natos.

Littora nostra, templa, fora, quibus ambulamus & sacra facimus, ubi mercamur, dormimus, vigilamus, ubi candidi vel atrati sumus, ubi epulamur, jocamur, aquæ & tempestates pulsant. Si tellus viam euntibus præcludit, eam affectamus pelago; & honestæ cupiditati frena laxamus, per invia pedibus spatia. Pro lateritiis ligneas domos condimus, & ne mergamur graves, totis sylvis innatamus. Pro area, tectis, parietibus, trabes sunt & quercus & lignifer Septentrio. Miracula præbemus orbi. Cum terræ deficiunt, ob uliginem & paludes, ligna

ligna advocamus in auxilium, ne vivi descendamus ad inferos. rursus, cum aquæ lapides, saxa, domos ferre detrectant, ex iisdem lignis domos mobiles ratesque fabricamus, & in vasto æquore castra metimur, bella gerimus, immania navium corpora concutimus, convellimus, dissolvimus, subvertimus. Hinc duplex belli genus natum mortalibus, terrestre ac maritimum. illud crudele, hoc crudelius. illud operæ & honoris, hoc audaciæ insuper plenum. illic cum simplici hoste, hic cum hoste, & Oceano Æoloque pugnandum. altero stantes, altero vacillantes manus conserimus. altero arenis, altero urna tegimur. altero, mortuorum exequiis intersumus homines, altero balenæ & phocæ.

Quibus Federatorum res gestas nosse animus est, comperient, utroque belli genere illustria virtutis suæ documenta dedisse potentem populum. sæpius cum fortitudine & scientia militari contendisse fortunam, & hæsisse, ubi terminum imperio poneret; postquam terrestribus pariter ac maritimis præliis victoriarum omne genus consummavisset. Duplicis elementi spoliis triumphamus, rostris, portisque. quorum illa victarum classium trophæa sunt, hæc urbium & quæ terra gessimus, bellorum. Est, ubi Duillios nostros, & Africanos, & Alcibiades & Attilios marmora habent. Est, ubi forti Heemskerkio æra suspendimus, cum augustis eminentis Hoofdii inscriptionibus. Est, ubi maximo Duci Petro Heynio, maris Mexicani scopulo, æternis monumentis splendidè parentavimus. Tabulas videre est, Ad Amstelam suspensas, in quibus unam ratem pluribus victoriis suffecisse, picturæ docent & carmina. Ad Rotteram Lamberti Archithalassi

manibus non ſine veneratione aſſurgimus, & aſſiduum in prædatricis Duynkerkæ corpore unguem hunc agnoſcimus. Loquor nequicquam vetera & tranſacta dudum. Memorabile, Aud. & atrox prælium, ante paucos dies, propitio Numine, Patrum, & Celſiſſimi Auriaci auſpiciis, ductu intrepidi Herois, Martini Trompii, commiſimus. atrox cædibus, memorabile rerum undequaque magnitudine & fama. Etenim, in hoc Potentiſſimi Hiſpaniarum Regis robur & maritimam potentiam fregimus: ſtupendum tot navigiorum apparatum, tot annorum laborem impenſaſque attrivimus: nauticæ gentis numeroſos exercitus copiaſque accidimus: conſcriptum ad nova bella militem vinculis conſtrinximus: nervos militaris diſciplinæ, ſtipendia, Celſiſſimo Infanti ereptum ivimus: Indiarum proventus in meſſe eliſimus: Belgicæ navigationis vires in Morinis incidimus: Oceani imperium juri ſuo, hoc eſt, naturæ, vindicavimus; exteris Principibus preſſæ Reip. nondum extremos conatus oſtendimus, & publicæ patientiæ illudere parantibus, juſtæ defenſionis inſtrumenta monſtravimus. Denique omnem expugnandi concordis Belgii & erigendæ ſupremæ per Europam, (ſi qua adhuc Philipporum animis inſidet) ſpem labefactavimus.

De his, publico hoc Patrum populique gaudio, ſilere neſcit, qui patriæ bonis maliſque, ſecundis adverſiſque ſurgit caditque. qui facundiæ & ingenii diſcrimen incurrere mavult, quam ſuæ in Remp. fidei ac benevolentiæ; & linguam, ſi effari non poteſt, conari vult maxima. Non efflagitabo è vobis, Auditores, attentionem, quam res imperat; nec benevolentiam, quam mihi de Avriaco, de Trom-

pio,

pio, de navalibus sociis, de maris vindicibus, pro libertate, pro aris & focis dicenti, omnes & singuli debetis. Vnum agam sedulo, ut recrudescente hac hora inter me & Hispanum prælio, tanti certaminis terribilem faciem intueamini securi. Itaque cogam intra Scholæ hujûs parietes adversarias classes. Hic hic fingam esse Fretum Britannicum. hic fluctuare veliferas arces & natantia ponto castra. Hic intrepida oratione & miles ero & navita, & Ocquendus & Trompius. Hic vincar Hispanus, vincam Batavus, spectator ero Britannus. Vos credam stare in littore cum Britannis & extra teli jactum, è terra Europæorum Principum, hinc PHILIPPI, hinc PATRVM & FREDERICI laborem suaviter adspectare.

Hispaniarum Rex lenta fore bella ratus, quæ terra in Belgio gerebantur, & jacturam unius urbis alterius victoria in vicem resarciri, cum omne Federatorum robur in mercatu, hunc in maris oportunitate positum accepisset; eò consilia vertit, ut diminutis in terrestre bellum impensis, de maris potius imperio nobiscum, quam terrarum contenderet. Iuvabant propositum exempla populorum veterum & recentium, quibus Oceani potestas Continentis facile impetravit. credebat sagacissimus Princeps, posse classibus longe dissitas regiones adiri & expugnari, & neglectis finitimis transferri alio sceptrorum majestatem. legerat, Argonautarum expeditione raptum procul à Græcia aureum vellus, & potentissimos reges auro opibusque exutos. Didicerat majorum utilibus exemplis, navium beneficio novos orbes detegi: religionem, opes, leges, mores, humanitatem ipsam ad distantes totis sideribus populos transvehi. Audiverat Belgas circumlui pelago,

vel allui; nec habere domi necessaria, quæ redimant, nisi aliunde magnis preciis arcessant. classium usu non sibi solum divitias parare, sed veteri domino graves esse. Ambrosius Spinola, Sanseverini Dux, quo serium magis & fidelem gloriæ suæ ac imperii custodem non habuerunt Philippi, assiduis ac pertinacibus hortamentis hæc ipsa Regi suo persuasit. Ideoque, cum rerum hic sub Alberto & Isabella Archiducibus potiretur, in Morinorum portubus naves plures solito exstrui jussit. de nautica nostratium pube plurimos præmiis & pecuniarum largitione, eò pellexit, & non longo tempore ditibus Belgarum spoliis & ubere rapina fortunas maris erexit. usque adeo, ut qui olim paucis myoparonibus proxima maris nostri infestabant, jam classibus æquor, hinc Britannicum, inde Germanicum, velut tempestate, præcludant: qui supplicii metu piraticam exercebant, jam pari belli jure capti evadant: qui non nisi inermes nos adoriri solebant, jam armatis armati insultent, littoribus nostris incubent, & in ipsis portubus ac maris æstuariis securitatem publicam rideant & flagellent.

Hoc fine, non ita pridem in Hispaniæ, Lusitaniæ, Callaicorum & Cantabrorum sedibus, classem validissimam coëgit, maris fortunam in Belgas novo conamine experturus. Nec desperabat victoriam, qui toties salutem classibus desperaverat. Naves immensæ molis, inter quas Prætoriæ, viginti septem de regno armaverat. alias regias de Morinorum auxiliis tredecim paraverat. His robur accedebat à navibus Hollandorum septem, & viginti aliis, quæ è Balthico sinu vel Albi in Hispaniam mercatus causa profectæ, regia authoritate attinebantur. Prætoriam, Castellanorum Antonius Ocquen-

Ocquendus insidebat, tormentis terribilem quatuor supra quinquaginta, vehium octingentarum. Lusitanorum Prætoriam, totius classis maximam, Lopezius Hozius tenebat, balistis majoribus instructam sexaginta duabus, vehium mille & ducentarum. Teresæ illi nomen. Prætoria, Andrea de Castro gubernatore, machinis bellicis quadraginta duabus minax, vehium erat sexcentarum. Quæ Franciscum Feyum Gallæciæ præfectum prætoria vehebat, tormentis bellicis triginta duobus nil nisi cædes & funera loquebatur, vehium itidem quingentarum. Stupendæ quoque adspectu fuêre, Crista Burgensis, Serenissima Domina de Leoro, Aquila Imperialis, Fama, Virgo Asperæ collis & illa Alexandri & Petri grandis titulis superbiens, & quæ Michaëlis imagine formidabilis & Servatoris appellatione venerabilis fuit. alia tormentis armata quadraginta, alia triginta, alia triginta quatuor, vehium quadringentarum, sexcentarum, quingentarum & quinquaginta, plus minus. Omnes mole, viribus, machinis, forma, militum & navalium sociorum numero horribiles ac tremendæ. Ligna quibusdam pro costis intexta quinûm erant in crassitudine pedum, contra quamvis globorum vim atque injuriam impervia. Talis in Trojani ducis classe Pristis fuit, gubernante Mnestheo, qualis Prætoria Callaicorum. Talis Chimæra, duce Gyga, qualis Teresa, Prætoria Lusitanorum. Talis prætoria Andreæ de Castro, qualis Scylla, duce Cleantho. Talis Pegaseja Argo, duce Iasone, qualis prætoria duce Ocquendo. Harum aliæ millenos, aliæ octingentos, aliæ septingentos, aliæ sexcentos, quà milites, qua navales vectitabant. Omnes militum millia decem, classiariorum millia qua-

 tuor-

tuordecim habebant, mixtum genus ex Hispanis, Lusitanis, Cantabris, Gallo-Britannis, ex Septentrione totaque Europa conquisitum. Plurimos non sua voluntas aut militiæ amor, sed regius rigor placitumque ad infelicis hoc belli tyrocinium coëgerat. Nomina navibus singulis imposita fuere à Sanctis tutelaribus, Iacobis, Antoniis, Hieronymis, Augustinis, Gregoriis, Ambrosiis, Paulis, Baptistis, Michaëlibus, Franciscis, Euangelistis, &c, ne non servarentur, ab ipso Servatore. ut Dis totique Sanctorum choro bellum indicere crederentur, quotquot irent contra. Aderat juventutis Hispanicæ flos, Duces, Comites, Dynastæ, Equites Ord. S. Iacobi, quisque fidem Regi insigni facinore probaturus. Multi domo nobiles sua sponte ac privatis opibus comitabantur, satis se honoris à Rege suo impetravisse rati, quod tam illustri expeditioni interessent. At illud in ambiguo, quîs consiliis instructissimam hanc classem in Belgium ablegavisset Rex. Curiosa quippe sunt mortalium ingenia, & imperantium consulta, si non approbare, scrutari tamen & sciscitari studiosius, pro more habent. Erant, qui militem in supplementa exercitus regii mitti ajebant, ut veteranos tyronibus permutaret & castellis arcibusque domesticam gentem ad tutelam imponeret: nauticæ gentis penuria laborare Flandriam. his quos mittebat Rex, instrui classes posse & in bellum armari. Quorundam animos suspicio habebat, ne Amisiam aut Codanum sinum, vexandis aut revocandis è Germania Suecis invaderent, & alterutro potiti navalibus præliis continenter Belgas & mercimonia distringerent. Illud ex captivis accepimus; missos se, ut Gallorum classi, quæ Gallæciæ & Cantabriæ oram infestabat, fatalem diem

num-

nunciarent. Nec deerant, prout in finistras ominationes pronæ sunt quorundam mentes, qui de vicinis regibus pessima ominarentur. Illud verum: non missam in nostra commoda classem, quæ inimicam Belgarum nomini gentem advehebat. Etiam illud: classem navium vastitate & magnitudine stupendam, toti Europæ ac præsertim Septentrioni metuendam, pro totidem castellis, arcibus & mœnibus fuisse. Præerat illi summa authoritate Antonius Ocquendus, maris Oceani propræfectus, validus gratia Regis, & omni honorum genere cumulatissimus. celebris prælio navali, ad Brasiliæ oram & Sanctorum omnium Sinum non ita pridem commisso. ubi capta Galeone, periit nostrorum negligentia, Belgarum prætoria, una cum classis fortissimo duce, Patre. Ille ante experimentum belli nostratis, fiducia virium, velut totius Oceani Verres dominusque, minus oportuna anni tempestate, è Coronæ portu, qui Gallæciæ maximus est, per mare Hispanicum, fretumque Britannicum, classem regiam audax gloriosusque deducebat. cujus introitus in angustias quam terribilis, tam turpis fœdusque discessus fuit. Oberrabat per easdem angustias, nonnisi duodecim navium bellicarum & unius Liburnicæ contubernio præfectus noster Martinus Trompius, vir acer & strennuus, per omnes militiæ navalis gradus ad summa evectus, patre natus, qui sub Heemskerkio ad Calpen & Herculeas columnas memorabilis istius prælii pars magna fuit. Ipse, cum majore glande iceretur navalis belli fulmen Heynius, ducis munia obiens, & lateri morientis adstans, summi Herois spiritum animamque bellator hausit, ut qui sua vixerat, suâ & illius fortius pugnaret. ita decernentibus fatis, ut cadente

imperatore, hunc rebus mari gerundis alterum præformarent. Fertur dixisse Heynius: multos sibi Duces esse, quorum virtutes insignis aliquis nævus deturparet. in solo Trompio nihil se desiderare eorum, quæ Ducis essent. Oberrabat hic, ut dixi, adventantibus Hispanis, per maris Britannici angustias, ut augustæ & validæ classis, de qua certâ famâ inaudiverant Patres, & Auriacus, adventum operiretur, viribus longe minor, sed solo hostium contemptu major, quos terrestribus, quam maritimis præliis aptiores esse didicerat. Vt in conspectum se è longinquo dedit Hispanus, anhelantem navium inopiam, quinque navium, quibus VVittius vicepræfectus præerat, accessione paululum recreavit, aliisque duabus, quæ in eodem Freto Ducis nostri jussu de Hispanorum adventu sciscitabantur. His cum hoste congredi cœpit, intempesta nocte & majori pugnæ in ipsam usque Auroram præludere. una navium è nostris, antè coitionem, ob malè custoditum pulverem, conflagrante. Mane aliis duodecim auctus, quæ Duynkerkano portui sub imperio Bancheri, incubuerant, pugnam suos totis viribus animisque capessere jubet & hostes adoriri. qui dum gloriæ magis studio, quam victoriæ spe Batavi ductoris audaciam ulcisci quærunt, principium cladis fuere. Hortatus jam ante suos fuerat Federatorum Dux, meminerint, cum quibus certavissent gloriosè jam sub Veris initia: cadendum esse, si præliarentur segnius: hoc agendum, ut fortius dimicasse, quam in conspectum hostium venisse credantur: non metuendum, ut ab adversariis circumvenirentur, cum, ob agilitatem suæ, cingi à lenta & tardigrada classe non possent: Æoli favorem captandum suis: occasionem rerum geren-

gerendarum offerri cœlitus : nusquam Hispanos certius vinci posse, quam in his maris faucibus, ubi facilis in brevia, & Syrtes & arenarum pulvillos prolapsus : securis instandum ac virium suarum præjudicio invictis: virtute & innocentia causæ pugnandum : cætera infirma esse. Nihil erat difficile persuadere paratis mori. Quare sub diluculo & claro die, Luna ac Sole testibus, in horam usque decimam pugnatum acriter. nec innecti inserique naves navibus voluit providus Gubernator, ne à navium mole & bellatorum numero obruerentur sui. verum ventis propitiantibus classem hostium circumnavigans, modo mediam intersecans, tormentorum bellicorum indefessis ictibus eam fatigabat, & navium maximarum compages egregia impunitate luxabat. Inde receptui canens, novis iterum animis fractæ ac laceratæ classi institit, capta navi minore & Galeatarum una, quæ abducta jam in triumphum, & à sociis avulsa, dum intempestiva spoliorum cupiditate, navis curam negligunt victores, à suis iterum recepta, materies gloriæ nostræ hostiumque infamiæ esse desiit. Ocquendus navium nostrarum paucitate animosior, rectà in Prætoriam nostram ibat, hoc vehementer cupiens, ut divelleret junctam arctissimè Federatorum classem. Verum tormentorum undique ictibus exceptus perforatusque, totus lacer ac rimosus, obliquato cursu, missos nos fecit,& ad fugam se accinxit. Exactus dies Veneris crudeli certamine. Subsequens Sabbathi ob nebulosum aërem feriatus classibus & incruentus fuit. Donec inter Abramidarum & Christianorum sabbatha media nocte recrudruit prælium & de refugio hostis cogitare serio cœpit. Paucis ratibus oppugnatæ plures,
parvis

parvis maximæ, ut commissi cum montibus colles, cum turribus tuguriola, cum mytilorum testis vastæ essent pandæque immanium corporum alvi. Vbi navium nostrarum desinebant galeæ, Hispanarum porticus & fori spectabantur. tormentorum stationes ordinesque supra plana Belgicarum puppium attollebantur, ut irritis sæpe ictibus peteremur, sola humilitate tuti. Puppes adversæ, nostras despectabant ex alto, & proræ infra Lusitanorum proras longè subsidebant. Hoc potiores nos, quod cum hostium rates immobiles ferè essent ob molem, nostræ in quamcumque partem vertere se & vento dare poterant. Nec victus hostis, sed lassatus, post ingentem suorum stragem, navium fissuras & hiatus, fracta tabulata, prorarum, puppium, laterumque miserandam faciem, in Britanniæ stationem, ubi Ptolomæi Dunium est, se recepit. Hic regiarum arcium præsidio se tutum fore ratus, certæ se classemque omnem morti & exitio objecit. Stabat in anchoris Hispaniæ omnis robur, Regis labor, Septentrionis terror, Occidentis ante præsidium, longa Galeatarum navium series. Stabat imbellis, inermis, exanimis, ociosa, ab impotentiore hoste, quem difflare levi spiritu posse videbatur, custodita. Stabat & ludibrium hinc Britannis, inde Gallis, ex adverso rem indignam spectantibus, præbebat. Stabat, & invictissimi Regis sui majestati supina & excors illudebat. Quin Federatorum Præfecto copiam faciebat, convocandi undique auxilia & reficiendi quassas exhaustasque à belli instrumentis naves. Enimverò perpetuis continuisque jaculationibus & grandium machinarum furibundis explosionibus, à pulvere tormentario destitutus, impetratis grandi beneficio à Comite

mite Charasto, Caleti gubernatore, ad novam pugnam requisitis, lateri Hispanici agminis se socium individuum, at non amicum, præbuit.

Rem novam narro, Auditores, & omnibus seculis inauditam, cui fidem negabit posteritas, nisi credat, solum Trompium hæc posse. In classis, navium sexaginta & septem, quales quantasque non vidit ulla ætas, conspectum se dedit navibus bis sex. Eandem navibus aggressus fuit octodecim, mox triginta. Exercitum viginti quatuor millium, tot & plures vehebat regia classis, vix ter mille bellatoribus invasit. in incitas & Oceani angusta protrusit, protrusam circumvallavit, & veluti indagine clausam cervam cinxit, ut elabi non posset. Iacta Thermopylas tuas & Leonidam Græcia. Etiam hic Thermopylæ & Leonidæ sunt. Iacta Ciliciæ fauces Macedo, quibus Medorum olim vim stitisti. In his faucibus Aragonum & Castellæ regem stitit Macedo noster. Iactet Horatium suum Roma, quod Gallorum impetus fracto post tergum ponte solus à mœnibus arcuerit. Etiam hic paucarum navium numero sustinuimus Hispanorum procellam, ut Cocliti Belgæ, ceu fascino detentam Hispaniam omnem, uno in loco capere facillimum fuerit. Hæc inter, dum tabulas & frusta divulsæ & concussæ classis resarcit Ocquendus, & sub Britannorum arcibus latitat, Trompius injectis in tam nobilem prædam Federati Leonis unguibus, per literas Patrum opem sollicitare, & quæ perdendæ porro classi necessaria videbantur, seriò exposcere. Patres magnum rati hostilem classem in arcto detineri, fatali arenæ affixam, omnibus quaquaversum portubus, & stationibus naves ocyus colligere, ut non hominum manibus fabricatæ,

tæ, sed velut è cœlo delapsæ viderentur. Mattiacorum, Enchusanorum, Hornensium, Medenblicensium, Roterodamensium navalia novis operis bellique studiis fervebant. Amstelodamensium civitas, inter socias facilè maris domina & tot classium jugis promacunda, trium Collegiorum æraria, vires, curasque mira celeritate excivit; Admiralitatis, ut vocant; Societatis, quæ ad Orientem, & alterius, quæ ad Occidentem militat & mercatur. ut non uno hoste, non unius mundi viribus, sed toto Oriente & Occidente & Septentrione opprimeretur Asiæ Africæque dominator. Fundi ex omni parte naves videas, non ædificari: nasci sponte, non elaborari. Dicas arbores, pinus, quercus nova transmutatione navium formas induere. Cernas nauticam pubem non conscribi, sed ultro adesse & in obvias naves præcipitem se dare. Ita statuebat quisque, non opus esse imperantium authoritate, quam commune Hispanorum odium patriæque flagrans amor suppleret: ducem se reperturum, ubi Trompius esset; pugnandi leges, ubi Trompius esset; præmia belli, ubi Trompius esset. Tanta in Duce nostro authoritas fuit, ut illius præsentia victoriam sibi quisque polliceretur. nemo dissimulabat, illic caput, illic sedem arcemque gloriosi certaminis fore, ubi imperaret Trompius.

Celsissimus Avriacvs, curas terra marique circumferens, habito militum in castris delectu, fortissimos quosque sclopetariorum, numero bis mille, per naves Federatorum distribui jussit. Patrum decreto de invadenda classe suffragatus, jus præclaro facinori & potestatem dedit. post habitas deliberationes, moram factis abesse voluit, eaque omnia quàm celerri-

mè

me præparari, quæ novo prælio sufficerent. Interea elapsæ quatuordecim hostium naves minores per maris vadosa, Britannici Archithalassi gratiæ salutem suam & incolumitatem debent. Iam naves bellicæ centum & ultra, pro nobis, sub Albionis littoribus,stabant. quibus robustior factus Gubernator noster, intentis in spem eventus Gallis, Britannis, Gothis, Venetis, Cimbris, Brabantis, Flandris totiusque Europæ Principibus, ad certamen se parat. Et postquam cavisset, ne mandato & obtento Britannici Regis in stationem istam juri, temerè contravenirent sui, prior ab hoste impetitus, & uno ex suis desiderato, sine feciali clasicum cani imperat; dum spectator pugnæ Britannus cum navium parte extra partes manet. Invocatum Numen, ut grandibus cœptis adesset: aras, delubra, focos, libertatem assereret: causam tueretur, quam toties fuso hostium sanguine clemens vindicavisset: de honore & salute populi sui, de imperii & maris securitate agi: cum invicto Rege commissam Rempublicam, nec vinci illum, nec vincere hanc, sine Numinis præsidio, posse: certandum cum navibus, quæ non nisi flammis incendiisque subigi queant: non desperare, qui in ipso spem locassent: animos adderet bellacibus dexteris & in tutelam publicam privatamque non segniter pronis. Hæc similiaque ad Deum effatus, sic socios alloquutus fertur: *Per vos ego, ô socii & fratres, gloriamque omnium nostrûm communem rogo, ne magnum & memorabile facinus audentem deseratis. non præcipio, ut sine me vos periculis objiciatis. primus in acie cum vobis, ante vos, pro vobis stabo. ne sinite è manibus vestris ac meis elabi palmam, qua priscorum Ducum militumque fortitudinem æquabimus. Sperata victoria,*

vel

vel honestæ mortis hunc locum, hoc mare designo. Præclara ausi estis singuli, sponte vestra. Experiar, quantum audeatis sub me communi & novo Duce. Navium auxilia expectavi hactenus, non ut frangerem audaciam vestram, sed ut in maiorem gloriam atque oportunitatem differrem. Ne terreat vos navium altitudo, & immanitas. Nihil tam altè ab industria & hominum fastu constitutum, quo virtus non possit eniti. audendo, quæ cæteri desperavere, habemus in potestate. Cessere antehac Batavis istiusmodi moles, & humilibus transtris manus dedêre tumida & superba corpora. Evadite quæso in navium cacumina, vexilla è puppibus, aplustria è sublimi auferte. hæc cum ceperitis, præmia polliceor luculenta. illi qui primus auferet, summa; qui secundus, secunda, eademque ad singulos servabitur portio. Falsi estis, si ignaviæ voluptatem petitis & præmia virtutis expectatis. Certum habeo, vos, non tam mea liberalitate, & imperio pugnaturos, quam voluntate vestra. majora sunt periculis commoda. nec enim ad nominis solum immortalem gloriam vos duco, sed & ad prædam. Digni estis, qui montes istos, qui propugnacula hæc, qui turres concutiatis, & dissolvatis. Digni estis, qui rates istas, quas mare nostrum odit, portus & æstuaria nostra ferre non consueverunt, in patriam referatis, raro spectaculo potentiæ Hispaniensis & felicitatis vestræ. Digni, qui nihil metus causa inexpertum relinquatis. Quod balistis perficere nequimus, facibus, flammis, incendiariis navibus, omni denique belli apparatu, confectum dabimus. Vrite, secate, mergite, symbola vobis sint. Ite mecum, qui vosmetipsos, qui Rempubl. qui conjuges, parentes, liberos, qui fortunas vestras salvas cupitis. Hæc aliaque plurima incitandis militibus apta, postquam gravi oratione eloquutus esset, classem omnem contuberniis quinque distinctam in Hispanum immisit. Nec hic detrectasse visus est certamen, non ex fiducia, sed quia oppressus & obsessus erat, ausus videbatur. Sed nihil tamen amplius, quàm

ut

ut ad primum ictum concurrerent. Equidem, tantopere in navibus Hispanicis trepidatum, ut maturandæ fugæ, cui oportuna erat nebula & densissima caligo, rudentes & funes, quibus anchoræ tenebantur, præciderent. Cumque circumfusa undique inimicorum rostra viderent, abjectis telis & deserta pergula vitam supplices petiverunt. Præfectus Trompius primus in proximam sibi Prætoriam, cui à Salvatore nomen, sævis ictibus detonuit. verum hac fugam capessente, majoris belli spectaculum præbuit Francisci Fey Galeciæ Præfecti Prætoria, cui quamvis, ad primum conflictum, dejecta mali summa essent & labefactata grandis uteri compages, jamque decussis thoraciis & dolonibus pro aquarum lubitu jactaretur, non nisi labente die collabescens ipsa, victori cessit. Cum nulla ferocius, quam cum Prætoria Lusitanica pugnavimus, in quam irruere jussus fortissimus Muschius. Classis imperator, postquam naves incendiarias duas vento æstuque secundo, irrito successu, in illam direxisset, alias tres superimmisit, quæ felicibus & cupidis amplexibus Lusitanam virginem Teresam complexæ, non cœcis, sed manifestis ignibus illam accendêre. Hujus lateri inhærens Muschius, tantis in illam amoribus exarsit, ut retinaculis, funibusque implicitus pari igne conflagraverit. Sed servati cura supremi Ducis ipse & nostrorum plærique. Admotæ etiam igniferæ rates aliis, & prætoriarum una in littus acta, Neptuno inferias solvit. Si in designandis forte hostium navibus hallucinor, cogitate, me eadem, qua pugnantes, nebula involvi, ut dignoscere hostem nequeam. Quæ Andream de Castro vehebat, globis usque à Trompio perforata & rimis fatiscens, fluctibus tandem mersa, Regi suo tabu-

las, naufragii testes, legavit. Mirum, quantis ausibus, quanta animi magnitudine Lopesius inter suorum calamitates & præsentis excidii tristissimam scenam, una navis parte mersa, & aquis obruta, altera flagrante, ipse brachio truncatus, pugnam continuaverit, & instar ignivomi Draconis vel exardescentis Vesuvii, sulphura, fumos, cineres, pilas, ignes in nos, jamjam mergenti proximus supremis odiis despuerit. Fuit hic idem Lopezius, qui in sinu Mexicano, à quatuor nostratium navibus bellicis cinctus undique & crudeliter impugnatus, sed vinci nescius, gloriosè evasit. Ocquendus, dum ad modum opitulantis adnavigat, metuens, ne à propiore contactu conciperet flammas & funesto igniferarum navium circumdaretur amplexu, omni ope, comitantibus aliis nonnullis, enavigavit. & in Morinis appulit, ubi quassa lacerataque, quæ ipsum vexerat Prætoria, inglorio fato, arenarum ventorumque injuria, non nostra virtute, periit. Victæ hoc ipso die plures aliæ & in arenas illisæ, Oceano, Æolo, Vulcano in Hispanum conjurantibus. Summo mane subductæ ex oculis dissipatæ classis reliquiæ, quò sors ducebat, incertis itineribus ferebantur, una navi excepta, quæ ad primum congressum deditionem fecit. Nec insequens nox ociosa nostris, sed quærendo hosti studiosè impensa. Tam vehemens pugna & tumultuantium machinarum furor, & ignium grassans per tabulas ferocia triduum ferè duravere. Per Britannorum littora carpenta Ducum Principumque volitabant, spectaculi causa. Viri, matronæ, senes, pueri, nuptæ innuptæque puellæ, in montium fastigiis, atrocissimi certaminis adspectu, non sine horrore, fruebantur. rati de humano genere agi & totius universi vires virosque uno loco collidi. Serenissimus rex Carolus,

lus, federis sui, quod sacrosanctum habet, memor, classis suæ Præfecto quietem imperavit, & laudatissimo exemplo Hispaniæ simul Patribusque eundem se, durante conflictu, præbuit. misertus ad extremum quarundam navium Hispanicarum, quas è tanto naufragio in suos usus servavit.

Horrendum dictu, Auditores, quam cruenta, formidabilis & sæva hæc non fictorum hostium congressio fuerit. Pugnavere non laxis spatiis, inter arenas & Brevia, & navi quisque sua, velut fatali circo conclusus, eandem & glorię & mortis urnam habuit. pavidi vectores dum turbant nautas, vel intempestive juvant, consilia prudentium corrumpunt. Stantes corruunt & vulneris necisque suæ autorem nesciunt. Non tam globi glandesque, quam decussæ subligaculis & tabulatis partes ac festucæ, pugnantes interimunt. Quos antennæ portant ac plutei navales, ictu sclopetorum dejectos aquæ sorbent. Quos corbis naviumq; galea habet, ex imo icti, lapsu, non gradibus descendunt. Aliquis, dum, in adversam ratem intentus, ferire vult, eadem, qua lethi nunciam glandem emittit porta, fati sui causam, mutuam glandem admittit. alicui lectus & cubile pro feretro est, & qui locus nocturnæ quietis fuit, æternæ noctis factus est. Vela explicare vel contrahere volentes, ablatæ manus in opere destituunt. Gubernaculo admotus Palinurus de puppe dejicitur & aquis innatans sibi ipsi & navis est & gubernaculum. Iacent sparsa per transennas mortuorum corpora, membris mutila; &, quod unum ad ultionem superest, diris suum quisq; hostē incessit. Non uno elemento & mortis genere pereunt miseri. Hic in aërē sublatus, semivivus & spirās adhuc, aquis suffocatur totus. Hic pice, sulphure, ignibus ustulatus, quasi in

in Ætnæis crateribus, tardè expirat. Alios fumi ſtrangulant & coctæ bullienteſque æſtu graveolentes ſentinæ. Diſruptis à pyrio pulvere navigiis, calceati & caligati bellatores cœlos peterent, niſi ſua mox gravitas exſtinctos in centrum retruderet. Quos ſervare non poſſunt naves ſuæ, ex ipſis puppium acroteriis in aquas ſe præcipites dant, ubi vel capti victoris præda ſunt, vel, neſciente modum victoria, in ipſis aquis trucidantur. Tormentorum tantus auditus fragor, ut Iovem ipſum de perdenda Natura cogitare putes. Non audivere hæc priſci ſeculi mortales, cum ignota harum machinarum vis fuit & crudelitas. Nec poſterioribus ſeculis, loquor præfidenter, ullum commiſſum navale prælium, tot machinis totieſque exploſis furens æſtuanſque. Tonitru, ruptis vel colliſis inter ſe nubibus, terret cauſarum ignaros. Sed quia minus durabile, & lethiferum, minus quoque formidabile eſt. Noſtri tumultus Soli Orienti & Occidenti totos dies tres graves fuere. Flammas Iovis & tonitrus non imitamur ſolum, ſed immanitate ſuperamus. Ætherà omnem, Santvvicum inter & Doveriacum, forum Vulcani, officinam Cyclopum eſſe dixiſſes. Nunquam ſic vel Lemnos ipſa vel Lipara, nunquam Trinacria tantis ignibus exarſit. favillis, caligine intermixta, cineribuſque ſpiſſus aër, cœlum ipſumque hoſtem oculis eripuit. Andabatârum in morem per intervalla pugnatum, & inter belli furores, prô hoſte, læſus ſocius. Non aliam aulæ Infernalis imaginem eſſe juraſſes, cum damnatorum ſuppliciis vacat: ſævire inter ſe Furias: Tiſiphonem accenſis facibus tumultuari: bacchari veſanam Megæram: inſanire feralem Alectum: Stygem, Phlegethonta, Cocytum fumantibus aquis reſtagnare:

latrare

latrare inter hæc trifaucem Cerberum: Plutonem ruptis terræ compagibus iterum Proserpinæ raptum moliri: dissilire in frusta Summanum: Heclam ab inferis arcessere, quicquid cocti sulphuris illic repperit: Titanum montes à Iove & Deorum exercitu ex alto deturbari: naturam omnem, rupto rerum fœdere, in novum Chaos incumbere. Nec ante tanto conflictui finis ociumque fuit, quam dispersæ vel mersæ vel captæ hostium naves, materiam belli subduxissent; nec reperiri ulla ratis posset, quæ spoliis ac trophæis adderetur. Obiere hoc prælio partes suas permista virtutibus vitia. Navalis peritia cœlo, ventis, mari doctè utebatur. Audacia cum fortioribus congressa fuit. Temeritas iisdem cum hoste flammis perire gloriosum putavit. Celeritas nihil spatii consiliis hostium relinquendum rata, invasit segnes & tardius se moventes rates. Furor mergi naves maluit, & vibratis facibus hostium agmina ardentibus ruinis operiri, quam capta non sine publico dispendio, servare. Astutia flammis perdidit, qui se invictos virtute gloriabantur. Pietas, fides, constantia, labor, pro patria pugnavere fortiter. Intercursabat quorundam clementia, inimicum servando, charitas in periclitantes socios, iis succurrendo. quibus virtutibus obstrepebat non semel Avaritia, in diripiendis intempestivè hostium navibus & supellectile supra modum intenta. Præfectus noster, ipsi Ocquendo, cum moras necteret ob fractas malos, & metueret, ne nostri molestiam facesserent, transvehendis è portu Britannico lignis, Liburnicæ suæ officium Hispano imperatori ultrò commodavit. non quod in dubios belli exitus lenocinia quæreret, sed animi magnitudine, qua didicisset adversus hostium

vires, non adversus calamitates contendere. Ita subito lacerata classis potentissima, totum Britannicum littus cadaveribus, transtris, antennis, carinis, rostris, pergulis, velis rudentibusque opplevit. Illisa in littus Gallicum navium una præda Gallis fuit. aliquam Tamesis servavit, reliquis turpi fuga elapsis.

At Dux Federatorum, rebus feliciter Dei beneficio gestis, captivas naves, bellicam prædam, magnam adhæc captæ juventutis Hispanicæ vim, ducesque ipsos, in Texelæ, Mosæ & Zelandiæ portus proximasque civitates triumphabundus misit. Et cum terrorem nominis sui nec minus venerationem latè circumtulisset, domum reversus salvus & sospes, gesta Patribus Auriacoque retulit. Hi meritissimo Duci gratias egere, quod, quantumvis exigua primum navium vi instructus, de Republica non desperavisset. Redeunti omnis effusa multitudo obviam processit. & universos quidem milites ac Neptuni filios, præcipuè tamen Trompium admirantur. Hunc quasi è cœlo missum Oceani & lapsæ rei restauratorem & ut Victoriam ipsam, venerantur. Laudant, quæ pro salute publica, intrepide, paucis primum navibus, magna circumspectione egisset. ibi stetisse victoriam, ubi se cum Prætoria vertisset: factam sub illo prædicabant, fortunæ, quæ in aquas dominatur, inclinationem: maritimis ducibus & plebi nauticæ collapsos per hunc animos erigi: prurire omnes belli cupiditate, quos fastidita dudùm maris otia expectoravissent. Non jam ad Calloam adversa pugna in ore est, sed navalis victoria; non amissæ mercantium naves, sed jam acquisitæ; non Geldrę, non Hulstæ, non Scaldis, sed Caleti, & Gessoriaci portus, & Sandvvici & Doeveræ & Tamesis

ſis ac proximorum, ubi vicimus, locorum meminerunt. At Duynkerkæ, Antuerpiæ, Bruxellis funeſta omnia & luctus plena. pavidi per plateas diſcurrere, alius alium ſciſcitari, autorem tam triſtis nuncii requirere. adeò ad omnes ſingulosque tantæ calamitatis ſenſus dimanavit. In Hiſpania, Luſitania, in Cantabris, Callaicis & Aſturum terris, alii cognata nomina fratrum, alii liberorum, parentum alii plorant, & cum privatis damnis miſcent jacturam publicam. Multi cordatiores hæc ſecum muſſitabant: mittendos Belgas, aut induciis ac pace placandos. ni fiat, fore propediem, ut de Tago ſuo & aſſerendo Bæti cogitare incipiat Rex; victorem hoſtem non ſtare, ubi vicit, ſed ulterius progreſſurum ad ea, quæ cupiditati ipſius & victoriis patent.

Nunc, ut illuſtrior ſit Triumphus noſter, Auditores, totius Antiquitatis triumphos navales excutere animus eſt, & cum hoc noſtro conferre. In Colchica expeditione ab omnibus retrò ſeculis prima, clari erant Iaſon, Hercules, Telamon, Caſtor, Pollux, Iovis filii. in hac Ocquendus, Andreas de Caſtro, Lopezius Hozius, Franciſcus Feyus agmen ducunt. Illi Colchida, nos ipſos aurei velleris raptores & vectores annuos cepimus. Lyſander Lacedæmonius, cum in Athenienſium portu cum tota claſſe obſideretur, obrutus hoſtium navibus, milites ſuos clam in littus egredi juſſit, & alio transferri. Fecit idem Ocquendus, &, quo ſe exoneravit, militem in littus expoſitum, novis Britannorum ratibus in Morinos tranſvehi juſſit. Chabrias Athenienſis claſſe dimicaturus, excuſſo ante navem fulmine, Nunc, inquit, meunda eſt pugna, cum Deorum maximus Iupiter adeſſe numen ſuum claſſi noſtræ oſtendit. Trom-

 pius

pius adversus Hispanos dimicaturus, cum propitia flamina classi suæ inopinato adspirarent, nunc pugnandum, inquit, socii, postquam facile Numen ventis faventibus ad certamen nos vocat. Cum Tyrum ligneo opere oppugnaret Alexander, Tyrii navem bitumine, pice & sulphure illitam, remis in Macedonum molem concitaverunt, quæ cum ignem concepisset, latius fundere incendium cœpit & grande opus medium rupit. Nec alia expugnandi Prætorias excogitari vis potuit, quam quæ, simili navigiorum genere, illas exureret & dissolveret. Attilius Regulus, quassata Amilcaris classe, naves sexaginta tres in potestatem redegit. De totidem & pluribus triumphat Archithalassus Avriacvs. C. Acilius, miles Cæsaris, navali ad Massiliam prælio, injecta in hostium puppim dextera & obtruncata, eam læva apprehendit; nec antè desiit, quàm captam profundo mergeret. Non minori fortitudine dux Muschius, miles Trompii, prætoria Lusitanorum tota flagrante, una arsit, nec avelli voluit, quam hosticam navem cum sua mersissent aquæ. Alcibiades Mindarum classis Spartanæ præfectum in littora propulit & naves triginta cepit. Batavûm Alcibiades hostium classem in Britanniæ vada trusit, & de quadraginta rostris coronam meruit. Mago præfectus classis Punicæ navibus exutus turpiter fugit. Antonius Ocquendus afflicta classe, (loquar de misero clementius) si non fugit, hoc egisse putatur, ut testes tantæ cladis naves octo suorum servaret contumeliis. Credere Cardinalem Infantem voluit, versam superioris anni fortunam. blanditam tunc fuisse novo Principi instabilem Deam, ut læderet gravius. Pompejus Magnus pyraticum bellum men-

mensibus confecit tribus. Trompius bellum hoc Hispaniense tribus fere hebdomadibus. Appius Claudius Consul in Freti Siculi faucibus, Scyllam inter & Charybdim, Hieronis Syracusani classem subvertit. Fecit idem in maris Britannici faucibus Trompius. Voconius Romanorum Dux à Lucullo missus ad persequendas Mithridatis reliquias, eas assecutus fuit. Etiam noster fugitivis ratibus institit & earum aliquot potitus fuit. Marcus Cl. Marcellus, dum Siciliam navibus oppugnat, contra à Siculis, machinis speculisque à Sole ardentibus oppugnatur. Hispanus, navium invicta mole potior, incendiariis puppibus, ingeniosa machinatione admotis, Vulcano devorandus traditur. Duillio Cornelioque Consulibus, sola velocitas comparatæ classis auspicium fuit. nec certior victoriæ nostræ fiducia. Neoptolemus Mithridatis præfectus Lucullum ad Leuctrum, Niciam Gylippus Lacedæmonius ad Syracusas vicit. At hoc felicior Præfectus noster, quod & vicerit & prælio superfuerit. Non alia major in mari pugna, quam Luctatio & Catulo Consulibus. Carthaginensium classis commeatu, exercitu, propugnaculis, navium vastitate, armis, gravis erat, quod ipsum exitio fuit. at Romana classis, qualis fuit & nostra, prompta, levis, expedita ad modum pugnæ equestris, clavis, veluti habenis equus, regebatur. & modo in has, modo in illas mobilia corpora inferebat. Bello itidem navali inter Cæsarem & Cleopatram, hujus naves, ut nunc Hispanorum, suis ordinibus, turribus atque tabulatis allevatæ, non sine gemitu maris & labore ferebantur. Cæsaris, ut & Federatorum, habiles in omnia, quæ usus poscebat, ad im-

petus recursus flexusque capiendos. Duillius Imperator, mersa ad Liparas Pœnorum classe, non contentus unius diei triumpho, per vitam omnem prælucere sibi funalia, præcinere tibias jussit, quasi quotidie triumpharet. Pro tanta victoria qui honores maneant Imperatorem Belgam, nescio. me non habebunt adversantem, qui in tantæ rei memoriam, tot rostris coronanda victoris insignia censebunt, quot Hispano valida manu bellator extorsit. Suscepta Xerxis in Græciam memoranda expeditio, in veterum annalibus utramque paginam facit. Verum licet major sub Persa navium coierit numerus, major militum multitudo, similia tamen multa observabit, qui advertet propius. Xerxem in bellum misit vetus Græciæ odium, quod Ioniis contra Darium patrem auxilia tulissent. Hispanum in bellum hoc trusit vetus Belgarum odium & imperandi licentius cupido. Xerxes bellum à patre infeliciter cœptum, per quinquennium instruxit. Philippus quartus bellum navale, ab avo Philippo secundo ante annos quinquaginta hoc ipso Freto cœptum, restauravit infelicius. Xerxes summo mane locum conscendit editiorem, ut pugnam spectaret, adhibitis scriptoribus, qui rerum gerendarum magnitudinem chartis mandarent. Stetit & hic pro rege in puppis parte editiore scriptor Hispanus, in eventum intentus, qui Regi secundus, nobis sinister accideret. Tunc Persarum rex, pro gentis suæ more, Solem invocavit. nos Deum maris, cœli & terræ unum. Themistocli Græcorum Duci in hoc dissimilis fuit Trompius, quod ille cruenta & barbara cæde tres è sorore Xerxis Sandace nepotes, quos captivos habebat, Baccho immolaverit. nos

Crea-

Creatori Deo pias supplicationes nuncupavimus. Tunc classis Graecae duces sub Themistocle fuere, Aminias, Sosicles, Lycomedes, Aristides. Nunc sub Trompio, Hautebeenius, Everhardus, VVittius, Dionysius, Catsius, Colsterus, aliique, bellaces illi manus commodavere. Quod in Xerxis classe Ariamenes fuit, in nostra Trompius fuit, in Hispaniensi Ocquendus, viri omnes militiae navalis laudibus clari & illustres. Adversus Xerxem pugnatum fiducia oraculi Delphici, muris ligneis defendendam Graeciam. Adversus Philippum pugnatum fiducia decreti Potentissimorum Ordinum, muris ligneis repellendum Austriacum. Illa tempestate de maris Ægaei, Ionii, mediterranei, Hellespontiaci, libertate & dominio agebatur. Hac de maris Vniversi libertate. Tum decisa inter Medum & Grajum grandis controversia, uter maris esset dominus, non chartis, non jure scripto, non dissidentis Curiae suffragiis, sed ferro, flammis, incendiis. Nunc quoque decisa lis quibusdam videtur, inter Amplissimi doctissimique Seldeni, depromptas ex antiquitate perperam intellecta tabulas, & Federatorum prisca jura. quae illi tunc, cum metus est, ne quid Resp. detrimenti patiatur, non nisi inculpatae tutelae praesidio, assertum eunt. consultius rati, tanti momenti rem ex divinae providentiae nutu suspendi, quam ex probabili, & ancipiti, quantumvis eruditâ, Iuris consultorum agitatione. Periit tum flos juventutis Persicae, nunc Hispanicae. Themistocli malam gratiam rependit patria sua, ut & Miltiadi ac Phocioni. At non sirit Deus, hac ingratitudinis nota pollui servatam hodie Rempublicam. Cimon Themistocli successor uno die ter Persam

fudit. Noster, si navium distincta contubernia spectes, totidem victorias numerat. In Hispaniarum Rege vicimus Xerxem. in Auriaco Themistoclem, in Trompio Ariamenem æquavimus. in captis cæsisque Lusitanis, & Cantabris Calloensem jacturam pensavimus. Vt posterioris seculi illustre exemplum attexam veteribus, decertata est vehemens & cruenta pugna ad Naupactum, Christianos inter & Mahumetanos. cum hæc nostra Christianos, prô dolor, atrocibus inter se odiis commiserit. Favebat isto prælio meliori Christianorum causæ Deus, duce Austriaco. favit & nunc meliori Christianorum parti, duce & Archithalasso Auriaco. Primum secundis, mox adversis ventis pugnavere Christianorum hostes. Primum quoque secundis, mox adversis ventis pugnavere nobiscum Hispanienses. Turcarum triremes ob sublimitatem vanis sæpe ictibus impetivere Austriaci classem. Belgarum navibus ob eandem causam minus nocuere turritæ & excelsæ Hispanorum rates. Tunc Octobri mense, cui acerrimum Scorpii sidus præest, concurrere Asiæ & Europæ magni dominatores. Nunc eodem mense periit ictus à Belga Tartessi Dominus. Tunc crucis signo succubuit Lunatica gens. Nunc Leoni Belgarum imperatrix Aquila.

Exurgite Argonautæ, & documenta vestræ fortitudinis, post tot sæcula, in Belgis agnoscite. Audite Phœnices, Tyrii, Sidonii, Cilices, qui maria primi navigastis, nec vestræ solum ætatis credite, ponti imperium. Vos Thraces, Mysi, Corinthii, Cretes, vos Atheniensium ephori advertite, & Hollandiam quoque tabulis æquora decurrere; in iis, pro ipsis pugnare & de regum calamitatibus triumphare,

re, jam discite. Vos Carthaginensium patres, Romæ flagella, Siculorum tempestas, Hispaniarum domitores, quam Hispaniis, quam Siculorum regi, nos quoque velimus male, ex hoc facinore perspicite. Pysandri, Lysandri, Agesilai, Nearchi, Timoleontes, Niciæ, Bruti, Reguli, Duillii, vetera nomina sunt eorum, qui classibus victores præfuere. In Batavis Boysoti, Iustini, Douzæ, Duvenvordii, Obdami, Heemskerkii, Lamberti, Spilbergii, Matelivii, Eremitæ, Neckii, Renstii, Reali, Coenii, Carpentarii, Speckii, Brouvverii, Nassovii, Dorpii, Trompii, nostra nomina sunt, qui fortunas nostras & Federatarum provinciarum opes, decus, famam, domi forisque egregiis ausibus auxere & erexere.

Nondum omnia dixi. Tanta hæc victoria est A. O. ut de excindendis hostium mœnibus non sit necesse jam quærere, cum in mari deleta sit Hispania. Non fuit major sub imperio Federatorum dies, quam hic, quo hinc Belgarum, inde Hispaniæ dux collatis cominus castris direxere aciem. ea profectò felicitate, ut quodam velut cum fluctibus & ventis commercio, debellandus Rex traditus nobis videatur. Et quàm leve præ tanta victoria prælii hujus damnum. Desiderata è classe nostra navis una, militum & navalis populi vix centum. cum hostium cæsa mersa captaque accipiamus millia multa, naves quà mersas, quà exustas, quà captas, quadraginta. ceteris vel fuga vel Anglorum beneficio elapsis. Non alia tam incruenta victoria unquam usi sumus. Idque prospectum singulari consilio Ducis, qui hostium navibus suas connecti vetuit, ne à militum, quos habebant prætoriæ, numero, attererentur sui. ideoque accessibus recessibusque cre-

bris circum vel præter navigans, classem hostium jaculando ipse attrivit. Quid prius hic mirabimur? velocitatem? quod tertio die parta sit. an felicitatem? quod levi nostrorum damno. an fiduciam? quod cum potentiore certavimus. an famam? quod cum nullo essemus numero, numerosam classem pertraximus in casses. an Dei favorem? quod flantibus usque in hostes ventis, subducere se Hispanus nequiverit, nobis naves in auxilia mittere facillimum fuerit. Credant Brabantini nugatores & hebdomadalibus chartis victoriam penes Regem stetisse scriptitent. Si Arithmeticæ gnari sunt, supputent rationes accepti & amissi. numero navium, quas misit Rex, subducant perditas, & reliquo lucro sibi plaudant. Nisi ex Meneni sunt gente, sciant, victores triumphare, non victos. Si quod scripsere, sentiunt, ex Principis sui luctu, ex Ocquendi apud Morinos mora & vilipendio, ex ducum & militum, qui evasere vultibus, ex captivorum censu, ex Britannorum testimoniis, colligant victoriam. Ejusdem dementiæ reus fuit Bernardinus Mendoza, Hispani apud Galliarum regem legatus. Disjecta namque & dissipata classe Hispanica anno millesimo, quingentesimo, octoagesimo octavo, missis sine mora Madritum veredariis, victoriam suorum Regi nunciavit, & excusum de ea libellum Parisiis circumferri fecit. Annus jam excurrit quinquagesimus, quo de illa classe nobiscum triumphavit Britanniarum regina, ut hunc ipsum, qui jam proxime sequitur, Iubilæum nobis indulserit divina clementia. Non loquar paradoxa, si præsentem triumphum illi præferam, quem tunc de potentiore & numerosiore classe retulimus. Quid enim? illam unà vi-

cimus,

cimus, hanc ſoli. Tunc portui Duynkerkano invigilaſſe, partium noſtrarum fuit. Hic totum mare pro belli arena fuit. Tunc Britannia primò petebatur à Philippo. nunc primò nos. Tunc auguſtiſſima Elizabetha communi nobiſcum bello innexa, eandem ob cauſam, pugnabat. nunc Federato Britanniæ rege modeſti & grati fruimur. Tunc tempeſtate magis disjecta claſſis, quam pugnandi virtute. nunc virtute noſtra, Dei Optimi Maximi auſpiciis, vicimus. Tunc præmia pugnæ Britannis ceſſere, jam concordi Belgio. Tunc è navibus centum & triginta quinque, una bellica, triginta onerariæ evaſere. nunc viginti & ſeptem. Tunc claſſi præfectus Medinæ Sidoniæ dux, militiæ rudis, ſed genere ſplendidus & opum validus. nobis res fuit cum Præfecto, cujus in mari Atlantico ſæpius probata fides & ſtudium. Tunc cum patre Michaële Ocquendo, non infima claſſis iſtius parte, jam cum filio Ocquendo ſummo claſſis duce, pugnavimus. Tunc novis auxiliis, quæ in portu Morinorum aſſervabat Parmenſis, refocillari feſſa claſſis nequiit. hic militum & navalium virorum centena aliquot in Britanniam Duynkerka tranſvecta, novum robur quaſſatæ claſſi dedere. Tum profugis Hiſpanis nec Britannia nec Hibernia patuit. Nunc afflictos ſolata eſt Britannia. Tunc Henrico Borbonio, ad regnum, obnitente Hiſpano, contendenti, clades iſta belli levamen fuit. Nunc, ob ſocietatem majoris belli, LUDOVICO filio Regi non ingrata præſens hoſtium calamitas evenit. Incidit prior victoria in natales imperii noſtri. hæc in ea tempora, in quibus adultæ reipublicæ felicitatem vicinorum Principum arrodit æmulatio.

Quare Vobis Patriæ Patres, illustre hoc & luculentum novæ gloriæ & famæ argumentum gratulor. Quod sapienter & justè imperavistis, potenter impetrastis. Si unquam, nunc cavendum fuit, ne maris potiretur Tagi rector. Imminebat jugulis omnium nostrûm Hispaniensis cica, & nisi avertissetis ictum providi, in viscera jam descendisset Bilbilicus ensis. Pergite muris ligneis tueri cives, cum lapideis non est locus. Non in civitate, non in mœnibus consistit civitas, sed in civibus ipsis. Cum navigatis, navigat reip. non contemnenda pars. Ædificia vultis? etiam naves ædificia sunt. urbes condere vultis? condite classes, ubi familiæ quoque in societatem coalescunt. Semper prævaluere Principes, qui classibus potiores fuere. Per tot annos rebus per Oceanum præclare gestis suspiciendum nomen vestrum fecistis. Ostendistis & nunc, nihil interesse virtutis, an equis an navibus, an mari an terra dimicaretis. Ambiguos habuit cives vestros, non Vos, an ista rerum facie, illo loco, ubi Dunæ Britannicæ sunt, & quem veneranda Britannorum majestas sibi ut proprium vendicat; justum esset, hostem invadere. Verum liceat liberum verbum in libertatis regno effari: Necessitas Patres antè rationem est, maximè in bello; quo raro permittitur pugnandi tempora ad clepsydram exigere & loca conflictus decempeda anxiè definire. Conclusæ hærebant Hispanicæ naves in Albionis statione, sub regis summi, ut videbatur, patrocinio, ut quantum in nobis esset animi, ob metum regiæ majestatis, experirentur. Haud dubium, si neglexissetis Hispanum, arma nobis trans mare inferentem, contempti & Britanno & ipsi Hispano & finitimis fuissemus. Nunc postquam,

læsi

læsi primùm, invasistis, & invictos Vos hostium pernicie probavistis, quis dubitabit patere victoribus maria? Fallitur, qui terminos gloriæ vestræ & publicæ utilitatis filo metiri cupit. Eundum, quò nos fluctus & mare ducere non detrectant. Cum in vado hæremus, alterius simus. Disputent de aquarum terminis Themidis sacerdotis. Principibus pro jure est omne illud, sine quo salvus non est civis. Fuit tempus, & meministis adhuc, quo sine grandi querela, æstuaria vestra violari patienter tulistis. Permittunt jura, ut feram, ut facinorosum in alieno territorio persequamur. Et quis Hydram hanc in angustias Britannicas & alienas quasi aquas protrusam persequentis esse infitias ibit? Si per agrum vel vicinam fossam transire volens compertus latro, ædes incendio, jugulum jurato ictu petat, clamat natura, in via opprimendum latronem, nec expectanda fori judicia, dum periculum est in mora. Hispanum sub littoribus placidissimi Regis morantem & exitio nostro devotum invadere, cui religio fuerit! Nec dissentient Trebatii, postquam *victrix causa Diis placuit.* De Geometris & terræ mensoribus multi multa legimus. De Thalassometris, de maris mensoribus, nihil. Nescit Solem proprium natura, nec aëra, nec mare. Venimus in publicos navigantium secessus & atria, quæ Deus, turbato tempestatibus mari, non uni populo in refugium, sed omnibus concessit. Venimus & cunctis auramque undamque patentem hostili sanguine tinximus. Non patitur sibi præscribi æquor, qui illud, cum vult, in potestate habet, & discussis obicibus ferro viam aperire potest. Improbum, ea parte Oceani nos privari, qua spiritum trahit Respublica, qua respirat & vivit mer-

cator, tinniunt æraria, opes merceſque cum Aurora, Auſtro,& Occaſu permutantur. Majus dicam. Certaviſtis pro Britannorum jure, & ab hoſte, Regis ſeveriſſimas voces ſpernente, pœnas popoſciſtis. Etiam illud nefas Hiſpano, ſtationem hanc cum claſſibus occupare. nec occupavimus nos, niſi poſtquam ipſe occupaſſet prior. Iſtam audaciam ulti eſtis pro rege, cum ob claſſis Hiſpanæ potentiam, non poſſet tunc ipſe. Quare libertatem, Patres, quam nemo bonus, niſi cum anima, amittit, defendite & preſſis manibus tenete. Aſſeruiſtis illam armis, quam armis pepererunt majores noſtri. Oceanum jure communi ad nos quoque pertinere teſtatum feciſtis. mare clauſum ab Hiſpanis, non ſcriptores, ſed bellatores, non papyro, ſed ignibus, non calamis ſed æratis ſiphonibus reſeraſtis. Hoc facto immenſum decus authoritaſque acceſſit imperio veſtro, deceſſit Hiſpanico. Hoc facto exteris Principibus & cum Auſtriaco luctantibus, rediit virtus vigorque priſtinus. Hoc facto timent, qui vos terrent.

Tu verò, Celſiſſime Princeps, Frederice, reliquis lauris hanc primam, hanc ſummam attexe. quæ tot Victoriarum laudem magnitudine ſua tranſcendit. Dum urbes vincis, de terrarum non magnis partibus triumphas. Hic triumphus aſſerti maris eſt. Invicta expugnaviſti oppida & caſtella & arces, ſed ſingula ſingulis bellis. Nunc, quot merſiſti Archithalaſſus Regias naves, quot abduxiſti captas, tot oppida & arces, una expeditione, paucorum dierum ſpatio, ſubvertiſti, & diripuiſti. Dixit te Celſum Gallia, non fecit. Fecit te Superûm favor & præſens victoria. Regum auguſta appellatione inclareſcis, & merito tuo. Navalis hic triumphus, tuus eſt, quia te imperante, te

res

res moderante, tuo milite parta victoria est. Vicit, quisquis pugnavit. Pugnavit maximè, qui pugnam jussit & instruxit. Hæret adhuc Fortuna, ubi gloriæ tuæ terminum ponat. Oceano & terra Felicitati tuæ viam pergit sternere, & promovet se ulterius. Auriacum nomen non tubæ solum, sed & classica differunt. Themistoclem Salamis, Xantippum Carthaginis portus, Gylippum Spartanum Ducem Siculæ angustiæ evexere. Te Dunæ Britannicæ, te portus Iccius, te Cantium, te Tamesis, & quotquot ad certamen hoc concurrêre littorum, promontoriorum, fluminum, stationum nomina, celebrem fecere.

Iam vos Hispaniensium Duces, si Batavum animosius loquentem ferre potestis, discite, nihil tam firmum validumque esse, cui periculum non sit à minus valido & potenti: aquilas minorum avium pabulum subinde fieri: pressum hostem consilium in desperationem vertere, & tunc extrema moliri, cum mediocribus defendi salus nequit. Venistis ad nos è Coronæ portu, quasi in Brasiliæ & Galaciæ sinubus non esset locus, ubi Gallis vel Batavo victimas debeatis. Natura prius est, ut cum vestra defenderitis, aliena eatis ereptum. Hæret in littore vestro Gallus, & longè à patria petitis innutritam pelago gentem. Vestris indigenis decedat timor, priusquam aliis inferatis. Cladium vestrarum, quas mari passi estis numero sapite. Idem hoc fretum Britannicum fidem faciet, quo hausta classis toto orbe celebratissima. Num Bossusio creditis? quem in Flevo pugnantem captis navibus vinximus? nun Frederico Spinolæ? cujus potentissimas triremes, interempto duce, Zelandus abstulit? num Iohanni Nassovio? cujus totam classem ad Tholam

una

una cum ducibus & militum ingenti manu non ita pridem cepimus& in portus nostros abduximus? Non semper temeritas est felix. & jocatur in parvis benigna sors, ut cum operæ precium erit, magna mercede fallat. Superioris anni successibus insolentiores, militem nostrum indignè habuistis, & turmatim per civitates, per fora, per compita plebis vestræ ludibriis exposuistis. Meminerit Celsissimus Cardinalis, Franciscum primum Galliarum regem, cum à proavo Carolo Imperatore in Hispania captus detineretur, grandi charactere carceris sui parietibus inscripsisse, HODIE MIHI, CRAS TIBI. Versa rerum facies est, & ut Capua olim Hannibalis Cannæ fuerunt, ita angustiæ Britannicæ Cardinalis Calloa.

At Tu Generosissime & Fortissime Heros, Martine Trompi, vige & vive æternum rerum gestarum fama. Quo die memorabile hoc edidisti prælium, fidem fecisti omni Europæ, nondum cum Scipionibus, Regulis, Cimonibus, Duilliis exstinctam esse fortitudinem. Audax, fateor, visum fuit consilium tuum. sed in rebus arduis & tenuibus, fortissima quæque consilia tutissima sunt. Nam si in occasionis momento, cujus prætervolat oportunitas, cunctatus fuisses, nequicquam mox amissam quæsivisses. Certat civium quisque, quibus te honoribus, quibus applausibus reducem excipiat. Ipsos illos Deos, Neptunum, Æolum, Tethyn, Vulcanum, quorum favore vicisti, gratulantes tibi offerunt. In te civitates singulæ, in te ora convertunt cives. Omnium vox est: *dignus cui militet æther, Et conjurati veniant ad classica venti.* Vicisti animositate, peritia rei navalis, & Patrum authoritate, quæ in discrimine fuit, an post hanc diem tanta foret. Macte, Trompi,

felicior

felicior populi totius, Ecclesiarum & Scholarum acclamatione, quam qua modo exultabas victoria. Vive, id facinus ausus, quod finitimi stupent, mirantur Belgæ, horret Hispanus, & sera secula posteritasque omnis enarrabit.

Tibi summe, maximeque Deus, maris Imperator invicte, supplices gratique advolvimur. Tuum est, quicquid grande stupendumque fecimus. Tu, ut auderet imperator noster, dedisti, tu ut posset. Risisti è cœlo navigantem cum fastu Hispaniam & potentissimum Regem fluctibus potentior mersisti, rates dissipasti, exussisti, diripuisti. Tu ventis imperasti, ut flarent pro nobis. Favonios ex occultis tuis thesauris produxisti, deducendis in hostem ratibus. Euro in mandatis dedisti, ut sisteret superbas machinas, ne circumdaremur pauci. Duces prudentia, militem fiducia, & mortis contemptu armavisti. Hæc vidisse nos, hæc audivisse, hæc te Iehovam fecisse filiis nostris & nepotibus narrabimus. Canam cum Mose tuo: *Fortitudo mea & laus mea Dominus, factus mihi in salutem. glorificabo Deum meum, Deum patrum nostrorum & exaltabo eum. Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen ejus.* Rates Philippi, *& exercitus ejus projecit in mare, electi principes ejus mersi sunt. Abyssi operuerunt eos, descenderunt in profundum, quasi lapis. Dextera tua Domine celebrata est fortitudine, dextera tua percussit inimicum. In multitudine gloriæ tuæ vicisti adversarios meos. Misisti iram tuam, quæ illos devoravit, ut stipulam. In spiritu furoris tui congregata sunt aquæ, flavit spiritus tuus & operuit eos mare, submersi sunt quasi plumbum in vastis aquis. Quis similis tui inter fortes Domine, quis similis tui, qui magnificus es in sanctitate, terribilis atque laudabilis, faciens mirabilia.* Da, æterne Deus, ut victoriam hanc habeamus reverenter, & victores hostium nostri victores simus. nec

pacis

pacis consilia aversemur, cum tuta offertur. Loquar summa: Federati Belgii rectores, pios, potentes, felices, Gelsissimum Auransiorum Principem, Patriæ patrem vindicemque indefessum, classis nostræ Præfectum, hodie victorem, crescentis per te Amstelæ felicitatem, Ecclesias, Scholas, cives, mercatores, & devotam Patriæ Iuventutem protege, defende. Ita nomini tuo æternum sit laus, honor, gloria.

D I X I.

R E C I T A T A

Fuit in Illustri Amstelodamensium Gymnasio,

cIↃ IↃ C XXXIX.

ORA-

ORATIO,

In adventum Sereniſſimæ Reginæ,

HENRICÆ MARIÆ,

Magnæ Britanniæ, Franciæ, & Hiberniæ Reginæ,

Cum Auguſtiſſimam Filiam

MARIAM,

Celſiſſimi Auranſiorum PRINCIPIS FREDERICI HENRICI FILIO,

GVILIELMO,

Matrimonio junctam, Federatarum Provinciarum terris Vrbibuſque inferret.

NVper Auguſtiſſimam MEDICEAM, trium Regum matrem, excepit negotiatrix Civitas. Iam Mediceæ Auguſtiſſimam Filiam, Regis Maximi conjugem & Mediceę Neptem venerabunda excipit. Succedunt Soles Solibus & per vices inter terrarum Dominas, mundi Imperatrices, inter Europæi Orbis ſidera & Reginarum Principumque fulgidos vultus ambulamus. Vt jam non mirer poëtarum licentiam, qui IOVIS OMNIA PLENA dixerunt. Quorum ope præſidioquę in hunc diem invicti ſtetimus, eorum Majeſtate, veluti Deorum, circumfundimur. Clauſimus intra pomœria noſtra Libertatis noſtræ vindices, & eorum Regum uxoribus, iis Prin-

cipibus

cipibus assurgimus, qui Imperii hujus tibicines sunt & fulcra. Gratiam iis rependimus, quorum potenti amicitiâ nixi crevimus. reddimus gloriæ aliquod authoramentum, quorum hactenus auxiliis pugnavimus. Eorum ora coram intuemur, quorum serenitate afflictis olim reddita lux est. Tangimus dextras grati, quæ hostem Potentissimum à cervicibus nostris unà depulêre. Adoramus proni, quorum federibus, fide, fortitudine adjuti, in hanc imperii sublimitatem evecti, domi inexpugnabiles, foris formidabiles sumus. Fecere, quod suarum est partium, vicinæ civitates. Quæque propensissimæ suæ in Regiam Majestatem voluntatis documenta edidit. Arsere ignes, visi civium ubique & populorum concursus, auditæ acclamationes & applausus, displosæ Mavortis terribiles machinæ latius diffudere adventantis Reginæ famam, paratæ epulæ, factæ à Patriæ Patribus & Celsissimis Principibus gratulationes, faventium passim vox una fuit & oratio. Vrbs nostra, uti commerciis quaquaversum celebris est, classibus omnique apparatu bellico validissima, ædium pulcherrimarum stupenda serie fulgida, templis fabricisque pluribus spectabilis, portuum oportunitate & amplitudine admirabilis; ita officii quoque sui esse credit, ea omnia in adventum Serenissimæ Reginæ explicare, quæ vel admirationi esse possunt, ob rerum magnitudinem & splendorem, vel delectationi ob elegantiam & novitatem. Equidem, ita semper statui, Superis amorem, obsequium, reverentiam deberi. Astra suspicimus, quia calore suo nos fovent & lumine illustrant. Avgvstissimæ Reginæ adventum ad nos gratulamur. cujus regalis familiæ armis auxiliisque etiamnum pugnamus & triumphamus

mus Batavi. Reflectitur in eam amor Reip. nostræ, quia amavit illam prior, dum gentem invisit sublimis mater, quam post gloriosissimæ & æternæ memoriæ ELIZABETHAM, in clientelam quoque suam recepit. Reveremur eam, velut salutare sidus, quia terris nostris annuendo, ea perficere venit, quæ felicitatis omnium sunt. Scimus, quibus quantisque nominibus illi debeat Federatorum populus. Si Britannias spectes, imperant hæ federis jure illa, quæ ultrò ac lubentes facimus. Sin Gallias, exigunt & illæ, quæ non nisi ingrati negligamus. Obversatur animo, quam modo nominavi, Magnæ Britanniæ & Hiberniæ imperatrix felicissima, HENRICI OCTAVI Filia, Aviæ Britanniarum Regis cognata, quæ vagientem hanc Remp. ac tyrannide penè oppressam, opibus suis, & milite prima asseruit. Obversatur animo Serenissimus IACOBUS, Scotorum ejus nominis Rex sextus, Augustæ memoriæ, Reginæ socer, qui placatus Hispano, & bellis nostris neutrum se præbens, regna sua portusque nostratium mercimoniis aperuit. Accedit tantis causis CAROLI I, conjugis, & Britanniæ, Scotiæ, Hiberniæ Regis, erga nos constans benignitas. ut qui patriæ virtutis & regnorum hæres, paribus, quibus genitor suus, studiis, Federatarum Provinciarum statum tuetur ac propugnat. Quanta HENRICI MAGNI, quo Patre gloriatur, erga Remp. hanc merita sint, non inviti agnoscimus. Galliæ suæ suffectus Hercules, dum humeris concussam & labefactatam intestinis motibus imperii molem sustinet, iisdem, quibus Galliam omnem, etiam nos cervicibus libravit, & quæ flagrantibus bellis in immensum excreverant nomina, magnifica liberalitate expunxit. LUDOVICUS XIII,

Frater,

Frater, Regum Christianissimus, eo fœdere, quo Fœderatos Patres Populumque nostrum obnoxios habet, pro communis nobiscum belli gloria, & utriusque Imperii libertate, etiamnum decertat, & Hispanorum potentiam retundendo, luculentas nobis expugnandarum urbium arciumque occasiones præbuit. At his omnibus recentius sunt regales Nuptiæ, quibus Celsissimi Avransiorvm Principis Filium dignata est. Annectit sibi Principem, cui annexi sumus nos. Generum nuncupat, quem nos futurum Patriæ patrem. Nubit Filia Duci, sed nostro. nubit conjugi, sed omnium custodi. Tanti conjugii vinculis alligat Britanniam Belgio, & salutem tot gentium, quibus imperat, permiscet nostræ. Qua fide se amplexantur Principes duo, amplexantur se populi. Qui regnantium, idem & regnorum civiumque est amor. Idem thalamus terris hisce robur & gloriam, inimicis terrorem adfert & metum. Iisdem nuptiis gratiam facit Belgis, hostibus invidiæ materiam præbet. Quem socerum sibi adsciscit regalis Filia, adsciscit bellatorem. quem socerum adsciscit Avriacvs, adsciscit regnatorem. altera triumphatoris gloria, alter triplicis Imperii rectore gloriabitur. altera majestate maxima, alter Martia patris potestate & tot victoriarum fama: altera fulgens sceptrorum, alter armorum luce: altera Regum augusto sanguine, alter Cæsarum affinitate & cognatione illustris. Altera Oceanum amicis aperit, alter eundem inimicis objicit. Quam Sponsam fecit mater, fecit Gubernatricem. Quem Sponsum fecit nova mater, fecit generum Imperatricis. Vniit cœlum duos & cum duobus septem belli sorores. Vniit illas Religio & Libertas. Has Re-

gis

gis Filiæ adunat omnium sperata securitas. Amicitias Regum nobiscum firmat, ne Regis infestissimi inimicitiæ nos perdant. Ne pereamus vicini, prosapiam suam diffundit inter nos, quæ Hollandiæ sospitatrix fuit ante nos. Adspicit Regina terras, quas asseruit in Patre. Adspicit terras, quas asserit in conjuge. Adspicit terras, quas asseruit & asserit in Fratre. Magnis appellationibus salvi sumus. hinc Christianissimis, inde Fidei defensoribus. Et qui pro Fide pugnamus, à Fidei tutelaribus Principibus defendimur. Ipsa Christi & Fidei vocabula in auspiciis sunt. In his signis cum Constantino vincimus & Hispanienses Maxentios fatigamus. Quibus aquis huc vecta est, primùm mercantibus, mox sociis & federatis, jam conjugio junctis gentibus communes sunt. Quos rectores distinguit natio, confundit thalami appellatio. Qui Britannus nascetur ex Britanna, Batavus erit ob patrem; & qui Batavus nascetur ex Batavo, Britannus erit, ob matrem. Coalescent animi omnium, cum coalescent corpora duorum. Quod littus appulit, Hollandicum est jure, Britannicum suo in nos amore. Quod reliquit, Britannicum est jure, Hollandicum nova lecti societate. Quas urbes ingreditur, Patriæ sunt fide, & juramento, Reginæ affectu & obsequio. In Britanniis regnatrix est. Hic altera, post matrem, gloriosissima hospes. Illic lucet populo suo, hic amicis & sociis indulgentiam facit luminis sui. Illic domesticum Numen est, hic pereginum, si modo peregrinum dicendum sit, quod in familiam transit Gallicæ secum originis. ut nata Britannis suis Filia, nobis divinitus concessa videri possit. Maximæ Matris, VICIT ITER DVRVM PIETAS. Ne solatii expers sola veniret MARIA, comitatur eam trans vasta maria,

eo

eo truditur charitate, unde avocatur discrimine. Dividit cum marito Rege maximarum rerum curas. & dum ille de Imperii sui tranquillitate sollicitus est, hæc de regia posteritate nobiscum cogitat. Ille regno quietem cum regni Proceribus quærit. Illa familiæ Augustæ nepotes & munimenta, quibus insistat. Nec enim satis putat regnare se, sed superesse vult ex se, qui populis vel suis vel exteris imperent post se. Etenim Principem nasci, excellens quiddam est & singulare, sed Principes genuisse, excellentius. DIS GENITA ET GENITURA DEOS. Et nunc Potentissima Princeps in ea sede & arena stat, quæ diutini belli, tot præliorum, tot Ducum, tot victoriarum area est & circus. Inter armorum nostrorum strepitus, inter Mavortios furores, inter lituos & classica, inter tubas & tympana, inter faces globosque, galearum hastarumque concursus, transfert Regale & imbelle depositum. Vbi Marti litamus hominum victimis, cataphracto Principi Nuptiarum adfert argumentum. Vbi tumultuatur Bellona, concurrunt armati exercitus, hostis hosti in spolium cedit, BONA DUCIT AVI DOMUM, QUAM NULLO REPETET GRÆCIA MILITE. Vbi trophæa terra marique parta ex Aularum laquearibus & templorum fastigiis dependent, flammea parat tenellæ conjugi. Scilicet publicæ salutis causas distinguit & privati amoris. Nec deesse vult gloriæ Auriacorum, consulendo sibi; aut splendori Reip. nostræ, ut sola sobolis fruatur suavitate. Eam dum soli Auriaco elocat in uxorem, omnibus nobis elocat in commodum. & quod illi à sceptris & regia domo adfert decus, etiam singulos nos illustriores reddit. Ad eas jam gentes profecta est, quas simplicitas, & candor, & in exteros humani-

tas,

tas, in Principes reverentia commendant. Iis populis circumdatur, quos orbis victrix Roma fratres sociosque Imperii sui vocavit. Iis civibus, quos exemtos oneribus & tributis illa ipsa gentium terrarumque Dea Roma in usum præliorum seposuit, & velut tela & arma bellis reservavit. Nunc quantum excellit potestatis fastigio, tantum fas est nos deprimi regiæ Majestatis veneratione. Solem in sublimi positum ex humili tellure contemplamur. Hanc in totius Europæ luce positam demissi honoramus. Venit olim Romam Agrippina, Germanici mater, sed cunctis ad tristitiam compositis. Venit jam Britannorum Regina ad Batavos, sed cunctis ad lætitiam compositis. Venit illa feralem urnam Filii adportans. Venit Regina, genialem Sponsam Auriaco adducens. Portabatur Germanicus tribunorum centurionumque humeris, atque ubi colonias transgrederentur, atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci vestem, odores aliaque funerum solennia cremabant. Portantur nunc triumphalibus curribus regia mater cum Filia, præcedunt signa habitu ornatuque comptissima, & quacunque gradiuntur purpurata nomina, plausibus obvii & conclamationibus cives benevolentiam testantur. Accensa omnium in eam studia, hanc decus Patriæ, Henrici Magni sanguinem, verum regiæ dignitatis specimen appellant. Talis Placidia Honorii & Arcadii Imperatorum soror ex Hispania in Italiam venit, Constantio nuptura, & publicis gratulationibus excepta, velut humeris Romam reducta fuit. Talis Serena magni Stiliconis uxor, relicto Tago, Tiberim conscendit, uti Hæc relicto Tamesi Mosam. Nec minore applausu, superiore secu-

lo, ingressa Belgium fuit Maria, Caroli Quinti Cæsaris soror, qui proavunculus Mediceæ fuit, cum fratris nomine Belgii regimen capesseret. Neque novum hoc ac inauditum ante, Britanniarum Reges & Nassovios vel belli vel thalami fœdere jungi. Secula penè quatuor sunt, ex quo Adolphus Nassovius Imperator cum Edovardo Britanniæ rege in belli societatem venit. Secula tria sunt, ex quo Reinoldus Nassovius Geldriæ Dux, Leonoram Edovardi secundi Britanniæ Regis filiam, & Edovardi tertii sororem, conjugem accepit. Nec diu post Maria Ecmondana Nassovia Iacobo secundo Scotorum regi nupsit. ut amicitiam domus Nassovicæ & Regum Britanniæ Scotiæque seculorum diuturnitas ratam firmamque habeat. Et, cum Imperiorum omnis celebritas vel ab armis sit, vel rectorum dignitate, vel à commerciis, fœderibus, Nuptiisque; nos, qui armis hactenus inclaruimus, qui Cæsares Regesque Dominos salutavimus, qui colonias cum mercimoniis in utrinsque Solis domos diduximus, qui fœderibus tot Reges nobis junximus, Nuptiis quoque inter Augustas hinc Regum, inde Comitum Nassoviorum familias contractis, securitatem domi, famam apud exteros & olim & nunc auximus. Laudati sæpius non solum Romanorum Imperatores sed & Imperatrices fuere. De Reginæ laudibus quicquid magnum dixero, infra magnitudinem erit Imperantis, quicquid mediocre, minus fuerit augustæ stirpis gloria. Regina est imperio; sed subditorum suorum mater verius, quam domina. In marito conjugis amorem Regisque reverentiam distinguit. Regiorum liberorum curam neque indulgentiâ minuit, neque charitatem

tatem frangit majestatis formidine. Ea est magnanimitate, ut æquissimo animo sustineat, quicquid iniquius infertur, & fati impetus lenitate superet. Sibi imperasse, quàm aliis, gloriosius putat, raro exemplo conspirantis in unâ Sapientiæ & Fortunæ, Modestiæ ac Potentiæ. His virtutibus debemus, quod Filiam natu maximam, Principi Belgæ junxerit, se verò Senatui Populoque Amstelodamensi hoc die Augusta ostenderit. Quam dum suspicimus, regiarum virtutum officinam, reginarum Principem, Europæ ocellum, status nostri sidus beneficum veneramur. Trium regnorum commerciis dudum gavisi sumus. in præsentiarum ipsa trium regnorum Præside. Vna in omnium ore Regina est, potestate imperatrix, conjugiis agnationibusque potentissima. Quid enim? Franciam fraterno titulo alloquitur. Hispaniam Sabaudiamque affini, ut jam hinc Alpes, inde Pyrenæos cognatione insederet. Nec à Septentrione aliena, Cimbrorum Regem avunculum appellat. Paternum genus ex Borboniis, maternum ex Austriacis & Mediceis trahit, ut & hodie in florentissima Italiæ parte magnos Hetruriæ Duces propinquitate tangat. HENRICAM vocamus, quia HENRICI MAGNI filia est. MARIAM, magnæ matris de nomine. Prior appellatio magnanimitatem Patris, posterior pietatem promittit. illa in terris magnis Principibus communis, hæc cœlesti cognomine illustris. Possem ire per omnia nomina, quæ conjugi Fides sua, Fratri Christiana sanctitas, affini religionis studium dedit. Possem Catholici, Christianissimi, Iusti, Pii, Fidei defensoris epithetis insistere, quæ vel Romanæ sedis autoritas vel Procerum Populique

benevolentia concessit: sed alia est ista materies, & suo debita secreto. Nunc, quod hujus diei est proprium, gratias Regiæ Majestati agimus, quod Deorum exemplo, cœlesti ostentatione, augustis præsentiæ suæ radiis Vrbem hanc nostram illustraverit: Optimates Reipublicæ hujus vultus sui serenitate irradiaverit; civium omnium animos insolito gaudio erexerit, & æternis honoribus, tot mercantium ordines prosecuta sit. Veniet post tot secula dies, quo dicet memor posteritas, hac incessit Britannorum Regina, hic turres nostras, hic templa, fora portusque adspexit Regis uxor, hic classes circumnavigavit tot Regum soror, hic mensis accubuit Henrici Magni filia, hoc cubile conscendit Majestas Britannica, hac currus egit & equos Avriacvs & Stvarta conjuges. Nos, qui præsentia hæc intuemur, in voces gratulantium erumpimus, & totam Tibi urbem Regina, & tibi Celsissime Frederice Henrice, & quotquot huc venistis magni Principes pandimus. ejusque decora omnia & honestamenta devovemus. Amplissimus Senatus pronis animis venientes excipit, & civitatem omnem hoc tempore non tam suam esse vult, quàm vestram. Vobis præeunt Equitum è populi flore selectorum turmæ. Vobis hastas concutiunt civium armatorum centuriæ omnes. Vestro nomini vacationem ab opere tota sibi imperavit civitas. Vobis explosæ undique balistæ terribili voce gratulantur. Vobis spectacula, theatra, ludos facimus. Vobis & geminarum Nuptiarum felicibus auspiciis vota nuncupant sacrorum antistites. Vobis loquitur illustris hæc Schola. & dum loquacem populum facit publica festivitas, rumpit silentium.

tium professor. Tumultuantibus ubique & cursitantibus Atheniensibus nostris, ecce suas quoque partes obit, ne ociosus videatur spectator, philosophus. Nec aberit ab his sacris Poëta. Vbi de Nuptiis agitur, de Reginarum Principumque adventu, alio sermone mihi loquendum censeo. ut mirabili metamorphosi,

Iam jam residant cruribus aspera
Pelles & album muter in alitem
Supernè, nascanturque leves
Per digitos humerosque plumæ.

Enimverò

ALtera jam nostris mater Berecynthia terris
Cernitur, & Regum prabent spectacula nuptæ.
Nil facimus vulgare. Deas natasque Deorum
Excipimus, Batavisque favent clarissima mundi
Lumina. sceptrifero rursus splendescimus ostro,
Purpuraque imperiis se bellatricibus offert,
Et Tamesina Duci Majestas obtigit hospes.
Prô Superi, quanti vultus, quæ sidera Belgas
Irradiant! quantis ad nos descendit Olympus
Ignibus, æthereaque petunt declivia flammæ.
Anne humiles repetunt cœlestia numina terras?
Perque hominum gaudent iterum consortia summi
Ire Ioves: nostræque patent Iunonibus aulæ?
Illa Iovis Druidum soror est, conjuxque Britanni,
Et Tartessiaco thalamis annexa Philippo.
Illa suis Cimbrûm jungit diademata sceptris
Neptis & Allobrogum tangit germana cubile
Europæ pralustre jubar, quæcunque tuetur,
Regna videt cognata suis, dilectaque regum
Nomina, vicinumque suo de sanguine passim
Spectat ebur. Magni fortunatissima Regis
Filia, Borboniæ germen sublime tiaræ,

Q 3 Hæc

Hoc stas, Diva, loco. Tethys unde omnibus undis
Natura dispertit opes & munera Divûm
Colligit & totum mittit spaciosa per orbem.
Hic emitur, quidquid rerum est. si sufficit emptor,
Hic mundus venalis erit. nos accipit Arctos,
Nos Thule, nos extremæ, quà transtra vagantur,
Orcades, egelidæque vident in finibus Vrsæ
Hebrides & pandis ardens fornacibus Hecla.
Hic merces, Regina, tuas, hic dona tuorum
Distrahimus. jam sulphureis quam Scotia mittit,
Materiam truculenta globis. jam fulgida stanni
Pondera & è vestris, Princeps, excisa metalla
Montibus, aut rutilo radiantes murice lanas,
Et tua quas donat segetes glacialis Ierne.
Sedibus his Indos petimus, Solisque penates
Auroraque domum Auriacis incessimus armis.
Et terras portusque tuis, FREDERICE, notamus
Nominibus, gaudentque tuo mansuescere gentes
Numine, Nassoviæque volant per odora phalanges
Rura Moluccarum. jungunt tua fœdera Gangen
Battaviæ & diti Vahalim connectis Hydaspi.
Magna parens HENRICA, cupis devicta videre
Littora Pantagonum, surreptaque mœnia Phœbo
Exutasque rates formidatasque Matancæ,
Sub Belga ductore, manus? hic texta tapetis,
Hic tabulis depicta leges. vis bella tueri
Gesta mari, quà se Herculeis Dux Belgicus ausis,
Intulit Hesperiis claro Mavorte columnis,
Hic facti monumenta patent, victoris honores,
Et cineres tumulusque Ducis. si, Maxima, gestis
Cernere nascentem mediis è fluctibus urbem,
Suffultasque domos trabibus conversaque Fauni
Culmina, nos hoc omne sumus. portaris in undis,
Et tua Parrhasiæ librant vestigia silvæ,
Et calcas secura lacus. numerare triumphos

Si

Si lubet & domitum Solis sub curribus Afrum,
Attonitamque Peru, & Scythici discrimina ponti
Tentatumque gelu, jampridem victa Malaccæ
Mœnia, perculsum aurifero sub sidere Nigrim,
Æthiopumque domos & tot subducta Philippis
Oppida, quæ forti poßit tam grandia dextrâ,
Adspice Neptuni sobolem, classesque ratesque,
Ingentis terrorem Asiæ regumque ruinas.
Regnatrix, quàm te latis comitatus euntem est
Vocibus Albionis populus, cum littore toto
Staret & unanimes votis favere Britanni.
Regnatrix, quàm Te venientem lenior unda
Vexit & immenso thalamos & fœdera ponto
Personuit concha Triton & fausta tiaris
Dixit, ut Æmonii properans ad limina Pelei
Sponsa Thetis, nullo turbari murmure fluctus
Sensit & à madidis accepit vatibus omen.
Venisti tandem. Tuque exspectata Batavis
Nympha venis, nostrisque infers regalia terris
Lumina, & innocuis arrides lenis ocellis
AVRIACO, teneroque moram deposcis amori.
Mox erit illa dies, cùm te pollente juventa
Invadet matura Venus. tunc sanguine Regum
Nascetur nobis Belgi defensor Achilles.
Qui face bellaces ferroque sequetur Iberos,
Et patria audaces abscondet caßide vultus
Belliger, exacuetque truces mucronibus hastas
Martius. & quà se condunt sub Vespere gaza,
Ibit & Occidui latebras rimabitur auri.
Qualis in ore decor MARIÆ! quam blanda venustas!
Quanta puellarem excellens reverentia sexum
Majestate tegit! quàm fulgens purpura flammas
Spirat & insontes radiis exuscitat ignes!
Sic ibat socias inter Dictynna sorores
Parvula, sic juvenem comitata est Porcia Brutum,
Laodamia virum. sic primis excita tedis,

Q 4 *Itala*

Ita a nascenti conjux collusit Iulo.
Matris amor, genitoris amor, fratrumque voluptas,
AVRIACI *crescentis amor, felicibus illum*
Auspiciis ordire diem, quo federa tecum
Libertas Batavusque facit. quo federa tecum
Nassovius Mavorsque facit. quo federa tecum
GVILIELMVS, *spes nostra, facit. quæ lumina nuptis,*
Præradiant Patriæ. facibus, queis Sponsa coruscas,
Dirigimur cives. non lecti cura duorum est,
Cunctorum thorus est, cuncti servamur in illo.
Quæ vos vincla, ligant omnes. jurastis in unum,
Vobiscum jurasse libet. pepigistis amorem,
Pangimus hunc pariter. vallos objecimus hosti,
Pro vallis nunc vestra Salus erit. annuit æther
Conjugio, fructumque capit Respublica. nescit
Disjungi, nec vestra fides, nec nostra. coimus
Tot populi, salvique sumus complexibus omnes.
Iam propius nos Scotus amat. plus jungimur illi.
Et propius nos Anglus amat. plus jungimur illi.
Plus Hibernus amat, nam plus unimur & illi.
O Patriæ communis amor, quæ basia figis,
Septemplex quoque terra capit. quæ blandula torques
Lumina, cognatis circum te gentibus offers.
Quæ loqueris, cedunt cunctis solatia terris.
Quæ facies, fessis promittunt otia terris.
Crescite Nassovii, rectores crescite Chauci,
AVRIACOQVE *duces alios donate parenti.*
Crescite Nassoviæ, & victor cum castra maritus
Solvet & occurres bellaci nupta Camillo,
Infere basiolum galeæ, cristamque minacem.
Mulce læta manu, & Martis post horrida salvum
Prælia, dilatæ Veneris meminisse, jubeto.

Sed redeo à furore poëtico ad sanam mentem, & postquam vota publica collegi, tantis rebus, ut fas est, admiscebo Deum. Æterne Deus sospita Reginam, Regis conjugem, Regis filiam, Regum

Regum sororem, Regis affinem, Regis neptem. Sospita Reginæ Filiam, Auriaci conjugem. Sospita AVRIACOS Patrem Filiumque, imperii hujus Gubernatores, Patres, vindicesque. Sospita universam Nassoviorum domum, servandis nobis velut Fato destinatam. Benedic augustis Nuptiis, Benedic nuptis, PIIS, AVGVSTIS, FELICIBVS, tantisque Reip. hujus & AVRIACORVM successibus, adde perpetuitatem.

FINIS.

CONSOLATIO
Ad Nobilissimum virum CORNELIUM vander MYLE, Equitem, &c.
Super obitu Filii ARNOLDI vander MYLE, DOMINI IN ALBLAS.

NOBILISSIME MYLI,

Iam pridem filiæ tuæ nuptias celebrasti, quod non nisi serò, & post peractas nuptias rescivi. Nunc filii Tibi charissimi exequias celebras. Ita læta tristibus temperat sapientissimus rerum humanarum moderator, nec adeo sinceram vult esse voluptatem nostram, quin sollicitum aliquid illi intervenire patiatur. Ego Tibi ex animo condoleo, ut qui juvenem illum ob eruditionem, modestiam & morum gravitatem unicè amaverim; etiam ob indolem, quam à parentibus optimam acceperat. Habuit illum jamdudum Gallia, sed non reddidit. Vidit, sed patriæ suæ, proh dolor, invidit. Libet enim jam plusculum Lipsianίζειν. Nescit nimium dolere, quisquis pius, quisquis Christianus est. nec potest non dolere, quisquis pater est. Hoc affectus est, illud religionis. Levius fit patientiâ, quicquid ab homine corrigi nefas. Primum mortalitatis solatium est, moriendi necessitas. Atque ut amandi sunt liberi, quia naturale; sic, quia naturale quoque est eosdem mori, in

hoc

hoc, ut in cæteris rebus, cedendum naturæ. At, putas non vivere filium? Certè, non aliam vitam ſapientis eſſe credidit magnus ille Socrates, quàm eam, quæ animæ eſt à corpore ſeparatæ. Putas mortuum eſſe? non arbitrantur Philoſophi illos mori, qui vixerunt bene. Pergunt expeditiùs & ſereniùs vivere, qui ſine corporis impedimentis vivunt. Quibus vita per ſcelera & omne flagitiorum genus acta eſt, in vivis mortui ſunt, utcunque illuſtri loco poſiti. Luges natum genitor. at, cum audies ab Anaxagora, te mortalem genuiſſe, lugebis minùs. Differebat inter familiares ſuos Philoſophus ille, de rerum natura, earumque ortu ac obitu. cumque de filii morte nunciaretur, poſtquam paululum tacitus ſubſtitiſſet, converſus ad illos, Sciebam (inquit) me mortalem genuiſſe. Parentis partes ſuſtines, & inter patriæ patres aſſeſſoris. Hujus eſt infracto eſſe animo; illius, moderatè affici iis malis, quæ mala eſſe negat gravis & maſcula Stoa. Qui ob filii mortem lugent, ob hoc lugere videntur, quod non lugeant illos filii. Si durum eſt, amiſiſſe bonum; illud juvet, hactenus non habuiſſe malum. Minus enim malum eſt, quod ex parte malum eſt, quàm quod omni ex parte. Et ea vitæ humanæ conditio eſt, ut ægrius feramus malorum præſentiam, quàm abſentiam boni. Hîc ſiquidem ſolo damno, illic ſenſu miſeri ſumus. Si filii adſpectu te frui nolunt Superi, volupe erit, virtutum ejus meminiſſe. Fuit tuum iſtud depoſitum. at magis Dei. Depoſuit apud te educandum, & in patrias artes erudiendum. repetit in ſpem patriæ educatum adoleſcentem is, qui prior dederat. Nec credendus eſt inique repetere, qui ſua, non noſtra repetit. nec credendum eſt, præmature repeti, qui ad

mortem maturus fuit, ex quo natus fuit. Quo quis citius in portum applicat, eò celerius vota exsolvere debet. Navigantibus similes sumus, qui dum longius, oborta tempestate, navigare prohibentur, in proximos sinus deflectunt. Flores plurimos videmus, quos in ipsa ἀκμῇ & vigore tolli tempestivum est. Sed malles domi obiisse, inter amplexus tuos & matris, inter fratrum & sororum voces ac postrema officia, inter amicorum circumstantium fomenta & auxiliatrices manus. At, si Mathematicis fides, sive Bruxellis, sive Romæ, sive Hagæ obierit, domi obiit. Si terra punctum est, si puncti nulla sunt intervalla, sane domi moritur, quisquis ullibi. Verùm ut gravius quid & exactius loquar, nemo moritur domi, qui scit se hic in terris cœlo, h. e. patria extorrem esse. Omnis nostrûm mors, exulum est, non indigenarum, hospitum, non civium. Nec ignoras, doctissime Myli, qua oratione apud Ciceronem Cato & Lælius filiorum desideria solentur, quid animi fuerit Pericli, Xenophonti, Paulo Æmilio in istiusmodi casibus. Noluit se miseram vocari Livia, amisso Druso. noluit major Cornelia, amissis filiis. felices potius se dixêre, quod tales genuissent. Fateor, gravissime tulit M. Antoninus Imperator, Philosophus dictus, sortem suam, quod Commodum filium haberet. Et nota sunt Augusti carcinomata; qui optasse fertur, cœlebs vixisse, & sine natis. Talem si amisisses, doluisses meritò non rediisse ad meliorem mentem. Iam, cur pium lugeas? qui inter beatos vivit, & extra vitæ hujus Symphlegadas & ærumnas in tuto est. Naturæ beneficium est, malam sobolem abstulisse. ejusdem quoque beneficium est, bonam accepisse. Gaude, quod habueris reverentem Dei, paren-

tum,

tum, præceptorum. Scio, qualem formaverim, qualem præceptis institutisque Philosophiæ abundantem dimiserim. Nolles forte tabe periisse. At tabidi sumus, quotquot vivimus. In quibus calor humidum, quo constamus & nutrimur, depascit, ad tabem omnes eunt; & desinunt vivere, simulac incœperunt vivere. Illud discriminis est; in quibusdam vitalis flammula extinguitur citius, in quibusdam tardius. Alii ad mortem imus, alii festinamus, alii repimus. Nemo non vivendo & moritur, & tabescit, & marcescit. Adhæc senes fere uno modo moriuntur, adolescentes infinitis. Et parum interest, quo genere mortis pereat, qui fato & divina voluntate perit. Non curat, quâ portâ exeat, qui urbe exire cogitur. Qui tabe pereunt, causas mortis suæ soli Deo & naturæ imputant. Qui naufragio, qui gladio, qui incendio intereunt, cum fortuna & cœcæ sortis iniquitate imprudentius litigant. Qui filios habent, jam sollicitos dies, jam noctes agunt, jam spes suas futuræ conjugi, jam venturis honoribus donant. Ab his curis securos nos reddit sola mors. Fles morientem. at non flebas nascentem, cum idem vitæ & mortis sit principium. Non est quod tuam, aut quod illius sortem deplores. Ille iter vitæ inter Virtutem & Voluptatem ambiguum sub pedibus calcat. Tu charo oneri & pignori quod timeas, non habes. Fortunæ minas evasit, & lenocinantis mundi illecebras ac pestilens contâgium. Qui offenso pede lapidem loco discutit, & thesaurum invenit, modicum dolorem lucro solatur. Qui moritur, mortis sensum cœlestium bonorum luculenta possessione discutit. Nulla mors misera est, quam felicitas ista animæ excipit. Præoccupavit filius tuus mortem, cujus longior

mora æternæ beatitudinis dilatio est. E vinculis è carcere (loquar iterum Socraticè) in libertatem abiit, ex angoribus & doloribus ad gaudia. Quid iniquius? quàm amici causam lugere, ubi is se in libertatem ex ergastulo vindicaverit. Emensus est stadium, in quo currimus & sudamus etiamnum. Metam prehendit, palmam tenet, coronam victor habet. Partâ victoriâ, nemo Duces, nemo milites miseratur, sed publicis potius gratulationibus excipit. Vltimos in scena actus majore hilaritate exequuntur Poëtæ. Felix ergo & læta & gloriosa est vitæ catastrophe, quæ placida, quæ pia hominis Christiani morte finitur. Si pergimus dolere, & plangere, invidentibus propiores habebimur, quam faventibus. Nec enim tam bonis frui desiit, quàm majoribus gaudere cœpit. Superest Filius alter, manu & consilio promptus patriam juvare. In hoc vultus tuus & animus conquiescat, quoties ab illo, quem cœlum tenet, oculos avertes. Animum hactenus, Vir summe, firmavisti constantibus exemplis, nec mentem solidam concussit tibi majorum malorum vis. Non succumbes filii jactura, qui Reip. nostræ, qui Auriacis consilia tua commodavisti, fidem probavisti. Et jam quoque te patriæ cura totum habet. Illi integrum te ac incolumem serva, quæ consilii tui animique eget. Cæsarem respice, qui audita filiæ morte in Britannia, tertio die Imperatorem agere perrexit. M. Aurelium intuere, qui postquam quinque diebus filium luxisset, ad publica munera rediit. Fertur Q. Martius Rex amisso unico filio spei maximæ, statim à rogo curiam repetiisse. Tulere filiorum mortem fortiter Horatius, Pulvillus, Bibulus, Sext. Pompejus, L. Sulla, aliique. Sed quid ad clarissimorum virorum exempla te voco? cum etiam obscuri homines

homines suorum obitus non modo fortiter ferant, sed etiam præmatura morte ipsis consultum putent. Minus ajunt eos peccare, & parcius affligi, qui decedunt ocyùs. Sed desinam, præstantissime Myli, anxie conquirere rationes plures, quibus dolorem tuum castigem. Habes hæc omnia in promptu. Tantum repetere volui, & serie quadam enarrare, quæ animo tuo altiùs recondidit prudentia, religio, doctrina. Vt autem videas, me hæc ipsa, quæ soluta oratione disserui, ad numeros quoque loqui posse, en Elegos aliquot, quibus eadem dico, sed lege vincta. Vale Vir Nobilissime, & hunc meum erga Te, filium, tuosque affectum exosculare. Amstelrod. E Museo nostro, sext. Non. Maji, CIↃ IↃC XXXIII.

ELEGIA CONSOLATORIA.

Maxime vir, patriis clarum decus addite terris,
Tot Batavos inter conspiciende Patres;
Cujus Apollineos illustrat Fama penates,
Scriptaque non uno nomina vate tument:
Pone modum lachrymis. nimium plorare recusat,
Cui pietas lachrymas sufficit ipsa suas.
Fles natum genitor. non vult Sapientia flere,
Cum, qua nos patimur funera; fata probant.
Quem luges, mundi spatiis sublimior, annos
Calcat, & æterna lege beatus agit.
Non moritur, quisquis vixit benè. vivere solus
Desinit, ignavi cui periere dies.
Qui genuit, dolet exstinctum. sed dedolet ille,
Mortalem qui scit se genuisse sibi.
Hoc ipsum lachrymat, quod non lachrymatur ab ipso,
Funera qui nati credit acerba sui.
Si gravis est jactura boni; solabitur illud:
Gratius esse patri, non habuisse malum.

Si

Si sobolis virtute cares; hæc præbuit olim
Gaudia, quim licuit suavius ante frui.
Si periit, nec jam terris ostenditur ultrà;
Virtutum memorem jam juvat esse patrem.
Qui miserum sese esse putat, miser incipit esse,
Et dolor ex ipsa pabula morte capit.
Quem si nulla premit ratio; premit ille dolentem,
Et propius tacito vulnere corda ferit.
In stabulis rapta matrem mugire juvencâ
Cernimus. ad pastum lætior inde redit.
Luget avis, quoties nido surrepta propago est.
Attamen huic ipsi lux satis una malo est.
Quid querimur miseri? nequeunt ablata reponi.
Despicit humanas ferrea Parca preces.
Et citius deerunt lachrymæ, quam causa. dolendi
Materies nunquam justa deesse potest.
Plus homines inopina dolent. quodcunque futurum
Novimus, hoc ipsum plangere velle nefas.
Imus, Magne Virûm, quo dives Tullus & Ancus.
Imus, & hac orbis vadit in orbe viâ.
Nati lege sumus; qua desinat esse, quod esse
Cœpit, & exitio gaudeat omne suo.
Cui semel accubuit mensa, se subtrahit hospes;
Et tolli gaudet, quas amat ipse, dapes.
Agricolæ sectis tandem lætantur aristis,
Et sua mox avida munera falce metunt.
Nec periit tuus ille, Pater, Myliusque puerque.
Quem tibi terra negat sordida, Numen habet.
Hunc dederat prius, hunc repetit. concessa parenti
Poscit inoffenso pignora jure Deus.
Debitor es. sobolem cum reddis, nomina solvis.
Quique tuus fuerat, plus erat ille Dei.
Non repetit properè, sua qui, non nostra, reposcit.
Non repetit propere, qui moritura rapit.
Sat vixit, cui vita proba est. cui pessima fluxit,
Ah, nimium mundo vixerit ille diu.
Vivimus errones cuncti. quid longius illum

A patriis luges occubuisse focis.
Crassum Parthus habet, peregrinaque littora Magnum,
Et peregre ad Trojam tot cecidere duces.
Si puncto stat terra brevi, jam patria ubique est.
Nec moriens potuit non obiisse domi.
Vixit, & ingenium claras diffudit in artes,
Et scivit, poterant quæ latuisse senes.
Per cunctos animosa gradus doctrina cucurrit,
Et stupuit gressus ocyus isse suos.
Securum nunc astra tenent. formidinis expers,
Peccandi didicit dedidicisse modum.
Sub pedibus Circenque premit, fœdamque Calypsum,
Totque catenato crimina juncta choro.
Adspicit hinc dantem patriæ responsa parentem.
Adspicit hinc faciles fratris ad arma manus.
Hic atavos mediis rutilantes adspicit astris,
Et fulgentis Avi suspicit ora nepos.
Et si quod Vatum precium est, soletur & illud:
ARNOLDUM Batavo non sine Vate mori.

CONSOLATIO

Ad Ampl^mum doctiſs^mq; virum

D. IOACHIMVM WICKEFORTIVM,

cum parentis ſui

CASPARIS VVICKEFORTII,

viri ſpectatiſſimi probiſſimique

obitum lugeret.

FActum conſulto, Ampliſſime VVICKEFORTI, quod dies aliquot ſine meo alloquio tranſire paſſus fuerim. Dum enim juſta optimo parenti ſolvis, dum exequias celebras, mortuum efferſ, dum recens dolor ſtupet, & ſolamina vix admittit, diſtuli ea ſtyli officio deſignare, quæ in animum tuum ſimul ac meum (unus namquè is ambobus eſt) effundere decreveram. Amiſiſti Parentem in terris, quem beatior aliquando ſalutabis inter ſuperos. Deſeruit ille mundum hunc ante te, quem intraverat ante te. ut jam nec de morte, nec de ordine conqueri poſſis. Satur hujus ſcenæ ad ea loca ivit, ubi eadem ſemper erit nec mutabilis cœleſtis ſcenæ facies. ubi opes caducas & fluxas æternitate, vitam fragilem immortalitate, famam denique civis boni divinis honoribus commutavit. Deceſſit hinc vitæ tuæ olim dux, morum magiſter, & pietatis inter ſuos domeſticus doctor. ideoque levior tibi debet eſſe ejus mors, ex cujus vita fructus percepiſti uberrimos. Feliciter exceſſit, te ſuperſtite,

&

& fratribus sororibusque tibi junctissimis, in quibus renascitur indies, & eas vidit gliscere virtutes, quibus vivus maxime excelluit. Non jam ægritudo tua franget ægrum, non affliget tua calamitas imbecillem, non dolebit ob dolores tuos, nec mors tua funerabit senem tui amantissimum. Bene secum actum putavit, quod liberos genuerit sibi, Christo, Virtuti. sibi in auxilium & oblectamentum, Christo in peculium, Virtuti in exemplum. Vixit, quantum per humanam imbecillitatem licuit, pie, caste, sobrie. Nec obiit alius, quam vixerat. Quæ monita pater quondam dederat filiis, ea moriens avus dedit nepotibus. usque adeo, ut cum loquentem destitueret fracta naturæ vis, voces tamen extuderit integra relligio. quæ tunc in sene & pro sene verba fecit, nec de rebus terrenis loqui passa fuit cœlo Deoque proximiorem. quam hæc fuit suavis, quam preciosa apud Deum, quam plena solatii mors. in qua moriens cum Creatore sermones habuit, & de Redemptore suo loqui maluit, quam de mundi hujus, quæ plurimos occupare solent, quisquiliis. Salutari catastrophe absolvit vitæ hujus Actus. Laudabili Epilogo desiit esse facundus; & postquam de salutis suæ momentis perorasset, desiit in pium DIXI. Vix spatii quicquam intercessit inter loquentem & morientem. quia enim ad Deum suum & patrem ibat, cogitationibus se divinis implevit. Ita mori, mi VVICKEFORTI, est in Domino mori. ita mori, est novam ac meliorem vitam ordiri. Sic discedendo accessit ad eum, cujus sanguine est redemptus, spiritu sanctificatus, verbo regenitus. Non illum avaritia, non ambitio, non seculi præsentis fastus aut sordida voluptas transversum rapuit, licet ad has mundi phaleras generis humani cœca cupi-

cupiditas obstupescat. Simplicitate, candore, religionis sincero studio, occupationibusque honestis se totum involvit. Reliqua mortalis ævi studia, impedimenta esse credidit mentis in cœlos profecturæ, & remoras in pietate proficientium. Gratulare potius sic mortuo, ac beatitudinem è longinquo illi apprecare, cujus præludia etiam hîc in ærumnarum valle positus, in se sensit. Sunt ea, tranquillitas gaudiumque animi, pax cum Deo, gustus desideriumque futurorum bonorum. Vidimus aliquando sedentem, scribentem, vidimus ambulantem. Sed dubium, an vivum an mortuum: an hominem, an umbram hominis. Adeo jam tum cum vita & morte pepigisse videbatur, ut in uno corpore, eoque exsucco pene & exangui, simul habitaret aliquid utriusque. Nunc mortalitate omni exutus, totus vivit ea parte, qua sapuit, qua credidit, qua honestissime vixit. Cur tot laboribus defuncto invideas quietem? cur post emensos humanarum calamitatum fluctus ægre feras in portu eum navigare? & post confectam hominis Christiani militiam rude donari ac bravium reportare? Cur mercari amplius volet, cui lucrum est Christus. Quid mercari preciosius, quid dignius possit, cui merces est Deus. Cur se bysso amplius & serico implicet, quem jam *bysso* (ut est in Apocalypsi) *investivit Agnus albo & mundo*. Cur ulli mercator debere cupiat, cui majus debitum remissum in cœlis. Cur esse creditor, qui nulla bona ultra in spe habet. Nec opus illi adire vendentium & ementium frequentatam toties Panegyrim, qui jam in beatarum animarum cœtum receptus est, ubi nec venditur, nec emitur, nec debetur, sed ex gratia habetur, quicquid habetur. Ea quoque ætate ereptus est tibi, qua vita nostra morbus esse incipit.

cipit. Eo senectutis gradu, infra quem plurimi deficimus. Eo morbi genere, qui placidissimus est & doloris expers. Græci μαράνσιν vocant. Latini marcorem. Eo mortis genere, ut nec acerbam illam nec crudam dixeris. Ea denique animi alacritate, qua migrare hinc solent viri, Christiani, ac cives boni. Nec decepit Te natura, nam septuagenarium vidisti. Et si diutius vivere concessisset, miseriarum illa ac malorum potius fuisset prorogatio, quam bonorum. Ille, quia futura fidei oculis prospexit, & æterna animo complexus fuit, vim abstulerat præsentibus malis. Hoc cogitandum, quamdiu habueris, non quamdiu habere potueris. In præteritum tempus potius animum mitte, quàm in futurum, & ejus te recordatione recrea, cujus usus fructus tibi fuit charissimus. Ingrati est, beneficii à Deo accepti finem, injuriam interpretari. Habuisse parentes bonos in bonis maximis est. At carere iis nunquam velle, inhumanum est. Non dat illos Deus ad satietatem. dat ad usus & officia necessaria, quibus cum defuncti fuerint, suo illos jure repetit. Nec volo, te non sentire dolorem præsentis funeris; sed non volo, te non ferre. Optimo pietatis & rationis temperamento dolere parentis obitum potes, & eundem dolorem vincere. Vt vincas, non ad sacra solum, sed & liberalia studia & sapientum præcepta te confer, quibus animum imbuisti jam inde à teneris, quæque ad usum jam referre prudens didicisti. Illa quoties fati necessitatē, morientium exempla, mortalis ævi ærumnas, futuri felicitatem, vitæq; bene actæ conscientiam ob oculos ponent, supervacuam pectori tuo vexationem eximent. nec poterunt in tam denso rationum examine obloqui multum degeneres querimoniæ. Hæc cum perpendes, Vir prudentissime,

ac-

acquiesces non invitus summi Numinis decreto, quo voluit te lugere patrem, ne ille lugeret Te. Quod superest, dilectissimi patris memoriam venerare, famamque inculpatam in precio habe. Ita qui vivus liberorum suorum commodis studuit, mortuus adhuc prodesse poterit. Vale integerrime, & pias amici tui voces pro solatii parte habe. reliqua à pietate, eruditione & prudentia tua facile impetrabis. E Museo nostro, Amstelodami, XXVII Decembr. CIↃ IↃ C XXXIV.

GRATVLATIO NVPTIALIS,

Ad Nobilissim. præstantissim. virum

D. ADRIANVM vander MYLE,

Dominum in Bleskens-grave, militum pedestrium sub Illust. Auriaco ducem; & VVillemstadii Gubernatorem,

cum domum duceret

Nobilissimam castissimamque virginem

D. AGATHAM van RAEPHORST,

SPONSAM.

NOBILISSIME MYLI,

Audio uxorem habere Te, hoc est, in Sapientiæ castra transiisse. Semper enim ab iis dissensi, qui amantes insanire contendunt, & Cupidini oculatissimo oculos fascia velant; quique puerum esse fingunt, ipso Hercule, robustiorem Amorem. Tanto nos magis sapere arbitror, quanto ad honestas nuptias adspiramus ardentius; tanto esse ingeniosiores, quanto hanc rem conficimus felicius. Etenim sine conjuge nonne vagi sumus & errones? nullius, præterquam universalis naturæ, peculium, fortunæ & incertæ sortis pila ludibriumque? Vxorem nacti, possidemur propius; amamur, curamur, fovemur tenerius. Illam gaudii omnis, illam dolorum sociam habemus. Condolet, medetur, subvenit laborantibus; & cum maxime vult blandiri, sobolem nos suam appellat, etiam tunc, cum aut sobolem ipsi in spe habemus, aut in cunis

rotamus

rotamus magni patres. Epictetus Philosophiam omnem duplici præcepto absolvit, Sustine & Abstine. At hæc à nullo hominum ordine rigidius observari, quam à conjugibus, mecum propediem disces. Græcorum poëtarum princeps, è quo tanquam fonte perenni

Posteritas latices Sophiæ deduxit in hortos,

cum Iovem describere vult, patrem vocat Deorum & hominum. At talis sine conjuge esse non potuit. Sagacissima natura cum vite maritat ulmum, cum stipete fabam vel convolvolum, ne lenta hæc arbusta destituta suo tibicine langueant. Nec minus sapienter ab eadem appositus uxori vir, & viro uxor, ne alter sine alterius fulcro flaccescat & collabatur. Viderunt hoc olim providi poëtæ, ideoque ne ipsum cœlum corrueret, Lunam Veneremque interposuerunt orbibus, hoc veriti, ne sine feminæ adspectu volvi nollet morosior Saturnus, imperiosior Iupiter, bellicosus Mars, vafer Mercurius & fervidissimus Sol. Theognidis & Phocylidis quot numeras versus, tot prudentiæ moralis audias præcepta. Et inter hæc nonne de ducenda conjuge canunt? Theocritus, quanquam multa apposite pastores canentes inducat, nullibi est suavior, quam ubi scribit: κωμάσδω ποτὶ τὰν Ἀμαρυλλίδα, &c. *Abeo procatum ad Amaryllidem*, &c. Et quis ille est, qui apud Maronem dicitur conjugis in gremium lætæ descendisse? Idem est, qui rubente dextera in arces & urbes fulmina jaculatur. Crates Thebanus, homo toto corpore deformis, gravissimus alioqui rerum divinarum & humanarum professor, Hipparchiam nobilem feminam uxorem duxit, ut hac quoque parte Sapiens videretur, quod contemptissimo corpori uxorias voluptates impetrasset. De Socrate hoc jam dicam:

dicam: illum Sapientiam non è cœlo in domos familiasque, ut Cicero perhibet, sed è querulæ Xantippes cubili in Scholas introduxisse, & Philosophiæ practicæ objectum, non virtutes, sed illam ipsam suam Xantippen credidisse. Poëtæ quoque Græci & Latini nullibi doctius & acutius loquuntur, quam cum ad conjugum officia alludunt. Quod si Sapientiæ pars est, non nimium sapere, nihil est, quod virilis ingenii gravitatem & duritiem magis condiat, quam muliebre ingenium, cui dulcedinis tantum & gratiæ affudit Deus, ut ob hanc solam causam, Mœonio Vati Venus dicatur *φιλομειδὴς*, Syracusio *μάτηρ γελάξασα*, Andino *Olli subridens*. Qui vero amores quam maximè oderunt, cum acerbissimis illos vocibus insectantur, oppositum apponunt opposito, ne rem optimam calumniando sibi constare videantur. Morbum vocant amorem, sed salubrem: dolorem, sed delectabilem: venenum, at sapidum: mortem, verum voluntariam: vulnus, sed gratum: supplicium, attamen jucundum. Cum amaritudinem illi exprobrant, *γλυκύπικρον* vocant: cum labores, spontaneos esse ajunt, & minus graves; cum curas & ærumnas, has ipsas suavissimas dicunt. Novi, qui uxorem fastidiunt, ne in malam incidant. At hi malam metuunt, quia de suis ipsi virtutibus desperant. Nullam ego tam malam arbitror, quam corrigere non possit vir bonus & sapiens. Malas esse dixit Menander Comicus, sed sine populi suffragio. Cautius apud Euripidem Medea loquitur:

Ἀλλ᾽ ἐσμὲν οἷον ἐσμὲν, οὐκ ἐρῶ κακὸν,
γυναῖκες.

Simus quidem, quales sumus, nos feminæ,
Malas sed esse non ego ausim dicere.

Si qua mala est, vitio mariti mala est, quia aut is

intempestivè severus est, aut intẽperanter remissus. Ignes dicunt fugiendos esse. Sed non illos, quibus malè arsuros ignes restinguas. Voluptates indignas clamitant viro Sapiente. Concedo, cum in porticu aut Stoa philosophandum est. Novit hoc Seneca & docuit non semel. nec minus in thalamo quæsivit, ubi Paulina esset. Vrgent, cœlibes sacris vacare liberius, pugnare animosius, navigare fidentius. Quasi profana esset res osculari conjugem sacra fide obstrictam: aut minus animosè pugnasset Hector, memor Andromaches & Astyanactis: aut timuisset ex Aulide navigare Protesilaus, relicta domi Laodamia. Sed uxor, inquiunt, & liberi alendi sunt, quibus carere possis, ut partis fruaris uberius. Vah sordidas voces. Cur non potius gloriosum putant & regium imperare uxori & liberis? Qui paterfamilias est, rex est conjugis, liberorum & famulorum. Cælebs nulli imperat, præterquam canibus aut felibus, si quos fortè domi alit. Homerus Vlyssem regem vocat Ithacæ. Sed si regno isti eximantur Tres imbelles numero, *sine viribus uxor, Laertesque senex, Telemachusque puer*, & pauculi subulci, valde accideris regni istius subditos. Sunt, qui in maritalem ordinem adscribi cuperent, sed metuunt, ne aut filium gignant, qualis fuit Commodus, aut filiam, qualis fuit Iulia & Messalina. At debebant hi homines adeò metuentes futuri, jejuni ire cubitum, & prandio cœnaque abstinere, ne quem concoquent chylum, pituita fiat molestior, aut atra bilis. Cur non potius sperant futurum, ut ex Vespasiano nascatur Titus, ex Druso Germanicus, ex Annæo Seneca nepos facundissimus Lucanus, ex Platone nepos Speusippus, avitæ philosophiæ hæres, aut ex Ennio nepos Pacuvius?

Fuit mihi nuper plurimus sermo super hac re cum

cum quodam Misogamo, qui cum magnam in Scholis didicisset esse Dilemmatum vim, ita disputabat: operosa res est conjux, laboriosa colonia, fons curarum. Fecunda cum est, oneri est: cum sterilis, dedecori. Si pulchra, κοινή; si deformis; ποινή. si dives, superbit illa; si paupercula, ille. Logicorum, inquiebam ego, exempla audio & argutias dialecticorum, quibus adolescentulos in Scholis fatigare solent, & torquere bonas mentes. De messis probitate non est certus agricola, nec minus tamen serit. Et tu uxorem ducere non vis, quia times non fecundam? Tu laboriosam coloniam voces uxorculam? nec horres rempublicam capessere & multorum capitum belluæ imperare? Tune oneri esse putas liberos, quos mater Gracchorum omnibus thesauris habuit chariores? Quod si sapis, nullam deformem puta, quam castitas modestiaque ornant. Formosam nactus, noli nimis sollicitè custodire, ne te zelotypum animadvertat, & tua culpa peccare audeat. Si opulentior superbiet, tu tolera & mone; vel cave eam offendas, ne opum fiducia tibi maledicat: aut superbiam feminæ contemptu diffla, aut prudens dissimula. Si pauperculam contemnes tu, cur contemnere sustines animi dotibus te locupletiorem? Illa, quæ te contemnentem placidè fert, quantivis est precii. Te, qui ob inopiam minus æstimas honestam conjugem, ne teruncio emerim. Tralatitium illud est & lippis notũ, quod à libertatis periculo sumitur adversus conjugii præstantiam argumentum. In libertatis se regno vivere jactitant, quamdiu sunt ἄγαμοι; servituti affines, cum conjugio illigantur. Nesciunt insani, licentiam esse, non libertatem, nulli amores debere: degeneres esse mundi incolas, quos posteritatis cura non tangit: frustra se viros esse, & ta-

les factos: & ut allegoricè loquar: errores esse maximos planetarum, ab una ecliptica aberrantium: Solis viam esse tutiorem certioremque, quia una est & simplex: Lunæ viam difficilem, & litigiosam, quia cis ultraque eclipticam digreditur. Non gravatè subscribes huic meæ sententiæ Nobilissime Myli, qui conjugii caussam exemplo tuo asseris. Gratulor instituto tuo, gratulor conjugem tibi obtigisse, qualem optasti piis votis, qualem optavere parentes gravissimi optimique. Merebantur talem domus tua, virtus, doctrina, prudentia. Præcepta connubialia apud te non conquiram. quia non sum præceptor amandi. Illa, cum vacabit, legere potes apud Plutarchum in nuptiis Polliani & Eurydices. Hoc solum addam: non esse, quod tibi metuas à mala conjuge. Nescio enim, qua Dei Opt. Max. clementia incideris in τὸ ἀγαθόν. Agatham ducis, quæ se tibi probabit non uno bonorum genere, sed triplici. non explicabo me. Meministi horum, ex quo Moralem aliquando tibi Philosophiam domi meæ prælegi. Fruere, felicissime, Agatha tua, sive Bona Dea, cui nolo te offerre flores, fruges, serta, Romanorum more, sed unum hoc, quod præceptori Socrati obtulisse fertur Æschynes, hoc est, Teipsum. Vale vir Nobilissime & præstantissime & me tui tuorumque amantissimum redama. Amstel. XXVIII Iunii CIƆ IƆ CXXXIV.

SER-

SERMO NVPTIALIS,

SIVE

Vniverſæ Philoſophiæ Ariſtotelicæ, ad ſtatum Conjugalem feſtiva applicatio.

SI citharœdos, ſi tibicines & choraulas ad feſtum hoc tuum admiſiſſe minime nefas eſſe putas, Gravi dilectiſſime, ut cantus ſuavitate delicias auribus faciant, etiam mihi inter geniales hoſce ſtrepitus lætæ ac feſtivæ vocis uſuram concedere non gravaberis. In turba non loquar, ubi longis menſis diſcumbitur, nec attentis eſſe vacat commeſſantibus. Tecum ad ſecretiora me conferam, ubi Veneris genio pervigilium debetur, nec ferias te agere patitur tempus. Dum novam rem inceptas & arduam, non fraudabo te Sapientiæ monitis, verum optimis ac ſalutaribus præceptis pergam animum tuum componere. Præivi olim verba Iuveni, & ad doctrinæ templa contendenti iter monſtravi. Iam virum ſequar, & ſuaſoria oratione compellabo novum Amoris candidatum. Dum filio regnum parat Cyrus, ea loquitur, quæ poteſtatem regiam ſpectant. Hectori ad bella ituro permixta baſiis monita in caſſidem ingeſſit Andromache. Peregre profecturis maritis ultima verba loquuntur ſollicitæ conjuges. Tibi nuptias meditanti, & maritale imperium capeſſenti, hic in

promulfide fperatæ voluptatis militabit fermo. Fecit idem in nuptiis Polliani &Eurydices Plutarchus, in nuptiis ad Paulinum Aufonius. Nec temere veteres in eodem facello Venerem & Mercurium collocavere, quod voluptas genialis præcipue fermonem poftulet, Suadamque & Gratias. Quo tempore (uti jam dicere incepi) in illuftri Batavorum Academia præclaris artibus operam navabas, per varias Philofophiæ partes circumduxi omnis difciplinæ capacem animum. Per Dialecticorum falebras & abrupta ad ipfam Sapientiam ibas, & verum à falfo diftinguere doctus, torquebas catum Enthymema, formabas immobilem apodixin, difcutiebas fpeciofum Sophifma. Hinc ad Naturæ facra admiffus, fupera, infera, caufas & ex iis nata, tot rerum formas fpeciefque, fimplicia & compofita, animata & inanimata contemplabaris. Mox à natura digreffus ad morum doctrinam deflectebas, & quid turpe, quid utile, mecum meditabaris. Breviter, hoc agebas, quod in perfecto viro requirit Chæroneus philofophus, ut effes θεωρητικὸς τῶν ὄντων, καὶ πρακτικὸς τῶν δεόντων. Ecce, libet jam hæc ipfa, quæ tum docui, apud Sponfum, apud conjugem, inter faces, tædafque repetere, & totius Philofophiæ fummam tibi ob oculos ponere; & eo quidem tempore, quo ἀπροσδιόνυσον judicabit Sponfa gravem fapientiæ orationem. Nempe, hoc agere inftitui, quod familiare eft Medicorum filiis, qui ne naufeam moveant, catapotia folent faccharo condire, aut melle edulcare. Et uti poëtarum mos eft, fub fabularum involucro res ferias tradere, ita & mihi propofitum alium vultum tetrico argumento inducere, & ex tenebris ac fumo philofophantium lucem thalamis

mis tuis inferre. Legisti, cum puer esses, apud Nasonem, mutata in novas formas corpora. Legisti, inquam, & stupuisti, hic arborescentem Daphnen, mugientem Isidem, illic lachrymantem in marmore Nioben, alibi canentem Philomelam, latrantem Hecubam, & quæ sunt plura ejus generis. Iam grandior mirare, sed non sine risu, conversam in conjugales artes Logicam, Physicam, Ethicam, Politicam, Oeconomicam, Mathematicam, totamque Philosophiam in Γαμικὴν. Tibi, nuptiisque tuis istam metamorphosin sacramus, dum maritali ordini initiatus nominis vitęque metamorphosin ordiris. Scio, te Poëmation expectare. sed pudet semper eodem ludo includi, & qui exhaustam nuper paludibus suis Sylvam-Ducis fusius cecini, una exarui totus. Quid, quod aucta recentibus victoriis patriæ Libertate, servitium omne orationis compedesque odisse incipiam, & serenæ liberrimæque mentis impetus non impeditos amare. Quod si convivio intersint, qui riserunt nunquam, qui cum magnis virtutibus adferunt grande supercilium, qui theatra ingredi solent, ut mox exeant, Catones, Marii, Timones, Heracliti, Momi, Demeæ, eos omnes ab horum lectione abstinere jubeo: aut, ut ridere discant, spectare attentius Nympharum γυμνοπόδια, Sileni κόρδακα, & Polyphemi petulantissimum πρέζανολδ. (*Saltationis ridiculæ genera sunt, apud Lucian. Aristophan. & Pollucem.*) Tibi vero si tam prolixum sermonem inpræsentiarum perlegere non vacabit, dum insueta cogitas, vacabit sane postea, ubi prima tempestas desævierit, &, ut Hippocratico verbo utar, periculum nullum erit ab orgasmo.

Ac primum quidem, ut à Dialecticorum fer-

culis Nuptias Peripateticas ordiar, Porphyrii vide Isagogen, quam præfigere Organo solent ii, qui metuunt ne ἀκέφαλον sequantur Aristotelem. Tractat ille Vniversalia, easque naturas, quæ aptæ sunt pluribus inesse. Tu, mi Gravi, velut è Scotistarum Schola progressus, totus in amabilem Hæcceitatem juras, & ab Vniversalitate, velut inani Morphei vultu, alienior, singulari Sponsa gaudes, quæ non pluribus, at soli tibi conjugii federe adesse amat. Et cum Prædicabilia de multis dici possint, tu unius Bircheræ vir, illa unius Gravii uxor appellari gloriatur. Multa ille de Individuo philosophatur. sed Individuum quoque esse conjugum par, aut nescivit ipse, aut præterivit studio. Illud solum nota, individuum, quod vagum vocant, ab Vniversalium numero secludi; nec minus honesto conjugum numero eximi, quotquot vagas libidines sectantur, & plures amando conjugii ordinem infamant. Inter Vniversalia familiam ducit Genus, non Heraclidarum aut Arsacidarum, sed illud, quod de pluribus specie differentibus prædicatur. At hæc naturarum in species multiplicatio conjugio magna ex parte debetur, cujus beneficio, ut est apud Lucretium,

genus omne animantum
Concipitur, visitque exortum lumina Solis.

De specie citatur ex Euripide,

Εἶδος μὲν ἐστιν ἄξιον τυραννίδος,
Speciosa regem forma corporis decet.

Ego mutata vocula de virgine dixero,

Εἶδος μὲν ἐστιν ἄξιον παρθενίας,
Speciosa nuptam forma corporis decet:

nec ego solum, sed & Satyricus;

Si verum excutias, facies, non uxor amatur.

Licet

Licet nihil vetet, utrumque amari. & Propertius,

Omnia formosam propter Briseida passus.

Verum illud magis ad rem: Speciem de pluribus singularibus dici, quo tacite moneris, operam uti des liberis, non solum, ut trium liberorum jus adipisci possis, verum etiam, ne, si ἄτεκνος vivas & ἄπαις, degener mundi accola habearis. Quod si marem primum, mox feminam tibi indulserit favens Lucina, optatam conjugum votis differentiæ notionem aliquam contemplaberis. Nec deerit Proprium, si in patrias virtutes filii, in maternas filiæ adolescant. Iam vero illa Accidentis indoles, qua citra subjecti corruptionem, modo illi adesse, modo abesse amat, ideam exhibet earum omnium rerum, quæ salva conjugalis copulæ fide vel prosperæ vel adversæ nuptiis accidere solent.

Οὐ πάντες οὔτε δυστυχοῦσιν ἐν γάμοις,
Οὔτ' εὐτυχοῦσι,
Non coniugali semper Infelicitas,
Felicitasque semper est comes thoro,
Adsunt, recedunt, mobiles loco Deæ.

Excipit Porphyrium Aristoteles, qui Categoriarum doctrinam in προθεωρίαν, θεωρίαν & ὑποθεωρίαν dividit, plane uti conjugii apparatus Sponsalibus præludit, matrimonio perficitur, & sua habet ἐπόμενα. Fugiunt Homonymiam Sponsalia, non minus, quam laudabilis quævis dictio. Amant Synonymiam, cum corpore mixti nomina quoque sua confundant, alterque alterius titulos cum dote sibi vendicet. Nec Paronymiam fastidiunt, cum uti à justitia dicitur justus, à fortitudine fortis; à sponsalibus sponsus, (ignoscite Grammatici) à conju-

gio conjunx dicatur. Et licet Simul natura sint conjuges, illud tamen non minus certum, alterum & ordine & dignitate esse priorem. Affirmat Tragicus:

Γυνὴ δ' νικῶσ' ἄνδρα κακὸν ἐστι μέγα.

Vxor marito dignior res pessima est.

Inter Habendi vero modos illum maxime improprium esse perhibet, quo uxorem habere dicimur, cum, interprete Ammonio, uxor non minus habeat, quam habeatur, præcipue apud Ægyptios, teste Herodoto, & hodie apud Belgas, quibus familiare est γυναικοκρατεῖσθαι. Illud fateor, cum Substantiæ nihil esse contrarium perhibet, longe eum à præsenti re abire. Plurima enim in amore contraria insunt vitia, injuriæ, suspiciones, inimicitiæ, bellum, pax rursum, &, ut ex Plauto suppleam, insomnia, ærumna, error, terror & fuga, ineptia, stultiaque adeo, & temeritas, incogitantia, excors immodestia, cupiditas, desidia, inopia & dispendium. At alterum illud, quod Substantiam neget recipere magis & minus, ego contra de Amore verissimum esse affirmo, qui à virtute, blanditiis, fortunæ risibus, prole, incrementa capit, remissior valde futurus, si illis ipsis destituatur. Ita sentit magnus ille amorum præco & arbiter, qui sublatis otiis perire ait Cupidinis arcus. &, ut majus aliquid afferam, generosa Carthaginis conditrix, ab obitu Sichæi frigidior, viso Ænea,

Huic uni rursum potuit succumbere culpæ.

In Quantitate illud reperio, magnum ab ea ac parvum Amorem dici, verum non ab ea quantitate, quam molis, sed virtutis vocant: eundem longum quoque dici, ac brevem, ratione Temporis; cœlestem & terrenum, ratione Locorum, in quibus vel Dii, vel homines amant.

Et

Et Numerum quod attinet, didici jampridem celebrem illum denarium Pythagoricum, inter alia, ex Mare & Femina constare: didici amplius, numerari vulgo dotem, non virtutes, aut si in censum veniant, non nisi post nummos. Vltima, (seculi vitia taxo,) de moribus quæstio est; prima, quot servos pascat, quot agri jugera possideat, quam multa, pulchraque paropside cœnet. Qualitatis vastissimo ambitu mirum quam multa contineantur, sine quibus virum uxor, hæc virum fastidiat. Annon sapientiæ, probitatis, modestiæ Habitibus illos ornari satius, quam armillis, gemmis, torquibusque? annon generandi Potentia totum hoc opus absolvitur? usque adeo, ut, sine illa, matrimonia dissolvi patiantur Iureconsultorum rubricæ? Annon Cupido conjugalis necessitudinis autor oculis captus fingitur? Annon fervidos esse amantes oportet, & suaves, & blandos, & molles & candidos? non morosos, zelotypos, procaces, aridos, deformes? *Rufamne illam virginem, Cæsiam, sparso ore, adunco naso? non possum pater*, dicebat adolescens apud Terentium. Annon inter qualitates contrariæ sunt? & *lites habet ac jurgia lectus, In quo nupta jacet?* Annon idem est velle ac nolle amantibus? ut & iis proprium sit, quod de qualitatibus dicit Aristoteles, res ab ea similes & dissimiles dici. Relatorum quoque definitio non alia est, quam ipsius matrimonii. Non ovum ovo magis simile, aut ficus ficui. Quid enim? Relata sunt, quorum alterum sine altero esse non potest. Matrimonium vero legitima est ac individua viri & feminæ conjunctio. Illustrabo rem exemplis. Sublato Bruto conjuge, supervivere noluit conjunx Portia: mortuo Capaneo, in rogum mariti se præcipitavit Euadne: in amplexibus non Protesilai,

ſed ſolius umbræ, (en dependentiam) expiravit Laodamia, & ſublato ex oculis Mauſolo mœrore contabuit Artemiſia. Relata πρὸς ἀντιστρέφοντα ſunt, hoc eſt, inter ſe reciprocantur. Etiam conjunx & conjunx. Relata alia æquiparantiæ ſunt, (ô verborum floſculos & globulos mellitos) alia diſquiparantiæ. Etiam conjugio modo pares, modo indole, dote, genere impares jungi videmus. Non omnia Relata mutua ſunt, nec qui amant, ſemper mutuum amant. Sunt relata κατὰ τὸ λέγεσθαι, *ſecundum dici*. Etiam amantes. Sunt quæ Rationis vocantur, utpote à mente confiƈta. Sic & qui amant, ipſi ſibi ſomnia fingunt, & ſi vel ſubrideat diƈtis virguncula, vel paulo obliquius ocellum torqueat, ſtatim ſe amari credunt. Et ut reliqua minorum gentium Prædicamenta cum Philoſopho percurram, cum oſculantur, jocantur, ganniunt, ludunt, philoteſiis certant, canunt, ſaltant, Agere aliquid putandi ſunt. Cum triſtantur, iraſcuntur, metuunt, aut, ut mollius aliquid dicam, cum baſiis bona fide exaƈtis vacant, Pati. Cum de Vbi ſermo incidit, thalamum raſtro, cubile foro præferant, & Illic, quam Hic, eſſe præoptent. Si Quando roges, nullum dicent intempeſtivum amantium furoribus tempus, licet neſcio quis Catullus, aut alius inclamet: *Cras amet, qui nunquam amavit*. In Situ (piget referre) ſua dicent eſſe vocabula. In Habitu nihil ſe invenire, quod huc ſpeƈtet, præter eas forte denominationes, quæ à flammeis, zona virginea, annulo pronubo, ſimilibuſque nuptarum inſignibus deſumuntur. Extat porro apud Ariſtotelem libellus περὶ Ἑρμηνείας, quem cum ſcriberet, calamum non in atramentum, ſed mentem tinxiſſe fertur.

tur. Hic multa differentem audimus Philosophum de copula Verbali, ejusque virtute ac facultatibus, prorsus ad similitudinem copulæ jugalis. licet hoc discrimine, quod illa à mente sit; hæc minime: illa ea quoque, quæ ejusdem sunt sexus generisque copulet, ut cum dico: Thaidem esse Alexandri filiam, sponsam, nurum; hæc vero non nisi ea, quæ diversi sunt sexus, ἄῤῥενα puta καὶ θῆλυ, Thaidem cum Alexandro, Catullum cum Lesbia. Illud ibidem apposite Stagirites ait: Res ubique esse easdem, eosdem rerum conceptus, sed voces diversas, quasi dicat, feminam ubique feminam esse; nec eorum, qui ejus imaginem mente formant, alios sub leænæ, alios sub tigridis, alios sub lascivæ capellæ conceptu eam apprehendere, (quanquam nihil vetet, eas, si malæ sint, tales esse) verum omnes sub feminæ. At voces omnium eædem non sunt. aliæ blandiuntur, aliæ ganniunt, aliæ vociferantur. *Quot linguæ, totidem ora sonant*. Ex tot Orationum formis ad Rhetores & Poëtas ablegantur Epiphonemata, Imprecationum formulæ, & Imperiosæ orationes, à quibus quoque abstineat oportet, qui pacatam volet conjugem. Sed quam aptæ conjugibus Subalternæ enunciationes, & placide conspirans hinc mariti, hinc uxoris oratio. Quam conveniens domesticæ societati illud τὸ ὑπάλληλον, licet & Ἀσύστατα illi attribuat Ovidius, cum canit: *Non bene conveniunt, nec in una sede morantur, Majestas & Amor*. Divellit subjectum à prædicato, & prædicatum à subjecto τὸ Non. Mutuos & suavissimos amantium amplexus dirimunt tristes querimoniæ, at quam maxime morosæ conjugis pertinax ἀπόφασις. Quod si Syllogismum, nobilissi-

mum Logicæ artis actum, expendere libeat, quid quæso ille? Discursus est, in quo positis quibusdam diversum quid à positis ex necessitate accidit. Nec aliud profecto quid Conjugium est, in quo dispositis secundum leges divinas & humanas viro & femina, diversum quid ab illis, chara nempe soboles, magnum patris incrementum ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει. Habet ratiocinatio suas præmissas. habet & generatio. Illa majorem minori præfert. Hæc virum feminæ. Illa conclusionem vel solius formæ necessitate infert, hæc non nisi formæ & materiæ necessitate suavissimam liberorum turbam elicit. Libet philosophari subtilius. Ex puris negantibus nihil sequitur. Hic nihil, si vel alter conjugum sit negans. Optima est argumentatio ex puris universalibus. Hic nulla bona, nisi ex puris singularibus, Cajo & Caja, Sempronio & Sempronia, Alcmena & Iove. Vniversalia generare, nusquam, quod sciam, memoriæ proditum. Conclusio sequitur partem deteriorem. quod & multis retro seculis conjugio probatum. Ciceroni ac Messalæ oratoribus summis, parentibus optimis, degeneres fuere filii, illi M. Cicero, huic Cotta Messalinus, à pejore matre vitium trahentes. Et Socrates omnium mortalium Apollinis oraculo sapientissimus, liberos habuit patri dissimillimos, matri Xantippe similiores, ut est apud Senecam. Vicium est, si plus sit in conclusione, quam in præmissis. Nec minus naturæ error fuit, cum Ciceronem parentes genuere cum cicere. Denique ex veris nil nisi verum, uti ex fortibus fortes creantur & boni. Porro ab Exemplo qui argumentantur Oratores & Poëtæ, gaudent à thalamis, uxoribusque exempla petere. Tale est illud acuti vatis, quem non nomino, *dabat hoc*

Cor-

Cornelia Graccho, Iulia Pompejo, Portia, Brute, tibi. Tritum etiam illud apud umbraticos Enthymema ἀπὸ τοῦ εἰκότος, *Pallet, ergo amat.* Illud indignor, tam acri Dilemmate virginum ſpem oppugnaſſe Biantem, cum *uxorem ducendam negat*, ob hoc, *quia nec formoſa ſit ducenda, utpote* κοινὴ, *nec deformis, utpote* ποινή. cui conſona dixit alter quidam, qui juveni nondum, ſeni nunquam ducendam uxorem contendebat, τῷ νέῳ οὐδέπω, τῷ γέροντι μηδεπώποτε. At vide, ut etiam lepida Inductione concludat Bilbilicus, *lib.* 3, *Epigr.* 53.

Et vultu poteram tuo carere,
Et collo, manibuſque, brachiiſque,
Et ne ſingula perſequi laborem,
Tota te poteram Chloë carere.

Quam vero oportunum hoc Dialecticis diſſertationibus ſit argumentum, inde conſtat, quod probabilium quæſtionum ſuppeditet luculentam penum. quales ſunt: *(Plutarchus in Moral.) An ſapienti ac literato ſit ducenda uxor. An ducta jam uxore ſit philoſophandum. An præſtet cum Scævola manum habere in flamma, an cum Ariſtippo in ſinu Laidis. An recte à Demoſthene reſponſum ſit, Non emi tanti pœnitere. An ducenda ſit uxor oculis ſolum, an etiam auribus: hoc eſt, an ad formam ſolum ſit reſpiciendum, an etiam attendendum ad famam. An præſtet nobilem ducere, ignobilem & divitem, an nobilem nudam agris & nummis. An juvenculam, an plenis annis nubilem. An tenui & anguſta fronte inſignem Lycorida, qualis Italis placet, an lata & tuberoſa, qualis noſtratibus. An Venuſinam, an Corneliam pro dote triumphos numerantem. An indoctam, an quæ docta tenebit Dicendi genus, & curtum ſermone rotato Torqueat enthymema, vel hiſtorias ſciat omnes. An expediat uxori ſubinde liticulam movere, ut mox amoris fiat, cum lucro, redintegratio.*

tio. An viri in familia dominium monarchicum sit, an Aristocraticum, ita ut in partem imperii admitti debeat uxor. An viri in illam imperium civile sit, an herile. An phantasiæ uxorum indulgendum sit in ornatu corporis. An solas deambulare fas sit: An ἑλικῶπις, βοῶπις, γλαυκῶπις *pulchra sit.* & quæ plura *loquacem Delassare queant Fabium. (Horat. lib. 1, Odar. 33.)* Quod si Demonstrationem πεπεράγωνον, quæque scientiam animo ingeneret, ab amantibus exigas, dicam cum Philosopho, exquisitas Demonstrationes in materia contingenti, & tot casibus obnoxia perperam exigi. Sed ut Sophistarum cavillis exposita sit, docent Scholæ, quæ ad Amphiboliam referunt: *Audio uxorem haberete.* ad fallaciam accidentis, illud Comici, Θάλασσα, καὶ πῦρ, καὶ γυνὴ, κακὰ τρία. *Tria sunt mala, æquor, ignis atque femina.* ad fallaciam, à dicto secundum quid ad dictum simpliciter, πᾶσα γυνὴ χόλος ἐστὶν, ἔχει &c. *Femina tota furit.* ad fallaciam à non causa ut causa, *Ventricosa est,* ergo *in utero gerit.* ad fallaciam plurium Interrogationum pro una, *Clælia, Agrippina, Scribonia, fueruntne matres fecundæ?* Ex quibus omnibus patere arbitror, quanta Logicæ & rationalis doctrinæ cum conjugali statu sit cognatio, ut toto cœlo mihi errare videantur, qui à ratione alienum putant, imperatorem Vniversi virum in conjugis se gremium demittere. Iamque ista scripseram, cum tædium ignobilis ac ancillantis disciplinæ obrepere cœpit. mox cantillare exorsus, dum, fessam ab intentiori meditatione mentem relaxo, ilicet ad ingenium redii, & hisce versiculis margines libelli conspurcavi.

Ite graves ferro clypei, galeæque, ducesque,
Et quicquid, Bellona, probas. Tu sæve facesse

Mars pater, & Paphiis furialia prælia bellis,
Et facibus secerne faces, atque ignibus ignes.
Non ego jam Sylva muros, non subruta flammis
Tot circum castella canam, non matribus arma
Detestata piis, crudaque incendia pugnæ.
Molle melos Citherea cupit, levibusque Camœnis
Dici Cypris amat; grandesque exosa cothurnos
Gaudet Acidalio thalamos percurrere socco.
Ille mihi quondam Sophia deductus in hortos
Virginis os tenerum, & blanda promissa puellæ
Cogitat, insolitoque furens incanduit æstu.
Tu celerem in flammas juvenem Sapientia dictis,
Consilioque juva. vellem prudenter amari,
Quam jam Sponsus amat. vellem sapienter amari,
Cui debet se Sponsa, virum. sine lege maritum
In thalamos inferre faces insania lecti est.
Vestigant secreta Duces, bellique labores,
Vt noceant prævisa minus. discrimina Nereï
Navita, & in cæco scrutatur saxa profundo,
Ne noceant occulta rati. tu pectore, Gravi,
Dum Cyprum, totamque Paphum, Gnydiique recondis
Arma Dei; primoque ferox incumbis amori;
Barlæi præcepta tui, monitusque suaves
Accipe. Iamque gravis credas commenta Lycei
Insanire tibi, tetricos mitescere vultus
Doctorum, & rigidæ dici convitia barbæ,
Grajaque Romanis impleri pallia nugis.

Quare Physiologiæ quoque, & rerum naturalium capita perstringam, cum Physici corporis affectiones laudatissimæ sint, amare & amari. Sed præeat Stagirites ipse, qui de informi materia obscurius disputans, ut intelligi possit, eam Feminæ comparat, quæ virum appetit. Evolvam latius Peripateticum sensum. Materia per se rudis, indecora, turpis, sine forma sordet. Nec sine viro mulieri suum decus ac splendor con-

conſtat. Materia ſine forma diſtingui ac ſecerni nequit,cum unus idemque ubique ejus ſit vultus. Nec uxor Catonis, Attici, Cæſaris nuncupatur, niſi poſtquam ſuo quæque marito placuit. Materia indifferens eſt ad omnes formas. Etiam mulier nulla naturæ neceſſitate huic magis, quàm illi, ſe ipſam debet. Cum materia ut maritet forma, illam diſponi oportet ac alterari. Etiam mulierem blandimentis deliniri neceſſe eſt, ut hunc præ illo admittat. Materia nullam rei naturalis ſpeciem parturit, niſi ab Efficiente mota, nec mulier ulla ſobolem, citra viri opem. Noli mirari,formæ ſimul & Efficientis analogiam induere virum, cum in Phyſicis nihil vetet, unum idemque formæ & efficientis officio fungi.Materia & forma totum compoſitum ſunt. *Maſculus & totum*, ait Propertius, *femina conjugium*. Ergo, uti inſatiabili formæ deſiderio tenetur materia, ita & Æneæ amore *Vritur infelix Dido, totaque vagatur Vrbe furens*: & Pyrami deſiderio Thisbe in invidum parietem invecta fuit: Phaonis amore, è ſcopulis ſe præcipitem dedit Sappho. Cujus quidem deſiderii cauſam ex Platone diſcite, qui homines fingit ex mare & femina conſtitiſſe, poſtea facta partium diviſione, ac ſectione, manſiſſe in iiſdem veteris junctionis & copulæ appetitum. Nec ſecundam formam admittit materia, niſi extincta priore. Neque Tiberio jungitur Livia, ſuperſtite Marcello. Privationem mariti debiti adeſſe, erudita Epiſtola deplorat Icari filia. At illam abſentiam formæ debitæ ineſſe definit Peripatos. Idem privationem & formam contraria vult eſſe Principia, at Empedocles Amorem & litem. De Natura, quæ cauſa motus eſt & quietis, deque principio Activo & Paſſivo, nihil attinet dice-

re.

re. Sunt Veneri non minus sua sacra, quæ revelare nefas fuerit, quam Cereri. Flammeis Sponsam velavit antiquitas, ne, quod vult illa, appareat velle. Illud solum dicam: Naturam quoque esse, quæ ad licitas voluptates nos invitat. unde Venerem quidam dictam putant, quia nec vocata sponte ad nos venit, *Omnibus incutiens blandum per pectora amorem.* Causas generationis externas apud eundem philosophum leges, ubi inquit, *Sol & homo generant hominem.* nec alio fine hominem amat homo, quam ut homines esse non dêsinant. Fortunam & Casum in his rebus ludere dicerem, nisi obstaret Satyrici autoritas, qui ait, *Fatum esse in partibus istis,* &c. Magis Physica sunt, quæ de Motu disputat. Vt alia omittam, illud ad ravim inculcat, tanquam Physice *κεφάλαιον*, Motum fieri successive, generationem contra in instanti, cum minus hac in parte acutus Maro dicat, natum Pollioni filium, postquam *Matri longa decem tulerunt fastidia menses.* Perpetuum & grande esse, ait, odium Naturæ & Vacui. stupenda illam hujus metu moliri, ima sursum, supera deorsum protrudere, obstantia perrumpere, frangere saxa, moles attollere, aut motum ipsum invitis motoribus prohibere. Habent & suum Vacuum, quod metuant, Lares domestici, habent, quod optent. Metuitur bonæ mentis soror paupertas, ut quæ vacuis loculis ambulare solet, nec si plenos illos fors dederit, valde de corporum penetratione cum Democrito & Melisso sollicita fiet. Contra optant Vacuam à lite, asperitate, superbia domum. Possem infinita hujusmodi congerere ad hanc rem, sed cum Infinitum nullum dari contendant Physici, vereor, ne Præceptorum incurram offensam. Verum ut ad Te convertam orationem, Gravi doctissime, Cœlum, cui aliquando

quando deberis, contemplare, orbesque supra mundum hunc positos percurre. Apparet inter sidera cum conjuge sua Cepheus, ut locum quoque conjugibus in cœlo esse post fata docearis. Apparent tot virginum, ac matronarum faces, Andromedæ, Astrææ, Veneris, Dianæ, ut scias etiam cœlestibus placere sexum istum, quem hic mortales tædio optimarum rerum sequiorem vocamus. En locum, à quo læva dextraque omina novis nuptis petere solent Astrologi, fecunditatis ac sterilitatis, longi brevisque ævi præsagia. Hic genituræ tuæ dominos vides, vitæ moderatores Planetas. Ex his Saturnum cave, inimicum amantibus sidus, ob frigus. Iovem venerare (ab hoc Ioviales dicti) divitiarum, honorum, lætitiæque datorem. Martem fuge, igneum, ferocem, iracundum. Omnibus dignior Sol, cui tot virtutes inesse perhibet Ptolomæus, quot reliquis stellis. Venerem, in cujus jam stas horoscopo, suspice, quæ, ubi ad Bichæram accesseris, plus satis dabit incalescere. Mercurium probo, sapientiæ & eloquentiæ autorem, patriæ urbis tutelarem Deum. Sed Lunam aversare, amentiæ, instabilitatis, ignorantiæ, ignaviæ matrem, ideoque Endymioni dilectam. Eam quoties vultum mutare vides, variam ac mutabilem vitæ rationem cogita. Vbi Sol in Geminis fuerit, gemellos expecta, Castori & Polluci pulcherrimis juvenibus similes. Vbi in Virgine hærebit, filiam spera, Helenæ forma non dissimilem, sed moribus ac fato. Hæc ex Zoroastris, Apollonii, Eudoxi, Zamolxiris disciplina hausimus. Pene oblitus eram suavissimi istius ac harmonici concentus, quo præterlabentes invicem orbes Pythagoreorum auribus accinunt. Exhibet is speciem suavissimæ inter vos conspirationis,

tionis, & in vita, sermonibus, factisque laudabilis consonantiæ. A cœlo ad Elementa descende. ab Igne nonnihil caloris peti suaserim, caveri illud τὸ ξηρότατον. Aëris multum, & quanta potes laterum contentione imbibe. φυσώδεις enim expedit esse amantes, & spirituum plenos. At cur ἄριστον esse ὕδωρ inquit Pindarus noster? forte ob hoc, quod cum Platone credidit, mundum esse animal, ad hujus vero generationem conservationemque maxime facere humidum, annuente Homero,

Ὠκεανόντε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα τηθύν.
Oceanum matremque Deûm, Thetynque parentem.

Nec terram fastidi, quam Ascræus poëta in sua Theogonia cœli conjugem, omniumque communem matrem vocat. Ex his quatuor alteratis unione quadam fit mixtum, uti neque male misceri dixeris fide conjugali nexos amantes. Magni poëtæ hemistichium est, *Mixta Deo mulier.* Quæ ipsa mixtio uti in natura absque Reactione non fit, ita reciprocis quoque amoris & benevolentiæ officiis Aphrodisia sacra constant. Etiam hic valebit illud Martialis,

Vt præstes Pyladem, aliquis mihi præstet Orestem.
Hoc non fit verbis. Marce, ut ameris, ama.

In Meteorologicis fumi & vapores utramque paginam faciunt. Sed & amantium sunt fumi, & vaporum instar evanidæ voluptates. quod infitias non ibit, qui secum reputabit, quas vir cum uxore dicat ineptias, quas agat nugas, quoties de posteritate sollicitus humani generis jacturam resarcit. Ibidem audio de Draconibus volantibus, de fatuis ignibus, de lancea ardente, de fulmine & tonitru, de ventis, tempestatibusque, imbribus, grandine, mari, ac

similib u

ſimilibus terrorum plenis nominibus graviter diſceptari. Sed an unquam ita bene compoſiti fuere conjuges, quos non ſui ſubinde tranſvorſum rapuerint turbines, accenderint irarum faculæ, de ſtatu tranquillæ mentis dejecerint fluctus? Non credo verum eſſe, quod monumento ſuo inſcribi juſſit P. Rubrius Celer: ſe cum uxore vixiſſe XLIII annos, menſes VIII, ſine querela. De Fatuis conjugum ignibus nihil dicam, cum de iis prolixe ſatis totum jam ſeculum declamaverit Moria Eraſmi. Iridem quoque ſcis evanidæ eſſe naturæ, ut diſcas evaneſcere ſubito amantium iras: eandem varios colores induere; & jam blando, jam torvo vultu opus eſſe patrifamilias, prout vel poppyſmo lenienda eſt uxor, vel objurgandi liberi, vel coërcendi famuli. Metalla, alte terræ viſceribus repoſta, ſcrutatur pallidus foſſor, ſed non invenit, niſi præeunte virgula divina. Nec fidem aut amorem conjugis recte exploraveris, niſi ſalutari afflictionum virgula tactus. In lapidum genere Smaragdos tibi commendo. ſoli enim grata viriditate oculos feſſos Candidæ tuæ intuitu reficient. Florum, herbarumque fragrantiam in hortis amamus, quæ ſi in moribus quoque veſtris renideat, gratiſſimum quaquaverſum odorem ſpargent. Sunt & amoribus ſui horti & viridaria, in quibus ſollicite à te velim obſervari, Parthenium, myrtum, euphraſiam, pomum amoris, ſempervivum, & ſi neceſſum ſit, erucam & ſatyrion. In Avium genere cornicem ac columbas ama, amoris ſymbola: ad hæc Piſcium genus omne, in ipſis aquis frigoribuſque exardeſcens. Ante omnia, Animam, ſine qua trunci ſumus & lapides, intuere. Eſt ea actus corporis organici potentia vitam habentis. quod quidem totum viro convenire

venire arbitror, qui conjugi unitus, ἐντελέχεια est σώματ☉ ὀργανικοῦ τῇ δυνάμει παῖδας ἔχοντ☉. Officium ejus naturalissimum est, τὸ γεννᾷν. quod & tuarum jam est partium. Illi visum, auditum, gustum, olfactum, tactum acceptum fers. At quid est, ait Varro, *quod homo libentius videre debeat, quam bellam uxorem*, addam ego, & rotatorios amantium oculos, duri ac illachrymabilis Plutonis illices? Quid audire impensius amat, quam eandem ὑποκοριστικῶς loquentem? Nihil quoque salsum, nihil suave esse potest, ubi amor non admiscetur. Idem, qui dat dulce, amarum ad satietatem usque oggerit. De olfactu dixi, cum de morum fragrantia verba facerem. Et nisi per Tactum fuisset, immerito tantis animis Paridi succensuissent Atridæ. Quanta Memoriæ in mulierculis sit vis, inde liquido constat, quod sine illa lentum suum Ithacum jamdudum plorare jussisset Penelope. quanta vero Imaginationis, ex eo, quod illius impulsu Hellespontum toties tranaverit Leander, & visam semel Cleopatram amare sustinuerit Antonius. *Hærent infixi pectore vultus, Verbaque.* Iam vero Animæ distinctioni in Vegetativam, Sensitivam, & Rationalem, annon respondet amoris distinctio in Naturalem, Animalem, & Rationalem? Affectuum insuper, quos Græci πάθη vocant, historiam cum leges, cogita, sine Amore nec patrem te unquam fore, nec jam Sponsum, cras maritum esse posse. Gaudio vero ac voluptate non minus carere poteris novus amator, quam umbram non jacere, qui cis ultraque Solem positi sunt. Totius conjugii moderatrix est Ratio, qua uti aliis imperamus, ita & illi parti potissimum imperare nos necesse est, quæ rationem non nisi invita audit.

For-

Formant cuncta virum, docent maritum
Cœlum, sidera, terra, pontus, aër,
Occultumque aliquid thoro loquuntur.
Saturnus gravis incubat cubili,
Emollitque senem sereniore
Vultu Cypris, amicior puellis.
Promittunt sobolem, negantque stellæ:
Promittunt facilem, negantque Sponsam.
At non ista, minantiumque duros
Moratur sapiens Deum labores.
Astris imperat, applicatque lecto
Totum Zodiacum sagax amator.
Et quibus ratio faces ministrat,
Mens exercita, masculumque pectus,
Cœlum, sidera, terra, pontus, aër,
Totum prospera donat Vniversum.

Illud quoque non semel me dixisse recordor, Socratem philosophiam, è cœlo ac astris, in domos urbesque deduxisse. Ego dum

Avia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita pede,

eam è cœlo & Naturæ sacrario in thalamum & amplexus tuos deducam. Magna est & acris apud morales Philosophos de Beatitudine disceptatio. Inter ducentas & octoginta opiniones, si Varroni fides, placet illa, quæ eam in virtutis actione ponit, & ea quidem, quæ individuam secum trahit animi corporisque voluptatem. at hanc ipsam si à conjugali vita distraxeris, non vita ea, sed mors appellanda est, licet è Zenonis porticu dimissi perpetuis illam convitiis dilacerent, forte, ut deterritis aliis, ipsi soli fruantur. Multa apud eosdem de utili, honesto & jucundo est contentio. quæ omnia in tuos usus converte. Nam & augendæ rei familiari studere te oportebit, quod utilitatis est; & ea sectari quæ sine ullis præmiis fructibusque propter

propter se expeti merentur, quod honestatis est; nec aversari suavem conjugis fruitionem, *Et tot millia basiationum*, quod jucundum interpretor. Recensebo Virtutes, veræ beatitudinis media & causas, omissis iis, quæ de Spontaneo & Invito, electione ac Consultatione in medium proferri solent. Neque enim dubium est, te Sponte hoc vitæ genus elegisse. Et quis credat, in Veneris servitium concessisse δι' ἄγνοιαν aut διὰ τὸ βίαιον prudentissimam & humanæ imbecillitatis probe consciam Virginem? Fortitudo circa τὰ φοβερὰ καὶ θαῤῥαλέα occupatur. Quare, tu Virgo, *Volscorum egregia de gente Camillam* imitare, quæ viris ausa fuit concurrere, ut est apud Maronem. Virginitati si metuis, age, ut de te ipsa victoriam & triumphum reportes, sine, eam rapiat maritus. Vinci velle, vicisse est; & simulasse animi ægritudinem, ea demum vera sexus vestri laus est. Hic virum non alloquor, cui fortius ad res tantas ingenium suspicor esse. At Temperantia omnium virtutum fidissima custos, utriusque vestrum erit. Quisquis conjugem amas, serio ama, aut amari si illa se frigidiuscule sentiet, mox in amore tepescet. & quem minus amare desinet, odisse incipiet. Ita tamen, mi Gravi, amare te velim, ut, contra quam, post obitum Terentiæ, fieri posse dicebat Cicero, & uxori & sapientiæ operam dare possis. A Sponsa redamari te cupiam, sed caste, sed sobrie, sed verecunde. Quæ flagrat, minus modesta erit, quæ furit, minus tranquilla. Ardentes in amore vidimus, sed mox zelotypas, quæ si maritus alio oculum torserit, si osculum vicinæ indulserit, si ridenti non subriserit, si rure tardius reversus fuerit, anguntur animo, & se negligentius haberi putant. Vetus hoc legi,

Quæ mulier suum virum vult sibi obsequentem esse, & diutinum, modice atque parce ejus serviat cupidinibus.

Quam illa sapuit, quæ rogata, *ecquid maritum complexa esset*, respondit, *Non ego illum, sed ille me*. Etiam justitię hic locus, cujus officium est, unicuique suum dare. Quæ vero conjugum mutua sint debita, ex lege innata, non scripta, habere facile est. Sed hanc moderabitur Æquitas. quæ faciet, ut in meliorem omnia partem sumantur; & quod deforme est, formosum; quod vile, preciosum appareat. Ad proprias magis conjugum virtutes me confero. Sunt eæ, Concordia, Fides, Castitas, Mansuetudo, Patientia, Comitas. De concordia Nasicaam audite Vlyssi loquentem,

Οὐ μὲν γὰρ κρεῖσσον καὶ ἄρειον
Ἢ ὅθ᾽ ὁμοφρονέοντε νοήμασιν οἶκον ἔχητον
Ἀνὴρ ἠδὲ γυνή, πόλλ᾽ ἄλγεα δυσμενέεσσι,
Χάρματα δ᾽ εὐμενέτῃσι.

Nam nil pulchrius est meliusque,
Quam cum vir, mulierque suam concorditer una
Ætatem degunt, in quo dolor hostibus horum,
Sed sit gaudium amicis.

Ea ut sarta tecta inter vos sit, opus est amore, sed à quo nec verecundia, nec reverentia absit. secus servitutis ille illecebra est. Novi maritos, qui in publico nugari, jocari, os libare amant. novi, qui non nisi ex uxoris imperio loquuntur, & ambulant. Tales, cum imperium dote vendiderint, aureis compedibus ambulare scripsit Petrarcha. Exclamandum his cum Comico, *Vxorem duxi; quam non ibi miseriam vidi?* Alterum accipite Concordiæ authoramentum, pati multa, connivere ad multa. Diomedes scribitur ab Homero in bello ne Veneri quidem

dem pepercisse. Tales viri quidam sunt ferocientes & lævi, qui tenellum sexum exasperare immiti sermone malunt, quam blando demulcere. Castitatem exigo. Improba siquidem vox est, etsi Imperatoris & arguta: *Patere me alias exercere cupiditates meas. Nam uxor nomen est dignitatis, non voluptatis.* Data mutuo Fides non nisi cum morte divortium faciat. Comitatem impero, qua alter alterius animum dejectum eriget, tristem exhilarabit, languentem exstimulabit, ægrotum levabit, ferocem franget. Si exempla vultis, Clytemnestras, Danaides, Faustinas, Rosemundas detestor. Laudo Creusas, Artemisias, Iulias, Æmilias, ardua exempla, ceterum cognosci utilia, quia excellentissima animadvertenti ne mediocria quidem præstare difficile putabitur.

Vado ad Politicam, scientiarum omnium principem & Architectonicam. Hæc sine statu conjugali nulla est. Nec enim civitas, nisi ex familiis coalescit, nec hæc perfecta esse potest sine viro & uxore. Discrimen tamen ingens utriusque societatis observasse mihi videor. In illa gravitatem omnia, & severitatem sapiunt; hæc risibus, jocis, lusibusque temperari amat. Sæviat in Capitolio Nero, hic mitescet. In Areopago frontem corruget judex, hic eandem explicabit; adamantinas leges edicat, hic delirandi spatium quæret. In Curia quamvis gravis Cato, hic parum pensi habet, & dum uxori vacat, de Carthagine excindenda minus cogitat. Politica conjunctio hominibus tutandis, hæc generandis servit; illa ut bene sint, hæc, ut sint, facit, humani generis architectrix unica. In illa ruptam pacem aut legum rigore, aut ferro reparamus. hic urbanitate & intima admissione sopitis amantium iris recrudescit amor. Et quan-

quam Politicorum judicio Resp.melius regatur à viris, quam à feminis: nihil vetat tamen de Rep. & has bene mereri. Cum angeretur valde Augustus,& insomnes noctes ageret, deprehensa in se conjuratione L. Cinnæ, sensit,& blande exquisivit Livia, *Et potes*, inquit, *feminam audire? Omitte consilia de puniendo, cogita de ignoscendo. Vindicta & severitas quod hactenus non perfecere, vide an benignitas ac clementia dabunt.* Paruit Augustus, ignovit, & in posterum muliebri consilio liber ab insidiis vixit. Oeconomica doctrina tota vestra est. Partes quippe ejus sunt, parentes, liberi: maritus, uxor: dominus, servus. De singulorum officiis erudite in Oeconomicis suis disserit Aristoteles. Vnum excerpam, idq; emphaticum valde: *Viri erga uxorem eam esse rationem, quæ principis erga subditos.* Quid, quod lib. 1, c. 1, *Oeconomiam Monarchiam esse pronunciet*, & l. 1 Pol. c. 8, *Mulieris principatum non per se, sed præter naturam esse.* Quare cum Thelemacho, velut in majestatis tuæ throno sedens, exclama:

Αὐτὰρ ἐγὼν οἴκοιο ἄναξ ἔσομ' ἡμετέροιο.

Sum propriæ Rex ipse domus, princepsque meorum.

Lycios nihil morare, qui majoribus honoribus mulieres prosequuntur, quam viros: neque Sauromatas, qui, genus hominum barbarum, in universum fere parebant uxoribus. Mathematica superest. Ab hac normam & amussim bene vivendi capite. Vti enim illa omnia ordine, numero, pondere, & mensura facit, ita & à conjugibus hæc ipsa observari æquum. A Geometria specialius discite, toto cœlo ab amantium studiis differre lineas parallelas: Ab Arithmetica, quid sit proportio Arithmetica & Geometrica; cum illius in dote rationem haberi non repugnaverim, hujus in vita, moribusque haberi necesse sit: Ab Optica discite, reflexum amoris radium simplici efficaciorem esse. Catoptrica non com-

commendo iis, quibus ob virtutem solam, pulcherrimosque ejus vultus conjuges placent. A Metaphysica studio abstinui. Quia cum proprium ejus sit, ea considerare quæ ἐξ ἀφαιρέσεως sunt, à materia abstracta; vos vero ea quæ ἐκ προσθέσεως sunt & materiæ permixta, ametis: veritus fui, ne in modum considerandi res Metaphysicas peccarem, & δι' ἀπαιδευσίαν dicar hallucinatus fuisse.

Desinam itaque philosophari, & læta comprecatione Nuptiis Peripateticis finem imponam, illud solum si dixero: Felicem esse Sponsum, cui uxor talis contigit, in qua cum forma mixturam fecit pudicitia, cum opibus humilitas, cum honestis natalibus modestia, cum facundia morum candor: Felicem quoque te Sponsam, tali marito, in quo eruditio cum prudentia, cum probitate pietas, cum comitate gravitas optimo fœdere coiere. Vivite læti, & inter hasce vitæ ærumnas, & mundi lubricos casus, pie ac jucunde ætatem transigite, liberosque in solatium simul vestrum & subsidium, amicorum & patriæ spem plurimos gignite.

Hæc dum remisso disputamus otio;
Feris sub ipsis præliatur Alpibus,
Et signa tollit præpotentium furor.
Domi triumphos, fracta Rheno cornua,
Victumque Mosam, fataque indomabilis
Miramur urbis. ire retro Cæsarem,
Aquilas fugari, lætiorem Marsacum
Frontem receptis explicare finibus.
In Batavis, tu noster, amas, primusque tuorum
Ordiris, Theodore, virum. dulcissima res est
Conjugium, conjunxque tibi. post bella necesque
Tranquillum meditaris opus. dispendia mundi
Tanta cupis sarcire pater, belloque cadentes,
Pro patria, reparare animas: proferre nepotum

Nomina. Virginitas, & Virginitatis honores
Sordent cuncta tibi. pudor est, sine conjuge, latos
Effluxisse dies, pigram traxisse juventam,
Et magni genuisse nihil. Nunc verba mariti
Ingeminat Bickara tibi, mutataque de te
Adsuescit matrona loqui. sic Portia fecit,
Cum sua in ingenti defigeret oscula Bruto.
Nec sapuit Drusilla magis, prudensque Serena
Pectus, & Augusto recubans Vipsania lecto.

C. BARLÆUS.

ME-

MEDICEA
HOSPES,

ſive

DESCRIPTIO
PVBLICÆ GRATVLATIONIS,

qua

Chriſt.mam, Auguſt.mamque Reginam,

MARIAM DE MEDICIS,

excepit

SENATVS POPVLVSQVE

AMSTELODAMENSIS.

AD

Nobiliſſimos, Ampliſſimos, Spectatiſſimos, Prudentiſſimoſque Reip. Amſtel.

CONSVLES,

D. ANTONIVM OETGENS van VVaveren, Equitem, Dominum à VVaveren, Bochtsholl, Rugevvillis, &c.

D. ALBERTVM CONRADI BVRGIVM, ad Magnum Ruſſiæ ducem Exlegatum.

D. PETRVM HASSELAER, Militiæ Vrbicæ Tribunum.

D. ABRAHAMVM BOOMIVM, in Conſeſſu Deputatorum D. D. Ordinum Hollandiæ antehac Delegatum.

NOBILISSIMI, AMPLISSIMI, SPECTATISSIMI, PRVDENTISSIMIQVE CONSVLES,

Quod in cœlis Deus eſt, in terris Princeps eſt. Ille nullius imago, quia à nullo. Hic Dei imago, quia ab illo. Deus paret nemini, quia inferior nemine. Princeps Deo, quia ſolo Deo inferior. Illius poteſtas terminum neſcit, quia divina eſt. Hujus, cum hominis ſit, termino modoque circumſcribitur. Ille legibus ſolutus, quia ſolus leges fert. Hic iis adſtrictus, quas à Deo & recta Ratione accipit. Numinis arbitrio & vi aguntur om-

nia, etiam Rex, Regina, Princeps. At horum nutu non nisi imperio subditi. Deus, quem submissè colat, amet, veneretur, non habet, quia nulli debet. Princeps solum Deum; cui & se totum & Principatus sui debet decora. Assurgit Principi populus. Deo & Princeps & populus. Qui Deo debetur cultus à religione est, quæ animas creatori arctius alligat. Qui Regibus, qui Principibus, ab ea pietate est, quæ officiosa esse in illos, sed remissius, amat. Habet mundus eximia plurima, magnitudine sua, sublimitate, splendore stupenda. Fulget in cœlo astrorum omnium Princeps Sol, & mortalium in se oculos & anni spem convertit. Fulget Luna & siderum illustris exercitus. Luce, motu, tacitisque influxibus admirabiles sunt & penè venerabiles. At Principe nihil grandius, nihil sublimius, nihil illustrius habet suppositus cœlo orbis. Non lucet sibi Sol, sed nobis. Movet se, ut hominum promoveat commoda. Nec vivit sibi Princeps, sed subditis. qua hic fulget luce, fulget & gaudet populus. Majestatem suam, appellatione, usu suorum putat. Hinc in Deum & Principem, licet dispari affectu & studio, reflectimur amore, obsequio, reverentia, fide. In Deum, ut omnis boni & felicitatis humanæ fontem principiumque. In Principem, veluti tantorum bonorum Curatorem & administrum, adeoque à summo Numine secundum. Nec enim propius ad Deum acceditur, quam hominum tutela. Eminere regium est, sed magis prodesse

esse & servare. Prima ipsorum virtus, patriæ, sociisque consulere, orbi quietem, seculo pacem dare. Harum rerum conscientia insidet altè mortalium animis, usque adeò, ut quoties augusto Principum vultu frui ipsis licet, numen aliquod se in terris adspectare putent, & ejus occursu tanquam ad fulgidioris astri jubar ortumque recreentur. Amant flagrantius adspicere eos, à quibus benignè adspiciuntur. Tradunt se totos illis, quibus non servitus civium, sed cura tradita est, qui Rempublicam non sibi solum, sed se quoque Reipublicæ devoveri volunt. Veneratione excipiunt Moderatores orbis, cujus partes sunt, & diffusos in Principem potentiæ divinæ rivulos attoniti admirantur & suspiciunt. Regem da, vel Reginam, quamvis vel Indis illa, vel Afris, vel Sabæis, vel Scythis imperet, sive magnanima fuerit Semiramis, sive bellicosa Thomyris, sive prudens & perita regnandi Tanaquil, sive pacis studiosa Placidia, excitabimur, commovebimur ad Imperatoriæ majestatis intuitum omnes, & reverentiæ ac gratulationis officia non invitis imperabit summæ potestatis veneratio. Non arcessam longè exempla. Venit pridem in urbem hanc vestram Augustissima Regina MARIA de MEDICIS, familia, imperio, conjugio, liberorum sceptris ac thalamis illustris. Illi vos publico Reip. nomine, & privato insuper affectu assurrexistis. Cives jussi pariter ac injussi, tanquam ad novi sideris conspectum, gratulantes undique convolavere. Idem plebis studium, fervor, alacritas.

Documentum dediſtis grande ; ſuſpicere & Vos auguſta Regum & Reginarum nomina, & charos habere, quos Deos appellavit, quantumvis zelotes, Deus. Nullum intermiſiſtis officiorum genus, quod præſtari à vobis præſens Reip. ſtatus, loci temporiſque ſivit oportunitas. Exhibitus honos majora, etiam veſtro judicio, meritæ Principi, ut non liberatoriam hanc, ſed confeſſoriam potius acceptorum beneficiorum tabulam credatis. Non referam publica. quod vos tangit privatum beneficium, majoribus ſuis debet, à quibus Civitati veſtræ ea jura & immunitates conceſſæ, quibus latius potentiam explicatis. Quanta feſtivitate, quantis gaudiis, quam læto extra & intra urbis pomœria occurſu, quam prona ubique gratulatione, quam ſplendido apparatu, erectis hic illic Arcubus & Portis Triumphalibus, exhibitis Ludis, coacto totius Militiæ Vrbanæ exercitu, Reginam exceperitis, norunt, quotquot tantorum ſolennium ſpectatores fuere. Iam ad eadem Spectacula, ad eandem Panegyrin, veſtra liberalitate & impenſis admittuntur abſentes, quibus coram hæc intueri non licuit. Venit jam ad illos Regina, & quæ mœnia veſtra ſubiit, nunc alibi ſcriptoris & ſculptoris beneficio conſpicitur, & ſalutatur. Stant ante oculos pegmata, theatra, claſſes, equitum ordines, civium cohortes, ſcenæ, dramata, prout hic ſtetere omnia, vel ivere. Non poterit ingrata eſſe eorum lectio, quorum conſpectus fuit jucundiſſimus. Facit narratio, ut diuturnior ſit memoria eorum, quæ non ſcripta obli-

oblivione cito intercidunt. Et quæ multa singuli non videre, nunc in unum collecta, omnibus in aperto sunt. Spectaculorum & Emblematum argumenta, quæ ob subitas theatridiorum mutationes & vices pauci assecuti fuere, tranquillo & extra turbæ strepitum posito lectori explicantur, ea brevitate, quæ factis nihil magnum aut memorabile subducit. In minuta inquirere supervacaneum fuit, ob res plurimas minoris momenti, variis locis, à variis, & minus palam gestis. anxia sedulitas sedulitatis error est, cum rei summæ id omne decedat, quod minus seriis, ac non necessariis impenditur. Omnis hic apparatus ad Vos redit, Amplissimi CONSULES, quia vester est. Vestro nomini inscribitur, cujus vos autores. Magnificentiæ, humanitatis, & benevolentiæ vestræ in maximam Principem monumenta agnoscent, quotquot hæc legent. Dicent imperio dignos, qui, cum honoris publici interest, sordes cavent. nec decere tenuitatem eos, quos populo secrevit fascium dignitas. Quod Regina, quod illustris Reginæ comitatus, quod populus Amstelodamensis credit, brevi recensione postremus attestor. quæ quam gratiam derogat sibi, à vestra sperat facilitate & patrocinio. Æquis animis ea ipsa accipite, quæ æquissimis in MEDICEAM egistis. Placeat Vobis scribentis conatus & studium, quorum pronis in se studiis annuit Regia Mater. Qui Regum Principumque vultus in æra inducunt, quam ab arte nequeunt, ab insculpta Imperantium imagine benevolentiam impetrant,

trant. Dum Regina, dum Regum Genetrix, dum Imperatorum Neptis utramque paginam facit, veniam merebitur demissa & infra Majestatis apicem subsidens & fatiscens oratio. Videbitis, ubi per Reip. curas legere dabitur. Non urgeo hoc valde. illud maximè, ut qualem me erga Vos Vrbemque vestram ostendi esse, talem me per ætatem fore credatis. Ita Vobis, ita florentissimæ Civitati, perpetuum Deus benè faxit. Anno cIↃ IↃC XXXVIII, Octob. XX.

V. N. & A.

addictissimus

CASPAR BARLÆVS.

MEDI-

MEDICEA HOSPES,

SIVE

Deſcriptio publicæ Gratulationis,

qua Sereniſſimam Reginam,

MARIAM DE MEDICIS,

EXCEPIT

Senatus Populuſque Amſtelodamenſis.

SERENISSIMÆ REGINÆ, MARIÆ DE MEDICIS, in Vrbem Amſtelodamenſium ſolennem ingreſſum deſcripturus, nec quæſitis præter rem præconiis Regiam Majeſtatem, nec Vrbem hanc noſtram fatigabo. Quicquid enim de Illa excellens eximiumque dixero, infra magnitudinem erit ejus, quæ Auſtriacæ Familiæ, cui maternum genus debet, dignitatem; prudentiam ſapientiamque Mediceæ, unde nomen & paternum genus ducit, in domum Borboniam ac Franciæ regnum intulit. Quicquid de hac mediocre dixero, à vero abibit, quicquid magnum, invidiæ fortè oportunum videri poterit, aut ab obnoxio profectum.

Ingentes Principum animi publicæ gratulationis officia præſtari ſibi patiuntur verius, quam ambiunt. quem non efflagitant, civium ſociorumque favore frui amant. Ideò moderationem admiſceri amant iis narrationibus, quæ honori ipſorum conſecrantur. Illud nobis dicere liceat, quod res eſt, Vrbem Dei beneficio magnam, excepiſſe Reginam Dei gratia maxi-

mam

mam augustissimamque, Cæsarum & Hetruriæ Ducum sanguine illustrem, quæ Maximilianos, Philippos, Ferdinandos, Carolos, Cosmos, Laurentios, Leones, Clementes, stemmati suo innexos adspicit. Digna profectò hospes fuit tali hospitio. nec indignum omnino hospitium tam grandi hospite. Si Reginam intueamur, omnium Galliarum Imperatrix ante oculos stat. Si Vrbem, omnium Mundi partium nobile emporium. Illa invictissimi Regis Henrici Magni conjux, tantis nuptiis inclaruit. Hæc sociarum urbium & terrarum inviolabili federe clara viget. Illa potentissimorum Europæ Regum Mater splendidissimis regnis Dominos vel Dominas dedit. Hæc emundis vendundisque mercimoniis iisdem regnis commoda adfert, ab iisdem capit. Illa gentis inclytæ natalibus eminet, hæc plurimarum ad se gentium accessu. Illa Majestate populis venerabilis, hæc illicis lucri spe domi forisque amabilis. Regina terras suorum monstrare potest, quò navigandum. Civitas nostra classes ratesque quibus naviget. Regina Veterem Novumque orbem vel filiorum vel filiarum sceptris complectitur. Civitas hæc quod in utrumque inferat, quod ab utroque repetat, veluti utriusque communis Officina, habet. Illi, ut poëtarum verbis loquar;

generos Tethys dedit omnibus undis.

Hæc *est, exiguis quæ finibus orta tetendit*
In geminos axes, parvaque à sede profecta
Dispersit cum Sole manus.

Illa, *Læta Deûm partu, magnos complexa nepotes.*
Omnes sceptriferos, nondum supera alta tenentes.

Hujus *pacificis debemus moribus omnes,*
Quod veluti patriis regionibus utitur hospes,

Quod

Quod sedem mutare licet, quod cernere Thulen
Rursus, & horrendos quondam penetrare recessus,
Quod bibimus passim Rhodanum, potamus Orontem,
Quod cuncti gens una sumus.

Videbor præter decorum comparationem fecisse Reginæ & Vrbis. Sed illius magnitudinem Imperii esse constat, & sanguinis & majorum & heroicarum virtutum. Hujus fortunæ, & mercaturæ & privatæ civium felicitatis. Illud dubium, an illius incredibilem in altitudine comitatem mireris magis, an hujus erga Celsissimam Reginam prædicandam humanitatem. Officii sui esse credidit Amstelodamensium Respublica, assurgere Maximiliani Imperatoris Abnepti, à quo Cæsareæ Coronæ insignia olim impetravit. ideoque executa est splendidius, quæ aliæ civitates pari fecere affectu & veneratione. Subiit animum Amplissimi Senatus, rem esse veteris & recentis ævi, Reges Principesque non sine solenni apparatu in urbes vel suas vel federatas recipi. Hoc à Græcis, hoc à Romanis factitatum, sive triumphos, sive ovationes, sive trophæa, statuas, epinicia, aliaque publici honoris testimonia benè de Republ. Imperioque meritis decernerent. Et quanquam terrarum suarum urbisque Principi gratulatus non fuerit, ejus tamen dignitati gratificari voluit, quæ ex priscis laudatissimisque harum Provinciarum Principibus generis sui seriem deducit. Accedit & illud, quod potentissimo Galliarum Rege, LVDOVICO XIII Iusto, status nostri vindice, federisque cum HENRICO IV patre olim initi perpetua felicitate fruamur; quorum Regum Illa vel partu vel conjugio gloriosissima habetur. Nec major commodiorque

testan-

testandæ gratitudinis oportunitas offerri potuit, quam si in ejus decus & splendorem se impendant Bataviæ civitates, quæ maximis aliquando beneficiis Remp. universam cumulavit. Triumphales pompæ virtutis & eminentioris fortunæ præmia sunt. Vtroque nomine magnificentiam suam explicuere Amstelodamensium rectores. Erant Romanorum sumptus privatim tenues, publicè splendidissimi. illic parsimoniæ locum, hic dignitati esse volebant. Absunt à luxu impensæ largiores, quibus majestas, fama, claritasque imperii asseritur. Non profunditur, quicquid in optimos Reip. fines effunditur. Nec mirum, majus aliquid conari civitates, quæ inter vicinas sua semper magnitudine præstitere.

REGINA Mater, postquam consilium cepisset, relicto Brabantinorum solo & cognatis Potestatibus, apud quas annos complures exegerat, Federatorum terras adeundi, per Tungrorum, Eburonum, Taxandrorum fines, & obvias Batavorum urbes, Dordracum, Roterodamum, Delphos, Hagam devenit, Principum & Gubernatorum Hollandiæ priscam sedem. Hic Illustrium ac Præpotentum D. D. Ord. Generalium magnifico occursu & salutatione excepta, quod jam antè ad Sylvam Ducis fecerat Celsissimus Arausiorum Princeps, itineris sui tædia aliquot dierum mora discussit. Ire per viarum singula, & pomparum formas, & festivitatum modos, longi foret sermonis, nec nostri est instituti. Ea solum exequar, quæ sub Reginæ Adventum hic gesta, & exhibita publice fuere. Tenebatur illa unicè visendæ hujus Vrbis desiderio, de qua famâ multa antè magnaque inaudiverat. Pridie Calenda-

lendarum Septembris, qui Augusto ultimus fuit, iter eò fecit, comitibus Celsissima Amelia, Principis Auriaci conjuge, Mauritia Lusitaniæ Principis Filiâ, Florentio Pallantio Culenburgi Comite, Ioanne VVolphardo Brederodio, Brederodii, Vianæ &c. Domino, vidua Domini de Potles, Brederodii sorore, ejusdemque Filia natu maxima, Iohanne Kerckhovio Polyandro, Heenvlietiæ Domino, Sylvarum Hollandiæ & agri Putteni Præfecto, & Nobilium aliis. Notat ingeniosa quorundam curiositas sacrum Romano Imperatori mensem militasse proficiscenti Imperatrici, Augustum Augustæ. eoque illum excurrisse die, quo illa ad augustam Imperii insignibus civitatem properabat. Per Batavorum & Kenemariorum agros profecta vergente in vesperam die Harlemum venit. quæ inter septem primarias Hollandiæ civitates in Consessu D. D. Ordinum secunda loquitur, dura obsidione artiumque plurimarum laudibus, præsertim typographicæ grandi invento celebris. Quod cum nunciatum esset A. A. Amstelodamensium Consulibus, nulla mora Syndicum suum Guilielmum Borelium, Duynbekæ Dominum, eò ablegavere, rogatum, ut Vrbem quoque suam adire Regina Mater dignaretur, sive terrestri, sive maritimo itinere in illam invehi mallet. Hoc gratius fore Regiæ Majestati, & tali Emporio conveniens ac decorum magis, ob celocium & Liburnicarum navium oportunitatem ac elegantiam, ac vectoriarum insuper longo pulchroque ordine in anchoris stantium insolitum exteris conspectum. Excepit benignè Consulum invitationem Regina, & postero se die, Deo permittente, affore significavit, minus placere iter maritimum, ob aëris marisque incertam tempesta-

tem,

tem, præferri terrestre, ut tutius commodiusque. Per noctem Harlemi commorata debitis à Senatu honoribus accepta fuit, juvantibus communem gratulationem civibus. Ipsis Calendis Septembris, Mercurii die Amstelodamum Mercurii studiis negociisque vigens oppidum petiit, non ea via, quæ per aggeris mari objecti sinuosa circumducit, sed quæ propter Fossam Novam recto & compendioso in urbem extenditur tramite. Dies ad omnem serenitatem compositus arridebat adventanti Mediceæ, felicior futurus, nisi vespertino imbre mensis etymo fidem fecisset.

Ad viæ medium locus est, ubi validis pandisque cataractis se in Austrini maris sinum exonerat Lacus Harlemensis, à publica hospitum domo, quæ Cervi insigne præfert, appellationem habens. Convenerat huc Consulum præscripto (nondum enim qua via urbem esset ingressura Regina constabat) Liburnicarum navium numerosa classis, inter quas quæ Reginam, Principem comitesque illustriores veheret, Prætoria una erat, Societatis Indiæ Occidentalis usibus inserviens, tapetis stragulisque decoris instrata, & fulgidiore conopæo tecta. Omnes velis, carbasis, dolonibus, pictis rostris pluteisque spectabiles, ad proram & puppim machinis bellicis formidabiles adventum Magnæ Matris operiebantur. Immensæ longitudinis vexilla & navalia, ex serico, bysso, sindone apluſtria pro ornamento erant. Non alia facie reges ducesque suos Athenæ, Cleopatram Ægyptus, Agrippinam Roma, Alexandrum victa Tyrus recepit.

Hic rogata iterum Regina, uti arbitrii sui esse sineret, vel cœptum iter curru prosequi, vel conscensa Prætoriâ speciosa, quam videbat, classe

claſſe circumfundi, ſtetit in ſententia, ſive ob mutatam nonnihil aëris faciem, ſive longiorem per aquas viam fore crederet, ſive comitum formidine. Vti claſſem Yæ fluento innatantem cernere erat, ita in continente Equitum patritiorum turma occurſu ſuo jucundiſſimum præbebat Reginæ ſpectaculum. Non mercenario illa conſtabat milite, ſed optimatium & opulentiorum civium ſelecta ſobole. non neceſſitate ad bellum, Principis aut Magiſtratus juſſu convenire ſolita, ſed ſua voluntate ad honeſtam corporis animique exercitationem. Calcaria, ſtapedes, frena, bullæ, fibulæ, contorti in cincinnos non ſine artificio capilli & jubæ, & id genus alia equorum ornamenta aureis argenteiſque bracteis fulgebant. Sellæ, pectoralia, ſtragula precio & pulchritudine certabant. Enſes, ſclopeta pro armis erant. In pileorum verticibus diſcolores plumæ radiabant. Equis caput erectum argutumque, oculi vivaces, magni & micantes, auriculæ breves, collum juxta caput gracileſcens, pectus amplum, pleni lumbi, pedes lati & villoſi. Coloris plurimi punicei vel caſtanei, quidam nigri, quidam varii & ex pluribus temperati. Quorundam generoſitatem arguebat pedum color niger, cana & criſpa coma, maculæ zonæque rubræ. Erant, quos ſtellula in fronte commendabat. alios quatuor pedum, alios duorum, alios unius vel dextri vel ſiniſtri candor. Ex circumverſione ad utrumque latus verſatiles agnoſcas, ex inceſſu elegantes, ex habenarum motu obſequentes & faciles. Quod ſi qua ſonum procul arma dedere, ſtare loco neſcii. Stantes ſpumantia mordebant frena, humum arrectis auribus pede pulſabant. Ibant ad numerum & hinnitu dominorum ſuorum inſtituto.

tuto adfremebant, ea gravitate, ac si Regiæ se Majestati præire arcano instinctu cognovissent. Incedebant factis externo equite contuberniis. Præcinebant tubicines tres purpurea veste induti, & tubarum clangore aurium gratiam demerebantur. Equites amictus forma colorque distinguebat. hi serico velluto, hi Tyrio, hi Phrygio, hi bombycino, hi fimbriato, alii undulato speciosi ac decori. pro suprema veste plerisque lorica erat coriacea, militaris habitus. Adspectus omnium & singulorum pulcherrimus. Nolo hic mihi objici Hannibalis dictum, de *forti magis & strenuo milite, quam eleganti.* Nec illum Venusini Poëtæ versiculum moror; *Nil pictis timidus navita puppibus Fidit.* Quanquam enim ad bellum hæc non processerit, sed in Reginæ occursum splendidissima phalanx, is tamen illi ipsi florenti ac vegetæ Adolescentiæ inest vigor, ea animi magnitudo, & generositas, ut si non Maria, sed Annibal ad portas esset, ab urbis illum mœnibus depelleret, pro aris & focis illis ipsis armis, illo habitu intrepida pugnaret, & quæ nunc ostentationis gloriæque fuit, tunc seriæ militiæ foret armatura. Nec damnandus omnino in apparatu militari nitor. Plato, Tullius, ille duodecimo, hic secundo de Legibus libro, ad nullos alios usus βάμματα volunt servari & adhiberi, quam ad bellica ornamenta. Ipse Iulius Cæsar, imperatorum fortissimus, milites suos tam cultos habebat, ut argento & auro politis armis exornaret, simul & ad speciem & quo tenaciores eorum in prœlio essent, metu damni. Ipsius Vegetii præceptum est, ut miles veste nitidus, armis fulgens incedat. Erat dicti agminis Equestris ductor D. Cornelius Davilaer, Advocatus, Dominus de Petthem, qui subsistente ad pulcherrimi Equitatus

tus intuitum Regina, in hæc verba eandem allocutus fuit, & cum tota post phalange in Vrbem deduxit. Oratio è Gallico Latine reddita ita se habet:

SERENISSIMA PRINCEPS,

Hæc quam coram vides, equitum patriciorum hujus Civitatis turma est, quæ partim D. D. Consulum & Rectorum hujus Reip. jussu, partim privato in M.T. affectu, & augusta ac incomparabilis dignitatis ac ingentium meritorum tuorum intuitu, M. T. Amstelodamense territorium limitesque intranti in occursum procedit, in testimonium ac documentum publicæ, qua Vrbem hanc affecit lætitiæ, in qua civium singuli gaudent, exultant, ac sibi gratulantur, quod M. T. præter beneficiorum cumulum præsentiæ suæ fulgore, veluti novo sole, Vrbem hanc Amstelodamensem illustrare dignetur. Officia nostra, quæ à nobis præstari M. T. possunt, liberaliter & prolixè offerimus, speciatim vero uti M. T. intra Vrbis portas in eum locum hoc comitatu deduci se sinat, in quo excellentiores magnique nominis Principes, quoties huc concedunt, divertere & publico nomine excipi solent. ubi M. T. experietur, hoc nostrum officium à deditis illi cultoribus profectum, leve esse gratitudinis specimen, nec ulla ratione magnitudini Tuæ maximisque meritis respondere.

Regina actis D. D. Consulibus gratiis, benevolo animo has officiosas patricii Equitatus voces excepit.

Quæ dum foris geruntur, in Vrbe ex Consulum mandato omnia decenter magnificéque composita fuere. Civium armatorum centuriæ viginti, antiquissima Civitatis præsidia, Reip. nervi ac robora, sub suis singulis Ducibus coire jussæ. Cautum id semper providis civitatibus fuit, genitis sibi potius, quam ascitis militibus credere; nec ita fidere externis auxiliis, ut non plus

plus sui roboris suarumque propriè virium intra mœnia sua habeant. Arma illis diversa, hastæ vel sclopeta majora. Habitus vel pro ordinum ratione, vel ex arbitrio aliis alius. Pectus, tergum, brachia, femoraque ferreo thorace, caput galea tecti. Omnium numerus duo facile millia excedebat. His cohortibus suæ assignatæ per Vrbem stationes. Aliæ sub ipsam portam Reginæ adventum præstolabantur, aliæ longo tractu viam omnem, quæ per Aggerem Novum, Forum ipsum vicosque complures in Aulam Principis abit, pulchro ordine hinc inde oppositi tenebant. Quibusdam assignati pontes celebriores tres, quibus Dameracum insternitur, nec non ejusdem cajetæ marginesque. Est illud Aquarum ex Ya flumine aut potius Austrini maris sinu intra Vrbem se, usque ad Damensem cataractam, recipientium laxior alveus, navium vectoriarum quæ ad mercatum huc confluere undecunque solent, necnon frumentariarum oportuna statio. Hoc tempore remotis Rectorum imperio navigiis omnibus, vacuum locum fecerat adventanti (uti opinio erat) per maritima Galliarum Imperatrici. Quin his ipsis Aquis exhibenda Spectacula sub pontibus occultè asservabantur. Ædium ab utroque Dameraci latere fenestræ & circumfusa tecta magno ære conducta cupidæ plebis desideria arguebant. Verum huic omni apparatui isto & postero die quies fuit, postquam aliud sibi in Civitatem iter destinasset Galliarum Princeps. Producta ex publico Armamentario tormenta bellica juxta Yæ oram, & eminentioribus locis, ac promontoriis disposita fuere.

Ferias & vacationes ab opere tota sibi indixerat Civitas. Non quemquam ætas, non sexus, non negociorum moles, & rei familiaris

cura.

cura retardavit, quo minus domo se properaret & oculos pasceret regio vultu. Mirum quanta confluentis undique multitudinis per vicos, plateas, compita fuerit concursatio, virorum, matronarum, puerorum & puellarum. Vidimus oppletas vias & jam tunc vere invias. Vidimus tecta spectatorum pondere laborantia. Vidimus ex arborum ramis, ex navium antennis non sine discrimine pendentes, quibus locum terra negabat. Exterorum, advenarum, civium & indigenarum par ubique contentio & honestæ curiositatis æmulatio. Vestibula alii, coronas & projecturas ædium tenebant. audaciores fastigia ipsa, loricas & acroteria insederant. erat temeritati locus, ut esset spectaculo. Compluvia præ conscendentium frequentia ruinæ proxima fulcris sustentabantur. Fori insuper & theatridia passim erecta recipiendo populo.

Sub horam pomeridianam quintam affulsit Mediceum sidus, & Amstelodamense Emporium subiit Regum Mater. comitante eam usque & præcedente Equitum turma.

Hac cernas *præcedentia longi*
Agminis officia & niveos ad frena Quirites.

Tunc explosæ ex omni Vrbis parte bellicæ machinæ & terribiles balistæ immani fragore de Reginæ ingressu fidem fecerunt. Tot simul crepitantibus tonitruis, tot emissis fulminibus, videre erat aërem flammis undique accendi, cœlum fumorum unda involvi, terram tremore quati & vibrari. Pendentes in turrium sublimibus campanæ grandiores commune gaudium per vicina rura deferebant, minores perjucundo modulamine & concentu suavissimo, populi applausibus accinebant.

Sub ipsum Vrbis introitum & Harlemensem

portam, Andreas Bickerus ex Consularium ordine, militiæ Vrbicæ Tribunus, & legationibus apud Poloniæ & Sueciæ Reges clarus, Petrus Reael ærarii publici Quæstor, Gerbrandus Nicolai Pancratius Senator, Iacobus Bickerus Senatus Indiæ Orientalis Assessor, Civium Centuriones, præeunte verba Syndico Cornelio Boomio, Reginam gratulantes accepere. Quæ Syndicus dixit, latinè reddita hæc sunt:

Serenissima Domina,

D. D. Consules hujus Reip. militiæ Vrbanæ Tribunum, & ceteros Civium Duces quotquot præsentes adsunt, huc præmisere, eo fini, ut tam de publico gaudio super felici M. V. adventu coram testemur, quam de gloriâ, quæ perpetuo hinc Vrbem Amstelodamensem manebit. Insuper ut M. T. rogemus, eo nos honore dignetur, uti à Tribuno Centurionibusque M. Tua in Aulam Principis deduci se patiatur: ubi D. D. Consulibus oportunior feliciorque se offeret tuo permissu occasio declarandi abunde benevolam animorum suorum propensionem, & ibidem debitâ veneratione obsequia sua M. T. nomine hujus Civitatis offerendi. Quamobrem D. Tribunus & Centuriones flagranter expectantes, uti M. T. in supra dictum locum se à nobis deduci sinat, submisse rogant uti M. T. hanc benevolentiæ nostræ sinceram professionem benigne interpretetur, tanquam à M. T. devotis cultoribus & humillimis clientibus profectam.

Regina oblata à Tribuno & Ducibus liberaliter honoris officia, æqua mente, & serena fronte perhumaniter accepit.

Atque hinc digressa, media inter pompæ triumphalis, equitum præeuntium, peditum subsequentium agmina, inter stantes hinc inde & cataphractos Civium speciosos densosque ordines

dines per plateam, cui à Novo aggere nomen, ad Curiam Forumque perrexit, lentius procedente equitatu curribusque, quibus Illa comitesque vehebantur, ob stupendum & incredibilem hominum accursum, qui viarum non solum spacia obsederant, sed rotis ipsis non sine periculo inhærere videbantur.

Vbi à Foro in arctum cogi incipiunt oppositæ domus, in altum assurgebat Arcus Triumphalis, pulchra & decora specie. In summo fastigio Navigiolum stabat, vetus Sigilli Amstelodamensis character. Ex mali summitate fluebat Vexillum sericeum coloris rubri. Panda navis pars Hollandiæ Comites duos habebat, ad prisci seculi morem cataphractos, quorum indultis privilegiisque fruens hæc Civitas, symbola hæc gratæ perpetuæque memoriæ esse voluit. Apposite Navem sibi vendicavere, qui navium beneficio totum terrarum orbem permeantium in hoc culmen, in hanc magnitudinem excreverunt, quæ sociis honori, hostibus terrori, longe positis stupori est. Quibus Induin utrumque mercator noster adit & gemino orbi merces infert, compactæ in unum tabellæ sunt. His remotissimarum regionum lucris & commodis fruimur. His Moluccas, & Brasiliam Lusitano & Castellæ Domino procul ereptum ivimus. His tentatæ per Septentrionem & Scythicum mare profectiones celebrem nostrorum fortitudinem fecerunt. Hæ sunt, quæ mari Pacifico & Sinui Mexicano non ita pridem incubuere, & auri argentique immani pondere potentissimum Regem exuere. ut meritò Navis insigni gaudeat, quæ navium officio usibusque felicitatem suam & potentiam debet.

In Theatro Arcus editiore, primum Specta-

culum fuere Nuptiæ Christianissimi Invictissimique Regis, Henrici IV, Galliarum & Navarræ Regis, & Christianissimæ Reginæ Mariæ de Medicis. Cernas stare illustre & venerabile par, junctis in fidem matrimonii dexteris, ea majestate, quæ Reges, ea venustate, quæ Sponsos, illo vestium splendore, qui terrarum Deos decet. Sic Iovi Iunonem, Peleo Thetidem, Cyro Aspasiam, Augusto Liviam, Honorio Mariam, Constantino Minervinam his ipsis nupturas Principibus adstitisse reor. Stabat pone nuptiarum sacer conciliator. Et ne sine Numine res tanta geri videretur, cœlestes Genii supra regales vertices Coronam regiam ex alto sustinebant, ut Deo ipsi, cujus illæ Mentes administræ sunt, placere tantorum Conjugum federa innueretur. Regis caput frontemque laurea redimebat, triumphantium Imperatorum decus. Cetera totum corpus cataphractus erat, ut constaret, inter hæc ipsa gaudia & nuptiarum festa de regni securitate Regem cogitasse, nec tunc belli necessitate aut Mavortiis curis expeditum fuisse, cum mollem amictum exigeret dicata Veneri celebritas. Nec abit ab historiæ fide hic habitus. Refert enim Thuanus Regem militari habitu indutum fuisse, cum nuptiarum causa Reginam Lugduni primum accessisset. Ex humero chlamys pendebat, bysso sericoque fulgida, ne à nuptiis nitor omnis vestisque abesset Majestati conveniens. Galeam tot victoriarum testem, toties hostium sanguine adspersam, inter telorum undique ingruentium agmina & nimbos tutam inviolatamque puer armiger gerebat. Reginę vultum heroica dignitas, gravitas, gratia habebat. Dignitas, quæ Ducis filiam; gravitas, quæ Mediceam; gratia, quæ Conjugem decebat.

Vestis

Vestis longum syrma trahens serica & cærulei coloris Liliis aureis aspersa, futuram Galliarum Imperatricem designabat.

Ad latus scenæ & Regis dextrum Hercules, non Leonis exuviis, quarum carior annona, sed pelle Libystidos Vrsæ semicinctus, manu clavam tenebat, qua tot monstra, Hydras, Leones, Tauros, Cerberos, Antæos, Cacos contudit. Non poterat aptior Sponso Regi assignari Paranymphus, quam qui bellicæ virtutis laude, fortitudinis, prudentiæ, constantiæ gloria, tyrannidis pertinaci odio, scelerum averruncatione, libertatis vindicandæ zelo, ἀλεξίκακον illum & ἀποτρόπαιον Herculem referret. Ad pedes Herculis demissum scutum Liligeri Regni insignia habebat. Huic se Mars gladium manu vibrans socium præbebat, sine quo numine nec bella suscipi nec confici posse olim creditum. Nec alienum, Gallici Martis nuptiis Threicium interesse.

Reginæ latus Paranympha Pallas claudebat, Sapientiæ Dea, quæ Reginis præit, & ad rectè faciendum ducit, ut honesta à deterioribus, utilia à noxiis discernant, & quantum in se est regnorum incolumitati studeant. Hoc conspectu prudentiam Mediceam Regum fortissimo nubere scena loquebatur. Ex hastæ suprema cuspide vexillum fluebat Mediceæ domus insignia ostentans. Ægis non Medusæ vultu, sed iisdem insignibus inscripta Reginam illustris familiæ commonefaciebat. Placuit harum elegantiarum industrio inventori, fœdos crudosque vultus & vipereum caput avertere ab amabilis Reginæ vultu & nuptiarum sacris.

IN SPECTACULUM.

En, bellatori nubit MEDICEA *marito.*
Et Princeps Italûm nobile fedus adit.
Et rutilis juxta fulgens HENRICUS *in armis,*
Hac sibi sceptrorum spem genitrice facit.
Herculis hic faciem videas, hic Pallada. quorum
Hæc regnis mentem commodat, ille manum.

Quia de Nuptiis Regiis sermo est, referam non ut grave ac severum aliquid, sed laboris & industriæ plenum: Avenionenses, tunc cum nuptura Regi Avenionem venisset Regina, in arcubus & theatris septenarium numerum, qui auspicatus & bonæ criseos haberi solet, elegisse, ut Regi & Reginæ & urbi multis in rebus convenientem. Nam VII palatia in ea, totidem parœcias, VII monasteria antiqua, VII devotarum virginum asceteria, VII ptochotrophia, scholas totidem ac portas esse, Regem tunc septies septem annos natum; novies septimum repetita à Pharamundo origine numerari: Ad Arcas juxta Diepam ter VII die VIIbris feliciter certatum fuisse: Euriaca pugna in VII agmina quadrata exercitu instructo pugnasse: eam pugnam pridie Eid. Martias, hoc est bis septimo mensis die vicisse: ad Fontem Francicum VII mense anni communis, hoc est Iulio, & bis septima hora, hoc est secunda post meridiem, Regem pugnasse, & eodem mense in S. Dionysii templo solenni ceremonia majorum religioni nomen dedisse: Samarobrigam Ambianorum ab Hispanis anno CIↃ IↃ XCVII captam & septenario anni Solaris mense receptam: XXVII Februarii regia insignia Autrici Carnutum pompa ingenti sumpta, & ter septimo die Iunii pacem cum Hispanis

ſpanis factam: Reginam XXVII annis natam: Ferdinandi VII ex Auſtria familia Imperatoris neptem: XVII triremibus advectam advenisse: prætoriam vero XXVII paſſus longam, XXVII utrinque remigum ordines habuiſſe. Addamus & nos tot ſeptenariis ſeptenarium unum, VII anni Solaris menſe Amſtelodamenſe Emporium ingreſſam eſſe Reginam.

At gravius de Nuptiis hiſce apud Reginam Maſſiliæ dixit Guilielmus Varius Præſes. Adſcribam orationem, tanquam futuræ fecunditatis Regiæ præſagam & prænunciam:

Ad optatiſſimi Galliæ toti adventus tui famam, Chriſtianiſſima Regina, ecce Themidis adyta, Iuſtitiæ ſacraria & penetralia cuncti deſerimus, ut pedibus tuis advoluti, qui alios ad obſequium cogimus, obedientiæ Tuæ Majeſtati præſtandæ exemplo prairemus, & fidem voti relligione obligatam hoc longe honorificentiſſimo officio defuncti exſolveremus. in te tuoque adventu deſideria omnia publica, cuncta vota exhauſta, & conſumpta ſunt, nihilque ad ſummæ felicitatis cumulum deeſt, niſi ut quæ Deus Opt. Max. bona contulit, propria deinceps faciat, & felicitate per te conceſſa, quam diutiſſimè fruamur. Rex nobis contigit, virtute præſtans, benignitate admirabilis, fortitudine incomparabilis, qui laboribus ſuis Regno quietem, periculo proprio ſecuritatem, victoriis gloriam conciliavit. verum in tanta ſeu lætitiâ ſeu felicitate nonnunquam triſtis cogitatio ſubibat, humanæ conditionis fines à natura præſtitutos eſſe, nihilque ſub cælo perpetuo durare, & quod cuncti aſſiduis votis immortale exoptabant, aliquando deſiturum. ſolitudinem vero illam & cælibatum in quo Rex degebat, vitam ipſi, quæ cunctis adeo cara erat, minus gratam reddere, & ſpem heredis, cui quantum patri debebat, tantum olim debitura eſſet Gallia, adimere. in hac futuri anxia cogitatione defixis, quaſi cælo demiſſa nobis illuxiſti, cunctaſque triſtitiæ nu-

beculas vultus tui splendore discussisti, & tranquillitatis, quâ sub optimo principe quasi precario fruebamur, solidum gaudium fecisti, spe haud dubia fore, ut adspirante Dei gratia in familia regia intermortua per tot annos successionis spes per te renovetur, & digna tanto regno numerosa progenies, quæ patrem virtute, matrem sanctissimis moribus referat, ad regni alioqui nutantis fulcimentum succrescat. proinde devoti numini Majestatique Tuæ faustum felicemque tuum ad littus Gallicum appulsum gratulamur. Deumque supplices comprecamur, ut diu apud nos & nobis feliciter regnes: ut seculum quod nunc ingredimur, cum desinet, te cum Rege marito superstite incolumem videat, & quæ ventura sunt, beatam tot Regum ex te nasciturorum matrem prædicent. magni Regis & cui vix parem priora secula habuerunt, uxor venis, magnitudinem Austriæ familiæ, unde orta es, prudentiam sapientiamque Medicea, unde nomen trahis tecum in domum ejus inferens. vicissim memor esto, idque tibi multoties repetitum puta, non solum te ad potentissima toto Christiano orbe Regnæ titulos, sed etiam ad beneficentissimæ tot populorum, quorum Rex pater est, matris munus per hoc matrimonium à Deo vocatam: age ergo, & ut tori consors, sic regiæ sollicitudinis in posterum particeps, hanc gloriam occupa, & populos imperio communi subditos, de quorum salute & quiete assiduè Rex cogitat, pari erga Francogall. cum nomen, cui nunc omine felici inserta es, caritate prosequere, ut læti non solum ipsi tibi serviant, sed vicini eandem felicitatem cum à suis principibus adepti fuerint, eam se tuo exemplo debere fateantur.

Exhibuimus Nuptias spectaculo. Nunc ut à specie maximarum rerum & fictis imaginibus ad res ipsas & vera dramata Lectorem revocem, Nuptiarum modum formamque prout inchoatæ alibi, alibi consummatæ fuere, maximi Thuani verbis exponam: *Inter multiplices* (inquit ille) *instantis belli curas serium de matrimonio Regis cum* Maria Medicea *Francisci Magni*

Etruriæ

Etruriæ ducis F. negotium minime intermissum est. prius cum Margarita Henrici II *F. & Caroli* IX *sorore ante* XXVIII *annos contractum, cum sententia à Francisco Ioiüsa Cardinali lata nullum esset declaratum, protinus* Nic. *Brulartus Sillerius, qui apud Pontificem regii oratoris munere fungebatur, Florentiam cum mandatis amplissimis excurrit, ut conditionibus jam agitatis & conventis Regis nomine subscriberet. postea Rex in Sabaudiam profecturus, speciale mandatum sponsalitia contrahendi ad Ferdinandum Magnum Etruriæ ducem,* MARIÆ *patruum, per Rogerium Bellogerdium magnum Franciæ hipparchum mittit, qui cum* XL *è nobilitate delecta Massilia solvit, & Liburnum* XII *Kal.* VIII *br. appulit, triduo post Florentiam ingressus, & à Ioanne & Antonio familiæ Mediceæ naturalibus liberis perhonorifice exceptus. ex Palatio Pitiorum obviam ei processit Ferdinandus ipse Magnus Etruriæ Dux cum omni aulico comitatu, & post mutuas salutationes, ac gratulationes, cum mandata quæ à Rege Bellogardius habebat, intellexisset, ambo in Palatium perrexere, & Bellogardius ad* MARIAM *deductus literas ei Regis manu scriptas porrexit, & mandata ampliora fidei suæ commissa exposuit.* VI Non. VIII *br. Vincentius Mantuæ Dux cum Helionora* MARIÆ *sorore, quam in uxorem duxerat, Florentiam venit, & postridie Reip. Venetæ orator Petrus Aldobrandinus Cardinalis ad Regem legatus de pace destinatus in itinere Florentiam divertit, ut nuptialibus ceremoniis Pontificis nomine interesset,* IIII Non. *urbem solenni pompa ingressus, quem ad portam usque urbis Magnus Dux cum magno non solum aulæ, sed universi sacri ordinis comitatu venientem excepit, & ad latus sinistrum cum eo incedens ad majus templum deduxit; ubi in pedes ambo descenderunt, & post peractas publicas preces in Palatium discesserunt. à cœna quæ lautissima parata erat, ad* MARIAM *salutandam Aldobrandinus perrexit. die sequenti nuptiales ceremoniæ peractæ, ipso Legato sacra peragente, & ad dextram* MA-

ria, *ad lævam Magno Etruriæ Duce Reginæ patruo adstantibus.*

Atque hæ quidem Nuptiæ fiduciariæ fuere. At postquam ex Italia in Galliam appulit Regina, & Lugdunum venit, ipsa matrimonii solennia Rex ipse absque fidejussore explevit. Hic Regina totos octo dies Regem, qui ad S. Catharinæ propugnaculum profectus fuerat, tandem v Eid. xbris adproperare intellexit, & eo die adfuturum. Cœnam temporius cum sumsisset & in proximum conclave concessisset, præstò Rex militari habitu adfuit. Tum celebrata denuò Nuptiarum Florentiæ contractarum, solennitas fuit, frequentissimo principum, procerum & illustrium matronarum, necnon oratorum externorum cœtu, cui inter alios Carolus Ligneus Arembergii Comes, Alberti & Isabellæ Archiducum nomine interfuit.

Verum ut ad Arcum Triumphalem revertar, Regina curru in Theatrum obverso, intentissimis oculis omnia contemplata, non antè hærere hic desiit, quam explicatæ cortinæ tantos Conjuges spectatoribus subduxissent. Hinc per eos vicos urbisque vias circumducta, quæ & celebriores, & patentiores curribus pertransiri commodius poterant. Itum per populosam & densam mercantium officinis Olitariam plateam, ubi ædium precia immensa, spacia angustissima. Mixti habitant aurifices, annularii, automatarii, ærarii, gemmarii, scriniarii, coroplathi, quique Noricas merces distrahunt, culcitrarii, lapicidæ, armorum politores, scandularii, statuarii, stannarii, thoracopæi, linarii, sericarii, vestiarii, œnopolæ, pelliones, pileones, limbularii, aromatarii, pharmacopæi, cerarii, aliaque opificum & propolarum genera infinita.

ac

Hac progressa pompa triumphalis, inde per vicum Lisdelam, flexoque mox in meridiem tramite, per eam fossam, quæ ob ædificiorum elegantiam Holosericæ nomen meruit, eò loci deventum, ubi se aperit Sagittariorum platea, ad pontem, cui appellatio ab exoso non Augusto Cæsari, sed Hebræis animali. Hic alter surgebat Arcus, altitudine, forma, picturata fronte adspectabilis. In ejus fastigio grandibus literis scriptum legebatur hoc Maronianum hemistichium, LÆTA DEÛM PARTV. quo ad Reginæ Matris illustres Regiosque Partus alludebatur. Subsistente Regina, & deductis cortinis, Ecce è sublimi ostentum alterum fuit ipsa MEDICEA, quæ ad Berecynthiæ Deorum matris similitudinem, augusto splendidoque currui insidens, habenis suis non columbas junxerat Veneri sacras, non aves Iunonias, non Bacchi Lynces, sed Leones, quos Berecynthiæ proprios esse voluit fabulosa ætas. Equis vecti fuere Romanorum Imperatores, quamdiu stetit Respublica. At erepta libertate, primus Leones, Deorum velut æmulatione, ad currum junxit Triumvir M. Antonius. Vehebatur olim Berecynthia Phrygias turrita per urbes cœlestibus Dis cincta. Simili vultu Gallorum Berecynthia visa hic fuit, cincta undique & stipata terrestrium Deorum sobole. Anteriore currus parte sedebat LODOVICVS Iustus, Galliarum Rex, PIVS, FELIX, AVGVSTVS, sedebat juxta IOHANNES BAPTISTA GASTO Celsissimus Aurelianensium Dux. Posteriore currus parte eminebant filiæ tres, HENRICA MARIA, quæ Augustissimo Britanniarum Regi, CAROLO, Fidei Defensori: ISABELLA, quæ Potentissimo Hispaniarum Regi PHILIPPO IV: & CHRISTINA, quæ

Magno Sabaudiæ Duci Victori Amadæo nupsit. Distinguebantur suis singuli singulæque propriorum Regnorum & Ducatuum insignibus. Pari liberorum numero circumfusus Germanicus Cæsar de Cheruscis, Cattis, & Angrivariis speciosissimè triumphavit: Augebat (inquit Tacitus libr. II Annal.) intuentium visus eximia ipsius species, currus quinque liberis onustus. Currum cingebant Virgines quatuor, quæ Europam, Asiam, Africam, Americam exhibebant. Singulas mundi partes ex suis erat noscere proventibus. Quæ omnia eo consilio ordinata crediderim, ut insidentes materno currui Regem Reginasque, imperium per has ipsas Vniversi partes vel proprio vel maritali jure diffundere, constaret. His versibus ad Deorum Matrem Berecynthiam, & Reginam Regum Ducumque Matrem allusum fuit:

Qualis per Phrygias quondam Berecynthia portas
Vecta fuit, partu tot celebrata Deûm,
Ingredere auspiciis nostram felicibus Vrbem,
Atque oculos per me fer, Medicea, *tuos.*
Quos portus, quæ tecta vides, turresque, ratesque,
Templaque, fortunæ sunt monumenta meæ.
Per terras fluctusque vagor, sua munera mundus
Mittit, & hic precio prostat uterque suo.
Cæsaream felix, abavo donante, coronam,
Et decus à vestro sanguine grande tuli.
Ad Te præteriti redeat nunc gratia facti,
Et non immemorem, maxima Neptis, *habe.*
Sic placui defensa tuo Regina marito,
Sic nato de Te Rege beata fruor.
Si majus genuisse Deos, Regesque, Ducesque,
Iam Matri liceat tot placuisse Deûm.

Ex Currus hujus adversa fronte spectabatur Navigium, Reginæ velut obnavigans. In ejus prora Virgo, Amstelodamensem Vrbem repræsentans, speciosa, elegans, vestimentis pulcherrimis fulgens, prono ad omne obsequium vultu, corporeque nonnihil inflexo, Reginæ reverenter ac demissè communem salutationem votaque publica offerebat. Erant in eadem conspicui Hollandiæ Comites duo, quorum supra facta mentio. Eorum alter hastam manu gerebat, è qua vexillum pendebat Amstelodamensium insignibus intextum.

Hujus Spectaculi lætissimo adspectu cum se explesset Regina, Aulam Principis, quæ jam in propinquo erat, subiit, profectionis suæ & pompæ triumphalis terminum. Solent hac Domo excipi Hollandiæ Principes & Gubernatores, quoties in hanc Vrbem deflectunt. quod cum accidat rarius, & non nisi destinato; in parte Palatii sedem hic Consilii sui sibi delegere Maris Præfecti, sive Collegium, ut vocant, Admiralitatis, ex Delegatis Federati Belgii constans. quibus tuendi adversus piratas, & præsertim hostes Morinos, Oceani & navigantium securitati invigilandi partes demandatæ. Area in medio est spaciosa, quadrata, tessellatis strata lapidibus. Porticus ad sinistrum introeunti latus excurrit, in ambulacri usum, à Senatu exstructa Anno cIↃ IↃ xciv, quo tempore, expugnata Groninga, Civitatem hanc triumphans ingressus fuit, illustris memoriæ Princeps, Mauritius Nassovius. Atria, conclavia, cœnacula, triclinia habet ampla & magnifica, quibus excipi satis dignè eminentiores Potestates possunt. Et licet Majestati Regiæ augustius & magis regale palatium debebatur, tamen augustius memoria

retrò Principum pandere Amstelodamenses non potuere. Fuit hoc Reginæ, quo tempore hic commorata fuit, hospitium. Celsissimæ Auransiorum Principi ædes vicinæ, splendidæ capacesque, mercatoris Trippii patuere. Illustri Culenburgi Comiti, Domino Brederodio, Sylvarum Hollandiæ præfecto, aliæ alibi habitationes assignatæ. Hortus Sagittariorum ædificio recenti ornatior, iisdem Dominis prandii cœnæque ex Consulum instituto locus fuit. In amplissimum cum se Atrium recepisset Regina, aulæis undique suspensis fulgidissimum, in sublimiori sede veluti throno consedit. Theodorus Hasselaer militiæ præsidiariæ titulo Majoris Præfectus, & Collegii Societatis Indiæ Orientalis Assessor, in eâdem Aulæ parte habitans, id negotii sibi dari passus est, ut ea quæ ad Reginæ commoda, securitatem, ac tutelam facerent, procuraret. Qui quam fidem hactenus Vrbi universæ, inpræsentiarum Reginæ omnibus modis probavit.

Tum Nobilissimi, Magnificique Reip. Amstelodamensis Consules, Curia egressi, à qua mota vel lætis vel tristibus Vrbe non recedere in more habent, Reginam adiere, una cum Syndicis D. Guilielmo Borelio, & D. Cornelio Boomio, ut adventum Illi S. P. Q. A. nomine gratularentur. Ingressi & ad salutationis officia admissi; his verbis è Gallico sermone versis, eam affatus fuit Guilielmus Borelius, Dominus de Duynbeke, Vrbis Syndicus:

Serenissima Princeps,

Consules ac Rectores Reip. hujus, summâ veneratione Majestati Tuæ officia sua, & devotam voluntatem submisse per me offerunt: & super felici Tuo in Vrbem hanc adventu

ventu læti gavisique, in maximâ honoris sui parte ponunt Regiæ dignitatis augustam præsentiam. hic ut morari dignetur M. T. & Civitatis, si qua tanto fastigio digna reperiri possint, commodis frui, serio rogant obsecrantque. quin hoc nomine se M. T. debere fatentur, & Regalis Tui vultus splendore Emporium hoc irradiari, gloriæ suæ deputant. Si oculis usurpare & perlustrare illud non gravabitur M. T. Urbem spectabit, quæ inter longi belli aspera non solum infracta stetit, & pristinum decus integra servavit; verum grandibus insuper incrementis aucta D. D. Ordinum cura, Regum fœderatorum ope, Vestræque M. favore & gratia major ornatiorque evasit. Quo beneficio cum M. T. obnoxius sit Status hic in universum, privatim vero hujus Urbis: nequaquam se iis officiis, quæ M. T. præstari præsens occasio sinit, tantorum meritorum summam adæquasse, sed longè infra illa se stare libens agnoscit. Augustissima Domina, Reges Principesque Supremum Numen imitari habent, cujus in terris vicem sustinent. pro maximis assiduisque beneficiis, sinceræ voluntatis ac pronæ gratitudinis studia acceptant. hac ipsa Domini mei illibata & nunquam intermoritura M. T. despondent & devovent: & ut Regio Tuo favore Rempublicam hanc porro prosequi ac tueri digneris, omnibus votis flagrantissime contendunt: & quidquid officiorum præstari M. T. potest, eidem humillime & prolixe deferunt.

Ad hanc Syndici Orationem placidè respondit Regina, gratias se agere Civitatis hujus Rectoribus, pro officiosa & plena erga se tam benignæ voluntatis significatione: multis se retro annis hoc in votis quam maxime habuisse, uti celeberrimi hujus Emporii conspectu frueretur propius. jam tempus se nactam, occasionemque lustrandi Vrbem, & coram studiosius videndi, quidquid in ea visu rarum eximiumque esset. iterumque gratiis actis Rectoribus

ribus Dominiſque hujus Reip. gratiſſimam ſibi hanc eſſe tam benignæ erga ſe humanitatis teſtificationem, plenæ benevolentiæ vocibus ſignificavit.

Hinc digreſſi Conſules, Celſiſſimam Ameliam, Principis Auriaci Conjugem, fidam Reginæ aſſeclam adiere, & gratulatione ibidem ac ſalutatione defuncti, in Curiam ſe recepere, ut ea curarent providè, quæ ex Reginæ eſſent & Reip. honore. Mos eſt, ut diſpoſitis per caſtra & oppida excubiis, teſſera, ſive Vox detur vigiliarum præfectis. Illam dare in caſtris, Imperatoris eſt, in civitatibus, Conſulum. Verum hanc dignitatis & ſupremi juris prærogativam Reginæ detulerunt, quæ dum hic fuit, Voces dedit in ſingulas veſperas, & primam quidem Mariæ. Voluit prudentiſſima Regina nomen ſuum commodare cuſtodiæ & ſecuritati Civium, quorum propenſiſſimos erga ſe animos tanto concurſu, tot gratulationum, gaudiorum & feſtivitatum ſtudiis experta fuerat. quin leve putavit, vocis arcano tueri Remp. cujus cauſa quidvis vellet. in votis habebat futurum, ut non Mariæ nuda recitatio, ſed Maria ipſa Senatus, populi, mercantium honori, felicitati & utilitati aliquando conſuleret. Huic jam quies erat intra Aulæ parietes, ſed nondum Equiti noſtro, nondum militaribus Civium copiis. quo exceperant Reginam ordine, quo per Vrbem deduxerant, quo comitati currum fuerant, Aulam prætereequitans ille, prætergreſſi hi, non niſi ſero veſpere magnificæ Introductionis finem fecere. Cives hic illic igneis miſſilibus in ſublime jactis, tenebris noctique lucem, privato quiſque affectu, fœnerabant. quæ licet ſummarum ædium & turrium faſtigia æquarent, infra tamen Maje-

ſtatis

ſtatis ſuæ gloriam famamque attollebantur. Solùm reſolutus à meridie in pluviam æther queruli ſermonis nonnullis materiam ſubminiſtrabat. Erant, ut in divinationes prona ſunt mortalium ingenia, qui minus auſpicatam pluviam interpretarentur. contra qui optima in ſpe habent, non triſtitiæ & doloris, ſed lætitiæ bonique ominis prodigia cœlo portendi dicebant: fulſiſſe hoc die Solem, flaſſe leniter Zephyros, impulſum ſine procellis Neptunum aſſurrexiſſe Gallici maris Dominæ, Yam Amſtelamque læto murmure ripis adſtrepuiſſe, Vulcanum è machinis bellicis ignes ſuos evomuiſſe, tormentorum fragore concuſſam Tellurem: Non potuiſſe non etiam Iunonem, quæ aër eſt, in partem venire communis gaudii, nec aliâ illam ratione gaudium teſtari potuiſſe, quam ſi coactis, quibus imperat nubibus, in pluviam illas reſolvat, & fœcundis imbribus in terræ gremium deſcendat. Dicebant alii, Berecynthiæ in foro Currum parari, hanc terram eſſe, quæ nullo beneficio magis, quam pluviæ, poſt ſerenos Soles gaudeat. Dicebant faſtidioſè graves, magnis voluptatibus comitem ire dolorem, triſtia miſceri lætis, ſecunda adverſis caſtigari: quaſi veſtium ſplendorem cœleſti madore adſpergi grave foret iis, qui animas pro Patriæ & Reip. ſalute devoverunt.

Sequens proximè dies luſtrandæ Vrbi impenſus fuit. Ejus Rectores Reginam à meridie in Domum Societatis Indiæ, quæ ad Orientem mercatur, deduxere. quò officioſa Præfectorum ejuſdem Societatis humanitas illam benignè invitaverat. Ædificium amplum eſt & ſpacioſum. Receptacula habet, in quibus Indorum aromata, piper, nuces myriſticæ, cariophylla, caſia, macis, aliaque ejus generis aëri exponi

exponi & insolari commodè possunt. Porta, area, atria, conclavia magnifica omnia & splendida. In ipso Præsidum triclinio, ubi convenire solent & consilium de rebus suis habere, picturas cernas exoticas Chinensium, Iaponensium. Pendet magna Bataviæ Civitas arce sua terribilis & inaccessa. Pendet Iaponensium Regis Aula, cui parem non habet orbis, precio, amplitudine, robore. Pendent circum Insulæ Moluccæ, arces, sylvæ aromatiferæ, oppida, portus, nostri sub alio Sole dominii. Pendent Sinarum populis proxima loca, favoris Belgarum apud longè dissitos documenta. Arma exotica, hastas, sarissas, secures, scuta testudinea parietes habent. Tabulata & contignationes in longum latumque expansa, suisque cancellis distincta, gemunt sub pondere. Hic acervos cumulosque spectes serici facti infectique. Hic aliorum aromatum conditoria & proprias stationes. alibi succi, gummi, & tinctorum terræ suis singula locis stabulantur. Quicquid horum Moschus, Sarmata, Cimber, Germanus, Gallus, Italus, Afer, Græcus, Belga in usus suos convertit, hujus Domus mercimonium est. Instar marini æstus accedunt alia, alia recedunt. Porcellana vasa, quæ veterum Myrrhina esse Scaliger & Cardanus credidere, genus fictilium preciosissimum, gratissimumque huc quotannis majoribus navigiis inferuntur. Ac de his navigationibus, quod de victoria illa Mithridatica Pompei Magni olim Plinius, non immeritò quis dixerit, eas præcipuè ad margaritas gemmasque & transmarina ista utensilia mores inclinasse. Hujus Domus Societas parvis principiis nata, hodie in eam, Dei beneficio provecta est fortunam, ut quotquot sortis suæ symbolam primum contulere mercatores, jam

illam

illam quadruplaverint. Hæc ipsa suis opibus militem conscribit, exercitus colligit, castra figit, movetque, bella in alio orbe gerit, urbes expugnat, insulas subdit, classes adornat, terris, fretis, portubus Castellæ Dominum exuit, patriæ labores, alibi atterendo Hispanorum vim egregiè levat, denique ea agit perficitque, quæ à magnarum Potestatum conatibus non longè abscedunt.

In Domum Societatis Indiæ Orientalis.

Fecit iter Fortuna mari, pervenit ad Indos,
Et procul Eoo fixit in orbe pedem.
Memnoniæ patuere Domus, patuere Moluccæ,
Regnaque fœderibus tot sociata novis.
In thalamos Aurora tuos jam classibus itum est,
Et Batavos alibi, tectaque nostra vides.
Non satis est vicisse domi, cum Sole vagamur,
Et tanto volupe est vincere teste foris.
Sint vestræ merces Indi, sumus horrea Belgæ.
Quas Oriens fruges parturit, Arctos habet.
Servat hyems fructus, quos torrida coxerat æstas,
Et calidum gaudet mandere bruma piper.
Mittunt thura Arabes, permutant serica Persæ.
Et spaciosa suas Iava ministrat opes.
Parthica distentas onerant velamina puppes,
Toclaque Sinarum carbasa plena vomunt.
Ostia quot fundit Ganges, tot navigat unus
Amstela, & externo sub Iove bella gerit.
Lucra sinus omnes nobis atque æquora pandunt,
Inveniunt quovis littore lucra viam.
Hesperio cum Rege solum partimur & undas,
Et formidati frangimus arma Tagi.
Qui dubitas, castella, domos, arcesque tuere,
Atque alio patriam crede sub axe dari.

Sit

Sic aliis alius populis divenditur orbis,
Totaque se vendens machina, rursus emit.
Quaque ferax longè spatiis immanibus Eos
Colligit, in Batavis continet una Domus.

Subeunte Domum Regina per instratam pulchrioribus pannis aream, ecce in patenti Atrio, Epulum apparaverant Societatis Præfecti, non in palati solum, sed & oculorum nariumque oblectamentum. Potuisset Regum luxus sumptuosiore Illam mensa excepisse, at non aptiore Domus Indica. Ea quippe apposuit, quæ Indorum propria sunt, soli istius terræque nativas dapes vel quasi dapes.

Fuere in veterum deliciis pavus è Samo, attagen Ionicus, grues Melicæ, hœdus ex Ambracia, pelamis Chalcedonia, helops Rhodius, scari Cilices, conchylia Lucrina, murenarum lactes, mulli Massilienses, phœnicopterorum linguæ. Harum lautitiarum & cupediarum nihil hic. Persarum, Arabum, Moluccarum, Iaponensium, Sinensium dona, segetesque habebant capacissima & panda Porcellana, quæ docto ordine longis mensis disposita rei novitate afficiebant Reginam. Erat pro ferculo piper rotundum oblongumque, sua specie adspectabile. Macis & Nuces myristicæ triplices, aliæ involucris suis inclusæ, aliæ foliis macidis tectæ, aliæ conditæ, Moluccarum proprios proventus & benignitatem prædicabant. Cinnamorum & casiæ ligneæ fistulæ decussatim in altum aggestæ Auroram matrem fatebantur. Cariophyllorum acervus, serici rudis & nondum elaborati fasciculi, Persidis & Chinæ labor è patinis alte assurgebat. Borax candore oculis, Benzoinum nidore fragrantiaque naribus lenocinabatur. Muscus, Styrax, santalorum ligna

&

& tinctorum terræ, suis quoque exhibebantur lancibus. Erat adhæc inter visus obsonia Draconis sanguis concreto succo rubens, etiam tabellæ ex macidis succo, & Gutta gamba, flavo colore reliquis intermicans. Sabæorum thus & myrrha, Diis sacra odoramenta, Galliarum Numini pro libamine erant. Cubebæ & Rheum officinarum & nata in cannis præcelsis sacchara, & pulveris tormentarii terribilis materies, sal petræ, sive nitrum, suis locis disposita. Etiam gummi lacca, & apum labor cera, & magni precii olea è macide & nucibus myristicis, & zingiber non conditum & sacchari conditura pellucens obsonium faciebant.

Errabant MEDICEÆ oculi, quæ peregrinarum & insolitarum epularum fruens conspectu & attactu, cum Indis se, Moluccensibus, Persis, Arabibus, Iaponensibus, Sinis convivari jucunda animi agitatione putabat. Sordebant præ his diaria & consueta, phasiani, scarorum jecinora, perdices, sumen, apri, & quicquid exquisitissimorum ferculorum largissimo sumptu in gulæ gratiam arcessunt delicati & fluentes. Non hic Asinii Celeris, aut Apicii, aut Claudii, aut Caligulæ, aut Cleopatræ portentosæ cupiditati litatum fuit. Non ad mensam flagitati remotorum littorum pisces, peregrini aëris volucres, alieni temporis flores. non hybernæ poculis rosæ innatabant, non æstiva in gemmis capacibus glacie falerna frangebantur. Omnia citra luxum, citra profusionem ea solum ostentabant, quæ mercatu annuo ex Oriente huc deferri consueverunt.

In

In Ferculum Orientalium mercium Reginæ Matri paratum.

Vidit, & insolitas mirata est Regia mensas
Mater, & Eoas attigit ore dapes.
Stabant antè oculos messes, quas miserat Indus,
Quas dederant Persæ, quas preciosus Arabs.
Delibat MEDICEA *suis fragrantia cannis*
Cinnama, & externo fercula missa solo.
Adspicit Aurora segetem, thus, balsama, myrrham;
Et spaciis Superûm munera stare suis.
Hæc oculis placuere magis, magis illa palato,
Gustus, odor partes hic obiere suas.
Talia non posuit Thetidi convivia Peleus,
Non epulis istis accubuere Ioves.
Non hæc adspexit Latium, cum victor ab hoste
Romulidûm intraret mœnia Cæsar ovans.
Tunc aliquis dixit secum: quæ fercula ΚΟΣΜΟΣ
Hic parat, hæc COSMI *filia grandis edit.*

Regina quædam gustasse, quædam vidisse, contenta, cum sibi perplacuisse hunc exoticarum mercium & deliciarum apparatum liberali oratione significasset, actis gratiis, à Reip. Consulibus, per spaciosam Vrbem cum universo comitatu circumducta fuit.

Vidit ædificia palis stipitibusque fulta, & ex ipsis altè educta paludibus, ut non minus hæc, quam Venetiæ aquis innatent. Vidit labore & industria cogi in obsequium terram, & invitam eas moles portare, quas sibi relicta funditus absorberet. Adspexit dilatata non multis abhinc annis immani spacio pomœria veteris Civitatis ambitum adæquare. Vidit fossarum & eam fluminum instar intersecantium amplissimos, & vehendis quaquaversum mercibus aptis-

aptissimos alveos. Per Regiam fossam, sive Cingulum, mox Dominicam, inde Cæsaream fossam vecta, ædes ubique conspexit mira felicitate ad omnem negotiationem, varietatem, splendorem, factas; ingenio plurimum in iis naturam superante, quæ in longissimum non raro prospectum, & qui cujusque oculos effugiat, protenduntur. Stupuit ad Cæsareæ fossæ conspectum, cui persimile tota Europa, si exteris fides, non habet, sive in ædium longam continuamque seriem, sive in earum ad ostentationem, pulchritudinem, decus, & habitantium commoda comparatas fabricas, sive in frontispiciorum, vestibulorum, fastigiorum formas, vario opere interludente Toscano, Dorico, Ionico, Corinthio, sive in pontes lateritios aquis intermeantibus instratos, sive in arborum ædibus oppositarum pulcherrimos ordines, aciem intenderet. Vidit Deo sacras ædes & templa, non veteris seculi, sed superiorum annorum opera, ne jam pietatis studia exolevisse credant, quotquot illa in majoribus nostris meritò admirantur. Fuit, ubi cataractas vidit maris fluminumque repagula, & cum res exigit, emissaria, quibus Oceano catenas injicit, & obices ponit vis solertiaque mortalium. Fuit ubi turres adspiceret, vel in media Vrbe, vel ad fluminis ripam Pharorum instar exsurgentes, tanta pellucentes amœnitate, ea superstantium columnarum varietate, ut dum Solaribus transverberantur radiis, luci quavis parte viam prospectu præbeant lætissimo. In turrem Templi Occidentalis oculos convertens, in summo ejus apice Coronam Cæsaream vidit, abavi donum, & liberalitatem suorum in cœlum attolli à grata posteritate conspexit. Occurrêre obeunti navium stationes plu-

plurimæ, per fossarum alveos sparsæ, Londinensium, Rhotomagensium, Rupellanorum, Hamburgensium, Lubecensium, Antvverpiensium, Harlingensium, & aliorum sine numero. Vidit lignorum omnis generis, trabium, asserumque sectilium strues longissimis spaciis extendi, quæ ex Sarmatia, Livonia, Bergis, etiam è Bructerorum & Cheruscorum silvis huc advectantur. quorum vel ad ædificiorum, vel classium fabricas, vel ad aggerum munimenta adversus maris Austrini furores quotidianus usus est. Occurrêre fora, venditionibusque dicata loca, navalia etiam, ubi quassæ rates reficiuntur, vel novæ conficiuntur. Vidit densa domiciliorum agmina non ad habitationem, sed mercium omnigenarum custodiam facta, ubi elephantorum dentes in montes aggesti, ubi balænarum & cetorum arvina ignibus excocta, ubi Brasiliensium nemora, ubi Tabaci contorta in cylindros pondera, ubi boum caprarumque exuviæ, Eburonum metalla, ubi æris Gothici laminæ asservantur. Prætervecta fuit vitrorum officinas, ubi æterni ignis materia fornacibus liquefacta nunc flatu, nunc torno figuratur: alia argento, alia auro incrustatur ad quemcunque usum, etiam ad escaria vasa. Non placuit olim Tiberio principi hoc vitri flexibilis temperamentum, qui, ne pretiis aliorum metallorum detraheretur, officinam tanti inventi matrem abolevit. Opportunum fuit hæc adspectasse vel in transitu Reginam, quæ hoc Amstelodamensis Amaltheæ cornu suo quoque studio, & prono in mercatores nostros affectu adauxit. Nec indignæ etiam regali meditatione opes tantæ, ut in Deum authorem, & beneficum earum largitorem secundæ ab illo in terris mentes reflectantur.

Hæc

Hac ipsâ periodo visa Reginæ Domus Societatis Indiæ, quæ ad Occidentem militat & mercatur, portis, tectis, gradibus, mercium receptaculis, atriis, conclavibus, vel speciosa, vel spaciosa. Estque hæc illa Domus, quæ Occidentem adiri & vinci posse prima docuit: quæ, dum domi terris nostris oppidisque hostis incubat, Africani exemplo, hunc ipsum foris atterit & fatigat. hæc veteri Orbi pacem quærit, dum novo longioris belli alimenta subducit. hujus ductu urbes maximas ultra Tropicos & Æquatorem vicimus, victas Dei præsidio tenemus in hunc diem. quod portus Brasilianorum, quod flumina, sinus, castella, promontoria, insulæ, saccarorum molendinæ nostra sint, huic debet Patria. hæc Nassovios duces, milites, arma, bellicarum navium classes, felicissimo successu, in ignotas priscis terras mittit, urbem S. Salvatoris audaci Marte expugnavit, naves hostium exussit & diripuit, de Olinda ejusque arcibus triumphavit, longoque jam tractu Brasiliam suam fecit. hæc ipsa Mexicanam classem, auro, argento, mercibusque pretiosissimis gravem, non magno molimine, duce Petro Heynio, ad Cubæ littora superavit, & aureum vellus, principibus Europæis formidabile, non in Græciam, sed Fœderatorum terras, nullo hactenus exemplo, transvexit. hujus auspiciis aliud Belgium ultra mare inhabitamus, alios illic Batavos compellamus. auriferos Afrorum portus & littora possidemus, ut duabus Societatibus innixa Resp. imperium cum Sole quaquaversum diffundat.

Fuit, cum in foro staret Regia Mater, spatio capacissimo, quod Damum vulgo nuncupatur. eo quod aggeris atque intersepimenti vicem Amstelæ ac Yæ fluentis præstet. Lunari die

mercatu fervet, ceteris diebus mercatorum deambulationibus frequentatur, ad exemplum Romani iſtius, de quo Plautus: *In foro infimo boni homines atque dites ambulant.* Occurrêre hic ſpectanti CVRIA ſive Senatoria domus, & LIBRA. illa ſola antiquitate venerabilis. reliqua Vrbis opera nova nitent pulchritudine. hæc ſenio ſuo & minantibus ruinam parietibus commendabilis. quæ nulla non ſui parte fulget Civitas, hic veterem ſimplicitatem præſefert. quæ decus, amplitudinem, robur largitur toti, ſibi negat. labitur hæc, dum novæ paſſim ſurgunt ſtructuræ, & quæ prima de Amſtelodamenſium ſplendore cogitavit, ultimas curas ſibi ſervat. mavult conſiliis prodeſſe publico, quam ſibi nitorem quærere. arctis ſpaciis clauſa diffundit pomœria ſua; habitant anguſtè Senatores, quorum moderamine navigatur longiſſime. paſſibus menſuratur Domus, cujus vix ullis finibus circumſcribitur negotiandi felicitas. non vult eſſe conſpicua ſuis, quæ exteros in admirationem traxit. non impendit ſibi argentum & aurum, quod, ut Civium peculium, ſtudioſe aſſervat. Viſa quoque hic LIBRA, ædificium opere elaboratum, formâ quadratâ, periſtiliis loricíſque ad ambulacri uſum altius circumductis. fores habet quadrifariam patentes, quæ quatuor mundi plagis reſpondent. in ſingulis magnis minoribuſque lancibus pondetantur merces, quibus circumfuſa quotidie, vix officio ſuo par eſt. ex eâ maxima vectigalia ærario Vrbis, provinciæque accedunt. adſpexit LIBRAM hanc MEDICEA, eo die, quo Libræ menſem ingreſſus fuit Sol: & quanquam Florentinorum auguſtis Palatiis minor ſit, quæſtu tamen annuo locupletiorem domum totâ Europâ conſpici vix crediderim.

Cum

Cum pontem transiret, ex coctili lapide factum, qui Amstelæ ripas jungit, incurrit in Regios oculos mercatorum augusta porticus, quam BVRSAM vocant, eleganti & operosa structura. fornicibus tota moles incumbit, superiora operis columnæ marmoreæ quadraginta validè portant, ut ne dissolvere sæcula compagem videantur posse. Ambigas, ingenio, an sumptu, an utilitate major. Officinis inferioribus, quà plateas & Amstelam spectant, viginti sex cingitur; at quà per gradus ascenditur, stationes aperit & vendentium capsulas plurimas, quæ centenarium facile excedunt, ubi merces omnimodæ pulchriores, exoticæ, domesticæ, natæ vel factæ veneunt. Hic mutuis contractibus venditur Orbis, hic emitur. hic de preciis rerum, permutandis mercimoniis, onerandis exonerandisque navibus, de ponendâ in usuram, remittenda aliò, repetenda aliunde pecunia omnis sermo. Ferunt prisci seculi narratores, fabricas septem pro miraculis habitas: Ephesinæ Dianæ templum, Regis Mausolei monumentum, Colossum Rhodium, Iovis Olympici simulachrum, Cyri Medorum Regis domum, Babyloniæ muros, Ægyptias pyramides. Sed non illa ulterius præcipua putavit MEDICEA, ut quæ in una Vrbe tot stupenda conspexerit. Habuerunt honores, quia præcesserunt tempore, & in rudi seculo quicquid emersisset novum, jure ferebatur eximium: Nunc tota Vrbs miraculo affinis visa fuit, vel ob hoc unum, quod quæsito per artem fundamento, septemtrionalium sylvis tota innixa & superstructa, in hanc pulchritudinem, majestatem, decus assurrexerit: infernè humilis, superne sublimis: inferne paludosa, superne sicca & nitida: inferne sublicia, superne marmo-

rea & lateritia : inferne instabilis, lubrica, fugiens ; jam adactis in fundum nemoribus, infra supraque stabilis & immota.

Invertas, fit tota nemus. quo condita fundo est,
Nuper Hyperboreo pinus in orbe fuit.

Dies Veneris novis Spectaculis super aquas Amstelias exactus fuit, eo Vrbis loco, qui à cataractæ Damensis Meridionali parte, vulgo *Rockin* appellatur. Etenim Amstela Civitatem ab Austro subiens, & ad Dami usque cataractam recto cursu procurrens, per eandem in Dameracum effusus, Aquilonem versus Yæ miscetur, Vrbemque in Vetus ac Novum latus medius dispescit.

Meridionalis Amstelæ pars duobus intercepta pontibus, spatium fecit rerum novarum sedulis procuratoribus & cupido spectatori. Novi Arcus Triumphales, integræ Domus forma, unius noctis opus, in Insula stetere, quæ mira celeritate sesqui ab Vrbe miliari, è locis uliginosis, & paludosis, ruricolarum ope translata, aquis innatabat, ceu Delos altera, aut Samos, aut, Neritos ardua saxis, gramine, juncis, arundinetis circumvirens vernansque. Fronte geminâ, hinc Meridiem, hinc Septentrionem dicta Domus spectabat, ut adventanti Reginæ utrâque sui parte novam exhiberet Scenæ faciem. Præcedens unus & alter dies Terram Regiæ Majestati famulari vidit; hic Aquas obsequio ejus devovit : tum curribus itum per Vrbem ; nunc phaselis, myoparonibus, lusoriis navigiis suæ concessæ partes : tunc vagus fuit spectator ; nunc vel in Telluris ripa fixus, vel in Aquis mobilis vagusque : tunc visa Vrbis præcipua ; nunc quæ Reginam, Etruscos, Gallos propius concernebant, Spectacula. Con-

fluxerat

fluxerat in angustias tota Civitas, & diffusus per amplissima pomœria Civis vix altero stadio claudebatur. stabant in ripâ densa virorum, feminarum, puerorum & puellarum agmina. stabant mixti indigenæ & exteri, mercator & proxeneta, dis, pauper, Gallus, Belga. Bructero Frisius, Sicambro Mattiacus, Cimber Sueco, Cattis Saxo inerrabat. omnibus idem fervor videndi insolita. Pontes oppleti spectandi veniam, sed grandi pretio, faciebant. domus circumpositæ non homines singulos, sed hominum examina & exercitus per fenestras ostentabant, nec gratuito ubique indultu. arborum summa infimaque agiles corpore conscenderant. Erant ex Neptuni filiis, qui palis, quibus rates in aquis alligari solent, singuli insinuatis brachiis insidebant, corpora miro artificio librantes, ne hinc vel illinc dispari gravitate delaberentur. domorum apices, canales, turrium peristylia, semistructorum ædificiorum plana, fumorum emissaria plebes habebat: & licet ingressus in hanc Amstelæ partem concessus cuivis sine discrimine non fuerit, irrepsere tamen cymbulæ complures vectoribus onustæ, quæ ad margines Amstelæ futurorum desiderio tenebantur. Totum inter pontes duos interjectum spacium pro illustri erat Amphitheatro. Fertur dixisse Regina, se neque in Italia, neque in Galliis, ne quidem Lutetiæ Parisiorum, urbe populosissima, tantam mortalium vim, loco tam angusto coactam conspexisse.

Transiverat cœli medium Phœbus, cum Gallorum fulgida Phœbe populo Amstelodamensi denuo illuxit. Vehebat Illam cum Principe Auriaca, Prætore, Consulibus navigium splendidius, tegumentis & tapetibus magnificis insigne. aliæ celoces Senatores, Scabinos, Admira-

litatis dominos & selectiores Civium habebant. Tum laxatæ cataractæ duæ ex adverso oppositæ. Vna, *Gremenesſia* dicta, Reginam in Amstelam exposuit, quâ adnavigante, ecce altera, *Boaria* nomine, apertis valvis foribusque Neptunum aquis innatantem, Reginæ in occursum, procelloso ac præcipiti aquarum lapsu effudit. Currus concha erat, aptum Deo maris vehiculum. Illi equos marinos in pisces desinentes squamosis pedibus, capite dorsoque supra aquas eminentibus, junxerat artifex manus. in ipsa concha maris Deum cernere erat hirsuto & capillis canis circumfuso capite, rigente horrida & spumosa barba, tridente terribilem, vultu grandævum tetricumque, membra nudum, qui protensis in longum frenis equos moderabatur. pone Neptunum in ipsa puppe Mercurius sedebat, Mercurialium præses fautorque; fandi, mercandi, peritissimum numen. Pileus illi ex more aliger erat. dextra caduceum exporrigebat, Quo

animas ille evocat Orco
Pallentes, alias sub tristia Tartara mittit.

Ad latus ligneis capsulis humeros tenus inclusæ Najades quatuor, corollis viridibus, ex alga, musco, foliis & floribus frontem cinctæ, Europæ, Asiæ, Americæ, Africæ imaginem exhibebant. singulæ brachiorum arcto complexu Amalthæum veluti cornu gerebant, propriis quatuor mundi partium donis instructum. Ad proram conspicua erat Virgo elegáns, Amstelodamum referens, quæ inclinato reverenter corpore, Reginæ adventum gratulabatur. Conveniens Reginæ creditum fuit hoc Spectaculum, quæ Sobolis non unius imperio, non uni mari imperitabat. conveniens quoque Vrbi, quæ

quæ Deo Opt. Max. vero maris Domino fortunarum suarum principia, incrementa, vigorem soli debet.

IN
Neptuni, Mercurii, & Virginis Amstelodamensis aquis innatantium
SCHEMA.

Neptunus ille, quem videtis fluctibus
Tolli severa fronte, canis horridum,
Sævum tridenti, maximi Deum maris,
Cujus marina monstra currus ductitant,
Hinc inde lusitante Najadum choro:
Et ille puppi celsus eminens nepos
Atlantis, artis arbiter mercantium,
Fandi peritus, emptor idem & venditor,
Nunc sortis author optima, nunc pessima,
Anceps favendi: Quaque Virgo pulchrior
Vultu decenti flectit obvium genu:
Gratantur omnes Galliarum Numini,
Pronisque votis Principi se devovent.
Neptunus offert cærulas Ponti vias,
Facilesque fluctus, strata ventis æquora,
Quà filiorum sceptra jus exporrigunt,
Gallus, Britannus, præpotensque Cantaber.
Tegeæus iste priscus interpres Deûm,
Vrbem Parenti Liliisque consecrat.
At Amstelis virago Neptuno suo,
Cyllenioque nixa, mercantes Deos
Subdit coruscæ PRINCIPI, *hanc ipsam* DEO.

Hinc ad Insulæ partem Borealem se applicuit Prætoria, quæ Reginam vehebat, ubi primo exhibitæ Nuptiæ FRANCISCI DE MEDICIS, & IOHANNÆ AVSTRIACÆ, patris matrisque MARIÆ DE MEDICIS, adspe-

ctante Augustissimo Imperatore Ferdinando, Mediceæ Avo. Francisco huic Cosmus Pater, qui ex duce Florentino primus Etruriæ Ducatum adeptus fuit, suffragante Pio V Pontifice,ut ex ea familia paternum genus trahat,cui facem prætulit Cosmus Medices, Pater Patriæ decreto publico vocatus: cui non indecores rexere Petrus Medices, Patriæ virtutis æmulator,& Laurentius Magnus, & frater Iulianus populari favore Princeps juventutis dictus. ut nihil de Iohanne & Iulio Mediceis dicam, qui ad Pontificatus dignitatem evecti, alter Leonis x, alter Clementis vii nomine, Mediceam stirpem sacro suis diademate illustravere. Iohanna Austriaca, Mater,laudatissimo Imperatore Ferdinando nata, Avo Philippo Austriaco Hispaniarum Rege, Proavo Maximiliano gloriatur. qui Mariam, Caroli Audacis Filiam, Provinciarum harum hæredem unicam, matrimonio sibi junxit. Fuit Mariæ inter proavunculos Carolus V Imperator, universi Belgii Princeps ac Dominus, belli fortuna, peritia, animi magnitudine, celeritate res magnas conficiendi, prudentia in periculis super omnes qui arma tractarunt.Istis parentibus prognatam Mariam Etruria dedit, vario olim numinum cultu celebris, è qua Populus Romanus in suos mores & civitatem, fasces, trabeas, sellas curules, annulos,phaleras,paludamenta,prætextas,ornamenta triumphalia, togas pictas palmatasque traduxit. Nec enim alibi fas erat nasci Imperaturam latè Principem,&tot Imperatorum Matrem,nisi unde decora &insignia,quibus Imperii dignitas emicuit, petere non erubuit Imperatrix Roma.

In

In Nuptias
FRANCISCI de MEDICIS,
Magni Etruriæ Ducis,
ET
IOHANNÆ AVSTRIACÆ
FERDINANDI Imperatoris Filiæ.

AVSTRIACÆ vultus, & te, FRANCISCE, Theatro
Sistimus, & Batavis fœdera prisca damus.
His nati rexere Duces, MEDICEAQVE latè
Lumina conjugiis emicuere novis.
Hæc inter MARIA est, raro quæ munere Divûm,
Non nisi per Regum nomina Mater abit.
Hoc demum est peperisse; Orbi donasse tiaras.
Sic sua stant regnis robora, sic thalamis.

Mox mutato Dramate MAXIMILIANVS Cæsar Imperiali amictu apparuit, Coronam Cæsaream Amstelodamo, circumstantibus Imperii Electoribus, deferens. illam solio descendens tradebat Amstelodamo, quæ, virginis os habitumque gerens, ante Cæsaris pedes prostrata, è geniculis oblatam Coronam reverenter ac submissè acceptabat. In Cæsaris ore digna Imperio elucebat Majestas, & veterum virtutum, prudentiæ, justitiæ, fortitudinis, mansuetudinis non obscuræ notæ. In Virginis vultu non affectata gravitas comitate & singulari humanitate condita. colores vestium varii, quibus totum Theatrum vernare videbatur, magnam intuentibus jucunditatem adferebant. Erant enim magna concinnitate mixti, candi-

dus, violaceus, flavus, ruber, viridis, coccineus, & si qui sunt alii non infaustæ notæ colores. At inauspicati malique ominis, niger, fuscus, ater, lividus nusquam admissi.

In donationem Coronæ.

AMstela, qui latè terris mercaris & undis,
Iamque aliis adfers, jam tibi lucra refers:
Amstela, qui nostri fulsisti pondera belli,
Cum mihi plus uno surgeret hoste labor:
Seu Venetus gravis esse mihi, seu Flandria vellet,
Et Dominum Brugæ detinuere suum:
Accipe Cæsaream, regni diadema, Coronam,
Accipe virtutis præmia digna tuæ.
Hac fulvos inter radiet spectanda Leones.
Posteritas isto pergat honore frui.
Classibus imperitas pelago. tua, nostra Corona est,
Nostra solo late fulgida, vestra salo.

A parte Insulæ Meridionali status Galliæ sub HENRICO III afflictior, sub HENRICO IV lætissimus, quinque Scenis exhibitus fuit.

Primâ Scenâ visa fuit Gallia specie muliebri, gemens & plorabunda, cujus Orbi Imperioque funestas ac fatales flammas ardenti face inferebat discors contendentium Principum Invidia. Doloris tanti malique conscia Numina, Bacchus, Ceres, Pomona, Flora, afflictæ & dolenti Galliæ condolebant. Etiam Venerem currui insidentem junctis columbis tangebat publica calamitas. Hercules juxta humi recumbens, funesto & flebili miserabilis Galliæ conspectu, altum dolorem corde premebat. Pax, Iustitiaque, veneranda nomina, in terram prostratæ viles abjectæque habebantur. Per Sphæram

ram accensam fissamque, Galliæ universæ Orbisque Europæi facies designabatur, quo tempore secta miserè in partes Gallia, & commissis inter se & Galliæ & Europæ Principibus, è medio sublatus fuit Rex Galliarum HENRICVS III. Tunc veluti deficiens sibi Atlas iste Gallicus, nec par ferendæ moli, quis humeros commodaret fulciendo Imperio, ancipitem reliquit Galliam, intento in tantarum rerum eventum & collapsæ Franciæ restaurationem Hercule, hoc est, HENRICO IV Navarræ Rege. Turbatis vero Regni rebus, dum milite passim castrisque inundant agri, agricolarum, Cereris, Bacchi, Pomonæ, & aliorum Pace vigentium Numinum felicitas pessundatur. exulat, quæ indigenas nectit Concordia, & dum inter arma silent sacrosanctæ Themidis voces,

Vltima cælestum terras Astræa relinquit.

Secunda Scena eandem Galliam in Theatrum produxit, flexis genubus Deos orantem, uti fractæ & in partes discerptæ Galliæ succurrant, collapsa restaurent, luxata restituant, invalida divinâ ope firment. Iupiter inter Deos suos conspicuus, unâ manu Herculem designans, alterâ Mercurium; huic in mandatis dabat, uti restaurandis Francorum regnis adhiberetur Hercules, HENRICVS IV. Has enim adeundi Imperii partes moriens, & deficientibus jam viribus, coram Galliarum Proceribus Navarrorum Regi tradiderat HENRICVS III, his verbis: Vestrûm est, legitimum Regem tueri, & si desit, idoneum regno dare. Navarrum habetis, ut jure proximum, ita dignitate eminentem, quem si non legitima successio ad regnum vocaret, dignitas, quam secundum me in exercitu primariam obtinet, me sublato Imperatorem faceret. Hic & summa

animi æquitate prǽditus, & longo rerum uſu abundè inſtructus, inenarrabili Dei cuncta moderantis providentia, contra multorum ſententiam mecum reconciliatus, & in hoc exercitu cum ſummo imperio conſtitutus videtur, ut labantem regni fortunam virtute ſua fulciat. Huic, ſi regnum ſalvum cupitis, quam debetis, obedientiam præſtate. Hoc ſi non fides, at periculum proprium à vobis exigit.

Tertia Scena Herculem hunc introducebat duce Mercurio, cui operam ſuam fulciendo Orbi obtulere Divûm imperio Mars & Pallas, ille armis opitulaturus, hæc prudentia & conſilio; adſpectante hæc ipſa è ſublimi auguſto Superorum Conſeſſu.

Quarta Scena Herculem tanto operi intentum vidit, & excuſſos ſtatione ſuâ & perpendiculo polos ſuis reſtituentem ſedibus. Illi auxiliatrices manus commodabant Fortitudo, Prudentia, nec non Clementia, & Vigilantia, propriæ Henrici IV virtutes.

Quinta Scena reſtitutam in integrum, incolumemque Galliam oſtendit, Orbemque humeris Gallici Herculis validè ſuffultam. Regnum quippe adeptus, ſopitis diſſidiis belliſque, injuriarum omnium immemor, mira in infenſiſſimos hoſtes facilitate & Clementia ſibi gloriam immortalem, vicinis quietem, ſubditis Pacem, Iuſtitiam roſtris reſtituit, totique Orbi Europæo tranquillitatem paravit. Cujus gloriæ & virtutum hæres Lodovicus XIII, Paternis veſtigiis inſiſtens, dignum tanto ſe genitore ſucceſſorem præſtat, & eundem Orbem velut alter Alcides, robore, conſilio, pacis bellique prudenti moderamine, Dei Opt. Max. beneficio, inconcuſſis humeris lacertiſque fulcit & librat.

In Spectacula Orbis Gallici sub HENRICO III laceri, sub HENRICO IV restituti.

Gallia dum lacerum bellis civilibus Orbem
Adspicit, & regni vincula rupta sui,
Commissosque Duces, adversosque ensibus enses,
Et fossum Regi proditione latus :
Ingemit excussos tantis cervicibus axes,
Dimotosque sua de statione polos.
Sic afflicta Iovem precibus, Divûmque lacessit
Numina, & ex alto lurida poscit opem.
Stant juxta Pomona, Ceres, Liberque, Venusque,
Quasque Deas belli vis malesana premit.
Condolet atrata Superûm clementia turba,
Dumque cupit Gallis consuluisse suis :
BORBONIVM lapsis Druidum succurrere rebus
Poscit, & his humeris pondera tanta geri.
Succurrit Regi Pallas Sapientia, Mavors
Auxiliatrices commodat ipse manus.
His Ducibus dum bella gerit, dum mitigat hostes,
Integra sperata Gallia pace coït :
Et valida Mundum fulcit cervice Navarrus,
Seque polos aptè restituisse videt.
Tunc regno sua parta quies, tunc rura, penateis,
Templa, foci, vultus exseruere novos.
Pax rediit, scandit neglectum Astraea cubile,
Et reduces priscâ sede stetere Dii.
Hoc Spectacla docent. ubi fracti conditor Orbis,
Alcida HENRICVS nomen onusque gerit.

Hæc sacra cum vela cooperuissent, à Scenicis Spectaculis ad Gymnica & Naumachiam itum. Priora severa fronte adspeximus, hæc lætâ & ad hilaritatem composita. Fuit inter Circenses ludos hæc exercitatio, qua navalis

pugnæ forma in mari, fluvio, vel lacu repræsentabatur. Augustus, qui Spectaculorum assiduitate & magnificentia omnes antecessit, navale prælium ad Tiberim, Nero in aquis ex mari proximo emissis, Domitianus in ipso Amphitheatro exhibuit. Effosso in Cœlio monte lacu commissæ inter se Tyriæ & Ægyptiæ classes, biremes, & triremes à Cæsare fuere. in nostro flumine Neptuni filii decem, ventis procellisque asperata turba, lineo omnes induti amiculo, capitiis rubellis velati, è quibus galli gallinacei, pugnacissimi inter aves animalis, plumæ attollebantur, ludicri belli partes erant. Stabant singuli in puppibus & minaci alius alium vultu, quasi de rerum summa ageretur, intuebantur. Pro armis lancea rudis, vel contus erat, quem pectori defixum in adversum occursantis hostis pectus summa vi, incitatis hinc inde & concurrentibus velocissima remigatione cymbulis, dirigebant. Illud lepidum ac festivum, dum acerrimus exspectatur primus concursus, antagonistæ nostri, se mutuo blanda salutatione prætervecti, demissis contis spectatorum exspectationem fefellere. Tum pugnatum acriter duelli specie, interdum occursatum pari Marte & uterque in flumen præceps actus, interdum dejecto uno, alter in puppi triumphanti similis perstitit, interdum irrito hinc inde conflictu, stationem suam tenuere singuli. certamini ante finis non fuit, quam omnes victores, omnes victi aquas bibissent. Excepta hæc nautarum palæstra effuso spectantium risu fuit. Ibat cœlo clamor, omnium una vox popularem favorem in æthera usque deferebat. Et poterat non gravis esse & subridere horum ludorum adspectu Regia Mater. Fertur risisse Iupiter,

piter, cum præcipitem cœlo daret Vulcanum. quid mirum, si Majestati suæ venerandum supercilium lætius explicuerit hoc nauticæ pubis certamen. Legimus Achillem inter arma cytharam & fides interposuisse, & animum ægrum cura aut offensa recreasse. Ipsi Orbis terrarum victores Græci Romanique, bellorum fulmina, maris terror & procellæ, in theatris, circis, compitis, spectaculis, populi corona circumfusi, Imperatores se esse non meminerunt. Demittunt se subinde ad minuta & oblectantia maximorum consiliorum capaces, ut curarum & negotiorum morositatem mixta diffindant hilaritate. Ludo hæc gesta fateor; nec enim Quiritium crudelitas placuit, quibus crudæ mancipiorum cædes & lanienæ pro oblectamento erant.

Absolverat partes suas Amstela, cum celeri remigio vergente jam die properatum fuit ad Yam, insequentibus Liburnicis infinito numero, quæ dum pontium fornices transire ordine cavent, facto concursu viam sibi importuna festinatione præcluserunt; in discrimen penè adductis celocibus minoribus, & minus valida compage nexis, quibus hinc inde pressæ insonuere cavæ gemitumque dedere cavernæ. Regina celerius adremigans cum myoparonibus non multis, relicta à tergo tardius festinantium classe, per cataractam Antonianam in Yæ fluentum devênit. Ya ab occasu in ortum magno ac spatioso alveo, ob exesa & attrita temporum longinquitate Austrini sinus littora, Aquilonare Vrbis latus prætervectus, commodam navibus stationem præbet. Totum id latus duplici palorum ordine adversus fluctus munitum, valli vicem obtinet, stipitibus in modum muralis sepis arctissime junctis. Vidit hic

hic Regina locum Vrbis ripa & palorum septo interclusum, quam VValam vocant, ubi hiberno tempore cum se maris tempestatibus naves subduxerunt, otia agunt, & usque in proxima veris tempora tutæ adservantur. Ab altero latere Navale est, sive area grandis, ubi naves onerariæ Societatis Orientalis aut ædificari novæ, aut attritæ reparari solent. huc dum oculos prænavigans flectit MEDICEA, vidit recens è continente demissam Navem vectoriam grandem, qualibus ex Indis transportari solent Auroræ messes, & uberes proventus. Mos est, navibus sua imponere nomina quibus discernantur, quod & à veteribus factum. Rogata à Consulibus Regina Mater, ut nomen inderet abituræ in longinquas oras Navi, MARIÆ DE MEDICES appellatione illam insignivit, & una cum nomine faustum illi ac felix iter comprecata fuit. Dicat nunc illa:

Sum MARIA, *&* MEDICES *datur appellatio, quæ si*
Non sunt servantis verba, faventis erunt.

Glorientur aliæ Neptuni, Tritonis, Sirenum insignibus, aliæ Vrbium suarum, unde primum dimissæ, nominibus, aliæ Leones, Tigrides, Canes venaticos, Dracones, Solis vel Lunæ imagines puppium pegmatibus ostentent: aliæ provinciarum magnifica gaudeant inscriptione, aliæ à principibus nostratibus nomen mutuentur. prima hæc, unica hæc sub MEDICEO nomine, tanquam propitio sidere, in eas terras, Deo Auspice, navigabit, ubi lucri gloriæque mortalium cupiditas, cum ulterius progredi non habeat, iisdem quibus Sol terminis clauditur. Mox Reginæ naviganti in conspectum venit exporrecta in maximam latitudinem Civitas, attollentibus se hic illic ad fluminis oram turribus, & inter has exsurgen-

gentibus pulchrè perpetua serie ædium fastigiis. Visæ hic navium classes in anchoris stantes, nemoris densissimi specie, in longum exporrectæ, quibus Mundum omnem pererrat, etiam extra anni Solisque vias, sedulus Mercator, *Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.* Iacebant mixtæ præsidiariæ & bellicæ mansuetis ac mercantibus, rostratæ actuariis, constratæ apertis, prætoriæ speculatoriis. etiam navium Liburnicarum, quæ pridie Reginam expectaverat, ingens classis, cum insignibus & ornamentis Yæ partem instraverat. Majorum navium alias Italia, Cyprus, Ægyptus, Syria, Græcia, Venetiæ navigatione proprias habent: aliæ Franciæ, Scotiæ, Hiberniæ, Germaniæ, Daniæ, Norvegiæ, Sueciæ, Poloniæ, Borussiæ, Moscoviæ commerciis destinantur: aliæ Guineam, Persiam, Arabiam, Indiam intra & extra Gangem, Insulas Orientales, quin Chinam, Iaponiamque Asiæ extrema, adeunt: aliæ in adverso orbe, Brasilia, Virginia, Nova Hispania, & trajectis fretis Magellanico, & quod à primo Inventore Mairii nomen accepit, fortunam vel Marte, vel Mercurio duce indies experiuntur. aliis lintea, sal, vina rubra albaque, oleum, papyrus, lana, plumbum, stannum, cerevisiæ importantur: aliis mel, cera, frumentum, salnitrum, vitrum, vina Rhenensia, pelles & exuviæ animalium ac ligna fabrilia: aliis panni cymatiles, fila serica, margaritæ, vina Cretensia, sulphur, rhabarbarum, mumia, cassia, tutia, gossypium, oryza, resina, pix lenta liquidaque, cineres saponarii, fullonum terræ: denique omnis generis aromata, piper, cariophylla, cinnamomum, thus, myrrha, balsamum, &c. Adspexit non sine stupore Regina cavos pandosque ventres, quibus in hoc Emporium advehuntur, rursusque avehuntur

huntur Vniversi opes. Vidit innatantes aquis veliferas arces, tormentis bellicis non una serie dispositis, vim & bella minantes, quibus in Hispanos, Lusitanos, Morinos, Pœnos itur. Hærente in aquis Regina, explosæ undique ex Vrbe grandiores machinæ. nec aliud Spectaculum Reginæ rarius, quam hoc navium fuit, quia Amstelodamensium proprium. Etenim hæ navium classes τείχη illa ξύλινα sunt, quibus Græciam defendi oportere Apollinis oraculo intellexit prudentissimus Themistocles. Harum curam Rebuspubl. commendat Consul Romanus Orat. pro Flacco, non præsidii solum & mercaturæ, sed & ornandi imperii causa. Thucydides magnorum principum ait esse, illud efficere, ne qua gens alia illi classe præpolleat. Sin minus, ut quæque munitissima & firmissima est, ita eam habere amicam: maximi momenti esse maritimum imperium, cum ex militiæ navalis usu facilior sit terrestris. Emenso Ya, qua Civitatem alluit, per Salinarum contubernia, inde, per fossam Principis, Vrbem denuo subiens, in Palatium suum sub vesperam rediit, adstite semper & comite Amplissimo Consulum Quatuorviratu.

Dum Reginæ solennia hæc facit Senatus, Consules, Cives; non siluerunt poëtarum voces, quæ Latinis, Italicis, Gallicis, Belgicis carminibus magnam Regum Matrem celebraverunt. quæ ocyus, serius in lucem edita, Vrbem omnem, Bibliopolarum officinas, & avidas lectorum manus implebant. Ipsa Iudæorum natio, ut suum quoque studium probaret, fercula ritu suæ gentis, ex pane azymo apparata, Regiæ mensæ apposuit. Prandente Regina, tantus hominum in Aulam concursus fuit, ut per vices tota Vrbs ingredi, tota egredi, tanquam

quam ad propriæ Principis ac Dominæ conspectum, visa fuerit. Nec silentio prætereundum, in toto hoc apparatu, erigendis Arcubus triumphalibus, Spectaculis, Schematibus, Insulæ natatilis ad stuporem omnium properata structura, emicuisse summam Samuelis Costeri Doctoris Medicique exercitatissimi industriam, sagacitatem, vigilantiam, laborem; nec non Advocati Ioannis Victorini, qui suas quoque ad hæc festivitatis & Scenarum solennia partes gnaviter, alacriter, ingeniose contulit.

Die Sabbathi otium fuit ab omni majore motu, & composita jucundissima prioris tridui tempestas, pacato cive, resedit. A meridie, Regina, absque strepitu, dimisso hac illac comitatu, currum non regium solitumque, sed minus speciosum conscendit, & per Vrbis vicos nobiles ignobilesque vecta, officinas plurimas subiit, de preciis mercium & porcellanorum sedulo quæsivit, licitantibus familiariter respondit; pretia pro contrahentium more auxit, accîdit, sermones cum non Reginis miscuit, minus digna propolarum responsa leniter excepit. Sic mercatrix sibi civibusque, nonRegina visa fuit. Tali vultu Pallas apud Homerum, cum in Ithacam appulisset, dissimulato numine & nomine, mercantis habitum induit. Didicit ab Adriano Imperatore sapientissima Regina, non esse ubique observandam majestatem Principis, nec invidendam Regibus hanc humanitatis voluptatem, ad humillimorum colloquia civiliter se demittendi. & Plotina Trajani Imperatoris uxor in Capitolium admissa, ad multitudinem conversa dixisse fertur: *talis huc ingredior, qualem me exire cupio*, innuens hoc dicto, non minus in Imperii

loco,

loco, quam extra eundem; omnibus se familiariter absque fastu uti velle. Ab eadem generosa humanitate fluxit, quod effigiem suam, cui pingendæ sedentariam moram rarissime commodat, Nobilissimis Amplissimisque Amstelodamensium Consulibus promiserit, & Hagæ-Comitis ab eximio pictore Honthorstio delineatam donativum iisdem in perpetuam sui memoriam consecraverit. Hæc ipsa jam imaginis Invictissimi Imperatoris Caroli V Proavunculi, Provinciarum harum Principis, lateri in Senatoria domo suspendenda destinatur, cum hac subscriptione:

Sic ivit nostram grandis MEDICEA *per Vrbem,*
Sceptrorum Mater suspicienda trium.

Reversâ in Aulam Principis Regina, XVII viri, penes quos summa potestas, & cura Societatis Indicæ, ejusdem Societatis ac latissimè per Orientem diffusi mercatus successus & emolumenta M. Suæ favori ac patrocinio commendaverunt: & donaria MEDICEÆ elegantiora, uti vasa porcellana, arcas Iaponensium pretiosiores, lacca, auro, margaritarum conchis pulchrè discolores, benigne obtulerunt.

Solent Principes, & quibus jus absolvendi à reatu miseros concessit eminens Majestas, in adventu suo clementiam suam rogati explicare. Fecit idem MEDICEA, & militibus aliquot desperatæ salutis, qui se audaci raptui administros præbuerant, vitæ gratiam coram Amstelodamensi Tribunali impetravit.

Illuxerat dies Dominicus, cum Regina, abeundi certa, ad iter se accinxit. Consules qua humanitate, quibus honoribus venientem exceperant, discedentem prosequuti sunt. Eorum

rum præscripto phalanx equitum armis vestibusque, ut ante, conspicua, è regione Palatii præsto fuit, deductura MEDICEAM. E civium cohortibus habito delectu, quingenti sclopetarii ad Harlemensem portam suis stetere ordinibus. Antequam Principis aula exiret Regina, accessere illam valedicturi Consules. Verba iterum præivit Syndicus Guilielmus Borelius, lingua Gallica, quæ sic vertimus:

SERENISSIMA REGINA,

Quandoquidem M. T. visum, commorandi hic diutius spacium præmaturo abitu præcidere; Domini mei, Consules, Rectoresque hujus Reip. quotquot præsentes adsunt, rogant obsecrantque submisse, uti M.T. sibi accepta grataque esse sinat ea officia, quæ per temporis brevitatem, M. T. præstari potuere, tanquam sincera affectus sui cultusque erga M.T. documenta. Vidit Illa universam Civium multitudinem in vultu Regiæ Majestatis hæsisse, nec videndo expleri potuisse, aut etiamnum expleri. Hæc ipsa, quæ M. T. accepit & habuit Domus, multis retrò annis sedes fuit, in qua Principes nostri & Proavi Tui, quoties in hanc Vrbem concessere, ocia sua quæsiverunt. Hos ipsos ad M.T. præsentiam veluti præsentes videre nobis videmur. In illorum numero Abavus Tuus est MAXIMILIANVS *Imperator, qui ante sesquiseculum Vrbem hanc Coronæ Cæsareæ insignibus condecoravit. Da veniam, ut in tanti beneficii æternam memoriam diem hunc signemus & consecremus Regiæ Tuæ Majestati: quæ uti in Civitatis hujus prosperitatem & felicitatem aliquà admitti se sivit, ita intuitu Coronæ hujus Cæsareæ, tanquam Iridis, fidem nobis faciet perpetui Tui erga Civitatem hanc & mercantium fortunas favoris ac benevolentiæ. Hoc ut ratum fixumque esse velit M.T. seriò & obnixè flagitamus. Ita M.T. perpetuo debebit*

bebit hæc Civitas, debebunt Consules & Reip. hujus Rectores, qui ut submissa hæc ipsorum officia M.T. benignè accipiat, vehementer cupiunt.

Dixerat Syndicus. Tum Regina sereno vultu & ad comitatem composito, multa se fama olim accepisse de Vrbis hujus splendore & elegantia respondit, sed comperisse se, superari longè à vero famam: prospera se omnia feliciaque Vrbi huic incolisque precari: benevolo se in Remp. hanc & Rectores ejus fuisse & fore affectu, nec de eo intermissuram unquam: oblatis occasionibus, non defuturam se Vrbis commodis successibusque: Consulum se Rectorumque ejus & Civium benevolam erga se voluntatem & studia, pari amore & animi propensione amplecti, & quæ alia in illam sententiam prudenter graviterque dixit Regalis facundia.

Inde digressi Consules Celsissimæ Principi Ameliæ valedixerunt, & se, officia sua, Civiumque suorum, eidem prolixe & debita veneratione obtulerunt. Inter hæc strepuere hominum concursu compita, vici, plateæ, fora. Idem, qui intrante Regina videndi eam incesserat omnes ardor & studium, nondum abeunte se remisit. Illa, ne publica sacra novis motibus & longiore mora turbaret, circa nonam conscensis curribus discessit. Curiam prætervectæ denuò illi valedixere Consules. Regina, postquam gratissimam sibi Consulum erga se benevolentiam, tot testimoniis probatam, læta apertaque fronte significasset; per aggerem Novum, qua via Vrbem subiverat, egressa, comitante equitum phalange, juxta maritima iter suum legit. Intra primum ab Vrbe lapidem Reginæ extremum valedixit ductor agminis D. de Berthem his verbis:

SERENISSIMA DOMINA,

Pervenimus huc, ad extremos ferè imperii ac territorii Amstelodamensis limites. Quare gratias agimus. M. T. non solum quod præsentia sua Vrbem hanc condecoraverit, verum, quod intranti, & nunc eadem egredienti, duces nos comitesque admiserit. Hoc à D.D. Consulibus & Rectoribus hujus Vrbis in mandatis habemus, ut quousque M. T. visum erit imperare, eandem comitemur. quod lubentes omnes, ultrò, promptoque animo facere ad M. T. nutum, tanquam humillimi ejus cultores, parati sumus.

Respondit Regina, se D. D. Consulibus pro tot benevolentiæ testimoniis, nec non Equestri turmæ pro comitatu gratias agere. tempus esse uti receptui signum detur, & ita in Vrbem se recipiat officiosa equitum patritiorum phalanx. Ad has voces D. de Petthem Reginæ valedicens, & felix illi iter, & vitam longævam comprecatus, cum universa phalange Vrbem repetiit. Illa iter suum urgens, Harlemum transivit, & inclinante se in vesperam die, Lugdunum Batavorum subiit: ubi debitis maximisque honoribus ab Ampliss. Senatu, Consulibus, civibusque excepta, & per noctem commorata, postera luce Hagam Comitis salva incolumisque devenit. Illud memorabile & suspiciendum, eodem, quo Amstelodamo die discessit MARIA DE MEDICIS, LODOVICO Galliarum Regi exoptatissimum Patris nomen, Reginæ Conjugi Matris, MEDICEÆ Aviæ nomen, nato terris Delphino, accessisse. Qua illa hora Vrbe maxima exivit, editus in lucem fuit infans Augustissimus, Galliarum omnium hæres. Quod tempus Reginam subduxit nobis, Nepotem maximum de-

dit

dit Gallis, post desperatam ferè viginti & ultra annorum spem. Auspicatus egressus, cui fatorum veluti conspiratione synchronos fuit desideratissimæ sobolis in mundum ingressus. Orbem salutavit magnus novusque orbis hospes, & Francici, si Fata sinent, futurus rector, cum orbis Emporio valedixit Amstelodamensium rara, & prædicanda Hospes. quâ nulla DIGNIOR AMSTELIAS PATEFECIT FEMINA PORTAS. Vt in votis desinam; Reginam Aviam, filium LODOVICUM, Regem Patrem, Reginam Matrem, Delphinum, Galliæ totiusque Europæ communi gaudio & bono natum, servet, protegat, tueatur DIVINA CLEMENTIA, ut & illi laudanda semper subditis ac Federatis faciant, & hi illa laudare nunquam desinant. Ita fiet, ut & distractum miserè in bellorum partes Europæ ac Christiani orbis corpus, eorundem Regum Principumque studiis & moderamine aliquando coalescat, & restituta securæ pacis felicitate, vigeat, floreat, crescat. Hoc Patriæ nostræ, hoc Regibus, hoc populo, hoc Ecclesiæ tuæ largire, MAGNE, ÆTERNE DEUS.

IN

Natum Galliarum Delphinum eodem die & horâ, quâ Amstelodamo discessit Avia MARIA DE MEDICIS.

Qualia in æthereo succedunt sidera Olympo,
Alteraque exurgunt, altera lapsa cadunt:
Perque vices radians stellis variantibus æther,
Nunc hoc, nunc illo mutat in orbe faces:
Talis ab Amsteliis dum se Fax Itala terris
Subtrahit, atque suum flectit ab Urbe jubar:

Ecce

Ecce procul Druidum in terris Phœbeïa ſurgunt
Lumina, & hæredem diſſita regna vident.
Una eademque dies Regalem lampada vidit
Naſcier, una aliam vidit abire dies.
Amſtela ſic abitu doluit, ſed Francia partu;
Totaque Delphino Gallia læta fuit.
Vive nepos MARIÆ, *& quæ jam tibi* Lilia *creſcunt,*
Proſpera ſint Gallis, proſpera ſint Batavis.

FINIS.

METHODVS STVDIORVM

Præscripta Ducibus Megapolensibus, ad eorundem Ephorum.

DOCTISSIME VIR,

Quæ in laudem nostram cumulas magnifica verba, modestè prætervehar. Quod urbibus, regionibus, ædificiis accidere solet, evenit literarum & humaniorum artium studiosis. Absentia nec visa unquam, veneramur & miramur, fastidimus præsentia. Omnium rerum major è longinquo reverentia est. minuitur coram conspecta res, quam remotam ex oculis fama claram facit. Illud ausim profiteri, me benevolentiæ & humanitatis studiis concedere nulli, doctrina & eruditionis typho cuivis. Petis, ut Methodum studiorum Tibi præscribam, qua instructus viam monstres. Principibus tuis, quos in patriæ suæ totiusque Germaniæ ingentem spem educas & præformas. Non dubito, quin ritè noris illa, quæ scire à me exigis, nec alio fine hæc exigere te arbitror, nisi ut videas, quam idem tecum sentiam, quò majore fiducia, aliorum suffultus suffragio, aggrediaris rem gloriosam tibi & Megapolitanis Ducibus perutilem.

Præscribi potest methodus Principi, quam communem habeat cum studiosis quibuslibet, etiam infra Principum fastigium & majestatem positis. Præscribi potest & altera, quæ il-

lorum

lorum propria sit. Sunt enim in lectione & prælectione clarissimorum autorum quædam cum delectu notanda, quæ Principes potius, quam vulgares animas tangunt.. Ego communem ita persequar, ut Principes tuos juxta defigam in eorum contemplatione, quæ Principatum maxime decent & illustrant.

Scribis tyrocinia linguæ Latinæ addidicisse Illustrissimos adolescentes & Grammaticorum pulpæ saturas mentes ad altiora & edita Sapientiæ templa contendere. At eundum illis recto calle, ne per ambages errent & circumduci se patiantur per flexus & mæandros, cum compendio ire præstet, & plana eligere, ne inter prærupta & fragosa artium hæreant.

Magna superiorum seculorum veneratio fuit, ideoque per veterum vestigia eundum potius, & celebratissimorum autorum monumenta, quàm per posterioris & languescentis ævi minus erecta & solida commenta. In illa collimare fas est posteros, quia de assequenda majorum perfectione desperamus nepotes. Post Grammatistarum ergo carnificinas & carceres, manumittendos suaserim Iuvenes prælustres in Ciceronis Familiares Epistolas, ob dictionis nativam & minimè fucatam elegantiam, ac juxta in Terentii comœdias, tum ut suavitate rerum tenellæ mentes edulcentur, tum ut mores veteris ævi civiles domesticosque addiscant, maxime ut purissimi ævi cupediis & delicatioribus dicendi flosculis adsuescant. Adjungerem & Plautum, ob facetias & ingeniosissima responsa. hoc tamen delectu, ut ex epistolis Ciceronis, Plauto & Terentio ea excerpas & inculces maxime, in quibus Principum & rectorum reip. virtutes vitiaque notantur. His enim observationibus imbutus à teneris animus,

mus, servat diu, quæ adolescens imbibit. Exempli gratia, in Terentio notetur Thrasonis audacia, in Plauto Miles gloriosus, aut in Amphitruone Dialogus Iovis & Amphitruonis de rebus in exercitu & bello præclarè gestis, victis hostibus, vulneribus acceptis & inflictis. In Pænulo Actus secundus, ubi colloquuntur Lycus & Anthemonides miles. In Truculento Stratophanis militis colloquium. In Bacchidibus Cleomachi loquentis verba. In Epistolis Tullii observent, quam sine fastu & procul omni adulatione scripserint Cæsar Ciceroni, Cicero Cæsari, Brutus Cassio, Atticus Ciceroni, cum ignota essent amplissimorum, nobilissimorum, doctissimorum, prudentissimorum vocabula & superlativi.

Post hos prælegerem Cæsaris Commentarios, cùm perpetua rerum militarium lectione excitetur generosa Principum indoles, & orationis Romanæ minimè affectatum leporem spiret maximus Imperator. Vnus quippe semper habitus est, qui eas res gesserit, ut à quovis scriptæ essent, admirationi hominibus futuræ viderentur: unus qui ita scripserit, ut quibuscunque de rebus scriptam historiam reliquisset, maxima voluptate legeretur.

Curtius, Salustius, Iustinus, Florus gravius & magis elaboratis verbis loqui amant. Itaque hos cuperem submitti prioribus. ita tamen, ut seligantur Orationes Charidemi ad Darium, ex libro tertio, Legatorum Darii ad Alexandrum lib. quarto, Alexandri ad milites lib. sexto, & lib. nono. Philotæ libro sexto, Hermolai & Callisthenis lib. octavo.

In Salustio advertere velim Principes tuos ad nefandas artes Iugurthæ, & laudatam severitatem Catonis in puniendis Catilinæ conjuratori-

ratoribus. Legantur ſtudioſius Orationes Catilinæ ad conjuratos, adverſariæ C. Cæſaris & Porcii Catonis ſuper captis & convictis perduellibus, Oratio Micipſæ regis ad Iugurtham. Oratio Adherbalis à Iugurtha regno pulſi. Oratio Marii ad Quirites de expeditione Africana. Omnium graviſſimè & ſententiis ad argumenti majeſtatem ad miraculum compoſitis maximas res effantur Livius, Suetonius, Tacitus. Hos dum legunt Principes tui, attentius ipſos advertere velim ad Romani imperii incunabula, ſimplicitatem, fortitudinem, alienos ab ambitione, avaritia & luxu Conſules. Inde ad creſcentis & adulti imperii vitia, ſeditiones, tumultus, parricidia & cauſas malorum, ambitionem, avaritiam, adulationem, tyrannidem, luxuriam. Seligantur è Livio Orationes hæ, Lucretiæ de violatione, Legatorum ad plebem de reditu in urbem lib. tertio. Valerii Conſulis hortantis ad pugnam, ibidem. Camilli ad pædagogum Faliſcorum lib. quinto. Oratio M. Valerii Corvini ad ſeditioſos milites libro ſeptimo. Fabii Maximi ad populum de deligendo imperatore libro vigeſimoquarto. Scipionis reddentis ſponſam lib. XXVI. Oratio Annibalis ad Scipionem de pace, & Scipionis ad Annibalem lib. XXX. Oratio Philippi regis Macedonum de regni hæreditate libr. XL. In Tacito diligentius expendantur Orationes Germanici Cæſaris lib. I. Senecæ ad Neronem & Neronis ad Senecam libr. XIV. Peti Thraſeæ lib. XV. Galbæ imperatoris ad Piſonem lib. XVII. Othonis ad milites ibid. Cerealis libr. XX. Agricolæ in vita Agricolæ. In Flori hiſtoria notetur dictio elegans, & florida, & ut nullibi ferè non poëtam agat hiſtoricus. Iuſtinus res Græcas Latino ſermone compendioſe per-

 ſtrinxit,

ſtrinxit, maximi ſcriptoris Trogi Pompei abbreviator. Illud quoque perutile fuerit, Principes tuos ob oculos ſibi ponere ideam vitę Imperatorum ex Epitome Sexti Aurelii Victoris à Cæſare Auguſto uſque ad Theodoſium. Is enim ſcriptor, uti eſt multò jucundiſſimus, ita neſcio,an ad vitam bene inſtituendam Principi ulla magis narratio conducat.

Nec diſſuaſerim in Ciceronis libros de officiis, de Amicitia, & Senectute illos dimitti, etiam in lectionem Orationum Ciceronis, præſertim earum, quæ vel ob dicendi vim, vel ob rerum ſententiarumque momenta, vel ob oratorium artificium præcellunt. Tales ſunt Oratio pro Archia poëta, quæ poëtarum & literarum laudes habet, pro lege Manilia, quæ Imperatorias virtutes recenſet, pro M. Marcello, quæ de Clementia differit, in Catilinam, qua in proditores & perduelles invehitur, pro Milone, qua docet vim vi repellendam.

Quin illo, quo jam ſunt, ætatis curriculo, maximorum Poëtarum lectione illaquearem Principes pueros. Eclogas Virgilii, præſertim illam,quam Sicelidum memoriæ inſcribit, memoriæ mandare pulchrum fuerit & perjucundum. Exordia itidem auguſta librorum Georgicorum. Ex Æneide Neptuni Æolum increpantis ſtupendam invectivam. Æneæ de Trojano excidio narrationem coram Didone. Hujus amores patheticè libro quarto deſcriptos, ejuſdem fulmina & diras in abeuntem Æneam. Anchiſæ de Platonica philoſophia perorantis orationem libro VI. Romanarum rerum ſeriem ſcuto Æneæ inſculptam libro octavo. Digna hæc ſunt carmina,quæ Principes tui perpetua verſent agitatione. Ex Metamorphoſi

Ovidii

Ovidii librum primum de Creatione mundi & diluvio, nec non secundum de Phaetontis temeritate & lapsu, legant sæpius. Narcissi quoque sibi placentis descriptionem, & Orationes adversarias Ajacis in Vlyssem & Vlyssis in Ajacem, super armis Achillis. Has enim posse recitare juniores Principes excellentius puto, quam si majorum genealogias ab Ænea vel Antenore aut Heraclidis arcessant. Ex Tristium libris Elegiam secundam & tertiam libri primi, ex secundo libro Elegiam secundam, ex Fastis operis prooemium ad Germanicum memoriter discant.

Post hos legatur Horatius. nec pudeat heroicam sobolem in succum & sanguinem vertere ex libro primo Carminum Odam primam de variis hominum studiis, & duodecimam de laudibus Deorum & hominum, & decimamquartam de turbatæ Reip. statu, & trigesimam quartam de providentia & numinis reverentia, & vigesimam secundam de vitæ integritate. Ex libro secundo Carminum pro melle sit Oda secunda adversus avaritiam, pro nectare tertia de servanda mediocritate in rebus secundis & adversis, pro ambrosia Oda prima libri tertii, de beatitudine. Oda secunda & tertia ejusdem libri Principum propriæ sunt. Agunt enim de fortitudine militari & recti Constantia. Augusti laudes & Attilii Reguli virtutes Oda quinta deprædicat populi rectoribus in exemplar & virtutis incitamentum. Oda decima sexta auri vim exponit, & moderatam ejus cupidinem probat. Harum gravitatem diluet Oda nona procantis Horatii, qua nihil suavius & festivius scripsisse Flaccum testari solebat I. Scaliger. Laudes Drusi magnifice exequitur Oda quarta libri quarti Carminum, nec possunt

non erigi ejus recitatione benè nati juvenes.

Vitæ rusticæ laudatio Oda secunda Epodon, ruris interdum licentiam Principibus facit, ne solius vitæ Aulicæ beatitudine inebriari se sinant, sed à strepitu urbium remoti dulci ruris otio &simplicitate castigent aularum murmura & fulgorem.

Libri de Arte Poëtica omni auro cariores esse debent erectis Principibus, quibus non est satis tribunali & foro jura dicere, sed & in poëtas censuram stringere, & Dictaturam exercere in illos cives, quorum propria laus est eruditis commentis & prodesse & delectare.

Ex Satyris cupiam placere Satyram primam lib. 1 Sermonum ad Mecœnatem, Qui fit Mecœnas &c. & secundam ex libro secundo, qua luxuries traducitur & frugalitas commendatur. Ex Epistolis primam,& secundam,ob summam operum Homeri,nec non primam libri secundi ad Augustum, ubi de scriptorum antiquitate & novitate sententiam fert.

Quin & illud minimè negligendum,ut Principes tui graves vernantesque sententias per universum Horatium sparsas, referant in libellum & familiares sibi illas reddant. Nam in quotidiano sermone & literis scribendis pro flosculis erunt & mellitis globulis & orationis condimentis.Nec inutilis fuerit opera,si in aliis poëtis idem faxint.

Mox Seneca tragicus ob sententiarum gravitatem & poëmatis sublimitatem & argumenti majestatem Principes ad sui amorem lectionemque invitat. præsertim ad Troadis lectionem, ut regnorum inconstantiam & victoris hostis efferam insolentiam maturè animo præconcipiant.Dignas imperantibus voces audient

in

in Thyeste: quales sunt: *Vbi non adest pudor, Nec cura juris, sanctitas, pietas, fides, Instabile regnum est.* in Hercule Furente, *rapta, sed trepida manu, Sceptra obtinentur. omnis in ferro est salus. quod civibus tenetur invitis, scias, Strictus tuetur ensis. alieno in loco Haud stabile regnum est.* & ibidem: *Ars prima regni est, posse te invidiam pati.* in Thebaide, *Qui vult amari, languida regnet manu. Invisa nunquam imperia retinentur diu.* in Octavia, *Decet timeri Cæsarem, at plus diligi.*

In Lucano dum morari libet, devorent imperatrices animæ Orationes hinc Cæsaris, hinc Pompei, & Bruti pro libertate Patriæ alloquentis Cæsarem. in Claudiano versantibus pudor fuerit non addidicisse excellens illud & verè divinum Exordium in Ruffinum, *Sæpe mihi dubiam,* &c. aut non lectitasse bis terve vitam succrescentis in maximas spes Honorii, cantatam magnificis versibus libro de Consulatu Honorii tertio. Ex libro de Consulatu ejusdem Honorii quarto, recitet grandibus alumnis Chiron aliquis Principis officium:

Hoc Te præterea crebro sermone monebo,
Vt Te totius medio telluris in orbe
Vivere cognoscas. cunctis tua gentibus esse
Facta palam. nec posse dari regalibus usquam
Secretum vitiis. nam lux altissima fati
Occultum nihil esse sinit, latebrasque per omnes
Intrat, & abstrusos implorat fama recessus.
Sis pius imprimis. nam cum vincamur in omni
Munere, sola Deos æquat Clementia nobis.

Et post:

Tu civem patremque geras, tu consule cunctis,
Nec tibi, nec tua te moveant, sed publica vota.
In commune jubes si quid, censesque tenendum,
Primus jussa subi. tunc observantior æqui

Fit populus, nec ferre vetat, cum viderit ipsum
Autorem parere sibi. componitur orbis
Regis ad exemplum. nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, quam vita regentis. &c.

Quid scire, quid discere oporteat Principem, quomodo in Philosophorum libris versari, docet Claudianus exemplo Mallii Consulis in Panegyri de Consulatu Mallii. De bellicis & politicis virtutibus differentem audiant in laudatione Stiliconis. Ab his patiantur se deferri ad lectionem Epithalamii in nuptias Honorii & Mariæ, & Palladii ac Serenæ, ob carminis amœnitatem, & poëticæ artis facundiam & suavitatem argumenti. quod alienum minime est à Principibus. quia interest ipsorum, dignis connubiis jungi. Illa cum legent,

gliscent prima sub pectore flammæ,
Et poterit placuisse Duci, Dux femina regni.

Qualis vero uxor Ducibus ducenda, docet laus Serenæ, uxoris Stiliconis. Ex Epigrammatibus Claudiani maxime placeat illud, de crystallo & Sphæra Archimedis.

Vbi è Latio in Græciam migrare lubebit, post perceptas Grammaticæ Græcæ regulas, legant Duces tui Novi Testamenti scriptores sacros Græcè, & speciatim cap. XIII ad Romanos. Isocratem ad Demonicum. Epicteti enchiridium, & Cebetis tabulam, Lucianum ob facetias & erudita dicteria, Xenophontis Cyropædiam ob Atticismum, non quod ad historiæ fidem scripta sit, sed ad effigiem rectè imperantis. Maximè vero volvant & revolvant Plutarchi Moralia, ob omnigenam & confertam doctrinam. Excerpendus hic Commentarius, *Cum Principibus maxime debere Philosophum sermocinari.* & alius, cui lemma: *Ad indoctum Principem*, nec non ille *de instituendis liberis*, &

iste,

iste, *Quomodo audiendi poëta juvenibus*, & similes.

In Poëtarum Græcorum ordine familiam ducat Hesiodus, Phocylides, Theognis, inde Homerus, cujus Ilias *Stultorum regum & populorum continet iras*, Odyssea vero, Quid sit *pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non, Plenius ac melius Chrysippo ac Crantore dicit.* Theocritum, Sophoclem, Euripidem postea legendos suaserim. Atque hæc quidem linguæ Græcæ vel mediocris cognitio Iuvenes Principes populo & doctorum vulgo secernit, & fontes monstrat, unde omnis in Latium dimanavit Sapientia. Etenim & philosophia universa & historia & Medicina & artes Poëtica & Oratoria, Græcos primum scriptores agnoscit.

Philologiæ studium licet minus necessarium Principi, tamen ex Plinio, Plutarcho, Gellio, Macrobio, præclara multa posse recitare, generosum & illustre. Hac doctrinæ parte in precio habeantur Chiliades Erasmi, opus infinita scaturiens eruditione. Seligantur Adagia, quæ Reges Principesque concernunt. qualia sunt: *Regis cerebrum, Regia vaccula, Regum offensa vitanda, Regum aures atque oculi multi, Regum manus longa. Quicquid delirant reges, plectuntur Achivi. Multi Duces Cariam perdiderunt. Bellum dulce inexpertis. Imperator bonus & idem miles. Aureus pons sternendus hosti. Pax redimenda*, &c. Nec in hoc studio destitui eos cupiam à Calepino, qui de quovis argumento breves discursus facit, nec à Thesauro linguæ Latinæ H. Stephani, nec à Græco Lexico Constantini vel Stephani: uti nec à doctissimis libris Rhetoricorum Cl. Vossii, ejusdem Historicis Græcis & Latinis, & de Arte Grammatica.

Logicis exercitiis nolim Principes diu detineri,

neri. Suffecerit terminos artis Logicæ, Prædicamenta, Prædicabilia, doctrinam de Interpretatione, Syllogismi conficiendi, ac Definitionis, Divisionis, Methodique regulas in compendio didicisse. Atque hæc ex Aristotele haberi possunt & debent.

His παιδείας studiis defuncti, Philosophiam ipsam adeant, & primo Mathematicam, tum puram, Geometriam & Arithmeticam; tum mistam, Astrologiam & Opticam. Etiam Chronologiam & Geographiam ob historiarum intelligentiam, cui illæ facem præferunt. Geographia namque locorum, regionum, urbium situs, & in iis portus, flumina, montes aperit. Chronologia seriem temporum exponit, & velut terminis quibusdam finit imperia, bella, eventus.

Adhæc Naturalium rerum scientia imbui Principem perquam necessarium, ut discat, quomodo & ipsis Regibus ducibusque imperent astra; & terris hominibusque non unius indolis, diversissimi temperamento Principes. Harum arcana ex Physicis Aristotelis petantur.

Metaphysicam scire Duces, præsertim ubi de Deo, Angelis, & statu animæ separatæ à corpore disputat, prorsus γεννᾶιον est. Reverenter illum discent habere, cujus unitatem, simplicitatem, omnipræsentiam, omnipotentiam, æternitatem, omniscientiam, bonitatem, justitiam naturalibus rationibus evicerint.

Moralem Philosophiam & Politicam ex libris ad Nicomachum & Politicis Peripateticis hauriant, & capita illa de triplici regimine eique oppositis vitiis addiscant non segniter. Nec grave sit Ducibus, Politica Iusti Lipsii perlegere sæpius, ob dispositionis artificium & sententiarum

tiarum cumulum & authoritatem. De hac Philosophia loquitur Plato, cum pronunciat beatas fore Respublicas, in quibus imperarent philosophi, aut qui imperant philosopharentur.

Hoc philosophorum circo inclusis, Senecæ & Plutarchi lectionem unicè commendo, sive de moribus severè judicare, sive de Natura subtiliter pronunciare cupient.

Tum amplissima Historiarum spatia se Ducibus pandunt. Discant hic Historiam vel Divinam esse, vel Humanam. Divinam vel Iudaicam esse, quæ è libris sacris, Iosepho & ejus interprete Hegesippo est haurienda: vel Christianam, quæ ex Novi Testamenti libris & Historiis Ecclesiasticis Eusebii, Sozomeni aliisque petenda. Humana præter prudentiam & rerum peritiam, *Virtutum stimulos & semina laudum, Atque exempla dabit.* Si Publica scire desiderant, Orientalem, Græcam, Romanam, Barbaram historiam legant. Orientalis res Iudæorum, Ægyptiorum, Syrorum, Persarum exponit, quæ nosci pôterunt ex Iustino, uberius ex Herodoto & Diodoro Siculo. Græca Spartanorum, Atheniensium, Thebanorum & Macedonum res gestas recenset, authoribus Thucydide, Plutarcho, Arriano & è Latinis Q. Curtio. Romana vel vetus est, vel media, vel recentior. Vetus ab urbe condita ad Augustum excurrit, illustris scriptoribus Græcis & Latinis, Dionysio Halicarnasseo, T. Livio, Polybio, Plutarcho, Appiano, quibus addi possunt compendia Vellei, Flori, Eutropii, Orosii. Media Tacito & Suetonio superbit, aliisque Augustæ historiæ scriptoribus, è Græcis Dione Cassio & Herodiano. Recentiorem scripsere Zonaras, Zosimus, Procopius, Agathias, Nicephorus, Gregoras, Græci.

Barbaram historiam voco, quæ scisso fractoque imperio gesta, cum major pars ad Gallos, Germanos, Turcas ivit, enarrat. Scriptores sunt, Iornandes, Procopius, Agathias.

In harum lectione dum versantur, seligant & transferant in libellos, res maximè memorabiles, ritus & consuetudines gentium, sententias, exempla tum virtutum, tum vitiorum.

Theologia licet ad Theologos spectet, tamen dedecet Principem Christianum ignorare Fidei Christianæ capita, ne in regno suo quasvis dissensiones schismatum esse argumenta sinat, aut quosvis errores nimis tepido religionis amore ferat ac foveat. Occurrit his malis lectio Scripturarum, quæ hæresin à leviore errore discernunt, etiam receptæ inter Protestantes Fidei formulæ, nec non Patrum in Fidei fundamentis consensus.

Ad horum omnium scriptorum lectionem animum Duces tuos adferre velim alacrem & defecatum. Conferent illum, si studiorum temporibus interponant dilucida intervalla. Nec enim tetricos istos & rigidos Ephoros amo, qui heroicas mentes horis & clepsydræ alligant, tanquam mercenarias & servas. Ludant, saltent, equitent, currant, canant, venentur, horas eligant, quibus maxime ipsis animus legendi scribendique. Nutriuntur à Iove tenerius Principes, &ab aura cœloque foventur propius. Hoc cum serenius est, vel studeant, vel se recreent. cum nubilum magis, exercitio honestiore serenent mentem. Extinguuntur generosiores igniculi confertis studiis, & uti vascula angustioris orificii superinfusum copiosius humorem respuunt, nimio lectionum numero obruitur avidissima sciendi ætas. Minus quo-

que

que proclivi ad meditationes ſunt animo, qui inviſis temporibus ſtudent. Exercetur tyrannis in viros à male imperantibus. exercetur quoque à præceptoribus in diſcipulos. Blandos vult eſſe Doctores Flaccus, & pueris cruſtula dare, elementa velint ut diſcere prima. Vti corporum nervis robur accedit ab ætate, ita judicii, memoriæ, phantaſiæ, ingenii organis. Hæc fatigata intempeſtivè, languent citius, & ſpem ſolidæ & maturæ eruditionis incîdunt. Herbas vide & olera, quæ ſub initia veris ab avaris colonis fornacum calore & fimo fervidiore tepefacta germinant ocyus, at mox adultiora deficiunt & exareſcunt. Eſt illud ſeculi noſtri cacoëthes. gloriamur parentes, ſi videamus præſtare poſſe puerulos, cruda adhuc ætate, quæ non poſſunt alii annis aliquot majores. ideoque atteri patimur ingenia & ſpirituum fontes exſiccari per pædagogos, ac affligi rationales potentias, quæ, ubi adoleverint illi, marcent & ſtupent, attrita ad perpetuarum & crebrarum lectionum cotem ingenii acie. Caveant ergo ante omnia prudentiores Ephori, ne memoriæ Principum graves ſint, & addiſcere illos memoriter velint proſa oratione ſcripta. Carminum alia eſt ratio, quæ ob connexionem & pedum vincula facilius ſe ingerunt.

Præterea dum legunt, ad manum ſint codicilli & adverſaria, in quibus phraſes ſententiaſque elegantiores transſcribant: aut ad finem librorum, quos legunt, inſeri curent pagellas aliquot puras, & in illis & paginam libri & argumenti alicujus nobilioris caput notent. Sic, cum opus erit, ad chartas illas recurrere dabitur, tanquam ad locos communes.

Inſuper ſtyli exercitiis quotidie aut alternis diebus incumbant. Latine ſcripta vertant in linguam

linguam vernaculam, hac scripta in Latinam vel Græcam. Cum scribenda erit Epistola, Ciceronis pro paradigmate erunt. Inde salutandi, gratulandi, condolendi, gratias agendi, hortandi, dehortandi formulæ petantur. Nec Senecæ aut Plinii legi dissuaserim, ob rerum gravitatem & usum. In scribenda Oratione, præeat iterum Cicero, hinc Livii, Salustii, Curtii masculæ & erectæ orationes. Interdum velim solos singulosque ambulare per Musęum, per hortum, per agros, & meditari orationem vel Epigramma. Sic sine subere discent natare, & à se quidvis impetrare, ac propriis ingenii viribus fidere, qui aliorum hactenus succo & veluti præmansis buccellis victitarunt.

Latinè semper loquantur, præsertim cum doctioribus. imperandi jussa Principem accipere ab inferiori nefas, at loquendi scribendique flosculos fas omnino.

Denique quibus curæ sunt Duces, inter deambulandum, ex iis, quæ oculis sensibusque aliis se offerunt, occasionem captent docendi & quærendi, modo de Sole, Luna, stellis fixis, cœlorum magnitudine, figura, motu, incorruptibilitate, operationibus, modo de elementis, de metallis, stirpium & animalium natura, Solis accessu & recessu, dierum noctiumque incrementis ac decrementis, Eclipsium Solis & Lunæ causis, de animæ facultatibus, &c. Etiam vicinorum Regum ac Principum studia, molimina, successus prosperos adversosque recitent, ut à teneris assuescant ea cogitare, quæ agere viros oportebit.

Quod si forte Ducibus ad exemplum Augusti, Germanici, Mecœnatis, Ciceronis, Neronis, Adriani, animus sit, non in castris solum & bello, sed & Parnassi vertice lauream mereri, &

vati-

vatibus inseri, hanc,qua ad Carmen itur, viam insistant:

I. Poëtam faciunt, Natura, ars, exercitatio.

II. A natura duo sunt: Inventionis facilitas, & impetus sive furor dicendi poëticus.

III. Inventionis facilitas & felicitas ab imaginatione est. Cum enim poësis naturæ sit imitatio, poëta imitator: oportet eum naturas rerum cœlestium & terrestrium, adhæc affectus amoris, odii, iræ, metus, & quæ his sunt similia, animo circumferre, & phantasia agitare.

IV. Quicunque ergo imaginatione valent, aptiores sunt per naturam ad pictoriam artem & poësin.

V. Furor & impetus poëticus itidem à natura est, & calidiore spiritu & sanguine.qui uti incitatur facile,ita præcipitat venam poëticam, ut expeditius fingat mens, quæ & sunt & non sunt in rerum natura.

VI. Idem furor versuum copiam suppeditat, sicut copiosius fluere solent aquæ, quæ impetu feruntur, juxta illud Horatii: *Monte decurrens velut amnis,imbres. Quem super notas aluere ripas, Fertur, immensusque ruit profundo Pindarus ore.*

VII. Ad artem, præter præcepta Grammatica, de syllabarum quantitate, & pedibus, utile erit ex Scaligero discere, diversa carminum genera & genium singulorum. Quid nempe proprium sit Heroici aut Epici carminis, quid Elegiaci, quid in Iambico, Scazonte, Hendecasyllabis, Choriambico, Sapphico sit maximè observandum.

VIII. Quid differant carmen tragicum & Comicum, quibus legibus Tragœdia, quibus Comœdia scribi debeat, quid sit carmen Lyricum, quid Satyricum, &c.

IX. Ne-

IX. Necessum quoque est ad artem poëticam, lectitare poëtas clarissimos, Virgilium, Horatium, Ovidium, Senecam, Iuvenalem.

X. Virgilium, Lucanum, Claudianum imitandos censeam in Epico carmine, Horatium in Lyrico, Ovidium in Elegiaco, in Comico Terentium, in Tragico Senecam, Satyrico Iuvenalem.

XI. Hoc etiam agendum, ut unum aliquem è multis poëtam familiarem nobis reddamus, eumque velut in succum & sanguinem convertamus. Ita fiet, ut impressa menti optimi carminis ideâ, habeant, quem in scribendo imitentur.

XII. Opus insuper est cognitione aliqua universali rerum naturalium & moralium, avium, quadrupedum, piscium, arborum, fluviorum, montium, silvarum, regionum, Deorum, & Dearum. Faciunt enim illa ad elegantiam carminis, & locuples argumentum suppeditant vatum commentis.

XIII. Plura præcepta ad Artem poëticam pertinentia, petere licet ex eruditissimo libello Horatii de Arte Poëtica.

XIV. Denique exercitatione opus, sine qua nec natura nec ars quicquam laudabile præstare valent. Itaque crebro scribendi versus. nec tam laborandum ut multos scribant, quam ut bonos. Quare premendum est poëma, & sæpius ad incudem revocandum.

XV. Eligenda etiam materies apta poëticæ commentationi, ut bellum, pax, tempestas, Aurora, Vespera, Meridies, Ver, Autumnus, Virtutes, Vitia, &c.

XVI. Vbi versus aliquot scripserint, paulisper deambulent, & spiritum recolligant, quò alacriores redeant ad intermissum opus, &

& veluti novo perciti œstro.

Interdum adſueſcant ſcribendo Epigrammati: quoties enim lepidum quid, aut memorabile accidit, quodque acumen ferre poſſit, diſticha duo aut tria meditentur, &, quod proprium eſt Epigrammatis, acutè & nervosè concludant.

Hæc de formandis Ducum Tuorum ſtudiis dicenda habui, non ut Te, doctiſſime Vir, doceam, ſed ut videas eadem me dicere, quæ tu facienda ſentis. Præſcripſi normam, non fixam & immobilem, ſed Leſbiam, quæ accommodari debet genio, captui, indoli diſcentium. ut enim cuivis pedi non quadrat quivis calceus, ita nec eadem methodus cunctis conveniat. Vti æger à Medico, animus à præceptore curandus. ætatis, temporis, temperamenti habenda ſollicita ratio. Nec eſt, quod deterreat Duces tuos autorum multitudo & diſcendi labor. Sunt in flore ævi, & ut corpus labori, mens ferendæ intentioni par redditur. Non eſt quod ceſſent iter doctrinæ & honoris ingredi,

dum res & ætas & ſororum
Fila trium patiuntur atra.

Nihil tam arduum, quò non penetret ſtudioſa & fervida animi vis. quiſque dies opus ſuum probat. proficimus indies tacitis incrementis, ut herbæ & virgulta. mox profeciſſe nos ſentimus & cum Sole progreſſos eſſe progreſſus noſtros. Adſit tenor & conſtantia. & ſi à Sapientiæ omnis autore Deo ingenio vim, moribus & affectibus moderationem petent, rem factam habebunt Optimi Principes. Non poterunt non excellere ſcientia Duces, religione, pietate, & tot heroïcis virtutibus præparati. Scripſi hæc rogatu tuo, ob ſingularem,

quo

quo in Duces Megapolenses feror, affectum. Debent Maximis Principibus istiusmodi officia, quorum quoque interest, ut regnorum rectores sapiant, per quos non imperiis solum, urbibusque, sed & humanioribus litteris earumque professoribus, suus constat honos, dignitas, & excellentia. Vale Vir doctissime & amicissime. Amstelod. ipsis Calend. Febr. cIↃ IↃC XL.

M E-

METHODVS MORVM
praescripta
DVCIBVS LVNÆBVRGENSIBVS,
ad eorundem Ephorum & ſtudiorum formatorem.

NOBILISSIME DOMINE,

Cum ſuperiori anno hic eſſes, una cum Sereniſſimis Principibus Lunæburgenſibus, eo me dignatus es honore, ut epulis tantorum Divûm accumbere licuerit profeſſori umbratico. Ex eo tempore hæc me cura momordit, quo potiſſimum officio dictis Principibus gratitudinem meam affectumque teſtarer. didiceram quippe à Magni Alexandri Ephoro, poſſe etiam inter ſorte ac dignitate diſpares ſervari illam, quę in amicitia requiritur, ἰσότητα, hoc eſt, ęqualitatem. Etenim, quos natales ſui & imperii dignitas populo ſecrevit, horum beneficentiam & erga inferiores magnificentiam, æquari quodammodo vult inferiorum majore obſequio, fide, ſubmiſſione, benevolentia. Quamobrem è Belgio abituriuntes Principes veſtros hoc hodoporico proſequi volui, & præceptis quibuſdam ſalutaribus inſtruere devota Patriæ ſuæ, populo ac ſaluti publicæ pectora. Non quod ignorare hæc optimos Duces putem, quæ faciunt ultrò, ſed quia dici amamus ſæpius, quæ fieri oportet ſemper. Cum maris obvenient navigantibus tædia, cum male olebit nautea,

ad

ad hos fragrantissimi odoris flosculos deflectant. Cum caballis vehentur, cum ascendent in colles, aut descendent in valles, cum prandio cœnaq; equestrem fatigationem levabunt, monita hæc subinde cogitent, quæ secuti peregrinabuntur tutius, & ad suos reversi imperabunt felicius.

Primò cupiam ipsos Pietatis & Religionis Christianæ, qua Deo, quantumvis Principes, alligantur, esse studiosissimos. ideoque alienissimos esse velim ab eorum contubernio & familiaritate, quibus pietatis voces & SS. Literarum oracula ludus sunt & jocus. Cogitent, summum illum rerum humanarum arbitrum mediis ipsorum cogitationibus intervenire, prospera omnia eventura ipsum colentibus, adversa contemnentibus. Quare jam juvenes damnare discam & devovere impias Florentini scriptoris assertiones, quibus religione utendum suadet, veluti mercimonio, & arte, quibus vel comparantur regna, vel conservantur, vel diffunduntur latius. Cogitent Principes se dari religioni formandos, non illam ipsis. Religionis esse, informare custodem suum, non custodis, illa tanquam Lesbia norma uti. Ne credant, sufficere, si Princeps pietatem, fidem, religionem sanctè colere videatur. Seriò res divinas curare oportet. Non eget Sinoniis artibus religio, quæ incrementa sua à simplicitate, veritate & candore sperat. Improbent jam à teneris simulationem religionis, à qua animo sunt alieniores. Eam amplectantur, non quæ imperaturis conducet, sed de salute sua seriò cogitantibus. Ne sint non necessariæ novitatis avidi in rebus fidei. Eam, quam à majoribus accepere & hausere tueantur. Ob ritus cultus divini non imperatos, populum sibi.

ſibi commiſſum turbari non ſinant. patrios mores repudiare timeant. Si quid immutandum corrigendumque, ex eorum conſilio mutent corrigantque, penes quos ſacri juris poteſtas eſt, & ad illa primitivæ Eccleſiæ tempora reſpiciant, quæ Apoſtolicis fuerunt viciniora. Quò enim ab his longius retrò itur, quò fecundius pullularunt, jacta in agrum Domini zizania. Nullius conſcientiæ vim inferant, aut ea cogant credere, quæ ut credant probentque, ab animo ſuo impetrare non poſſunt. Non vult cauteriis inuri fides, ſed rationibus inſtillari, docendo illam magis, quam jubendo; monendo, quam minando ingeras. Et ut in fidibus, quæ diſcrepant non ſtatim abrumpuntur, ſed paulatim ad concentum reducuntur, ita in fide errores corrigi neceſſe eſt, ut ſuperſint, quos erraſſe pœniteat. Caveant ſedulo Principes, ne dum pii eſſe volunt, homicidæ comperiantur; ne rigore nimio purpuræ potius cultores, quam Dei, cives ſuos faciant, aut vaſtitatem inducant, cum idem omnes ſentire imperioſius volunt. Tunc verò multum ſe profeciſſe credant Principes, ſi non eandem ubique, ſed diſparem obſervaverint eſſe credendorum neceſſitatem. ideoque non quibuſvis diſſenſionibus dirimi patiantur Eccleſias, & in fruſta diſcerpi, ſed ex Catholicis Chriſtianorum Symbolis fidei unitatem æſtiment, & ferre diſcant non per omnia idem ſentientes. Audiant hic ſuffragia eorum Theologorum, quos doctrina, pietas & moderationis Chriſtianæ ſtudium commendat. De verbis & quæſtiunculis vitilitigantes prudenter compeſcant, cum Chriſtianorum religio omnis ſit, ſine ſcelere vivere. Dum peregrinantur Duces tui & varias Religionum formas pro populorum & regionum varietate hic illic obſervant, diſ-

cant

cant jam nunc distinguere inter ea, quæ Christianæ fidei propria sunt, & quæ consuetudine varia, ac imperantium placito introducta sunt. Notent observari ceremonias, quæ Deum Christumque autores habent, etiam alias plurimas, quæ autorem hominem habent. His minus, illis maximè inhærendum. Aliorum sacris aut similes se præbeant, aut abstineant. nullis insultent, nullos offendant per irreverentiam, ob ea, quæ ab aliis, licet forte per errorem, habentur reverenter. hoc certò sibi persuadeant, tutandæ religioni Philosophiam & præsertim Metaphysicam, non parum conducere. & hujus principiis multas Theologorum conclusiones muniri ac roborari, ideoque hanc in regnis suis ditionibusque doceri mandent, & ipsi discant. Nec refert, maximas hæreses à philosophis introductas esse, cum per philosophiam eædem oppressę sint. Valentinus Platonicæ philosophiæ sectator oppugnaverat Ecclesiam, sed Iustinus philosophus & Iræneus philosophus defendit. Marcion Stoicus Christianam impetiit veritatem, sed Tertullianus philosophus confecit hostem. Celsus philosophus universam Christi doctrinam non ferendis convitiis laceravit, sed Origenes melior philosophus illius blasphemias discussit. Cum didicerint summi Numinis occultis consiliis res humanas regi, maximè Principem à supremo illo Principe dependere, & illi curæ esse firmiter statuant. Quæ divinitas immittit, ferant fortiter: sine murmure, quo præit ille, comitentur, nec Imperatorem illum gemiscentes sequantur. Cogitent sæpè, violati numinis aut offensi tristem esse cogitationem, nec effugere se posse ultorem Deum, licet clam vel impunitatis spe peccent. Illud quoque expe-
diet

diet Principes vestros Sacros codices, etiam Ecclesiasticas historias diligentius evolvere, principum optimorum pessimorumque exempla in oculis habere, illorum præmia felicitatemque, horum pœnas & eventus tragicos intueri, & quibus incrementis modisq; propagata fuerit & asserta adversus tyrannorum furores Christiana fides, intelligere.

In vita omni virtuti studeant, memores illius: *Qui rectè faciet, non qui dominatur, erit Rex.* malus erit honesti vindex, qui se honestatis imperio subtrahit. hoc agant, ut & clari audiant & boni. Iis quoque se legibus adstrictos putent, quas jus naturæ gentiumque præscribunt. Quos non exemit mortalitatis condicione Deus, nec honestate exemtos cupit. Illarum legum prima est, Princeps ut vir bonus sit. Famæ suæ, ac natalium rationem habeant. Turpe est bene natos, illustres proavorum cineres degeneri vita conspurcare. Eos Principes aversentur, quos sua scelera cervicibus publicis depulere. Est illud omni asseveratione certius, plures pios & recti tenaces ad regnum pervenisse, minori incommodo, quam improbos: plures pios felicius regnavisse, plures pios felicius & tranquillius decessisse. Multum se probitatis studiis proficere sentient, si otium socordiamque devitent. Nihil agendo recta ad omne vitium itur. Quamobrem regium & excellens puto, si optimarum se artium & disciplinarum exercitiis occupent, Alexandri, Ptolomæi, Cæsaris, Pompei, Luculli, Attici, Caroli Magni, Alphonsi exemplis. De Servio perhibet Livius: eruditum artibus, quibus ingenia ad magnæ fortunæ cultum excitantur. Matheseos studia maxime commendaverim, & quidem ejus, quæ de castrorum metationibus, propugnacu-

in legationibus audiendis, vel consiliis, vel publicis allocutionibus opus. Infantem esse Principem & elinguem, ignominiosum. Linguis quoque discendis operam dent, iis præcipuè, quarum apud finitimos aut domesticos usus. In Politicis primò Aristotelem, inde Platonis rempubl., & Xenophontis Cyrum legant. Historiam omnem antiqui recentisque ævi imbibant, & vitam ad alienas virtutes componant. Optimos consiliarios mortuos ajebat Alphonsus Siciliæ Rex. Si ad species honesti descendere libeat, quam illud amabile, si se affabiles & faciles civibus offerant, si se tales præstent subditis, qualem imperatorem optarent, si subditi essent. quàm illud probrosum, si luxuriæ, si gulæ mentē mancipent, aliorum imperiis dicatam. Quam illud laudabile, si quod fecit Gratianus, præceptorum sint reverentes, & eos usque ament, à quibus ad principatus & imperia formantur. Illud non minus ab ipsis efflagitem, ut se fortes magnanimosque præbeant, nec ad leves novercantis fortunæ impetus animos dejiciant. Taciturnitatem, sed attentam, valde laudem. Parcos verborum esse cupiam, sed audire plurima. Malim propius ad prodigalitatem accedere imperantem, quam ad avaritiam & sordes. Dare quippe & magnificum esse, divinum & regale est. Nec licere sibi putent, quicquid expedit, cum expedire non possit, quo solo principatus everti constat. Innocentes lædere non rectorum, sed tyrannorum est. Ideò sævitiam aversentur, ut quæ plus timoris addit imperanti, quam securitatis. Populum atterere periculosum credant. Nescit ille timere, cum jejunus est, & obsequii impatiens est, cum eget. Semper compertum egentissimos audacissimos esse. Vbi rebus agendis

adhibiti fuerint, fidem servent, hac lege si coerceri nolint, se & subditos fide solvunt. Nec sufficiet perfidiæ ac fraudis speciem invenisse. Distringit fraus, non solvit perjurium. Calliditatem probo & versutiam, sed quæ à virtute divortium non facit. Fines extendant, cum sine alterius injuria extendi possunt. In bella proclives non sint, nec ea gerant, nisi extrema necessitate coacti. Iis impliciti, ad pacis conditiones semper attendant, ne tamen ejus obtentus noceat, caveant. Vanas populi voces susque deque habeant. nimis multa audire coguntur, neque aliter facere possunt, quibus commissa est Respublica. Has maximas cane pejus & angue detestentur, & jam nunc exspuant hæc male cocta quorundam consilia: Necessarium esse Principi, ut præceptum habeat, (si se salvum velit) qua ratione possit esse non bonus. idque pro rei necessitate convertat in suum usum. Principem periclitari, qui inter non bonos, omnibus se partibus virum bonum præstare studet. Non chartas aut scripturam, sed vim ac necessitatem ad servandam fidem adigere. Satis esse, ut honesti speciem præ se ferant artes, quibus imperium tueri vult Princeps. Patriam defendendam esse, sive id fiat honeste, sive cum ignominia aliqua. Neque ab hoc scopo avertere quenquam debere justi atque injusti, crudelitatis atque misericordiæ, non denique laudis aut ignominiæ notam. Vti pueros talis, ita Principes juramentis ludere, minus nefarium videri. Regnum auspicantibus per vim ac nefas, demetenda esse papaverum capita. Non esse recitandas leges iis, qui gladio prævalent. Optimè de finibus disputare potentiores. De alienis decertare regium esse, privata tueri, plebejum nimis ac vulgare. Vrbes

pro-

provinciasque præoccupandas, si forte facturus idem sit alter. Vtiles esse Principibus delatores, & per præmia eliciendos. Insidiari debere temporibus principem, & frigidam suffundere vicinorum litibus, ut sequestri functus partibus solus possideat Vniversa. Anguillis tunc capturam esse, cum Regum obitu de hæreditate disputatur. Fovendas esse domi religionum controversias, ne unanimes populi in rectores conspirent. Colendas esse cum finitimis amicitias, quamdiu reip. utilitas suaserit. Deglubendam esse multorum capitum belluam, & egestatem civium esse securitatem dominantium. Exprimendas subinde esse succulentas opulentiorum spongias, ne regnantibus sint periculosi. Et quæ alia sunt plurima Machiavellinæ scholæ flagitiosa dogmata. Et ut iter facientibus aliquid suggeram ad iter faciens, cum ad Germaniam respicient, pacem ipsi absentes optent. Austriacorum potentiam nec timeant nimium, arma contra quatiente Sueco & Gallo, nec contemnant, conspirante potenti & valida domo. Consilia illorum lenta esse discant, sed sic satis certa. In Federato Belgio positi, has terras non leve momentum adferre posse statuant, ad restituendam S. Imperio pacem. Electorum dignitatem ac jura grandiores propugnent. cum hac sola Cæsarum potestas in ordinem cogatur. Ecclesiasticorum rigori, quoad poterunt, obicem ponant. In Britannia observent optimæ indolis terram, sed non optimam ubique gentem. Regis venerentur majestatem & pietatem, raro in regibus contubernio. Vbi in delicatiores inciderint, timeant ea ad Acherontem ire via, quam ipsi *Surfet* vocant. Blandientes & malè contrahentes caveant. In Galliis elegantioribus studeant adesse, fugiant pugnaces, temerarios &

 leves.

leves. In Italia ingeniosos reperient plurimos, sed & superbos & vindictæ cupidissimos. Et ne sine Iunone abeat hæc dissertatio, Perusiæ mulierum genus elegans offendent, Bononiæ arrogans, Romæ graves admodum, Mediolani urbanas, Veronæ gratiosas, Tarvisii zelotypas valde, Cremonæ sumtuosas, Lucæ castas, modo nemo roget. Quod si arma tractare & spectare libeat, Mediolanenses comperient optimas fabricare galeas, Cremonenses tentoria, Parmenses clypeos, Tarvisianos enses, Viterbienses calcaria. Equos habet optimos Neapolis, Mantua, Patavium, & quod omnium mirabuntur Principes vestri maximè, Romæ omnium hodie Italorum optimos versus scripsit Pontifex Vrbanus. Finiam, Vir amplissime, ne prolixior sim, ac tempora tua longo sermone morer. Nihil dixi, fateor, quod non dictum sit sæpius. sed repeti utile est, quæ factu necessaria sunt. Non propterea contemnimus cibos, quia quotidiani sunt. Nec negligimus bibere, etiam ad voluptatem, licet bibendum sit frequentius. Et accidit non semel, ut ejusdem argumenti concio, mutato oratore, magis placeat. Serenissimis Ducibus me & officia mea omnia trade. Iter ipsis tibique prosperet Deus Opt. Max. in quo voto desino & vos salvere jubeo. Amstel. Mense Aprili, Anno CIↃ IↃC XLI.

ORA.

ORATIO
Tribunorum in castris,
AD
PRINCIPEM AVRIACVM.

Vide Orationem Crateri ad Alexandrum Magnum, quæ exstat apud Curtium lib. 9.

CRedisne, Princeps fortissime, adventu magis hostium, ut jam in vallo consisterent, castris adsultarent, quam cura salutis tuæ, ut nunc est tibi vilis, nos esse sollicitos? Quantalibet vis gentium undequaque conspiret in nos, impleat armis virisque Brabantiam omnem, Cæsareanas aquilas inducat, Tillios, VValsteyniosque crepet, tu nos vivus incolumisque præstabis invictos. Sed quis hoc Federati Belgii columen ac sidus diuturnum fore polliceri potest? cum tam avidè manifestis periculis corpus tuum offeras, oblitus tot militum civiumque animas trahere te in casum. Quis enim tibi superstes aut optat esse, aut potest? Eò pervenimus, auspicium atque imperium tuum secuti, unde, nisi te salvo, nulli lætum ad penates suos iter est. Quod si de Hispaniæ, totiusque Orientis & Occidentis regno cum Philippo dimicares, etsi nemo vellet: tamen, ne admirari quidem posset, tam promptæ esse te ad omne discrimen audaciæ. Nam ubi paria sunt, periculum ac præmium, & secundis rebus amplior fructus est, & adversis majus solatium. Tuo verò capite urbem illam, licet maximi alias momenti, redimi, quis ferat,

non tuorum modò militum, sed ullius etiam gentis sociæ, qui quid in republica nostra validum sit, quid ægrum, novit? Horrent animi cogitatione rerum, quas videmus indies, dum intra telorum hostilium jactus, fossas cuniculosque intrepidus subis. Eloqui timemus. inertissimus quisque jam de corporis tui spolio triumphasset, nisi te hactenus misericors in nos Deus servasset. Totidem proditores, totidem desertores credemur aliis, quot te aut retinere in tentoriis, aut in fossis persequi, tueri, ac securum præstare non possumus. Vniversos milites ignominiâ notas, quasi officii sui parum memores, sine te exequi mandata nollent. Temetipsum consiliis imperiisque serva. Non militis partes, sed Imperatoris habes. Scipionis illud cogita: Mater Imperatorem me, non militem genuit. Adesse rebus debes, sed citra summæ rei discrimen: vires roburque inspirare militi, at cum locorum delectu: prælia voce consilioque moderari, sed dubiis præliorum eximi. In milite unius sors est, in Duce universorum periculum. Minores curas minoribus ducibus manda. Non stamus in acie, non status imperii aut salus provinciarum in ferri cuspide posita est. Vallis hostem aggeribusque arcemus. Legimus, & jam juvat meminisse, cautos cunctantesque duces laudari, nullo loco, nisi quantum necessitas cogat, commissuros se fortunæ. Et summus ille civilis prudentiæ magister, reprehendit Imperatorem contemnendis, quam cavendis hostibus, meliorem. Sine timidum pro cauto, tardum pro considerato, imbellem pro perito belli vocent. Non hostium, non malevolorum hic audiendæ voces. Clamat respublica, clamat exercitus, clamant boni juxta ac prudentes, omnium in te salutem

verti.

verti. Magna cœpta consilium & mora perficiet. eludet unico momento, infelix sæpè, audacia, & nimis curiosa sollicitudo. Tuo casu animus hostibus accrescet, & fiduciam illis liberandæ urbis mortuus facies, quam vivus habere non sinis. In expectatione tanti operis universus orbis est. Aliorum admiratio, aliorum indignatio, aliorum alibi studium eminet. Videntur fata obsessam urbem damnasse, sed videntur tantum. Cave, ne decreta sua vertant in nos. Sunt in procinctu hostes: instant vallis castrisque in omnes occasiones intenti, ut laboranti urbi succurrant. Prospiciendum, ne quod à suis virtutibus se consecuturos desperant, tibi imputent. Ad gloriam contendentibus viam sternit prudentia & ratio, non impetus. Fama providentiæ in magnis ausis valida est, in obsidionibus validissima. Et parta & sperata decora ex tua pendent incolumitate. Quod si victorias numerare vis, annos numeres oportet. Rebus præclarè gestis superesse gloriosius, quam iis immori. Mortuos fama lambit, vivos afficit. Stant & pugnant in theatro orbis principes, sed & in eodem peccant. & cum virtutibus conspectius quoque est, quicquid in iis minus laudabile. Ex te, velut è capite membra, spiritus animosque capimus. Tu virtutis ignaviæque tuorum spectator es & vindex. Pudet singulos te occupato otiari & segnescere. In oculis tuis vulnerari & mori gloriosum quisque putat. Te coram nec dolorem sentiunt, nec mortem extimescunt. *Vrget præsentia Turni.* Si monere nostrum non est, monemus tamen, ne, quàm vellemus, citius imperare nobis desinas. Attendit ad Patroclum suum Achilles, Achatem Æneas. & ne fabulosa solum loquar, attendit ad Narsetis ac Belizarii salubria monita Iustinianus. Quæ effecta

ƈa voles, nobis impera, non tibi. quocunque juſſeris, ibimus. Infeſta loca, fatales pugnas nobis depoſcimus. quos ſi extinxerit Mavors, habes, quibus bellum reſtaures. Imperantium uti magna eſt paucitas, ita novitas nocet, & regimen nullum aut incertum ſecuritatem publicam labefactat. Pericula cave, hoſtium mœnibus abſcede, foſſis exi, ubi deſcenſus Averni facilis, ſed gradum revocare difficile. Non prandendum tibi, tanquam apud inferos cœnaturo, nec cœnandum, ut mox efferaris. Militibus hoc dixit Leonidas, non belli duci. Et nihil profectò indignius, quàm cum tuos afflixeris, hoſtibus gaudii cauſas propinaſſe.

FINIS.

ERRATA.

Pag. 4. *pro* Lacædemon *leg.* Lacedæmon. *p.* 5. *pro* ſenſus, *l.* cenſus. *p.* 14. *pro* qui, *l.* quin. *p.* 31. *pro* facillabit, *l.* vacillabit. *p.* 35. *pro* honeſtam. *l.* honeſtum. *p.* 43. *pro* victor, *l.* victos. *ead. p.* cæleſtis, *l.* cæleſtes. *p.* 57. *pro* ὁμϋμως, *l.* ὁμωνύμως. *p.* 91. *pro* verba, *l.* vera. *p.* 109. *pro* tam, *l.* tamen. *eadem p.* delenda eſt linea. *p.* 144. *pro* intentem, *l.* nitentem. *p.* 147. *pro* ſedentis, *l.* ſedentes. *p.* 159. *pro* avari, *l.* avaro. *p.* 170. *pro* orbem, *l.* urbem. *p.* 192. *pro* imperantiam, *l.* imperantium. *p.* 238. *pro* cune, *l.* cunæ. *p.* 247. *pro* occurrire, *l.* occurrite. *p.* 253. *pro* ſenſura, *l.* cenſura. *p.* 260. *pro* favet, *l.* favit. *ead. p. pro* non, *l.* unà. *p.* 308. *pro* militaria, *l.* milliaria. *p.* 312. *lin. ult. adde,* quem ob recentia fortitudinis & felicitatis. *p.* 361. *l.* 13. *pro* mater, *l.* uxor. *ibid. l.* 16. *pro* filii *l.* mariti. *p.* 339. *pro* meunda, *l.* ineunda. *p.* 442. *pro* olitariam, *l.* olitoriam. *p.* 348. *pro* cica, *l.* ſica. *p.* 349. *pro* ſacerdotis, *l.* ſacerdotes.